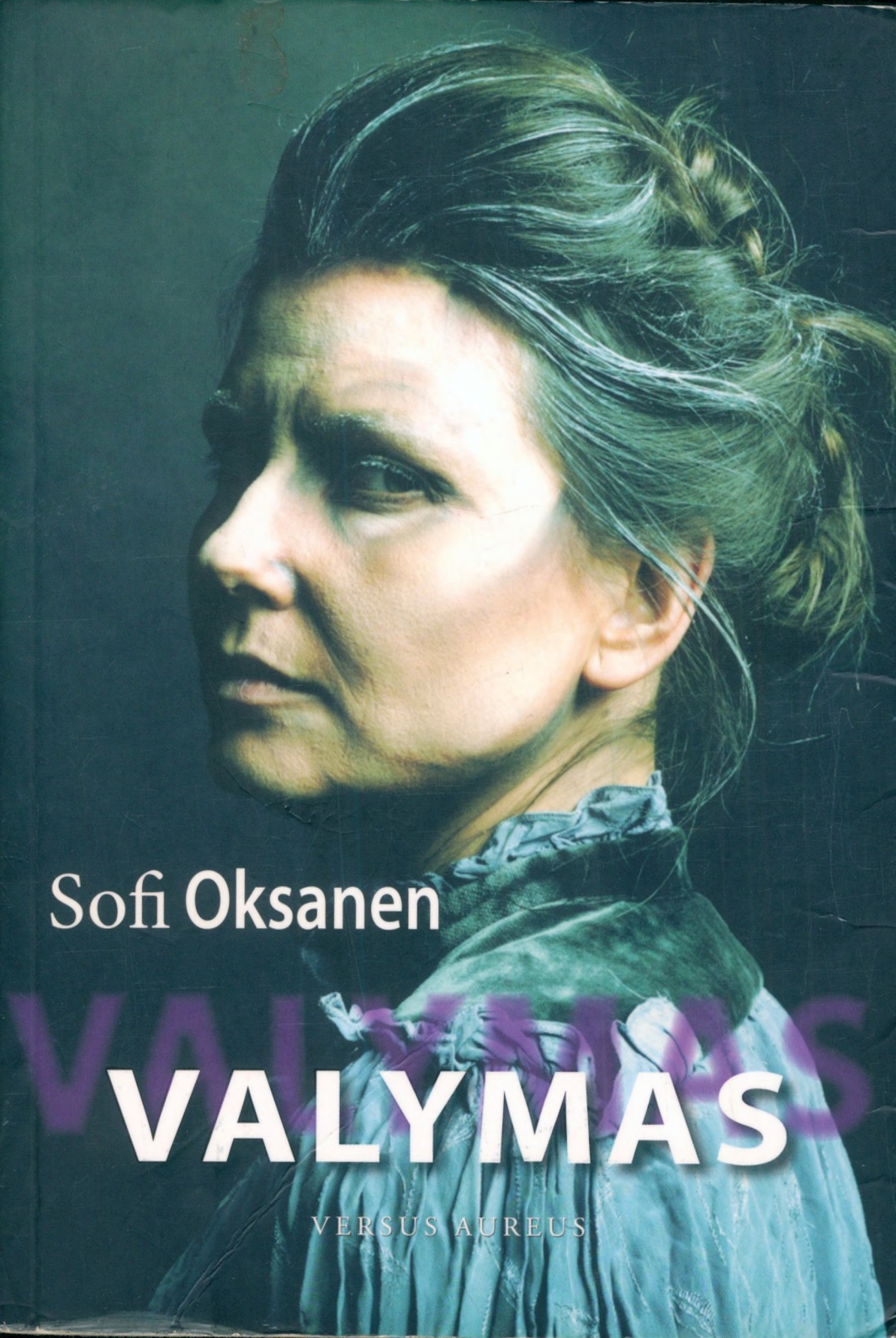
Sofi Oksanen
VALYMAS
VERSUS AUREUS

Sofi Oksanen – populiari rašytoja ir dramaturgė, itin spalvinga asmenybė, garsi feministė, aktyviai dalyvauja visuomeniniame gyvenime, nevengia sunkių ir „nepatogių" temų.
Sofi Oksanen išleistos knygos:
Stalino karvės (Stalinin lehmät), romanas, 2003
Baby Jane, romanas, 2005
Valymas (Puhdistus), pjesė, 2007
Valymas (Puhdistus), romanas, 2008

Sofi **Oksanen**

VALYMAS

UDK 894.541-3
Ok34

Versta iš: Sofi Oksanen.
PUHDISTUS,
WS Bookwell Oy, 2008

Cituojami Paul-Eerik Rummo eilėraščiai iš rinkinio
Siuntėjo adresas ir kiti eilėraščiai 1968–1972
(į suomių k. vertė Pirkko Huurto)
Artipictura, 2005

Citatų iš estų ir rusų kalbų vertimai
knygos pabaigoje

Knygos vertimą rėmė
Suomijos literatūros
informacijos centras (FILI)

This work has been published with the financial assistance of
FILI – Finnish Literature Exchange

© Sofi Oksanen, 2008
© Published by agreement with Solomonsson Agency
© Aida Krilavičienė, vertimas į lietuvių kalbą, 2010
© „Versus aureus“ leidykla, 2010

ISBN 978-9955-34-265-6

sienos turi ausis, o ausys dailius auskarus

Paul-Eerik Rummo

PIRMA DALIS

Visa yra atsakymas, kad tik žinotum klausimą

Paul-Eerik Rummo

1949-ųjų gegužė

Už laisvą Estiją!

Turiu parašyti kelis žodelius, kad neišeičiau iš galvos, kad nepalūžčiau. Šitą sąsiuvinėlį paslėpsiu po kambarėlio grindimis. Kad niekas jo nesurastų, kai mane suras. Vyrui taip gyventi nedera. Žmogui reikia kito žmogaus, su kuriuo galėtų pasišnekėti. Darau daug atsispaudimų, puoselėju raumenis, bet aš jau ne žmogus, o lavonas. Tai vyras turi dirbti ūkio darbus, o mano namuose plūkia moteris, – vyrui tai užtraukia gėdą.

Lydė vis mėgina suartėti. Kodėl nepalieka manęs ramybėje? Ji dvokia svogūnais.

Ko užtruko anglai? Kur Amerika? Viskas taip miglota, nėra nieko tikra.

Kur mano mergaitės, kur Linda su Ingele? Tas ilgesys man nepakeliamas.

Hansas Pekas, Eriko sūnus, Estijos ūkininkas

1992-ieji, vakarų Estija

Musė visada pirmesnė

Alydė Trū žiūrėjo į musę, o ši žiūrėjo į ją. Žiūrėjo išpūtusi akis, ir Alydę supykino. Mėsinė. Neįprastai didelė, triukšminga ir labai dėsli. Laukė progos įlėkti į virtuvę ir, atsitūpusi ant užuolaidos, trynė sparnelius ir kojas tarsi ruošdamasi kibti į ėdesį. Atlėkė čia mėsos, mėsos – tiktai mėsos. Uogienės ir visa kita saugiai uždaryta stiklainėliuose, bet mėsos į stiklainį nesudėsi. Virtuvės durys buvo užvertos. Musė laukė. Laukė, kol Alydei nusibos vaikytis ją po kambarį, kol Alydė išeidama atidarys virtuvės duris. Mušeklis šniojo per užuolaidą. Užuolaida plastelėjo, nėrinių gėlės įsiduobė, už lango šmėstelėjo smiltyniniai gvazdikėliai, bet musė atsitūpė ant lango stiklo Alydei virš galvos. Kantrybės! Štai ko dabar Alydei reikia, kad ranka nesudrebėtų.

Iš ryto Alydę pabudino išdidėliškas musės erzinimas, nerūpestingas ropinėjimas kaktos raukšlėmis tartum keliais. Alydė nubloškė į šalį apklotą ir puolė uždaryti virtuvės durų – pro jas musė dar nesusivokė įlėkti. Kvailas padaras. Kvailas ir bjaurus.

Alydės delnas sugniaužė glotniai nučiupinėtą medinę mušeklio rankeną ir tvojo darkart. Sutrūkinėjusi odos atrėža pliaukštelėjo į stiklą, tas suvirpėjo, subarškėjo užuolaidos segtukai, medvilninis karnizo siūlas išsitempė, bet musė vėl tartum pasišaipydama paspruko. Alydė jau daugiau kaip valandą gainiojasi musę, bet po kiek-

vieno kirčio ji pasprunka, ir šį kartą, garsiai zyzdama, musė metėsi į palubį. Bjauri, srutų griovyje užaugusi mėsinė. Alydė ją dar pagaus. Valandžiukę pailsės ir nudės ją, o paskui įsijungs radiją ir imsis ruošti atsargas. Jos laukė avietės ir pomidorai – sultingi, prinokę. Šiemet derlius ypač gausus.

Alydė pataisė užuolaidas. Kieme šniurkščiojo lietinga pilkuma, virpėjo šlapios beržų šakos lietaus priplaktais lapais, žolynai linko, krito lašais. O tarp žolių kažkas juodavo. Kažkoks ryšulys. Alydė pasislėpė už užuolaidos. Dar sykį dirstelėjo laukan, užtraukė nėriniuotą užuolaidą, kad iš kiemo jos nebūtų matyti, sulaikė kvapą. Žvilgsnis praslinko pro musių tupinius ant stiklo, susitelkė žolėn po žaibo perskeltu beržu.

Ryšulys nejudėjo, kas tai, negalėjai pasakyti, tik matėsi, kad ryšulys nemažas. Vasarą kaimynų Aina, eidama pas Alydę, virš to beržo išvydo šviesulį, subūgo, parskuodė namo, paskambino Alydei ir paklausė, ar šiai nieko nenutiko, ar kieme nebuvo nutūpę ateiviai. Tada Alydė nieko keista nepastebėjo, bet Aina neabejojo, kad prie Alydės namų, kaip ir pas Mėlį, buvo atskridęs NSO. Tas paskui kalbėjo vien apie ateivius. Vis dėlto ryšulys atrodė šio pasaulio, nutamsęs nuo lietaus, prisiplojęs prie žemės, žmogaus didumo. Gal koks kaimo girtuoklis, įsukęs į jos kiemą, užmigo. Bet ar Alydė nebūtų girdėjusi erzelio po langais? Jos klausa dar gera. O pagirių smarvę suuodžia net per sieną. Kaimynų sugėrovai, prisivogę benzino, neseniai prie jos namų važinėjo traktoriumi, keldami tokį triukšmą, kad negalėjai negirdėti. Jie kelis kartus pervažiavo griovį ir vos nenuvertė Alydės tvoros. Šiame kaime gali sutikti tik ateivių iš kitų planetų, seniokų ir gaują silpnapročių chuliganų. Vaikinams pernelyg įsisiautus, kaimynų Aina ne kartą pas ją nakvojo. Aina žino, kad Alydė jų nebijo, o, jei reikės, jiems pasipriešins.

Alydė padėjo tėvo padirbtą mušeklį ant stalo, pritykino prie virtuvės durų, suėmė rankeną, bet prisiminė musę. Nesigirdėjo. Musė laukė, kol Alydė atidarys virtuvės duris. Alydė sugrįžo prie lango.

Ryšulys kieme tebekūpsojo lygiai taip kaip pirma. Pažiūrėti lyg žmogus – ant žolės išdrikę šviesūs plaukai. Ar bent gyvas? Alydė sulaikė kvapą, širdis suspurdėjo širdiplėvėj. Išeiti į kiemą? Kvaila, gal neatsargu? O gal tas ryšulys – vagių jaukas? Ne, negali būti. Niekas jos neviliojo prie lango, niekas nebeldė į duris. Jei ne musė, net nebūtų pastebėjusi ryšulio, neišėjusi į kiemą. Ir vis dėlto. Musės nebuvo girdėti. Alydė šmurkštelėjo į virtuvę, mikliai uždarydama paskui save duris. Įsiklausė. Garsus šaldytuvo burzgimas ardė tvarto tylą, besismelkiančią virtuvėn per podėlį. Pažįstamo zyzimo nesigirdėjo – tikriausiai musė liko kambary. Alydė užkūrė krosnį, pripylė šildomąjį katilą ir spragtelėjo radiją. Kalbėjo apie prezidento rinkimus, bet netrukus svarbiausia žinia – orų prognozė. Alydė norėjo panirti į įprastus ruošos darbus, bet pro virtuvės langą akies kertele vis užgriebdavo ryšulį. Buvo lygiai toks kaip žiūrint pro kambario langą – žmogaus pavidalo ir atrodė, kad savaime neišnyks. Alydė išjungė radiją ir vėl priėjo prie lango. Tvyrojo tyla, tokia tyla tvyro gęstančios vasaros dieną tuštėjančiame Estijos kaime – tik kaimyno gaidys giedojo, daugiau jokio garso. Tais metais tyla buvo stebuklinga – kupina laukimo ir sykiu tarsi vėtrai praūžus. Sakytum, ta aukšta žolė, limpanti prie Alydės lango stiklo. Šlapia, nebyli, rami.

Alydė sugriežė auksiniais dantimis, ir tarp dantų kažkas grikštelėjo. Įsiklausydama pakrapštė nagu, bet išgirdo tik nago brūkštelėjimą ir ūmai dilgtelėjo nugarkaulį. Ji liovėsi rakinėti dantis ir įsižiūrėjo į ryšulį. Pro apmūsojusį stiklą blogai matėsi. Alydė patrynė jį marlės skudurėliu, nutėškė jį į indų plovimo dubenį, nusikabino nuo kabyklės švarką, apsivilko, prisiminė ant stalo paliktą rankinę, čiupo ją, apsidairė, kur geriau paslėpti, ir padėjo į indaują. Ant spintelės stovėjo suomiškas dezodoranto indelis. Ir tą paslėpė indaujoje, dar uždengė dangteliu cukrinę, kurioje margavo firmos „Imperial Leather" muilo dėžutė. Tik tada, tyliai pasukusi raktą, atidarė vidujes duris. Priemenėj sustojo, griebė tvirtą šakių kotą, naudojamą vietoj lazdos, bet nusprendė pasiimti gamyklinę lazdą, paskui ir tą pastatė atgal, o

iš priemenėje sustatytų įrankių išsirinko dalgį. Akimirkai dar atrėmė jį į sieną, susiglostė plaukus, tvirčiau susisegė segtuku, užkritusius ant kaktos rūpestingai užkišo už ausų, tada čiupo dalgį, atkėlė užšovą, atrakino spyną ir išėjo į kiemą.

Ryšulys gulėjo ten pat, po kiemo beržais. Alydė ėjo artyn, stebėdama ryšulį ir sykiu dvilgčiodama, ar jų nėra daugiau. Tai buvo mergina. Išsimaknojusi purve, suplyšusiais drabužiais ir murzina, bet vis dėlto mergina. Visai nepažįstama. Gyvas žmogus, ne dangaus siuntinys iš ateities. Aplūžinėjusių nagų raudonas lakas nuėjęs skutais, skruostai nudryžuoti nutekėjusio blakstienų tušo, ant išsileidusių garbanų susigumuliavęs plaukų lakas, prilipę keli gluosnio lapeliai. Pro šiurkščius nubalintus gaurus tamsavo riebaluotos plaukų šaknys. Tačiau murzino skruosto oda panėšėjo į pernokusį alyvinį obuolį, išdžiūvusi apatinė lūpa buvo nubruožta skutais, tarp tų skutų išpampusi neįprastai ryški, kaip pomidoras, nešvarumais apsinešęs veidas atrodė tarsi aptrauktas plėve, kurią reikėtų nutrinti lyg šaltai laikyto obuolio vaškuotą žievę. Violetiniai vokų dažai sutekėję į raukšles, juodų permatomų pėdkelnių akys nubėgusios. Pėdkelnių keliai neišsiduobę – tankus, kokybiškas mezgimas. Pėdkelnės, aišku, vakarietiškos. Nors nešvarios, bet tviska. Vienos kojos apavas nusviestas toliau. Kambarinė šliurė – iki pilkumo sunešiota flanelė apėjusi gumulėliais, kulnas numintas. Prie krašto užsilenkęs papuošimas – zigzagu apkirpta dirbtinės odos skiautė su pora nikeliuotų kniedžių. Lygiai tokias pat turėjo Alydė. Naujų šlepečių papuošimas buvo smėlio spalvos, švelnus, flanelė blankiai rausva, tarsi nuprausto paršelio šonas. Šlepetė buvo tarybinė. O suknelė? Siūta Vakaruose. Pernelyg gero trikotažinio audinio, kad būtų čia siūta. Ir tokį diržą galėtum gauti tik Vakaruose. Pastarąjį kartą Talvė iš Suomijos parvažiavo susijuososi tokiu pat diržu su didele sagtimi. Duktė sakė, kad tokie dabar madingi, o madą ji, šiaip ar taip, išmano. Aina tokį diržą gavo su bažnyčios labdaros paketu, nors Ainai jo visai nereikėjo, bet

kad davė veltui, paėmė – suomiai išmesdavo ir naujus drabužius. Be to, pakete buvo neperpučiama striukė ir kelios poros marškinėlių, greitai reikės parsinešti dar vieną paketą. Tiesa, merginos suknelė per graži, kad būtų iš labdaros paketo. Ir mergina ne vietinė.

Prie galvos gulėjo kišeninis žibintuvėlis. Ir purvinas žemėlapis.

Mergina gulėjo prasižiojusi, ir Alydė pasilenkusi pamatė merginos dantis. Pernelyg balti. Bet pastebėjo nemažai pilkų dėmių.

Akys po užmerktais vokais tarytum trūkčiojo.

Alydė bakstelėjo merginą dalgio galu, bet ta nesujudėjo. Vokai nevirptelėjo nei pašaukus, nei įžnybus. Alydė atsinešė kojų plovimo dubenį su lietaus vandeniu, pašlaksnojo. Mergina susigūžė kaip gemalas, užsidengė rankomis galvą. Burna žiojosi šaukti, bet tik sušnabždėjo:

– Ne. Nereikia vandens. Daugiau nereikia.

Tada merginos akys atsimerkė, ji greitai atsisėdo. Dėl visa ko Alydė pasitraukė atokiau. Merginos burna neužsičiaupė. Bet tylėjo. Mergina spoksojo Alydės pusėn, tačiau nusigandusios akys žvelgė ne į ją. Jos nežiūrėjo niekur. Alydė suskato šnekėti, kad nėra ko baimintis – tokiu raminamu balsu, kokiu maldydavo sudirgusius gyvulius. Merginos žvilgsnis dar buvo beprasmis, bet pražiotos lūpos turėjo kažką pažįstamą. Pati mergina neatrodė matyta, o tik jos judesiai, vaškinė oda, pro kurią neprasimušė jausmai ir gyvastingas kūnas, nors žvilgsnis buvo tuščias. Aišku, merginai reikia gydytojo. Pati Alydė nenorėjo šokinėti apie nepažįstamą, labai neaiškią žmogystą, todėl pasisiūlė iškviesti gydytoją.

– Ne!

Balsas skambėjo tvirtai, nors akys dar klydinėjo. Šūktelėjimas, paskui tyla ir staiga virtinė sukibusių žodžių, kad ji nieko nepadarė, kad jai nieko nereikia kviesti. Žodžiai daužėsi vienas į kitą, pirmi skiemenys kliuvinėjo už paskutinių, akcentas atrodė rusiškas.

Mergina buvo rusė, estiškai kalbanti rusė.

Alydė atsitraukė dar atokiau.

Reikėtų vėl įsigyti šunį. Gal ir du.

Ką tik išgaląsto dalgio ašmenys blizgėjo, nors lietus dienos šviesą blausė pilkuma.

Alydei virš lūpos sužibo prakaito lašai.

Merginos žvilgsnis aštrėjo: iš pradžių nukrypo į žemę, į vieną kiemo gysločio lapą, paskui į kitą, pamaži nuslinko į gėlių darželio pakraščio akmenėlį, į vandens siurblį, į dubenį po siurbliu. O tada vėl čiūžtelėjo į skraitą, perėjo į rankas, stabtelėjo, slystelėjo į Alydės dalgiakotį, bet aukštyn nekilo, o sugrįžo į delnus, apdraskytą plaštaką, apsilupinėjusius nagus. Mergina tarytum tikrinosi kūno dalis, gal skaičiavo: ranka, riešas, delnas, pirštai savo vietose, taip pat peržiūrėjo kitą ranką, paskui basos kojos pirštus, pėdą, kulkšnį, blauzdą, kelį, šlaunį. Žvilgsnis nepasiekė klubų, o staiga metėsi į kitą pėdą ir šlepetę. Mergina tiestelėjo ranką prie jos, suėmė, lėtai pritaikė pėdai. Užsimovė. Prisitraukė pėdą su šlepete, iš lėto apsičiupinėjo kulkšnį – ne taip kaip žmogus, kuris taria ją išnirus ar lūžus, o lyg apskritai užmiršusi, kaip kulkšnis atrodo – kaip kad neregys lyti nepažįstamą. Galų gale jai pavyko atsistoti, bet Alydei į veidą dar nepažvelgė, o atsistojusi palietė plaukus ir, nors buvo drėgni, lipnūs, apsiskleidė veidą jais lyg apleisto namo užuolaidomis, kuriomis nėra ką prisidengti.

Alydė suspaudė dalgio kotą. Gal mergina pamišusi. Gal iš kur nors pabėgusi. Kas žino! Gal jai tik protas pasimaišęs, gal kas nors nutiko, kad šitaip atrodo. O gal vis dėlto tai rusų ilgapirščių gaujos numestas jaukas?

Mergina nušliaužė iki suolelio po kiemo beržais. Vėjas talžė ją šakomis, bet ji nesitraukė į šalį, nors krūpčiojo nuo prie veido limpančių lapų.

– Paėjėk toliau nuo tų šakų.

Merginos veide šmėstelėjo nuostaba, sumišusi su kažkokiu kitu jausmu – ji tartum kažką prisiminė. Kad reikia lenktis veidą plakančių šakų? Alydė prisimerkė. Kvailė.

Mergina iš lėto pasitraukė nuo šakų. Pirštai įsikibo suolelio kraštų lyg laikantis, kad nenugriūtų. Šalia gulėjo pustyklė. Reikia tikėtis, mergina ne iš tų, kurios akimoju užsidega pykčiu ir pasiunta svaidytis akmenimis ir pustyklėmis. Bet gal nereikėtų jos erzinti. O pasisaugoti.

– Tai iš kur čia atsiradai?

Mergina kelis kartus žioptelėjo, tada prašneko, apčiuopom graibydama sakinius apie Taliną ir mašiną. Žodžiai mušėsi vienas į kitą, kaip ir pirma, klaidingai jungėsi, sukibdavo pirma laiko, keistai kirbino Alydei ausis. Ne merginos žodžiai, ne rusiškas akcentas, o kažkas kita – estų kalba, kuria prabilo, buvo kitkuo keista. Nors pati mergina savo jaunu nešvariu kūnu atrodė šių laikų, jos dėliojami sakiniai buvo gremėzdiški, išsiveržę iš sudūlėjusių popierių ir apipelėjusių, išplėšytų nuotraukų albumų pasaulio. Alydė išsisegė plaukų segtuką, įsikišo į ausį, pasukiojo, ištraukė ir vėl juo susisegė plaukus. Vis tiek kirbėjo. Alydė suprato: mergina – ne iš aplinkinių kaimų, gal net ne iš šio krašto. Bet koks atvykėlis gali mokėti tokią provincialią kalbą? Kaimo pastoriaus padėjėjas suomis šnekėjo estiškai. Kalbos išmoko atvykęs čia pastoriauti ir puikiai ja kalbėjo, pamokslus ir nekrologus rašė estiškai, niekas net neaimanuoja dėl estų pastorių stokos. Bet merginos estų kalba turėjo kažkokį kitokį atspalvį, senesnį, kandžių apkapotą ir pageltusį. Ta kalba atsidavė savotišku negyvėlio kvapu.

Iš lėtai tariamų sakinių aiškėjo, kad mergina vakare su kažkuo važiavo automobiliu į Taliną, su tuo kažkuo susikivirčijo, tas kažkas ją primušė ir ji pabėgo.

– Kas važiavo? – galop paklausė Alydė.

Mergina vėl pirma pakrutino lūpas ir tik tada išmiksėjo, kad ji su savo vyru.

Su savo vyru? Mergina turi vyrą? Gal vis dėlto tai – vagių masalas? Bet kad keistai sutrikusi. O gal ji turi žadinti užuojautą? Kad niekas tokios būklės merginai neužtrenktų durų? Vagims reikėjo jos

daiktų ar miško? Visa mediena išvežta į Vakarus, o pačios Alydės teisenos dėl žemės grąžinimo nebuvo matyti net pabaigos, nors šiuo atveju neturėjo kilti jokių problemų. Iš šio kaimo senasis Mihkelis teisme atsidūrė už tai, kad nušovė jo mišką kirtusius vyrus. Mihkelis gavo nedaug – teismas viską suprato. Teismai dėl žemės grąžinimo dar nebuvo pasibaigę, ir staiga jo mišką pradėjo kirsti suomių mašinos. Net policija į tą reikalą nesikišo, – ir ar galėjo saugoti vieno žmogaus mišką pernakt, juolab kad Mihkelis dar nebuvo oficialus savininkas. Medžiai tiesiog dingte dingdavo, tad galiausiai Mihkelis nušovė kelis vagis. Šioje šalyje šiais laikais viskas įmanoma, bet Mihkelio miške daugiau niekas medžių be leidimo nekirto.

Pradėjo loti kaimo šunys, mergina krūptelėjo, pro tinklinę tvorą mėgino žiūrėti į kelią, bet miško pusėn net negrįžtelėjo.

– Kas važiavo? – pakartojo Alydė.

Mergina apsilaižė lūpas, baikščiai dvilgtelėjo į Alydę, vielinio tinklo tvorą ir pradėjo negrabiai raitotis rankoves – atsižvelgiant į būklę ir šneką, šitai darė mitriai. Pasirodė mėlyniuotos rankos, mergina ištiesė jas Alydei lyg savo žodžių įrodymą ir nusigręžė į tvorą, slėpdama akis.

Alydę nukrėtė šiurpas. Taip, mergina siekė užuojautos, galimas daiktas, norėjo įsigauti į namus ir apsižiūrėti, ką pasivogti. Bet mėlynės buvo tikros. Vis dėlto Alydė pasakė:

– Atrodo senos. Mėlynės senos.

Pamačius ryškias ir dideles kraujo išlajas, Alydei virš lūpos vėl išsimušė prakaito lašai. Šitai slepiama, nutylima. Visais laikais. Gal mergina pastebėjo, kad Alydė susijaudino, nes greitai, trūksmingais judesiais nusmaukė rankoves ant sumušimų tarsi tik dabar susivokusi, kad turėtų gėdytis, ir, nusisukusi į tvorą, piktai rėžė, kad buvo tamsu ir nežinojo, kur atsidūrusi, ji tik bėgusi bėgusi. Darkią šneką užbaigė patikinimu, kad jau išeina. Kad netrukdys.

– Pasėdėk čia. Atnešiu „Palderjano" ir vandens, – pasakė Alydė ir iš karto pasuko namo link, nuo durų dar sykį atsigręžė į merginą,

kuri nejudėdama gūžėjo ant suolo. Mergina tikrai bijojo. Baime nuo jos trenkė iš tolo. Alydė susivokė alsuojanti per burną. Jeigu mergina – masalas, ji bijo to, kuris ją čia atsiuntė. Gal ne veltui, gal ir Alydė turėtų bijoti, gal merginos rankų drebulį reikia suprasti kaip ženklą užsirakinti duris ir sėdėti viduje, palikus ją lauke, – tegul eina, kur ėjusi, tik tegul išeina, tegul palieka ją, senę, ramybėje. Tegul neskleidžia bjauraus, pažįstamo baimės kvapo. Gal čia siautėja kokia šutvė ir iki pamatų iškrato visus namus iš eilės? Gal reikėtų paskambinėti ir paklausinėti? O gal mergina atėjo būtent pas ją? Gal kas nors girdėjo, kad iš Suomijos parvažiuoja jos Talvė? Betgi dabar tai ne toks didelis daiktas kaip anksčiau.

Virtuvėje Alydė puodeliu pasėmė vandens ir įlašino „Palderjano" lašų. Ji matė pro langą – mergina nepajudėjo. Alydė pati išgėrė valerijonų ir šaukštą savų širdies vaistų, nors dar nebuvo pietų metas, tada išėjo į kiemą ir padavė merginai puodelį. Ta čiupo, gerai pauostė, pastatė ant žemės, pavertė ir įsistebeilijo į pasiliejusį skystį. Alydė suirzo.

– Netinka vanduo?

Mergina patikino, kad priešingai, tinka, tik norinti žinoti, ko Alydė įlašino į vandenį.

– Tiktai valerijonų.

Mergina tylėjo.

– Kodėl turėčiau meluoti?

Mergina žvilgtelėjo į Alydę. Veidas atrodė kažkoks klastingas. Alydei tai kėlė nerimą, vis dėlto ji atnešė iš virtuvės puodelį vandens ir „Palderjano" buteliuką, padavė merginai, ta pauostė vandenį, įsitikino, jog tai tik vanduo, rodės, atpažino „Palderjaną" ir įsilašino į vandenį kelis lašus. Alydė širstelėjo. Ar mergina ją erzina? Gal ji tiesiog pamišėlė? Pasprukusi iš ligoninės. Alydė prisiminė iš Koluverės pabėgusią moterį, kuri, apsivilkusi vakarinę suknelę, gautą su labdaros paketu, basomis šlitinėjo po kaimą, spjaudydama į nepažįstamus žmones.

– Ar jau tinka vanduo?

Mergina gėrė labai godžiai, vanduo liejosi smakru.

– Ką tik žadinau tave – šaukei, kad nenori vandens.

Buvo akivaizdu, kad mergina šito neprisimena, bet anas jos riksmas vis dar aidėjo Alydei galvoje, daužėsi nuo vieno šono į kitą, sukosi į vieną pusę ir į kitą, iššaukė kažką iš tolokos praeities. Balsas buvo neįtikėtinai panašus į tokį, kokiu rėkia žmogus, daug sykių nardinamas vandenin. Merginos balsas turėjo tokį atspalvį. Tame balse buvo girdėti prunkščiojimas, oro trūkumas, neviltis. Alydei pradėjo skaudėti ranką. Tas maudimas radosi panūdus trenkti merginai. Tylėk. Dink. Eik iš čia. O gal Alydė suklydo? Gal mergina kada nors skendo paplūdimyje, gal dėl to bijo vandens? Gal pačios Alydės galva krėtė juokus, saistė nesusiejamus dalykus. Gal merginos pageltusi ir laiko apgraužiota kalba kurstė savotiškus vaizdinius.

– Valgyti? Ar nori valgyti?

Mergina tarytum nesuprato klausimo, o gal jos niekas niekad šito neklausė.

– Pabūk čia, – paliepė Alydė, vėl sugrįžo vidun ir uždarė paskui save duris. Netrukus pasirodė su juoda duona ir lėkštele sviesto. Šiek tiek dvejojo, ar imti sviestą, ir vis dėlto pasiėmė. Nėra tokio stygiaus, kad reikėtų gailėti trupinėlio. Masalas tikrai geras – lengvai pritraukė net tokią kaip ji – ir šilto, ir šalto mačiusią. Rankos skausmas plito į petį. Tramdydama norą trinktelėti merginai, ji per stipriai suspaudė sviesto lėkštelę.

Purvino žemėlapio ant žolės jau nebuvo matyti. Tikriausiai mergina jį įsidėjo į kišenę.

Pirma riekelė merginos burnoje išsyk prapuolė. Tik paėmusi trečią, ji susiturėjo ir užsitepė sviesto, nors ir paskubom, – uždėjo gumulėlį ant riekės ir perlaužusi užvožė antrą puselę ant sviesto, spustelėjo, kad sviestas ištežtų, ir atsikando. Ant vartelių karksėjo varna, kaime lojo šunys, bet mergina taip įniko į duoną, kad nekrūpčiojo nuo garsų kaip pirma. Alydė pastebėjo, kad kaliošai

žvilga lyg rūpestingai nublizginti batai. Nuo šlapios žolės kojas ėmė smelkti drėgmė.

– Kas dabar bus? Su tuo tavo vyru. Ar jis tave vejasi? – paklausė Alydė, stebėdama valgančią merginą. Alkio ji nesuvaidino. Bet ta baimė... Ar ji bijo tiktai savo vyro?

– Vejasi. Mano vyras.

– Gal paskambinti tavo mamai, kad atvažiuotų pasiimti? Kad nors žinotų, kur tu.

Mergina papurtė galvą.

– Na, tai gal kokiam nors draugui? Kam nors iš šeimos?

Mergina vėl papurtė galvą – netgi dar smarkiau.

– Na, tam, kuris vyrui nepasakys, kur tu dabar.

Ji papurtė galvą. Nešvarūs plaukai nuslinko nuo veido. Mergina susibraukė juos ant sprando ir atrodė veikiau viso proto nei pamišėlė, nors krūpčiojo be perstogės. Akys pamišėliškai nežibėjo, tačiau visąlaik žvelgė iš padilbų ir šnairom.

– Ir aš negaliu tavęs niekur nuvežti. Net turėdama mašiną negalėčiau, nes čia negausi benzino. Autobusas iš kaimo turi važiuoti kartą per dieną, bet ne visada važiuoja.

Mergina patikino tuoj pat išeisianti.

– Kur? Pas vyrą?

– Na!

– Tai kur?

Šlepetė baksnojo gėlių darželio akmenėlį palei suolą, smakras bemaž siekė krūtinę.

– Zara.

Alydė nustebo. Šiaip ar taip, prisistatė?

– Alydė Trū.

Mergina nustojo bedžioti koja akmenį. Pavalgius rankos vėl buvo įsikibusios suolo krašto, bet dabar atsileido. Galva šiek tiek kilstelėjo.

– Malonu susipažinti.

1992-ieji, vakarų Estija

Zara rezga prideramą istoriją

Alydė. Alydė Trū. Zaros rankos, įsikibusios suolelio krašto, atsileido. Alydė Trū gyva ir stovi priešais ją. Alydė Trū gyvena šiame name. Padėtis buvo nesava, kaip ir liežuvis Zaros burnoje. Ji miglotai prisiminė, kaip pavyko atrasti reikiamą kelią ir gluosnius tame kelyje, bet neatkūrė atminty, ar suvokė suradusi namą, kurio ieškojo, ar stovėjo naktį prie laukujų durų, nežinodama, ką daryti, ar rengėsi laukti ryto, kad namo šeimininkai neišsigąstų naktinės viešnios, ar mėgino užeiti pamiegoti į arklidę, ar pažvelgė pro langą į virtuvę, nedrįsdama belsti į duris, ar bent ketino belstis, ar išvis ką nors ketino daryti. Zara mėgino prisiminti, bet pradėjo sopėti galvą, todėl sutelkė dėmesį į dabarties valandą. Ji nebuvo nusibrėžusi plano, ką darys, atkakusi į vietą, juolab ką darys ieškoto namo kieme sutikusi Alydę Trū. Tokios tolios ateities ji apmąstyti nespėjo. Dabar reikėjo žengti pirmyn, apmaldyti baimę, nors baimė tik ir laukė, kada pulti, reikėjo tuoj pat liautis mąstyti apie Pašą ir Lavrentijų, išdrįsti išgyventi šią valandą ir susitikimą su Alyde Trū. Reikėjo susiimti. Būti drąsiai. Prisiminti, kaip elgiamasi su žmonėmis, nusibrėžti tinkamą santykį su moterimi, kuri stovi priešais. Jos veidas išvagotas smulkių raukšlelių, mažutis, bet bejausmis. Ausų lezgeliai išsitempę, ant kabliukų švysčioja auksu aptaisyti akmenėliai. Auksas spindi raudoniu. Rainelės pilkšvos ar melsvai pilkos, akių kertelėse gelsvuoja drėgnos išskyros. Zara nedrįso pažvelgti

aukščiau nosies. Alydė buvo žemesnio ūgio, nei ji įsivaizdavo, visai menkutė. Vėjas nešė nuo jos česnako kvapą.

Laiko turėjo nedaug. Paša su Lavrentijum ją suras, be jokios abejonės. Bet čia Alydė Trū, čia tas namas. Ar ši moteris jai padės? Reikėjo greit išaiškinti Alydei, kas ir kaip, bet Zara nesumąstė, ką sakyti. Galvoje tvinksėjo tuštuma, nors užvalgius duonos prašviesėjo. Blakstienų tušas erzino akis, kojinės buvo suplyšusios, ji pati dvokė. Kvailai pasielgė parodydama mėlynes, – dabar moteris ją laiko viena iš tokių, kurios ieško nemalonumų arba prašosi į kailį. Tokia, kuri padarė kažką bloga. O jei ši moteris kaip ana *babuška*, apie kurią pasakojo Katia, beveik kaip Oksanka, dirba tokiems vyrams kaip Paša ir siunčia merginas į miestą tokiems kaip Paša. Ką gali žinoti? Kažkur pakaušyje skambėjo kandus juokas – tai buvo Pašos balsas, tas balsas Zarai priminė, kad šitokia kvailė pati viena neišgyvens. Šitokia kvailė nusipelno gauti į skudurus už mikčiojimą, nevalyvumą, smarvę, tokią kvailę reikia prigirdyti praustuvėj už beviltišką kvailumą ir beviltišką bjaurumą.

Pasirėmusi dalgio, Alydė Trū įkyriai stebeilijo į ją ir tarškėjo apie sugriautus kolūkius, tarsi Zara būtų sena pažįstama, užsukusi paplepėti apie šį bei tą.

– Svetimų čia dabar retai kada sutiksi, – pasakė Alydė ir suskato vardyti šeimas, kurių jauni žmonės išvažiavo. – Kokai išvažiavo suomiams namų statyti, Rosnos jaunimas išlėkė į Taliną sukti verslo. Vorelio sūnus, įsitraukęs į politiką, prapuolė Taline. Reikėtų jam paskambinti ir pasakyti, kad išleistų įstatymą, draudžiantį išvykti iš kaimo taip sau. Dabar net stogo nėra kam sutaisyti, nes neliko darbininkų. Nieko keista, kad vyrai išsilakstė, mat moterų neliko. Moterų neliko, nes čia nėra verslininkų. O kad visos nori verslininkų, užsieniečių, kas norės būti doras darbininkas. Lenemos Kalurio žuvininkystės kolūkis irgi nuvežė savo varjetė į Suomiją, į miestą, su kuriuo giminiuojasi – Hanką, ir žygis buvo sėkmingas – suomiai dėl bilietų eiles stovėjo. Kai grupė sugrįžo, varjetė vadovas tiesiog per laikraštį pakvietė visas jaunas ir gražias merginas važiuoti šokti suomiams kankano. Kan-kano!

Zara linkčiojo – visiškai sutiko ir brūžavo nuo nagų laką. Taip, visi tik laksto paskui dolerius ir finmarkes, anksčiau visi turėjo darbus, o dabar visi vagys – neva verslininkai. Zarai pasidarė šalta, stingulys apėmė skruostus ir liežuvį, lėta ir neaiški kalba pasidarė dar painesnė. Drėgni drabužiai stingdyte stingdė. Ji nedrįso pažvelgti Alydei tiesiai į veidą, tik mėtė akis jos pusėn. Ko Alydė siekia? Jos šnekėjosi taip, lyg nieko nebūtų nutikę. Galva taip baisiai nesisuko. Zara užsikišo plaukus už ausų, tartum norėdama geriau girdėti, atstatė smakrą, oda dar buvo lipni, balsas stingus, nosis virpčiojo, pažastys ir papilvė kužėjo nešvara, ir vis dėlto jai pavyko tyliai nusijuokti. Ji stengėsi šnekėti tokiu balsu, kokiu kitados šnekėdavo susidūrusi su senu pažįstamu parduotuvėje ar gatvėje. Balsas atrodė tolimas, svetimas, visai nederantis su kūnu, iš kurio radosi. Tas balsas priminė pasaulį, kuriame ji jau negyveno, namus, į kuriuos jau nebegalėjo sugrįžti.

Alydė mostelėjo dalgiu šiaurės pusėn ir toliau pasakojo apie čerpių vagį. Dieną naktį turėjo budėti, saugodama stogą. Ir iš buvusio dvaro pavogė laiptus, o iš geležinkelio – bėgius, tik mediena tinka remontui, juk kitokias medžiagas vis tiek išveš. O kaip kyla kainos! Pasak Lilemaės Kerstės, tokios kainos rodo, jog artinasi pasaulio galas.

Ir vidur šnekos iššoko netikėtas klausimas:

– O tu turi darbą? Kokį darbą dirbi su šituo drabužiu?

Zara vėl išsigando. Suvokė turinti paaiškinti, kodėl ji taip nudriskusi, bet ką sakyti? Kodėl iš anksto šito neapmąstė? Mintys skuodė šalin ilgom kojom, ji nepagavo jų – ilgaausės tiesos, trumpakojės melagystės pametė ją bėdoj – galva liko tuščia, tuščios liko akys ir ausys. Ji neviltingai išsikovojo kelis žodžius sakiniui sudėti, – ji dirbo padavėja, – pasižiūrėjo į savo blauzdas, prisiminė vakarietiškus drabužius ir pridūrė dirbusi padavėja Kanadoje. Alydė gūžtelėjo pečiais.

– Labai toli. Ar gerai uždirbdavai?

Zara linktelėjo, mėgindama kažką pridurti. Linktelėjus galva, pradėjo kalenti dantys. Burnoj buvo vien glitėsiai ir nevalyti dan-

tys – jokio protingo žodžio. Moteris galėtų liautis klausinėjusi. Bet Alydė norėjo sužinoti, ką Zara veikia čia.

Zara atsidūsėjo, kad su vyru važiavo atostogauti į Taliną. Sakinį sudėjo taisyklingai. Ištarė tuo pačiu ritmu kaip Alydė. Jau pagauna tą ritmą. Bet kokią istoriją suregzti, kokia tiktų? Ką tik sugalvota pradžia veržėsi pasprukti, Zara sugriebė jos letenas. Palauk. Padėk. Viena gysla po kitos, žodis po žodžio, – dėstyk. Dėstyk prideramą istoriją. Tokią, kad galėtum čia pasilikti. Kad Alydė niekam nepaskambintų, nepaprašytų iš čia išvežti.

– Tas tavo vyras irgi gyveno Kanadoje?

– Taip.

– Ir jūs parvažiavot atostogų?

– Taip.

– O kur dabar rengiesi važiuot?

Zara įtraukė pilnus plaučius oro ir vienu iškvėpimu pasakė nežinanti. Ir kad stokojant pinigų viskas šiek tiek apsunko. Šito sakyti nereikėjo. Dabar Alydė, aišku, pamanys, kad jai reikia pinigų. Spąstai spragtelėję atsidarė. Istorija paspruko. Gera pradžia nuslydo nuo kelio. Alydė niekad jos neįsileis vidun ir Zara nieko nepasieks. Ji stengėsi ką nors sugalvoti, bet mintys, vos iškilusios, pasprukdavo. Reikėjo ką nors pasakyti – jei nesurezgė istorijos, tai ką nors kita – bet ką. Ji ieškojo žodžių kurmrausų eilėje palei namą, ant toliu uždengtų avilių, šmėkšančių tarp apsunkusių obelų, ant anapus vartelių stovinčio tekėlo ir po kojom žaliuojančiame gyslotyje – ieškojo žodžių kaip alkanas žvėris grobio, bet jie vis ištrūkdavo, sukąsti atšipusiais nuskilinėjusiais dantimis. Tuoj Alydė pamatys jos išgąstį ir supras, kad ji meluoja, o tada viskas žlugs, viskas sugrius, Zara tokia kvaila, kaip Paša sakė, ji visad viską sugadindavo, kvailė, beviltiška idiotė.

Zara žvilgtelėjo į Alydę, nors akių nebuvo prisidengusi net plaukais. Alydė ją nužiūrinėjo. Zaros oda kužėjo nešvara ir purvu. Jai reikėjo muilo.

1992-ieji, vakarų Estija

Alydė ruošia vonią

Alydė liepė merginai atsisėsti virtuvėje ant klibančios kėdės. Ši pakluso, klydinėjančios akys lyg į didžiausią stebuklą įsibedė į pakelį druskos tarp lango stiklų, likusį nuo pereitos žiemos.

– Druska sugeria drėgmę. Kai šąla, langai mažiau rasoja.

Alydė kalbėjo lėtai. Ji svarstė, ar mergina tikrai viso proto. Nors lauke sužvalėjo, šlepetės į vidų įtapsėjo labai atsargiai, tarsi grindis trauktų abejotino tvirtumo ledas, o atsisėdusi ant kėdės, gūžėsi dar labiau nei kieme. Nuojauta Alydei kuždėjo, kad nereikėtų merginos įsileisti vidun, bet ši atrodė taip apgailėtinai, kad Alydė kitaip pasielgti negalėjo. Mergina vėl krūptelėjo – ji atsilošė ir nuoga ranka palietė virtuvės užuolaidą. Išsigandusi mergina linktelėjo į priekį, kėdė susverdėjo, ir mergina prarado pusiausvyrą. Šlepetė brūkštelėjo grindimis. Kai kėdė atsistojo tvirtai, koja nustojo kabaluoti, mergina įsikibo kėdės kraštų. Pėdas pakreipė šleivai, paskui ėmė trinti šonus ir nusmukusius pečius.

– Duosiu sausus drabužius.

Palikus atdaras kambario duris, Alydė ištraukė iš drabužių spintos kelias susagstomas sukneles ir pasijonį. Mergina nesujudėjo – tebegūžojo prikandusi apatinę lūpą. Tokia pat veido išraiška kaip kieme. Alydę apėmė pasibjaurėjimas. Mergina tuojau galės išeiti – tik pirmiau turi išaiškinti, kur jai važiuoti, ir šiek tiek ją

apgydyti. Alydė nelauks, kol į svečius atvažiuos jos vyras. Ar dar kas nors atlėks iš paskos. Jeigu mergina ne vagių jaukas, tai kieno? Gal kaimo vaikinų? Nejau jie šitai sugalvotų, o ir kam? Tik paerzinti sumanę ar dėl kitokios priežasties? Tiesa, kaimo vaikinai ruse nesinaudos, niekada.

Kai Alydė sugrįžo į virtuvę, mergina mankštino pečius ir sprandą, paskui pasisuko į ją. Akys žvelgė į šoną. Drabužių mergina neėmė, pasakė, kad reikia tik kelnių.

– Kelnių? Turiu tiktai treningines, bet ir jas turbūt reikėtų išskalbti.

– Nieko tokio.

– Aš su jom į laukus eidavau.

– Nieko tokio.

– Gerai!

Alydė nuėjo atnešti Marato kelnių nuo kabyklos priemenėje, sykiu pasitaisė savo apatines. Mūvėjo dvejas, kaip metų metais nuo tos nakties valsčiaus valdyboje. Kitados išmėgino ir vyro galifė. Jautėsi saugesnė. Ramesnė. Tais laikais moterys nedėvėjo ilgų kelnių. Kiek vėliau kelnėtų moterų pasirodė ir kaime, bet Alydė jau buvo taip pripratusi prie dvejų apatinių, kad ilgų nešioti nebenorėjo. Bet kodėl mergina su vakarietiška suknele panūdo Marato kelnių?

– Šitas nusipirkau tada, kai Maratas jau turėjo mašinas japoniškam trikotažui austi, – grįžusi į virtuvę nusijuokė Alydė. Mergina iš karto prunkštelėjo. Prunkštelėjimas buvo trumpas, ir mergina jį greit nurijo, – kaip žmonės, kurie nesupranta sąmojo, tačiau gėdijasi nesupratę arba nenori pasirodyti nesupratę, bet juokiasi drauge. Bet tai ne juokas. Gal mergina tokia jauna, kad užmiršo, kokį trikotažą Maratas audė, kol neturėjo naujųjų mašinų? O gal Alydė teisi – mergina visai negyvenusi Estijoje.

– Vėliau išskalbsiu ir pataisysiu tavo suknelę.

– Nereikia!

– Kodėl nereikia? Tai brangi suknelė.

Mergina trūktelėjo Alydei iš rankų kelnes, nusimovė pėdkelnes, užsitempė „maratus“, nusiplėšė savo suknelę, apsivilko susagstomą Alydės ir, šiai nespėjus sulaikyti, įmetė suknelę ir kojines į krosnį. Ant kambario kilimėlio nukrito žemėlapis. Mergina pagriebė jį ir sviedė į ugnį, kur pleškėjo drabužiai.

– Nieko nebijok, Zara.

Mergina stovėjo prie krosnies tarsi saugodama degančius drabužius. Alydės suknelę susisegiojusi kreivai.

– Gal norėtum išsimaudyti vonioje? Tuoj pašildysiu vandens, – pasiūlė Alydė. – Nieko nebijok.

Alydė iš lėto priėjo prie krosnies. Mergina nesujudėjo. Gąslios akys tankiai mirksėjo. Alydė prisamstė puodą vandens, paėmusi merginą už rankos pasodino, pastatė ant stalo stiklinę karštos arbatos ir vėl sugrįžo prie krosnies. Mergina atsisuko pažiūrėti, ką ji veikia.

– Tegul dega, – pasakė Alydė.

Merginos antakiai jau netrūkčiojo, susikaupusi ji pradėjo vieną po kito brūžuoti nagus. Ar ji nusiramino? Alydė atnešė iš podėlio dubenį pomidorų, pastatė ant stalo, užmetė akį į pelėkautus, paspęstus šalia moliūgų, pažiūrinėjo savo receptų sąsiuvinėlį ir vakar paruoštus mišrainių indelius, paliktus aušti ant indaujos.

– Greitai reikės pomidorus ruošti žiemai. Ir vakar surinktas aviečes. Gal įjungti radiją?

Pačiupusi laikraštį, mergina ėmė garsiai šnarinti jį ant vaškytinės. Arbatos stiklinė nuvirto ant laikraščio, mergina išsigando, pašoko nuo stalo, dvilgtelėjo į stiklinę, paskui į Alydę, greitosiomis atsiprašė už netvarką, susipainiojo šnekėdama, susinervino, mėgino tvarkyti, susirado skudurą, puolė šluostyti grindis, stiklinę, stalo kojas, sausinti jau ir šiaip nešvarų kilimą.

– Nieko nebijok.

Merginos išgąstis neslopo ir Alydė vėl turėjo raminti: nieko nebijok, nurimk, – ko čia dabar dėl arbatos stiklinės, pamiršk, gal atneš-

tum vonią iš galinio kambario, tuoj sušils vanduo. Mergina skubinai šoko nešti – nuolankiais judesiais atbarškinusi cinkuotą vonią į virtuvę, suskato lakstyti tarp krosnies ir vonios – pylė karštą, paskui šaltą vandenį. Akis nudūrusi į grindis, įraudusiais skruostais, iš smagumo paspartėjusiais judesiais. Alydė stebėjo merginos plušą. Išmuštrinta kaip reta. Norint taip išmuštrinti, reikia smarkiai įbauginti. Alydei pasidarė gailu merginos ir, duodama Lihulos krašto raštais pagražintą lininį rankšluostį, ji suėmė merginai ranką. Ši vėl krūptelėjo, sulenkė pirštus, mėgino ištraukti ranką, bet Alydė nepaleido. Jai norėjosi paglostyti merginai galvą, bet ši atrodė per jautri prisilietimams, tad Alydė tik pakartojo, kad mergina nebijotų. Ji esą dabar ramiai išsimaudys, tada apsivilks sausus drabužius ir ko nors atsigers. Gal stiklinę šalto labai saldinto vandens. Gal dabar jo paruošti?

Pirštai atsileido. Išgąstis slopo, mergina atsitiesė. Alydė atsargiai atitraukė ranką ir paruošė raminamo saldinto vandens. Mergina gėrė, stiklinė drebėjo, sūkuriavo cukraus kristalai. Alydė paragino merginą išsimaudyti, bet ta stovėjo kaip įkasta, kol Alydė pasakė palauksianti priemenėje. Paliko pravertas duris ir išgirdo, kaip supliuškėjo vanduo, paskui ištrūko vaikiškas atodūsis.

Mergina nemokėjo skaityti estiškai. Mokėjo kalbėti, bet nemokėjo skaityti. Štai kodėl sklaidydama laikraštį susinervino ir išvertė arbatos stiklinę, o gal išvertė tyčia, bijodama išsiduoti, kad nemoka skaityti.

Alydė dirstelėjo pro durų plyšį. Pamatė vonioje tysantį sumuštą kūną. Plaukų kuokštas prie smilkinio buvo pastiręs tarsi dar viena budri ausis.

1991-ieji, Vladivostokas

Zara susižavi tviskančiomis kojinėmis ir paragauja džino

Vieną dieną pas Zarą juoda „Volga" atvažiavo Oksanka. Zara stovėjo laiptinėje, kai prie namo sustojo mašina. „Volgos" durys atsidarė ir žemę palietė tviskančia kojine aptraukta koja. Iš karto Zara išsigando, – ko prie jų namo privažiavo juoda „Volga"? – bet išgąstis išgaravo, kai saulė nušvietė Oksankos blauzdą. Namo pasieny ant suoliuko susėdusios *babuškos* įsismaksojo į blizgantį automobilį bei tviskančią blauzdą ir nuščiuvo. Zara kaip gyva nebuvo mačiusi tokio daikto: kojinė buvo odos spalvos ir nėmaž nepanaši į kojinę, gal tai buvo visai ne kojinė. Bet šviesa taip sutviskino blauzdą, kad Zara suprato, jog koja kažkuo apmauta, kad tai ne plika blauzda. Rodės, apie koją švyti nimbas – lygiai toks kaip Mergelės Marijos Dievo motinos – šviesa auksino blauzdos apribus. Blauzda perėjo į kulkšnį ir pėdą su aukštakulniu bateliu ir – kokiu bateliu! Kulniukas per vidurį siauresnis, kaip smėlio laikrodžio stiklas. Ji buvo mačiusi senose meno istorijos knygose panašius Madam de Pompadur batelius, bet tas iš automobilio buvo aukštesnis, grakštesnis, kiek smailėjančia nosele. Kai batelis palietė dulkiną gatvę ir kulniukas brūkštelėjo akmenį, buvo girdėti net laiptinėj. O tada pasirodė moteris – Oksanka.

Pro automobilio priekines dureles išlipo du vyrai juodais odiniais švarkais, su stambiomis blizgančiomis aukso grandinėmis ant kaklų.

Jie tylomis sustojo prie mašinos ir įsistebeilijo į Oksanką. Buvo į ką stebeilyti. Oksanka buvo graži. Zara nebuvo mačiusi bičiulės nuo tol, kai ši išvažiavo į Maskvą mokytis. Iš Maskvos Oksanka parašė kelis atvirukus, paskui atsiuntė laišką, kuriuo pranešė išvažiuojanti dirbti į Vokietiją. Nuo tol iš jos nebuvo jokios žinios – jokios – iki šios valandos. Oksankos pasikeitimas suglumino Zarą. Bičiulės lūpos blizgėjo it vakarietiško žurnalo popierius, ji siautėsi pečius rusvai dažytu ilgu lapės šaliku, bet ne kailio, o balintos kavos spalvos, nors gal kur nors pasaulyje gyveno ir tokio kailio lapių.

Oksanka žengė laukujų durų link, pamatė Zarą ir sustojusi pamojavo. Tiesą sakant, raudonais nagais tartum pagraibstė orą. Kiek sulenkusi pirštus, lyg ką gremždama. *Babuškos* subedė akis į Zarą. Viena tvirčiau susirišo skarelę. Kita trūktelėjo tarp kojų lazdą. Trečia abiem rankom įsikibo savosios.

Juoda „Volga" supypsėjo.

Oksanka artinosi prie Zaros. Užkopė laiptais šypsodamasi, saulei žibinant baltus dantis, ji išskėtė rankas ilgais nagais ir apkabino Zarą. Lapės kailio šalikas palietė Zarai skruostą. Stiklinės lapės akutės spingsojo į ją, ji spingsojo į lapę. Žvilgsnis pasirodė matytas. Kiek pamąsčiusi ji suvokė kitados mačiusi tokias senelės akis.

– Aš taip pasiilgau tavęs, – sušnibždėjo Oksanka. Lūpos lipšniai blizgėjo ir atrodė sunkiai pražiojamos, klijų plėvelę Oksanka tarsi plėšte plėšė.

Vėjas prilipdė Oksankai prie lūpos garbanėlę, Oksanka nusibraukė ją, palikdama ant skruosto raudoną dryželį. Tokių dryželių matėsi ir ant kaklo. Lyg rimbo kirčių. Arba nagų brėžių. Oksanka paspaudė Zarai ranką, švelniai bakstelėdama nagučiais.

– Brangute, turėtum apsikirpti, – taršydama Zarai plaukus nusijuokė Oksanka. – Nusidažyk ir deramai susišukuok!

Zara tylėjo.

– Tfiu, buvau užmiršusi, kokios čia kirpyklos. Gal verčiau tegul neliečia tavo plaukų, – vėl nusijuokė Oksanka. – Eime gerti arbatos.

Zara nusivedė Oksanką į namus. *Komunalkos* virtuvė, joms einant pro šalį, nuščiuvo. Paskui sugirgždėjo grindys – pripuolusios prie virtuvės durų, moterėlės žiūrėjo pavymui. Prie laukujų durų Zara buvo nusitrepsėjusi šlepetes, bet žengiant jų padai šiugždino smėlį ir saulėgrąžų lukštus, nugarą daigstė moterų akys.

Zara įleido Oksanką vidun ir uždarė paskui save duris. Niūriam kambary Oksanka švytėjo tarsi kometa. Auskarai blizgėjo nelyg katės akys. Zara užsitraukė naminio chalato rankoves ant raudonų krumplių.

Senelės galva net nekrustelėjo. Ji kaip visada sėdėjo ir žiūrėjo pro langą. Iš lauko sklindančioje šviesoje jos galva atrodė juoda. Senelė beveik nesikeldavo nuo savo kėdės, dieną naktį tylomis žiūrėdavo pro langą. Visi prisibijojo senelės, net Zaros tėvas, nors amžinai būdavo girtas. Ilgainiui tėvas nugeso ir numirė, o mama su Zara vėl atsikraustė pas senelę. Ši niekada nemėgo Dimos, vadino jį *tybla*. Bet Oksanka buvo pripratusi prie senelės ir iškart nukaukšėjo pasisveikinti su ja, paėmė už rankos, pašnekino smagiai. Senelė gal net šyptelėjo. Kai Zara ėmėsi dengti stalą, Oksanka pasirausė savo krepšy ir padavė senelei šokoladinių saldainių dėžutę, blizgančią taip pat kaip Oksanka. Zara įmerkė elektrinį vandens šildytuvą į puodą. Oksanka ištiesė jai polietileninį maišelį.

– Visokie mažmožiai.

Zara atsisakė jį paimti. Maišelis buvo sunkus.

– Imk imk. Arba... palauk. – Oksanka ištraukė iš maišelio butelį. – Čia džinas. Ar senelė kada nors ragavo tokio gėrimo? Tikriausiai bus naujiena.

Oksanka čiupo nuo lentynos stiklines, pripylė, padavė vieną senelei. Ši pauostė, išsišiepė, paskui nusijuokė ir muktelėjo. Zara taip pat. Gerklę karčiai nudegino.

– Su džinu ruošia tokį gėrimą – džino toniką. Aš dažnai maišau jį klientams. *Would You like to have something else, Sir? Another gin tonic, Sir? Noch einen?* – Oksanka vaidino pilstanti gėrimus ir

mitriai nešanti padėklą. Zara pasidavė Oksankos žaidimui – dėjosi duodanti Oksankai arbatpinigių, pritariamai linkčiojo, kai Oksanka neva atnešė gėrimo, pakikeno iš Oksankos pokštų, kaip kitados.

– Prajuokinau tave, – uždususi nuo plušos atsisėdo Oksanka. – Mudvi dažnai juokdavomės, pameni?

Zara linktelėjo. Puode apie elektrinę spiralę darėsi burbuliukai. Zara palaukė, kol vanduo užvirė, išsitraukė šildytuvą iš puodo, išėmė iš lentynos arbatžolių dėželę, įbėrė lapelių į ąsotį, užplikė, sustatė ant stalo puodelius. Oksanka galėjo iš anksto perspėti, kad užsuks. Nors atviruką atsiųsti. Zara būtų ką nors paruošusi, pradžiuginusi Oksanką, sutikusi ją kitokiu drabužiu – ne chalatu, ne su senom šlepetėm.

Oksanka atsisėdo prie stalo, taip užmesdama ant kėdės atkaltės lapinį šaliką, kad lapės galva paliktų ant peties, o galas driktų ant atkaltės.

– Šitie tikri, – pasakė ji, paciksėdama nagu auskarus. – Tikri deimantai. Matai, Zara, žmonės Vakaruose gerai uždirba. Pastebėjai, kokie mano dantys? – Oksanka sutviskino šypsnį.

Tik tada Zara suprato, kad nematyti priekinių dantų skylių.

Zara prisiminė tas „Volgas“ – jos važinėdavo labai greitai ir nepaisydavo šviesoforų. Dabar su tokia važinėjo Oksanka. Su savo vairuotoju. Ir su asmens sargybiniu. Pasidabinusi aukso auskarais su deimantais. Baltais dantimis.

Vaikystėje Oksanka su Zara vos nepakliuvo po „Volga“. Tą vakarą jodvi tuščia gatve ėjo iš kino namo. Zara čiupinėjo kišenėje melsvai pilką sukietėjusį trintuką su kadai nusitrynusiu daugiakampiu kokybės ženklu. Tada priartėjo mašina. Jos išgirdo burzgimą, bet automobilio nematė – kai tas, išniręs iš už kampo, metėsi tiesiai į jas, o paskui pradingo. Mašina pralėkė vos per sprindį. Namuose Zara turėjo nusidildyti smiliaus nagą. Nagas nulūžo, kai pamačiusi atlekiant mašiną susmėgė į trintuką, kitas nagas užlinko ir atplyšo. Ir pasruvo krauju.

Toj pačioj *komunalkoj* gyveno žmonės, kurių duktė pakliuvo po juoda „Volga“. Milicininkai iškėlę rankas rėkė nieko negalį padaryti. Tiesiog taip nutiko. Ką čia padarysi, valdžios mašina. Žmones išvainojo, o paskui pavarė namo.

Zara neketino pasakoti mamai, bet ši pastebėjo nuplėštą nagą ir kruviną piršto galą, o jos aiškinimais nepatikėjo – matė, kad Zara meluoja. Kai Zara pasakė, kad vos nepapuolė po juoda „Volga“, mama jai sudavė. Paskui panoro sužinoti, ar jie – tie, iš automobilio – matė jas.

– Man rodos, kad nematė. Mašina važiavo labai greitai.

– Nesustojo?

– Aišku, nesustojo.

– Niekada niekada niekada neik artyn prie tokių mašinų. Bėk pamačiusi. Bet kur. Iškart bėk namo.

Zara nustebo. Iš motinos lūpų išsyk šitiek žodžių. Retai kada taip nutikdavo. Mamos kirtis nebuvo skaudus – tik tas akių žybsnis. Veriantis. Tąkart mamos veidas daug sakė, nors šiaip jau būdavo bejausmis.

Mama visą naktį prasėdėjo prie virtuvės stalo, stebeilydama prieš save. Ir nuo tol vakarais žvilgčiodavo pro užuolaidas lyg įtikėjusi, kad juoda „Volga“ lūkuriuoja prie namų, tyliai važinėja aplink. Vėliau kartais pašokdavo nakčia neva pažiūrėti miegančios Zaros, priėjusi prie lango, dirstelėdavo, tada atsiguldavo į lovą ir gulėdavo įsitempusi, kol užmigdavo, jeigu užmigdavo. Sykiais pro užuolaidą žiūrėdavo ligi ryto.

Kartą nakčia Zara atsikėlė, atsistojo jai už nugaros ir trūktelėjo už flanelinių marškinių kraštelio.

– Niekas neatvažiuos.

Mama neatsakė, atstūmė jos rankutę.

– Mama, Leninas mus saugo, nėra ko bijoti.

Mama tylomis atsisuko ir ilgai žiūrėjo į Zarą – šiek tiek pro šalį kaip visada. Lyg Zarai už nugaros stovėtų kita Zara ir žiūrėtų į tą,

stovinčią atokiau. Tamsa traukėsi lėtai, tiksėjo laikrodis, pėdos prisitraukė prie nuvaikščiotų grindų, prilipo prie jų duobelių, pėdų oda lipte prie jų prilipo ir atsiplėšė tik tada, kai mama ją vėl nuvedė į lovą ir apklojo. Netarusi nė žodelio.

Zara buvo girdėjusi pasakojimų apie Beriją. Ir juodus automobilius, kurie ieškodavo jaunų merginų – naktimis važinėdavo gatvėmis ir, pasekę kokią merginą, sustodavo šalia. Nuo tol niekas apie jas nieko negirdėdavo. Juodas valdžios automobilis visada būdavo juodas valdžios automobilis.

O dabar Oksanka, tarsi kokios tolimos šalies kino žvaigždė, išlipusi iš juodos „Volgos“, mojavo Zarai ranka, švytinčia ilgais, sveikais, raudonais nagais, graibstė jais orą, šypsojo plačiai ir mielaširdingai it kilminga dama, lipdama iš laivo.

– Ar „Volga“ tavo? – paklausė Zara.

– Mano mašina Vokietijoje, – nusijuokė Oksanka.

– Tai tu turi mašiną?

– Žinoma! Vakaruose visi turi.

Oksanka grakščiai sukryžiavo kojas. Zara pakišo pėdas po kėde. Flanelinis šlepečių pamušalas kaip visada buvo drėgnas – kaip ir Oksankos šlepečių audinys rausvas tarsi sugeriamasis popierius tais laikais, kai ji nešiodavo tokias – lygiai tokias pačias šlepetes, kai jodvi rašaluotais pirštais drauge prie šio stalo pildydavo mokyklinius dienoraščius.

– Man nerūpi mašinos, – pasakė Zara.

– Bet turėdama mašiną, galėtum nuvažiuoti kur panorėjusi! Pagalvok!

Zara pagalvojo, kad netrukus pareis mama ir pamatys prie namų juodą „Volgą“.

Senelė nematė mašinos, nes sėdėjo įprastoj vietoj, o iš ten gatvės nebuvo matyti. Tiesa, senelei nerūpėjo, kas dedasi gatvėj, kaip *babuškoms*, kurios sėdėdavo namo pasieny. Senelei pakakdavo dangaus.

Kai Zara palydėjo Oksanką ligi „Volgos“, ši pasigyrė, kad jos tėvų namo stogas jau nebėga. Ji sumokėjusi už stogo remontą.

– Tu sumokėjai?

– Doleriais.

Prieš įlipdama mašinon, Oksanka padavė Zarai mažą knygelytę.

– Iš viešbučio – to, kuriame dirbu.

Zara pavartė knygelę. Storas popierius blizgėjo, viršelyje šypsojo moteris pasakiškai tviskančiais baltais dantimis.

– Lankstinukas.

– Lankstinukas?

– Viešbučių tiek daug, kad tokių knygelių prisireikia. Štai dar keli. Aš juose nebuvau, bet rusus į juos irgi priima. Įtaisysiu tau užsienietišką pasą, jeigu norėsi.

Vyrai, laukę Oksankos, užvedė variklį, ir Oksanka atsisėdo ant užpakalinės sėdynės.

– Maišelyje rasi pėdkelnes – tokias kaip šitos, – šūktelėjo Oksanka ir, mostelėjusi į savo blauzdas, iškišo vieną pro mašinos dureles. – Pačiupinėk.

Zara ištiesė ranką ir paglostė Oksankos blauzdą.

– Neįtikėtina, ar ne? – nusijuokė Oksanka. – Užeisiu rytoj. Daugiau pasišnekėsim.

1992-ieji, vakarų Estija

Kiekvienas peilio skambtelėjimas džerškia kaip patyčia

Lininis rankšluostis neuždengė mėlynių nusėtų merginos blauzdų. Pėdkelnės jas kiek blandė, bet dabar blauzdos ir rankos buvo nuogos, oda pašiurpusi ir dar drėgna. Krūtį kirto randas, jo galas dingo po rankšluosčiu. Alydę supykino. Mergina, stovinti prie virtuvės durų, nusipraususi jai atrodė jaunesnė, oda panašėjo į ką tik perpjauto obuolio minkštimą. Nuo plaukų ant grindų lašėjo vanduo. Ką tik nusipraususios merginos kvapas pasklido kambaryje, ir Alydę trumpam suėmė pirties ilgesys, bet pirtis sudegė prieš metus. Ji žiūrėjo ne į merginą, o į siena einančius Bergmano vamzdžius: dar veikia, – pabarškino žalią dūdą, nubraukė lazda voratinklius.

– Ant stalo – gysločių ekstraktas. Gydo odą.

Mergina nekrustelėjo, tik paklausė Alydės, ar neturi cigarečių. Ši mostelėjo lazda į radijo spintelę, paprašė ir jai pridegti vieną „Primos“. Mergina pridegė ir vėl atsistojo prie slenksčio. Lašai nuo plaukų kapsėjo į tą pačią balutę.

– Sėsk ant sofos, mieloji.

– Privarvės nuo plaukų.

– Neprivarvės.

Mergina klestelėjo į sofos kampą, pakreipė galvą, kad vanduo lašėtų ant grindų. Per radiją Riuitelis kalbėjo apie rinkimus, tad Alydė surado kitą stotį. Aina sakė eisianti balsuoti, bet Alydė neis.

– Plaukų dažų jūs tikriausiai neturit?

Alydė papurtė galvą.

– O tušo arba rašalo? Antspaudų rašalo?

– Turbūt neturiu.

– Kalkių popieriaus?

– Ne.

– Tai ką man daryti?

– Manai, jei nusidažysi, tavęs taip lengvai neatpažins?

Mergina neatsakė, tik šniurkštelėjo.

– O gal apsivilk švarius naktinius ir pavakarieniaukim?

Alydė sumaigė cigaretę peleninėj, išėmė iš komodos rausvus gėlėtus naktinius ir paliko merginą persirengti. Iš virtuvės pasigirdo butelių barškėjimas. Vis dėlto gysločių ekstraktas tiko. Anapus langų leidosi sutemos, ir Alydė pasižiūrėjo, ar tarp užuolaidų nepaliko plyšelių. Neliko. Tik apačią šiek tiek judino skersvėjis. Vonios vandenį ji išneš tik rytoj. Kampe sukrebždėjo pelė, Alydė krūptelėjo, bet ranka, rodės, buvo tvirta, kai ėmėsi užrašinėti datas ant mišrainių stiklainių. Ant kai kurių buvo priklijavusi laikraščio nuoplėšas, – *šiais metais išaiškinta 18 procentų nusikaltimų* sykiu paliko užrašas, ir Alydė šalia brūkštelėjo kabliuką, pažymėdama, jog mišrainė prastesnės partijos. Prie žinios apie pirmąją Talino sekso parduotuvę nubrėžė geresnės partijos ženklą. Parkeris džiūvo, tad Alydė pabraižiojo juo popierių. *Pirmosiomis dienomis savotišką problemą sukėlė berniukai, kurie veržėsi į parduotuvę kaip musių debesis – teko juos nuginti atokiau.* Popierius įplyšo, Alydė metė rašiusi, išėmė parkerio rašalo kapsulę ir įmetė į tuščiųjų dėžutę. Datos buvo užrašytos drebančia ranka. Turės surašyti vėliau. Uždarytus stiklainėlius nesunkiai sunešiojo į podėlį, bet bumbsėjimas krūtinėj nesiliovė. Iki rytojaus reikia atsikratyti merginos. Aina atneš pieno, paskui abi eis į bažnyčią labdaros paketų, o merginos vienos namuose Alydė nenorėjo palikti. Be to, jeigu Aina pamatys merginą, Alydė kaime apšnekų nesulaikys. Jeigu tas

merginos vyras apskritai egzistuoja, regis, jis iš tokių, kurių Alydė nenorėtų savo namuose pamatyti.

Ant virtuvės stalo ji pastebėjo pirkimo dieną parsineštą dešrigalį ir prisiminė musę. Dešra jau niekam tikusi. Alydė manė, jog musė įskrido tada, kai ji užėjo merginą kieme. Kvailė Alydė. Ir nusenusi. Nebenužiūri daugelio dalykų. Jau buvo išmetanti dešrą, bet apsigalvojo ir apžiūrėjo atidžiau. Paprastai musės, dėdamos kiaušinėlius taip nusigaluoja, kad krinta vietoje. Nei kiaušinėlių, nei musės nebuvo matyti, bet, pakėlus popierių, į kurį buvo suvyniota dešra, sukrutėjo stambus vabzdys. Į burną plūstelėjo skrandžio turinys. Alydė čiupo dešrą ir šoko pjaustyti, nusprendusi sutepti merginai sumuštinį. Pirštais suimta dešra kužėjo.

Mergina apsirengė ir įėjo į virtuvę. Su flaneliniais marškiniais atrodė dar jaunesnė.

– Tik vieno dalyko nesuprantu, iš kur mergaitė moka estiškai?

– Kas čia keista?

– Tu ne iš šių vietų? Ne iš Estijos.

– Ne. Iš Vladivostoko.

– Ir atsidūrei čia.

– Taip.

– Gana įdomu.

– O ką?

– Įdomu. Iš kur senam žinoti, kad Vladivostoke atsirado mokyklų, kuriose moko estų kalbos. Laikai labai pasikeitė.

Zara susivokė vėl trinanti ausies lezgelį. Pakišo ranką po stalu, paskui abi pasidėjo ant stalo prie pomidorų dubens. Stambiausias pomidoras buvo dviejų kumščių didumo, mažiausias – šaukšto, bet visi pūpsojo pernokę, iš pratrūkusių sunkėsi sultys. Alydės elgesys tolydžio keitėsi, ir Zara nenumanė, kur link moteris kreipia žodžius ar veiksmus. Moteris atsisėdo, pakilo, nusimazgojo rankas, vėl atsisėdo, puolė šen ten, vėl nusimazgojo rankas tam pačiam vandeny

nusišluostė, pažiūrinėjo stiklainėlius ir savo receptų sąsiuvinuką, pjaustė, lupo daržoves, mazgojosi rankas, – jos nepaliaujamo bruzdėjimo negalėjai permanyti. Dabar kiekvienas Alydės žodis skambėjo beveik kaip kaltinimas, o kai dengė stalą, kiekvienas peilio skimbtelėjimas džerškė kaip patyčia. Zara kaskart krūpteldavo. Reikėjo mąstyti, ką sakai, pasirodyti padoriai ir patikimai.

– Vyras išmokė.

– Vyras?

– Taip. Vyras kilęs iš Estijos.

– Oho!

– Iš Talino.

– Ir tu nori ten važiuoti? Kad vyras tave surastų?

– Ne!

– Tai ko?

– Turiu iš čia išvažiuoti.

– Gali važiuoti į Rusiją. Per Valgą. Arba per Narvą.

– Aš negaliu važiuoti į Rusiją! Turiu nusigauti į Taliną. Ir pereiti sieną. Vyras pasiliko mano pasą.

Alydė pavertė savo širdies vaistų stiklainėlį – padvelkė česnaku, tada pakabino šaukštą susicukravusio vaistinio medaus ir vėl pastatė indelį į šaldytuvą. Reikėtų prisiruošti daugiau, gal kiek stipresnių, įmaišyti daugiau česnako, nes dabar taip silpna. Smulkinant į bulves svogūno laiškus, rankos sunkiai nulaiko žirkles, dantys neįkanda duonos. Merginos žvilgsnis buvo slogus. Alydė stvėrė raugintą agurką, nurėžė galiuką, pjaustė ir dėjosi griežinėlius į burną. Nuo medaus gerklė pasidarydavo sklandesnė, balsas lakesnis, lygesnis.

– Tavo vyras turbūt nepaprastas žmogus.

– Taip.

– Dar negirdėjau, kad estas parsivežtų iš Vladivostoko žmoną ir mokytų ją estų kalbos. Pasaulis tikrai pasikeitė!

– Paša – Estijos rusas.

– Paša? Na, še tau. Dar negirdėjau, kad Estijos rusas parsivežtų iš Vladivostoko žmoną ir mokytų ją estiškai. Argi ne? Nes paprastai Estijos rusai šneka rusiškai, ir jų žmonos pradeda lygiai taip pat rusiškai spjaudytis. Su kiekvienu žodžiu paleidžia saulėgrąžos lukštą.

– Paša – nepaprastas žmogus.

– Na, dievaži! Zara – tikras laimės kūdikis! Kodėl jis parsivežė žmoną iš Vladivostoko?

– Jis ten dirbo.

– Dirbo?

– Dirbo!

– Paprastai iš ten, iš Rusijos, važiuoja čia, bet ne priešingai. Ir darbo ar kitų dalykų.

– Paša – nepaprastas žmogus.

– Tikras princas, kaip supratau! Ir dar nusivežė tave atostogauti į Kanadą.

– Tiesą sakant, mudu artimiau susipažinom Kanadoj. Aš ten dirbau padavėja, – jau apie tai pasakojau, – ir susitikau pažįstamą.

– O paskui judu susituokėte ir jis pasakė, kad tau daugiau nereikės dirbti padavėja.

– Panašiai.

– Tokia graži istorija verta romano.

– Tikrai!

– Popinimas, kelionės, mašinos. Daugelis merginų norėtų gyventi su tokiu vyru.

1991-ieji, Vladivostokas

Spintoje – senelės lagaminas, lagamine – senelės vatinukė

Zara paslėpė Oksankos lankstinukus lagamine, laikomame drabužių spintoje, nes nenumanė, ką apie juos pasakys mama. Dėl senelės nesijaudino – ji mamai nepasakys, ką šnekėjo Oksanka. Bet Oksankos apsilankymo Zara negalės nuslėpti, nes *komunalkos* moterys vis tiek apie tai plaks liežuviais. Smalsaus, kokių lauktuvių atvežė, visas reikės pavaišinti šlakeliu džino. Mama tikriausiai irgi apsidžiaugs lauktuvėm, bet ar džiaugsis ir tuo, kad Zara išvažiuos dirbti į Vokietiją? Gal Zara turėtų pasakyti, kiek dolerių atsiųs namo? O jeigu dolerių bus labai daug? Rytoj ji paklaus Oksankos, kokias sumas galima žadėti mamai. Turbūt reikėtų išsiaiškinti ir kitus dalykus. Ar ji galės susitaupyti tiek, kad pragyventų, sakykime, penkerius metus? Kad galėtų mokytis ir baigti universitetą. Ar galės ir susitaupyti, ir namo nusiųsti pinigų? O jeigu ji ten dirbs trumpai, tarkim, pusę metų, ar spės užtektinai susitaupyti?

Į lagaminą Zara įdėjo ir Oksankos atvežtas pėdkelnes. Jeigu mama jas pamatys, iškart parduos, pasakiusi, kad Zarai tokių kojinių nereikia.

Senelė trumpam nuleido akis nuo dangaus.

– Kas čia?

Zara parodė plokščią paketėlį. Permatomą polietileninį voką, kuriame buvo blizgus, spalvoto kartono atvirukas su moterim baltais

dantim ir ilgom kojom. Kartono atviruke buvo iškirptas mažas langelis, pro kurį buvo matyti pėdkelnės. Senelė pavartė paketėlį. Zara norėjo jį atplėšti, parodyti senelei pėdkelnes, bet ši neleido. Kam, kam? Jos šiurkščios rankos suplėšys. Tokių gražių kojinių nesutaisysi adata akims surinkti?

– Paslėpk, – paliepė senelė ir pridūrė, kad ir jos jaunystės laikais šilkinės kojinės buvo tvirta valiuta.

Zara sugrįžo prie drabužių spintos, nusprendusi paslėpti pėdkelnes ir lankstinukus pačiame lagamino dugne. Pasidėjo lagaminą ant grindų ir ėmė kraustyti. Ir drabužių spintoje visuomet gulėjo suruošti lagaminai. Vienas mamai. Kitas senelei. Trečias Zarai. Sakydavo, tam atvejui, jei kiltų gaisras. Senelė retsykiais nakčia juos perkraustydavo ir patikrindavo taip bildėdama, kad Zara pabusdavo. Zarai augant senelė jos lagamine vis pakeisdavo drabužius, išimdavo per mažus. Lagamine gulėjo ir visi svarbūs dokumentai, striukė, jos apvade buvo įsiūta pinigų ir vaistų, kuriuos tolydžio keisdavo naujesniais. Taip pat adatų, siūlų, sagų bei segtukų. Senelė lagamine laikė ir iki pilkumo nunešiotą vatinukę. Kamšalas buvo beveik sukietėjęs, o išilginių siūlių dygsniai, vienodi kaip tarpai spygliuotos vielos akstinų, sudarė keistą kontrastą negrabiai sudurstytai vatinukei.

Vaikystėje Zara įsivaizdavo, kad senelė pro langą mato tik dangų, kad nepastebi, kas dedasi namie, bet sykį lagaminas nuo spintos lentynos bumbtelėjo ant grindų, užraktai atšoko, senelė mikliai, kaip jaunutė mergaitė, atsigręžė, burna jai prasižiojo lyg konservų dėžutės dangtelis. Vatinukė, kurios Zara anksčiau nebuvo mačiusi, iškrito ant grindų. Senelė sėdėjo savoje vietoje prie lango, bet žvilgsnis metėsi į Zarą, įsiskverbė Zarai į širdį, ir ši nesuprato, kodėl jai pasidarė nesmagu, bet nesmagu kažkaip kitaip negu suklupus ar per pamoką neteisingai atsakius į klausimą.

– Padėk, kur buvo.

Parėjusi mama suklijavo ir perrišo lagaminą. Užraktų jau nepavyko pataisyti. Gavusi juos žaidimams, Zara susegė lėlei į ausis. Tai

buvo vienas keisčiausių Zaros vaikystės nutikimų, – ir vėliau ji nesuprato, kas atsitiko, nei kodėl, bet nuo tol jodvi su senele susikurdavo vis daugiau paslapčių. Derliaus sezonu senelė pradėjo vedžiotis Zarą į daržą imti daržovių. Mama dirbdavo ir niekad nesuspėdavo palaistyti nei išravėti daržo. Zara su senele dviese jį prižiūrėjo, tuomet senelė pasakodavo apie tą kitą šalį tąja kita kalba. Pirmąkart Zara tą kalbą išgirdo sykį nakčia pabudinta senelės šnekų su savim palei langą. Pažadinusi mamą Zara pašnibždėjo, kad senelei kažkas atsitiko. Mama nusimetė apklotą, apsiavė šlepetes ir, netardama nė žodžio, paguldė Zarą į lovą. Zara apsimetė mieganti. Kalba, kuria mama šnekėjo su senele, skambėjo keistai, senelė jai atsakinėjo keistais žodžiais. Ant grindų gulėjo atidaryti lagaminai. Mama čiupinėjo senelės rankas, kaktą, atnešė jai vandens, validolio, senelė įsidėjo tabletę burnon, nežiūrėdama į mamą – nieko nuostabaus – ji niekad tiesiai nežiūrėdavo, o visad žvelgdavo pro šalį. Mama uždarė lagaminus, sukrovė į spintą ir uždėjo delną senelei ant peties. Ir abi įsistebeilijo į tamsą už lango.

Kitą dieną Zara paklausė mamos, ką sakė ir kokia kalba šnekėjo senelė. Mama mėgino išsisukti nuo atsakymo, skubėdama išgerti arbatą, kurią užkando duona, bet Zara neatstojo. Mama atsakė, jog senelė kalbėjo estiškai, ji kartojo vienos estiškos dainos žodžius – senelė pamaži kvaišta. Vis dėlto mama pasakė tos dainos pavadinimą – „Emasüda". Zara jį įsiminė ir, kai mamos nebuvo namuose, priėjo prie senelės ir pakartojo. Senelė pasižiūrėjo į ją – pirmąkart pasižiūrėjo tiesiai – ir Zara pajuto senelės žvilgsnį įsiskverbiant į ją – burną, gerklę – ir Zarai sugniaužė gerklę, senelės žvilgsnis slinko nuo gerklės prie širdies, ir jai suspaudė širdį, žvilgsnis slinko nuo širdies prie pilvo, ir Zarai suėmė pilvą, nuslinko į kojas, tos pradėjo drebėti, nuo kojų nuslinko į pėdas ir jas ėmė daigyti, Zarą nutvilkė karštis ir senelė nusišypsojo. Iš tos šypsenos radosi jų žaidimas, kuris žodis po žodžio sukerojo, sužydo gelsva ūkana, kaip sužydi mirusios kalbos, maloniai traška kaip gramofonas ir skamba taip, kaip skamba garsai po van-

deniu. Tyliai, pakuždom, jos užsiaugino savo kalbą. Tai buvo vien jų paslaptis, vien jų žaidimas. Kai mama triūsdavo namuose, senelė sėdėdavo savo kėdėj, o Zara rodydavo jai daiktus arba žaislus – paliesdavo kurį, ir senelė be balso lūpom sudėdavo estišką jo pavadinimą. Zara turėdavo suprasti, ar tas žodis teisingas. Jei nesuvokdavo, negaudavo ledinuko, o jei pastebėdavo klaidą, burna apsaldavo. Mamai nepatiko, kad senelė mergaitei bruka saldumynus veltui, – taip ji manė, bet neturėjo kada kištis, tik retsykiais purkštelėdavo. Zara džiaugėsi saldžiais žodžiais, kalbos gardumu ir darže senelės papasakotom keliom istorijom apie kavinę kažkur tenai – kavinę, kurioje galėjai nusipirkti smėlinės tešlos rabarbarų pyragaičių su kalnu plaktos grietinėlės, kurioje karštos akytos bandelės su sviestu tiesiog tirpdavo burnoje, kavinę, kurios sode kvepėjo jazminas, kur šnarėjo vokiški laikraščiai – ne vien vokiški, bet ir estiški, rusiški, akį džiugino kaklaraiščiai ir rankogalių segtukai, dailios moterų skrybėlaitės, kurion ateidavo puošeivų su teniso bateliais ir tamsiais kostiumėliais, o gatvėje vis pasklisdavo magnezijos debesis iš buto, kur tik tik pliaukšteldavo fotoaparatas. Apie sekmadieninį koncertą pakrantės promenadoje. Apie selterio gurkšnojimą parke. Apie Koluverės karalaitę, naktimis šmėklojančią keliuose. Apie žiemos vakarus krosnies šilumoj, gardžiuojantis aviečių uogiene su prancūzišku batonu, užgeriant šaltu pienu! Raudonųjų serbentų morsą!

Zara dar sykį perkraustė lagaminą: visus jame buvusius daiktus sukrovė ant viešbučių lankstinukų bei pėdkelnių ir, uždariusi dangtį, padėjo į seną vietą spintoje. Senelė vėl sėdėjo nusisukusi į langą ir žiūrėjo į dangų. Nors žiemą pro langus traukdavo, jų neuždangstydavo, tik visokiais būdais užkamšydavo. Senelė turėjo matyti dangų ir naktį, kai danguje nesimatydavo ničnieko. Ji sakydavo, kad dangus čia lygiai toks kaip namie. Senelei buvo svarbu matyti Didžiuosius Grįžulo ratus, nes jie buvo tokie pat kaip namie, tik prasčiau matėsi, kartais jų reikėdavo gerokai paieškoti. Pamačiusi Grįžulo

ratus, senelė bemat nusišypsodavo – Zarai tik parodžius ir pasakius jų pavadinimą. Vaikystėje Zara nesuprato kodėl ir tik vėliau suvokė, kad senelė namais vadino Estiją. Senelė buvo gimusi ten, mama irgi. Paskui užėjo karas, badas, karas atėmė senelį, jos turėjo bėgti nuo vokiečių. Atkako į Vladivostoką, čia rado darbų, galėjo sočiau valgyti, tad ir pasiliko.

– O jeigu išvažiuočiau dirbti į Vokietiją? – paklausė Zara senelės.

Senelė nepasuko į ją galvos.

– Šito turi klausti mamos.

– Ji vis tiek nieko nepasakys. Ji niekad nieko nesako. Jei ko nenori, nesako. Ir jei nori, nesako.

– Nelabai kalbi tavo mama.

– Nebylė.

– Na na, – subarė senelė.

– Nemanau, kad jai rūpi, ar aš čia gyvenu, ar kur kitur.

– Tu klysti.

– Negink jos!

Zara susierzinusi sriūbtelėjo arbatos, gurkšnis pakliuvo ne į tą gerklę, ir ji taip įsikosėjo, kad iš akių ištryško ašaros. Ji išvažiuos. Bent jau mamos šlepečių šliurksėjimo nebereikės klausytis. Kitų vaikų mamos vaikystėje irgi buvo pakliuvusios į bombardavimus, bet jos kalba, nors ir senelė sakė, kad bombos sprogimo išgąsdintas vaikas gali prarasti žadą. Kodėl kaip tik jos mamą šitaip išgąsdino bombų sprogimai? Zara išvažiuos. Parveš senelei krūvą pinigų ir, pavyzdžiui, teleskopą. Pažiūrėsim, ar mama tylės, kai ji sugrįš su lagaminu, pilnu dolerių, susimokės jais už mokslą, rekordiniu greitumu taps gydytoja, nupirks butą. Ji turės savo kambarį, kuriame galės ramiai studijuoti, ruoštis egzaminams, pasidarys vakarietišką šukuoseną, mūvės tviskančias pėdkelnes, o senelė pro teleskopą ieškos Didžiųjų Grįžulo ratų.

1992-ieji, vakarų Estija

Zara rezga pabėgimo planą, o Alydė spendžia spąstus

Zarą pabudino iš virtuvės sklindantis jaukus verdamų kiaulės ausų kvapas. Iš karto pamanė esanti Vladivostoke – įprastai barškėjo verdančio puodo dangtis, pūsčiojo įprastas kremzlių kvapsnis, burna jau priplūdo seilių, bet skruostą bakstelėjo plunksnos padaiga, prasimušusi pro pagalvės audinį, ir Zara atsimerkusi pamatė ant sienos svetimo kilimėlio kampą. Ji Alydės Trū namuose. Sienpopieriai pūslėti, siūlės eina kreivai. Tarp kilimėlio ir sienpopierio nudrikęs gležnas voratinklis, jame kybo negyva musė. Zara bakstelėjo pirštu kilimėlį, iš po jo kyštelėjo voras. Jau plojo prie sienos kilimėlį, bausdamasi sutraiškyti, bet prisiminė, kad tas, kuris užmuša vorą, prišaukia motinos mirtį. Zara paglostė kilimėlį. Galva buvo lengva, iki kaklo užsegiotais flaneliniais marškiniais apvilktas kūnas atsigavęs. Iš vakaro nemaloniai šaltos, degtinėj suvilgytos kojinės dabar šildė pėdas, nosis dar uodė muilo kvapą. Zara nusišypsojo. Pro užuolaidų plyšelį žvelgė saulė, o užuolaidos buvo kaip tik tokios, kokias ji įsivaizdavo.

Jai buvo paklota priešiniame kambaryje ant sofos. Galiniame kambaryje buvo pridžiauta tiek gyduolių, kad nebuvo vietos atsigulti. Grindys, lovos, lentynos ir stalai buvo nukloti laikraščiais, ant jų džiūvo medetkos, asiūkliai, mėtos, kraujažolės, kmynai. Ant sienų kabėjo maišeliai su džiovintais obuoliais ir juodos duonos džiūvė-

siais. Ant nedidelių stalelių palei langą žibėjo gyvas galas stiklainėlių tinktūrų, kurios turėjo prisitraukti saulės šviesoje. Vienam stiklainėly tartum kažkas kužėjo, tad Zara greitai nusuko akis. Nuo džiovinamų gyduolių oras kambaryje toks slogus, kad vargu ar galėtum užmigti. Tiesa, Alydė sau pasiklojo ant skudurų takelio prie galinio kambario durų, – atsargiai patraukė laikraščius su augalais, kad liktų vietos nedidelio ūgio žmogui. Alydė neklausė Zaros siūlymų skirti tą vietą jai, matyt, būgštavo, kad Zara, versdamasi per miegus, sumaigys vaistažoles. Jų kvapas jautėsi ir priešiniame kambaryje, bet nestipriai. Čia stovėjo tik korių rietuvės, keli stiklainiai, priekrosnyje ant vinies kabėjo rezginėlė česnakų. Prie radijo spintelės kūpsojo krūva pagalvių. Šiek tiek apšepusių, baltų užvalkalų nėriniai buvo pageltę, bet kambario tamsumoje pagalvės tiesiog tvaskėjo. Prieš atsiguldama Zara jas paslapčia apžiūrėjo. Ant visų užvalkalų buvo išsiuvinėta po vardo raidę – visos skirtingos.

Virtuvės, kur virė kiaulės ausys, durys buvo uždarytos, bet radijas rėkė taip garsiai, kad girdėjosi kambaryje. Šnekėjo apie tai, kaip prieš metus sugriuvo Varšuvos radijo bokštas. Aukščiausias visų laikų statinys siekė šešis šimtus dvidešimt devynis metrus. Zara pašoko iš patalo. Širdis daužėsi.

– Alyde?

Zara pažvelgė pro langą, tikėdamasi pamatyti juodą „Volgą“ arba BMW. Bet kieme nieko ypatinga nesimatė. Ji įsitempė, norėdama išgirsti ką nors nepaprasta, bet girdėjo tik savo pačios kraujo ūžesį, radiją, laikrodžio tiksėjimą ir grindų girgždėjimą, kai tykino prie virtuvės durų. Gal Paša su Lavrentijum ramiausiai geria arbatą? Gal laukia jos? Argi ne taip jie pripratę: leis jai ramiai pabusti ir įeiti į virtuvę, nieko nenumanant? Ar ne tai bjauriausia, o jų manymu, – šauniausia? Rūkys, atsainiai pasirėmę stalo kampo, sklaidys laikraštį. Ir šypsosis, kai Zara įeis į virtuvę. Alydė, priversta tylėti, sėdės tarp jų, baimingai išplėtusi ašarotas akis. Tiesą sakant, sunku įsivaizduoti tokį Alydės veidą.

Zara stumtelėjo duris. Durys buvo nepaslankios – garsiai sudejavo. Virtuvėje nieko nebuvo. Pašos ir Lavrentijaus – nė ženklo. Ant stalo gulėjo Alydės receptų sąsiuvinėlis, išskleistas laikraštis ir keli kronų banknotai. Mušė garą puodas su kiaulės ausim. Prie praustuvės prilaistyta, prausimosi dubuo tuščias, vonia tuščia, pamazginiai kibirai sklidini. Alydės nėra. Klaktelėjo laukujės durys, Zara įbedė į jas akis. Jie jau ateina?

Į vidų įžengė Alydė.

– Labas rytas, Zara. Turbūt gerai miegojai.

Alydė pastatė vandens kibirą ant grindų.

– Kas čia dabar? Ką pasidarei plaukams?

Zara atsisėdo prie stalo, persibraukė ranka galvą. Šeriai dygūs, sprandui vėsu.

Prie cukrinės gulėjo žirklės. Zara čiupo jas, ėmė karpytis nagus. Ant vaškytinės krito aplūžinėję pusmėnuliai su raudono lako likučiais.

– Sugalvosim, kaip nudažyti plaukus. Nuo rabarbarų būtų rausvi.

– Nesvarbu.

– Palik ramybėj tuos nagus. Turiu kažkur ir dildelę. Sutvarkysim.

– Ne.

– Zara, vyras tavęs čia neras. Kaip jis gali surasti? Juk tu galėjai nukeliauti bet kur. Išgerk kavos, nusiramink. Iš ryto sumaliau tikrų kavos pupelių.

Alydė paėmė kavinuką su sieteliu, pripylė Zarai puodelį ir ėmėsi graibyti kiaulės ausis į lėkštę, tarpais dvilgtelėdama į Zarą su žirklėm. Baigusi dailinti nagus, Zara įniko šaukšteliu kapstyti gelsvą rupų cukrų. Pirštų galiukai buvo tartum nuogi, švarūs. Drėgnas cukraus šiugždesys sykiu su šaldytuvo ūžesiu veikė raminamai. Gal stengtis suvaidinti kuo ramesnę? O gal papasakoti, koks Paša buvo iš tikrųjų? Kaip sužadinti Alydės atjauslumą? Gal ji turėtų pasistengti trumpam užmiršti Pašą ir sutelkti dėmesį į Alydę? Reikia mėginti bent jau aiškiau dėstyti mintis.

– Jie visada suranda.

– Jie?

– Mano vyras.

– Matyt, ne pirmąkart pabėgai.

Zaros šaukštelis cukrinėje stabtelėjo.

– Gali neatsakyti.

Alydė padėjo ant stalo lėkštę su kiaulės ausimis.

– Tik pasakysiu, jog tu per prastos būklės tapti jauku.

– Jauku?

– Liaukis, mergaite. Tai tokia vištelė, kurią pasiunčia pažiūrėti, ar namuose yra vertingų daiktų. Paprastai jas numeta vidury kelio kaip sužeistas. Kad mašinos sustotų – op, štai automobilis. Tiesą sakant, turėjai atsirasti čia tada, kai išvažiuos duktė.

Alydė nutilo, dėliojo lėkštes, bet vis žvilgteldavo į Zarą. Be jokios abejonės, Alydė tikėjosi, kad Zara ką nors atsakys. Gal Alydė savo šnekom dangsto kokią gudrybę? Zara analizavo Alydės žodžius, bet nieko ypatinga neatrado. Todėl uždavė lengvą klausimą:

– Ko?

Alydė atsakė ne iškart. Turbūt tikėjosi išgirsti ką nors kita.

– Per akis tokių svečių ir iš kaimo – visiems maga pažiūrėti, ką atvežė. Bet didžiumą lauktuvių sukišu į pieno bidonus. Parodau tik porą kavos pakelių. Ne, dabar tuose bidonuose nieko nerastum, jie tušti, rastum tik truputį makaronų ir miltų, – jie laukia, kada atvažiuos duktė. Ir palepins seną motiną.

Zara vis maišė cukrų šaukšteliu, aplipusiu cukraus grūdeliais, ir stengėsi suprasti, kur link suka Alydė.

Staiga Zarai sušvito. Mašina! Ar Alydės duktė atvažiuos mašina?

– Nuosava mašina. Ir naują televizorių Talvė žadėjo atvežti, pakeis tą „Rekordą“, – ką pasakysi? Keista, kad dabar per sieną galima vežti techniką, – visai paprastai.

Zara įsidėjo kiaulės ausį. Peilis skimbčiojo į lėkštę, šakutė iš lėto smaigstė ausies gabalėlius. Ne visada pataikydavo, džerkščiojo, pirštai spaudė įrankius – Zara turėtų laikyti juos laisviau, nes Alydė

supras, kad ji tramdo drebančias rankas. Nevalia rodyti per didelį užsidegimą, ji turi kramtyti kiaulės ausį ir kalbėti, kramtant balsas skamba lygiau. Zara paklausė, kur paviešėjusi Talvė važiuos – gal tiesiai į Taliną? Kad Zara galėtų nusigauti bent iki artimiausio miesto – beje, koks tai miestas? – autobusu ar traukiniu važiuoti negali, vyras iš karto susektų, milicija taip pat. Alydė tarstelėjo, kad Estijoje milicija dabar vadinasi policija, bet Zara toliau aiškino Alydei – Taliną ji turi pasiekti slapta. Jeigu ją kas nors pamatys, kelionė baigta.

– Reikia, kad pavėžėtų mane iki Talino, daugiau nieko.

Alydės kakta susiraukė. Blogas ženklas, bet Zara jau nebegalėjo sustoti, susijaudinusi ji kliuvinėjo už žodžių, šokinėjo per juos, sugrįždavo pasiimti užmirštų, – tik įsivaizduok, mašina! Talvė turi mašiną. Tai išspręstų visas problemas. Kada atvažiuos Talvė?

– Greitai.

– Tiksliau?

– Gal už poros dienų.

Jeigu Paša neatlėks pirmiau, Talvės padedama Zara pabėgs į Taliną. Tada ganės tik sugalvoti, kaip iš Talino ištrūkti toliau, į Suomiją – gal pamėgins uoste pasislėpti kokioj puspriekabėj ar dar kur nors. Kaip Paša veždavo žmones per sieną? Lengvųjų automobilių galines dureles prie sienos atidaro, – ji tai žino. Tai turėtų būti puspriekabė – suomiška puspriekabė, suomiams sieną pervažiuoti lengviau. Paso ji niekur negaus, gali tik pavogti iš kokios bendraamžės suomės. Per sunku, ji viena nesugebės. Pirmiau turi pasiekti Taliną. Reikia palenkti Alydę. Bet kaip, kaip tai padaryti, kaip išlyginti raukšlę Alydės kaktoje? Zara turi nurimti, trumpam užmiršti Talvę, Talvės automobilį ir nebeerzinti Alydės savo užsidegimu. Visokios mintys lakstė Zarai į galvą ir iš galvos, ji neįstengė jų suvaldyti, suvaldyti taip, kad galėtų pasverti. Jai tvinkčiojo smilkiniai. Reikėtų giliai kvėpuoti, parodyti, kad ja galima pasitikėti. Tapti tokia mergina, kokia patinka vyresnio amžiaus žmonėms. Stengtis būti maloniai, mandagiai, deramai išauklėtai ir paslaugiai, bet jos veidas atrodė

kaip kekšės, judesiai – kaip kekšės, nors nusikirpus plaukus tikriausiai bus šiek tiek lengviau. Po velnių, ji nesugebės.

Zara nukreipė žvilgsnį į Alydės kavos puodelį. Sutelkusi dėmesį į kokį daiktą, kiekvieną klausimą išspręsdavo protingiau. Gelsvą porcelianą aižantys juodi įskilimai panėšėjo į voro kojas. Puodelis perregimas lyg mergaitės oda, nors senas. Žemas, grakščių formų, bet iš kito pasaulio – ne iš to, kuriam priklausė virtuvė su rakandais, jis turėjo išnykusio pasaulio elegancijos. Zara nepastebėjo indaujoj panašių indų, nors, aišku, nenumanė, kokių dar turi Alydė, o palygino tik tuos, kuriuos matė. Iš to puodelio Alydė gėrė kavą, pieną ir vandenį, tik retkarčiais jį praskalaudavo. Be abejonės, tai buvo Alydės puodelis. Žiūrinėdama jo įskilimus, Zara laukė kito klausimo.

Alydė stumtelėjo jai dubenį su pomidorais.

– Šiemet geras derlius.

Tarp pomidorų ropinėjo musė.

Zara papurtė galvą.

Alydė nuvijo musę.

– Jos deda kiaušinius tik ant mėsos.

Alydė sukluso. Ji mėgino ištraukti susidomėjimą Suomija, bet tai nepasiteisino – mergina daugiau neklausinėjo nei apie Talvę, nei apie elektroniką. Tik šakutė skimbčiojo į lėkštę, burna stropiai malė kiaulės ausies kąsnelius, skimbčiojo kavos puodelis, garsūs gurkšniai nustelbė radiją, sykiais mergina delnu persibraukdavo šerius. Jos krūtinė kilnojosi. Merginą sujaudino užuomina apie mašiną – ne apie naują televizorių ir kitus dalykus. Gal merginai jie iš tikro nerūpėjo, o gal ji tiesiog velniškai gudri? Bet ar tokia mergiotė gali būti jaukas? Ar bent vagilė? Vagis Alydė pažinojo. Mergina neturėjo žvitrios akies, neturėjo vagilės akies. Merginos žvilgsnis buvo kaip šuns, kuris saugosi vaikų, tyčiomis mėginančių užminti uodegą. Ji nuolat suko akis, visą laiką gūžėsi. Vagys niekada taip nesielgia – net lazda išmokyti vogti. Ir užsiminus apie lauktuves iš Suomijos, mer-

ginos veide nebuvo matyti užsidegimo – tokio, kokio tikėjosi Alydė, daug sykių matyto akių blizgesio, pagarbaus balso virpesio, – ne, nesigirdėjo. O gal mergina rengiasi pavogti automobilį?

Alydė ir šiaip išmėgino merginą, palikdama virtuvėj vieną, išėjo laukan, o paskui dirstelėjo pro langą, bet mergina nelietė Alydės rankinės, net nežvilgtelėjo į banknotus ant stalo, nors Alydė tyčia buvo numetusi juos po akių, o vėliau prakalbo apie kroną, parodė pinigus ir pasakė: pažiūrėk, išleistos bemaž prieš du mėnesius, įsivaizduoji, mes jau nebeturime rublių! Ji ilgai tarškėjo apie didžiąją pinigų reformos dieną – birželio dvidešimtąją, paskui padėjo kronas į indaujos kampą, bet mergina nekreipė dėmesio. Alydei aimanuojant, kad pinigų vertė krito, kad rublis virto tualetiniu popierium, mergina tarytum negirdėjo, tik retkarčiais nuolankiai linkteldavo, jos sąmonė sugriebdavo kokį nors žodį ir iškart paleisdavo nereaguodama. Vėliau, kai mergina išėjo, Alydė patikrino ir suskaičiavo banknotus. Mergina jų nelietė. Ir apie savo miško gražumą Alydė užsiminė, bet merginos akyse neįžvelgė jokios kibirkštėlės.

O viena likusi ji trynėsi žastus ir tyrinėjo ant stalo padėtą Estijos laikų cukrinę – vedžiojo pirštais jos įskilimus ir pagražinimus, pro jos stiklą apžiūrinėjo virtuvę. Jokio vagies nedomintų įskilęs indas. Tokią pat gudrybę Alydė buvo surengusi dar kambaryje, kai, palikusi merginą vieną, išėjo atsinešti vandens iš šulinio. Prieš išeidama užuolaidą atitraukė tiek, kad iš kiemo galėtų matyti, ką veikia viešnia. Mergina slankiojo po kambarį, priėjo prie drabužių spintos, bet durų neatidarė, net stalčiaus nevirstelėjo – tik palytėjo spintos paviršių, prigludo skruostu prie baltai dažytų durų, pauostė gvazdikus ant stalo, paglostinėjo juodoje staltiesėje išsiuvinėtas aguonas, pakalnutes ir vainikėlius, pačiupinėjo žalius jų lapelius, prisikišusi apžiūrėjo audinį, lyg pati panūdusi išmokti siuvinėti. Jeigu mergina vagilė, tai prasčiausia iš visų vagių.

Kol mergina nebuvo atsikėlusi, Alydė paskambino Ainai ir pasakė, kad karščiuoja, tad šiandien negalės eiti labdaros paketų. Ir pie-

no pasakė dar turinti, todėl Aina galės atnešti jo kitą kartą. Aina dar norėjo pasišnekėti apie Kerstę, kuri miško kelyje matė keistą šviesą – tai buvo NSO. Kerstė apalpo ir atsipeikėjo ten pat, kur kritusi tik po kelių valandų – ar NSO buvo ją kur nors nuskraidinęs, pati Kerstė neprisiminė. Alydė pertraukė Ainą, tarsteldama, kad jai silpna, turi atsigulti, ir padėjo ragelį, galima sakyti, nutraukdama pokalbį. Ir namuose per akis keistenybių. Reikia atsikratyti merginos, kol Aina ar kas nors iš kaimo neužsuko į svečius. Kodėl ji priėmė merginą ir nakvoti?

Valgydama mergina garsiai čepsėjo. Ant skruosto buvo prilipusi obuolio žievelė. Akys žibėjo nuo minties apie mašiną, nors buvo akivaizdu, kad ji stengiasi nuslėpti tą užsidegimą. Prasta artistė, jai nepavyko. Ir kam tuos plaukus nusikirpo, juk tokia bauža galva akį traukia labiau nei ilgesni plaukai.

Alydė šmurkštelėjo į podėlį agurkų. Talvei sumaišytas medetkų kremas stingo spintelėj prie stiklainių su agurkais. Tiktai tą kremą Talvė veždavosi į Suomiją. Tiko Talvės odai, o pati jo gaminti nemokėjo. Agurkų duktė niekad nesiveždavo, nors čia valgydavo pasimėgaudama. Automobilio bagažinėj telpa nemažai stiklainių, bet jeigu Alydė paslapčia įdėdavo, Talvė iškraudavo. Ar virtuvėj sėdinti mergina sumanė pavogti Talvės mašiną, ar sprukti su ja toliau? Alydė nesumąstė.

Sako, suomiai nededa į agurkus krienų – štai koks skirtumas.

Alydė atsisėdo prie stalo ir pasiūlė Zarai agurkų mišrainės su krapais ir grietine, konservuotų agurkų mišrainės ir raugintų agurkų.

– Šiemet ypač geras derlius.

Zara neapsisprendė, kurių agurkų įsidėti, todėl iš pradžių ištiesė ranką į raugintus, paskui – į mišrainės dubenį, ranka sudrebėjo ir dubuo tarkštelėjo ant grindų. Zara pašoko nuo kėdės ir užsiėmė delnais ausis. Vėl viską sugadino. Emaliuotas dubuo išvirto šalia skudurinio kilimėlio, grietinė dryžiais baltavo ant pilkų betono grindų.

Laimė, dubuo nebuvo stiklinis, vis dėlto ji nieko nesudaužė. Galimas daiktas, greit sudaužys, jeigu rankos nenustos drebėti. Ji turi susitvardyti ir įtikinti Alydę, kad negali ilgai laukti. Alydė ir vėl nerodė piktumo už Zaros prikiauliojimą, o atsinešė skudurą ir ramindama ėmė valyti grindis. Nieko baisaus. Kai Zara galų gale susiprato pagelbėti, rankos tebedrebėjo.

– Zara, brangute, tai tik dubuo agurkų. Sėskis prie stalo.

Zara kartojo, kad išmetė netyčia, bet atrodė, kad Alydei tai nerūpėjo, nes ji nutraukė Zaros gailestavimus.

– Vadinasi, tavo vyras turi pinigų?

Zara vėl atsisėdo. Dabar nevalia užsimiršti, su Alyde šnekėtis gražiai ir daugiau jos namuose nebekiaulioti. Zara, elkis kaip pridera. Nieko nemąstyk, nes vis tiek dabar negali mąstyti. Tik atsakinėk į klausimus. Apie mašiną pasišnekėsi vėliau.

– Turi.

– Daug?

– Daug.

– Tai kodėl turtingo vyro žmona dirbo padavėja?

Zara timpčiojo ausies lezgelį. Auskarą buvo išsegusi, likusi tik juoda, šiek tiek apraudusi skylutė. Ką atsakyti Alydei? Zara kvaila, jos galva veikia per lėtai, bet jeigu tylės, Alydė pamanys, jog ji iš tikro kažką negera slepia. Ar verta toliau įtikinėti Alydę, kad ji dirbo padavėja? Alydė skverbė Zarą akimis, ši vėl pradėjo nervintis. Ji niekaip neišsisuks. Paša buvo teisus – ją reikia prilupti. Paša tikriausiai buvo teisus sakydamas, jog ji iš tokių žmonių, kurie prideramai elgiasi tik grasomi rimbu. Gal ji iš tikro nesveika ir niekam tikusi, apsigimusi. Ir tą akimirką, kai pagalvojo nesugebanti elgtis prideramai, žodžiai ėmė lėkti iš jos lūpų, nespėjus geriau permąstyti prasmės. Na, gerai, ji nedirbo padavėja! Viena ranka Zara spusčiojo ausies lezgelį su skylute, kita trynė raktikaulio duobelę. Galva, lūpos ir ji pati veikė skyrium, staiga jų ryšys nutrūko. Istorija tiesiog liejosi iš Zaros lūpų ir Zara negalėjo jos susigrąžinti. Zara papasakojo juos

atostogavus Kanadoje, penkių žvaigždučių viešbutyje, dienų dienas važinėjus juodu automobiliu. Kiekvieną savaitės dieną ji vilkėdavusi vis kitokius kailinius, – vakare ir dieną skirtingus, vienokius nešiodavusi namuose, su kitokiais eidavusi į viešumą.

– Oho, čia tai bent!

Zara nusišluostė lūpas. Buvo gėda, kaito skruostai. Ir ji padarė taip, kaip darė visada, kai gėda pasidarydavo nepakeliama: mintis ir žvilgsnį nukreipė kitur. Alydė, virtuvė ir puodas su kiaulės ausimis prapuolė. Zara įsistebeilijo į savo pirštus. Šluostant lūpas ant piršto likusi puta atrodė kaip gyvatės spjaudalas ant avietės lapo. Seiliūga. Ji sutelkė mintis į seiliūgą, į tą mažą padarėlį – tokie paveikiausiai padėdavo perkelti mintis. Pasislėpusi seilėse, seiliūgos lerva apsisaugo nuo priešų ir nesudžiūva. Kur ji tai girdėjo? Mokykloje? Zara prisiminė raminamą vadovėlio lapų šnaresį. Popieriaus ir klijų kvapą. Valandėlę klausėsi to šnaresio, vertė mintis kaip sausus vadovėlio puslapius ir nurimo, atsitraukė nuo seiliūgos, vėl prisileido stoties „Vikerradio" garsus ir sugrįžo į Alydės virtuvę: grindų plyšius, vaškytinę, aliuminį šaukštą. Vitamino C dėželę ant stalo kampo, savas kirilikos raides ir žodžius: vitaminas C, dražė, GOST numeris, įprasto rudo stiklo buteliukas. Zara tiestelėjo prie jo ranką, mintyse kartodama raminamus rusiškus žodžius nuo buteliuko etiketės, spragtelėjo dangtelį ir išgirdo pažįstamą garsą. Vaikystėje ji dažnai slapta suvalgydavo visą buteliuką vitaminų – į burną plūsdavo aitrus, ryškus geltonis – vaistinės kvapas, mat vitaminus pirkdavo vaistinėje. Pulsas jau mušė normaliai, kai pasisuko į Alydę ir atsiprašė už tai, kad pasikarščiavo, pasakė nenorėjusi išsišokti ir pasirodyti nepaprasta. Nenorėjusi pūstis.

Alydė nusivaipė.

– Mergaitė nenori pasirodyti vagilė.

– Turbūt.

– Ir mafiozo žmona.

– Turbūt.

Bet Alydė nepanoro tęsti pokalbio ir nepaklausė, kodėl Zara negalėjo grįžti į Rusiją, namo.

Tiksėjo laikrodis. Krosnyje ūžavo ugnis. Zaros liežuvis buvo lyg sukaulėjęs. Betoninių grindų įskilimus, rodės, traukė migla, jie tartum pamaži judėjo.

– Taigi, – galų gale tarė Alydė, pakildama nuo stalo, mostelėjo mušekliu prie lempos, apie kurią sukosi kelios dvisparnės, ir stojo kaitinti stiklainių. – Eikš pagelbėti. Matyt, degtine sudrėkintos kojinės padėjo – bent jau neatrodai peršalusi. Tuoj surasiu tau skarelę galvai apsigobti.

1991-ieji, Berlynas

Zara užsisega raudoną odinį sijoną ir mokosi elgtis

Pro rakto skylutę sklido šviesa. Zara pabudo ant čiužinio prie durų. Įraudęs ausies lezgelis pūliavo, Zara pauostė pūlius, susigrabinėjo ant grindų butelį. Kaklelis buvo glitus, nuo alaus išdžiūvusioj gerklėj irgi paliko glitu, kartu. Kojos rėmėsi į durų staktas. Už durų sėdėjo Paša su Lavrentijum. Nuo cigarečių dūmų nugeltusių sienų apmušalų pūslelės virpčiojo šaltu Pašos alsavimo ritmu, bet nėra ko nerimauti. O gal yra? Zara įsiklausė. Per ploną sieną girdėjosi vyrų balsai, atrodė, kad jiems linksma. Ar jie gana smagūs, kad šiandien leistų jai nusiprausti po dušu? Kiekvieną akimirką gera nuotaika gali sugesti, Zara turi būti kuo malonesnė klientams. Tuoj ateis pirmasis. Antraip Paša su Lavrentijum nesėdėtų savo postuose. Dar valandėlę pagulės, tada reikės pasiruošti, kad Paša neniurzgėtų. Lavrentijus niekuomet neniurzgėdavo – jis veikdavo, riksmus palikdavo Pašai. Zara baksnojo medžio lopinėlį, atsivėrusį nutrupėjus grindjuosčių dažams. Mediena buvo tokia minkšta, kad įsispaudė pirštu. Grindys čia medinės ar cementinės? Jos užklotos linoleumo danga, bet kas po ja? Jei jos tokio minkšto medžio, kiekvieną akimirką gali įlūžti. Ir Zara sykiu įlūžtų, pradingtų griuvėsiuose – tai būtų nuostabu.

Girdėjosi nuo Lavrentijaus peilio krintant skiedras. Sėdėdamas sargyboje jis visada drožinėdavo. Dirbdavo visokius daikčiukus, dažniausiai – reikmenis merginoms.

Reikėjo keltis. Nevalia drybsoti, kad ir norisi. Spalvoti priešinio namo žiburiai raudonais šlakais taškė kambarį. Ūžė mašinos, kartais jų pypsėjimas perdrėksdavo ūžesį, – mašinų buvo tiek daug, visokiausių. Ji rūkė cigaretę „Prince", – jas reklamavo dideli plakatai, – buvo mačiusi pro automobilio langą pakeliui į čia. Tada jos rankos buvo prirakintos prie durelių. Paša su Lavrentijum muzikos trenksmu draskė mašinos kolonėles. Ligi tol ji nežinojo, kad mašina gali važiuoti taip greitai. Paša pirštais pabarbendavo į vairą, kai reikėdavo sustoti. Pašokindavo ant pirštų ištatuiruotus žiedus. Pašai vakar atrodė, kad degalinėje Zara nepatrauks nė vieno, nors puspriekabių ir vairuotojų buvo gyvas galas. Su Pašos duotu raudonu kaip ugnis odiniu sijonu ji pusę nakties prastovėjo prie greitkelio ir niekas jos nepanoro. Paša su Lavrentijum stebėjo iš automobilio atokiau, paskui Paša staiga iššoko, griebė ją už plaukų, išsiėmė lūpų dažus ir išterliojo jais Zarai veidą. Tada įstūmė į automobilį ir pasakė Lavrentijui:

– Pasižiūrėk į šitą klouną.

O Lavrentijus nusijuokė:

– Išmoks. Visos išmoksta.

Automobilyje Paša nusivilko marškinius, pagūžčiojo ištatuiruotus pečius, lyg kilnotų antpečius. Lavrentijus išsišiepęs atidavė pagarbą. Viešbutyje Paša liepė Zarai nusiprausti marmūzę, – įkišo jos galvą į vandens semiamą praustuvę ir laikė, kol prarado sąmonę.

Paša vėl ėmė dėstyti Lavrentijui savo milžiniškus planus – jo laukė didi ateitis. Todėl jis tiek mąstė apie gyvenimą. Diena iš dienos, naktis iš nakties, nuo vieno kliento iki kito vyrai sukdavo tas pačias istorijas. Paša kartodavo, jog tik dabar įmanoma tai, apie ką jis svajojo, o pinigų pasidaryti – vieni juokai. Netrukus jis turės nuosavą tatuiravimo studiją! O paskui ir tatuiravimo žurnalą! Vakaruose leidžia tokius žurnalus, kuriuose rašoma vien apie tatuiravimą, kuriuose vien tatuiruočių nuotraukos, marios spalvotų tatuiruočių, tokių pat ir Paša dar padarys.

Visi juokdavosi iš Pašos šnekų. Kam reikia tatuiravimo studijos tokiais laikais, kai galima nusipirkti viešbutį, restoraną, naftos bendrovę, geležinkelį, visą šalį, turėti milijonus, milijardus! Dabar iš tiesų viskas įmanoma – viskas, ką gali įsivaizduoti. Bet Paša nepaisė jam maunamos asilo kepurės, tik paplekšnodavo ištatuiruotus antpečius – lygiai tokius, kokie puošė tėvo mundurą. Tėvas dirbo lageryje „Permj-36" ir ant tėvo antpečių švytėjo raidės NKVD. *Ničto Krepče Vorovskoj Družby*. Štai ką reiškė NKVD – užvis stipriausia vagių draugystė. Lavrentijus irgi šaipėsi iš Pašos svajonių, jis tikriausiai manė, kad Paša kvanktelėjęs. Lavrentijus sakydavo esąs jau senas. Dvidešimt penkerius metus dirbęs KGB, jis tenorėjo toliau gyventi taip, kaip gyveno iki Jelcino ir Gorbačiaus paikysčių. Tenorėjo, kad vaikai gautų viską, ko reikia – tik tiek. Gal todėl jis dirbo su Paša – tik jiedu įstengė pasitenkinti mažesniu nei kiti. Paša irgi troško lošimo namų, žemių ir milijardo, tačiau tokie turtai Pašos neįkvėpdavo taip kaip tatuiravimo studija.

Dėl tos tatuiravimo studijos Paša lavino įgūdžius ant netinkamų naudoti merginų kūnų. Tokių kaip Katios. Gėrėdamasis ant Katios krūtinės išbedžiota didžiakrūte mergina, čiulpiančia šėtono pimpalą, Paša šaukė dar pasieksiąs viršūnę. Paša sakė daug ko turįs išmokti, nors ranka adatą laiko lygiai tvirtai, kaip ginklą, tad ant Katios rankos buvo išbedžiotas dar vienas šėtonas. Su dideliu plaukuotu pimpalu.

– Tokio pat didumo kaip mano! – juokėsi Paša.

Paskui Katia prapuolė.

Zara atidarė *poppers* buteliuką, pauostė. Kai taps Pašos lavinimosi objektu, Zara supras, kad jai nedaug liko.

– Ta tatuiravimo studija bus kaip simbolis – Dievo, motinos Rusijos, šventųjų, visko!

Lavrentijus pratrūko juoku.

– Simbolis... Iš kur išmokai tą žodį?

– Užsičiaupk, – įsižeidė Paša. – Tu nieko nesupranti.

Prie Pašos ir Lavrentijaus balsų prisijungė trečias – kliento. Kliento balsą Zara visada pažindavo.

Iš apačios sklido girtų vokiečių daina. Su jais lalėjo kažkoks amerikietis. Vieno amerikiečio Zara paprašė išsiųsti laišką senelei, bet tas atidavė jį Pašai, tada Paša...

Zara išsiėmė iš spintelės raudoną odinį sijoną ir raudonus aukštakulnius. Užsitraukė vaikiškus marškinėlius. Raudonus. Paša sakė, kad tik vaikiški marškinėliai deramai aptempia kūną ir žadina geismus. Zara užsirūkė cigaretę „Prince". Rankos beveik nedrebėjo. Įsilašino į stiklinę valerijonų. Nuo vakarykščio lako ir spermos plaukai stirksote stirksojo.

Netrukus durys atsidarys, užsidarys, klaktelės užraktas, Paša su Lavrentijum toliau šnekėsis apie studiją, vakarietiškas pupytes ir spalvotas tatuiruotes. Tuoj atsisegs diržo sagtis, čirkštelės užtrauktukas, sutviks spalvota šviesa, už durų bruzduliuos Paša, Lavrentijus pasijuoks iš Pašos kvailumo, Paša įsižeis, o Zaros kambaryje kriokuos klientas, praskės Zarai kojas, lieps dar labiau praskėsti, dar labiau ir dar, jai bus liepta įsikišti pirštą. Du pirštus, tris pirštus, po tris abiejų rankų pirštus, dar labiau išsiskėsti! Plačiau! Jai bus liepta pasakyti, kad Natašai reikia. Pasakyk, kad Nataša turi išsiskėsti, nes jai reikia! Ko jai reikia! Pasakyk, ko jai reikia! Pasakyk! Ir Zara pasakys, kad Nataša *will es*.

Niekas neklausdavo, iš kur ji atsirado ir ką ji veiktų, jeigu būtų kitur.

Kartais kas nors paklausdavo, ką Nataša mėgsta, nuo ko Natašai sudrėksta, kokia poza Nataša norėtų.

Sykį kažkas paklausė, kas jai malonu.

Ir buvo dar blogiau, nes ji nežinojo, ką atsakyti.

Paklausta Nataša kaipmat išberdavo iš anksto parengtus atsakymus.

Jeigu paklausdavo apie ją pačią, valandėlę pagalvodavo, ką į tą klausimą atsakytų Nataša.

Ir per tą trumpą valandėlę klientas suprasdavo, jog ji meluoja.

Pradėdavo klausinėti.

Bet šitaip retai kada nutikdavo, galima sakyti, beveik niekada nenutikdavo.

Paprastai jai užtekdavo pasakyti, kad dar niekas jos taip gerai nedulkino. Klientams tai būdavo svarbu. Ir dauguma tuo patikėdavo.

Sperma, plaukai ir gyvaplaukiai gerklėje, ir vis dėlto pomidoras dar skonėjo pomidoru, sūris – sūriu, pomidoras su sūriu – pomidoru su sūriu, nors gerklę tąsė gyvaplaukiai. Bet gal tai liudijo, kad ji gyva.

Pirmąsias savaites jai sukdavo vaizdo filmus. Madona, „Erotica", „Erotica", Madona.

Ji žiūrėdavo viena.

Durys būdavo užrakintos.

Kambaryje stovėjo veidrodis.

Ji šokdavo prieš veidrodį, stengėsi pakartoti Madonos judesius ir balsą – labai stengėsi. Buvo sunku, nors plaukus jai nublukino ir sugarbanojo kaip Madonai. Šokti buvo nelengva, nes skaudėjo raumenis, bet ji stengėsi. Mėgino pieštuku apsivedžioti akis kaip Madona. Rankos drebėjo. Mėgino iš naujo. Per savaitę turėjo išmokti. Vokiška kosmetika gera. Jeigu pavyks išsidažyti kaip Madonai, nieko tokio, kad nemokės taip puikiai šokti.

Kai Pašai pasirodė, kad jau laikas, jie nusivedė Zarą į subuvimą. Atėjo nemažai merginų, keli Pašos vyrai ir klientai, – vieną jų reikėjo pasmaginti, – nesakė kodėl, bet jį pamaloninti buvo liepta visoms merginoms. Tas didžiapilvis skalandavo taurę „Jeam Beam", skimbčiodamas ledukais, grojo muzika, tvyrojo vokiškų patiekalų ir vodkos kvapas. Iš pradžių buvo kilęs erzelis, Zara turėjo raminti klientą, bet paskui Paša savu papratimu ėmė pirštais barbenti odinę sofą. Kiek pabarbenęs pašoko ir užriko, klausdamas, ką senis iš tiesų sau mano, paskui išrėkė kai ką daugiau. Zara pastebėjo vieną

Pašos vyrukų įsikišant ranką ten, kur laikė ginklą, keli kaip niekur nieko atsistojo prie durų, ir Zara suprato, jog vyrai išsirikiavo saugoti, kad niekas nepabėgtų. Zara mėgino kuo tykiau atsitraukti nuo kliento – iš pradžių nuslinko į sofos kampą, paskui atsistojo ir užlindo už atlošo. Klientas jau nebežiūrėjo į jos krūtinę, bet rėksmingai prieštaravo Pašai, o šis prieštaravo klientui, Zarai už nugaros stovėjo Lavrentijus, tylomis žiūrėjo pro langą, nors už lango nieko nebuvo matyti – tamsu – ir teliūskavo taurę, skimbčiodamas ledukais. Paskui Lavrentijus apsisuko, priėjo prie kliento, uždėjo delną jam ant peties ir paklausė, ar tai jo paskutinis žodis. Klientas subliuvo „taip" ir taukštelėjo taurę ant stalo. Lavrentijus papurtė galvą ir mikliai nulaužė jam sprandą. Vienu judesiu. Tyla truko vos akimirką, o tada Paša pratrūko kvatoti, kiti irgi ėmė žvengti.

1992-ieji, vakarų Estija

Vakare baimė sugrįžta

Alydė išgirdo pažįstamą barkštelėjimą į langą, bet apsimetė, kad negirdėjo, lyg niekur nieko gėrė kavą, teliūskavo puodelį kaip paprastai žiūrėdama į grietinėlės sūkurį paviršiuje, pakreipė galvą radijo pusėn, tarsi klausydama svarbios žinios. Mergina, aišku, išsyk nusigando. Krūptelėjo, akys metėsi ten link, kur barkštelėjo, blakstienos nusileido kaip sparnai, kairysis antakis pradėjo trūkčioti, o balsas vos girdėjosi, kai paklausė, kas tai buvo. Alydė pūsčiojo kavą, judindama lūpas, kartojo žinių žodžius, suko akis nuo merginos, o ši stengėsi įžiūrėti jos veide atsakymą, ką reiškia barkštelėjimas. Alydė sėdėjo rimtu veidu. Reikia tikėtis, kad šįvakar vaikigaliai pasitenkins vienu akmenėliu.

Merginos dėmesio negali nukreipti į kitką – dabar, kai jai atrodo, jog kieme jos tyko vyras. Kad ji ir budri – visąlaik ausis ištempusi, akis išplėtusi. Alydė pastatė ant stalo kavos puodelį, padėjo plaštakas abipus jo. Ir ėmė apžiūrinėti įjuodusius pirštų įtrūkius – gerokai platesnius nei senos įpjovos vaškytinės pakraščiuose, prisitrynusius duonos birulių ir druskos.

– Kas čia barkštelėjo?

– Aš nieko negirdėjau.

Mergina nepaisė Alydės atsakymo, o pritykino prie lango. Nusibraukė skarelę ant sprando, kad geriau girdėtų. Nugara įsitempusi, pečiai pakelti.

Alydės puodelio auselė buvo nuskilusi – likęs tik grublėtas strampukas. Ji ėmė nykščiu baksnoti auselės galą. Šiurkšti, įjuodusi oda caksėjo į porcelianą. Berniūkščiai žinojo, kada ateiti. Antra vertus, mergina tikriausiai pamanė, kad tai galėtų būti tiktai jos biznierius – juk šitaip jie dabar vadinami. Alydė vėl suirzo. Gražūs drabužiai, puikūs viešbučiai rusei patiko, bet kai reikėjo už juos susimokėti, pabiro ašaros. Viskas turi savo kainą. Saugumas brangiai kainuoja. Alydė vėl panūdo skaudžiai pliaukštelėti merginai. Jei jau drebi, drebėk paslapčia, kad niekas nematytų.

– Čia dažnai laksto žvėrių. Šernų. Jeigu neuždarai vartelių, įbėga net į kiemą.

Mergina atsisukusi nepatikliai pasižiūrėjo į Alydę.

– Juk pasakojau apie savo vyrą!

Į langą barkštelėjo dar vienas akmenukas. Sauja akmenėlių.

Mergina atsidarė virtuvės duris ir ištykino į priemenę pasiklausyti. Kaip tik tą akimirką, kai atsuko ausį į laukujų durų pusę, bumbtelėjo taip, kad durys sudrebėjo. Mergina atšoko atatupsta ir grįžo į virtuvę.

Reikėjo nukreipti merginos dėmesį į kitką. Būdama jaunesnė Alydė išsisukdavo iš visokių padėčių, bet dabar jos galva surezgė tik mintį apie šernus.

Alydė ilgai mazgojosi rankas, paskui ėmėsi keisti pieną stiklainyje su pieno grybu, apsimesdama, kad nieko nenutiko: pakėlė stiklainėlį nuo grindų, atidarė, nukošė pieną į puodelį, nuplovė grybą, vis šnekėdama apie šerną, valkataujantį šunį ir katę, nors pati suprato, jog tai paikystės. Mergina tų aiškinimų neklausė, tik sušnibždėjo, kad turi dingti, vyras ją surado, užtiko žabanguose grobį. Alydė matė, kad mergina susigaužė kaip nusenęs šuo, kietai sučiaupė lūpas, rankų plaukeliai pašiurpę, dešine pėda mina kairiąją, tarsi šalčio krečiama. Alydė iš lėto užpylė grybą šviežiu pienu ir ištiesė merginai pilną stiklinę.

– Išgerk – sveika.

Mergina tik stebeilijo į stiklinę – nelietė. Ant stiklinės krašto nutūpė musė. Merginos antakis trūkčiojo, plaukai buvo trumpi, tad gerai matėsi, kad ausis pastirusi lango link.

– Turiu dingti iš čia, – atsiduso ji. – Kad jie nepadarytų jums nieko bloga.

Alydė lėtai pakėlė prie lūpų stiklinę, trūktelėjo nemažą gurkšnį, mėgino išgerti visą stiklinę, bet nepajėgė. Gerklė sustingo. Ji pastatė ant stalo stiklinę. Pastale praropojo voras ir dingo už grindjuostės. Alydė beveik neabejojo, jog mergina klysta, bet kaip paaiškinti, kad kieme siautėja kaimo vaikigaliai. Mergina ims klausinėti, kodėl, kaip, kada ir dar bala žino ko, o Alydė net neketino nieko aiškinti svetimam žmogui, net pažįstamiems neaiškino.

Bet merginos baimė buvo tokia stipri, kad Alydė ūmai ją pajuto savyje. Gerasis Dieve, jos kūnas irgi prisiminė tą jausmą, prisiminė taip puikiai, kad baimė apimdavo vos pamačius ją kito žmogaus akyse. O jeigu mergina neklysta? Jeigu iš tiktųjų reikia bijoti to, ko bijo mergina? Jeigu ten jos vyras? Pačios Alydės baimę sudarė tai, ką reikėjo laikyti praeitimi. Ji paliko baimę nugyventose dienose ir visai nepaisydavo tų, kurie mėtė akmenis. Bet šiandien, kai nepažįstama mergina jos virtuvėje ant vaškytinės atvirai žarstė baimę, negalėjo jos nubraukti šluoste, kaip turėjo padaryti, o leido įsiskverbti jai tarp sienpopierių ir seno kleisterio, į plyšelius, palikusius išėmus suslapstytas ir vėliau sunaikintas nuotraukas. Baimė įsitaisė čia tarytum savo namuose. Tarytum niekuomet iš jų nepasitraukusi. Tik kažkur išėjusi ir vakare sugrįžusi.

Mergina persibraukė šerius ant galvos, tvirtai apsigaubė skarele, pasisėmė iš kibiro puodelį, paskalavo burną, išspjovė vandenį į pamazginį kibirą, pro indaujos dureles pažvelgė į atvaizdą veidrodyje ir priėjo prie laukujų durų. Atlošusi pečius, pakėlusi galvą, lyg žengdama į mūšį ar stovėdama pionierių gretoje. Antakis trūkčiojo – pasiruošti – jau pasiruošusi. Atplėšė duris ir žengė ant laiptelių.

Aplinkui tvyrojo pilka tyla. Naktis tirštėjo. Zara paėjėjo kelis žingsnius ir sustojo geltonoje kiemo lempelės šviesoje. Čirškė žiogai, sulojo kaimyno šunys. Kvepėjo rudeniu. Prieblandoje švytėjo balti kiemo beržų kamienai. Varteliai buvo uždaryti, anapus metalinio tinklo tvoros ramiai snūduriavo laukai.

Zara įtraukė oro taip giliai, kad susopo plaučius. Ji suklydo. Atlėgus širdžiai, apsilpo kojos, ir ji šleptelėjo ant priedurio laiptelių.

Nei Pašos, nei Lavrentijaus, nei juodos mašinos.

Zara pakėlė akis į dangų. Tai turbūt Didieji Grįžulo ratai. Tie patys Didieji Grįžulo ratai, kurie žiba Vladivostoko danguje, nors šitie atrodo kitokie. Tam pačiam kieme stovėdama senelė žiūrėjo į Grįžulo ratus tada, kai buvo jauna – į šitokius Grįžulo ratus, stovėjo šitoj vietoj, prie šio namo, šitame kieme – jos senelė. Tie patys beržai baltavo prieš akis, tas pats vėjas glostė jai skruostus, lingavo šias obelų šakas. Senelė sėdėjo toje virtuvėje, kurioje ji ką tik sėdėjo, rytais pabusdavo tam kambary, kuriame ji pabudo, gėrė šio šulinio vandenį, žengė pro šitas duris. Senelės pėdos įsispaudusios šio kiemo žemėje, iš šito kiemo ji eidavo bažnyčion, šitam tvarte jos karvė badė ragais gardą. Žolė, glustelėjusi Zarai prie kojų, priminė senelės palytėjimą ranka, vėjas, suošęs obelyse, – senelės šnibždesį, ir Zara pasijuto žiūrinti į Grįžulo ratus senelės akimis, o kai nuleido akis, pasirodė, kad jaunos senelės kūnas virto jos kūnu ir tas kūnas paliepė sugrįžti vidun ir ieškoti istorijos, kurios jai nepapasakojo.

Zara apčiupinėjo kišenę. Nuotrauka buvo kur buvusi.

Vos mergina išėjo laukan, Alydė užtrenkė duris, užrakino, atsisėdo į savo vietą prie stalo ir pravėrė vaškytinės pridengtą stalčių tiek, kad galėtų greitai išsitraukti pistoletą. Pistoletą laikė stalčiuje nuo tol, kai Martinas paliko ją našle. Kieme nieko nesigirdėjo. Gal mergina išėjo? Alydė palaukė minutę kitą. Penkias. Laikrodis tiksėjo, ugnis ūžė, caksėjo sienos, birzgė šaldytuvas, drėgmė pūdė stogo nendres, kampe krebždėjo pelė. Nuvinguliavo dešimt minučių, paskui pasigirdo

šūksmai, beldimas į duris. Tai buvo merginos balsas, ji prašė atidaryti duris, sakė, kad daugiau nieko nėra, tik ji viena. Alydė sėdėjo. Iš kur jai žinoti, ar mergina sako tiesą? Gal merginai už nugaros stovi tas vyras? Gal jis negirdimai susitarė su mergina?

Alydė pakilo, atidarė podėlio duris į tvartą, praėjo pro tuščius lovius ir ėdžias prie didelių suveriamųjų durų, pravėrė vieną sąvarą. Kieme nieko nebuvo matyti. Pravėrusi duris plačiau, išvydo merginą sėdint ant laiptelių vieną, sugrįžo į virtuvę ir įleido ją vidun. Palengvėjimas užliejo kambarį. Merginos nugara atrodė atsitiesusi, ausys nebestirksojo. Alsavo ramiai, giliai įkvėpdama. Ką ji kieme taip ilgai veikė, jei to vyro ten nebuvo? Mergina pakartojo, kad kieme nieko nėra. Alydė įpylė merginai šviežio surogato ir, nusprendusi kuo toliau atitraukti merginos mintis nuo akmenų ir langų, iškart pradėjo pasakoti apie tai, kaip anksčiau įsigydavo arbatos. Vis dėlto šiandien arbatos jau gali nusipirkti. Mergina linktelėjo. Nors visai neseniai buvo sunkiau. Mergina vėl linktelėjo. Bet galėjai pakeisti ją aviečių, mėtų ir kitokia arbata, – kaime tikrai bus iš ko. Tarškėdama Alydė jautė, kad mergina vis tiek gali paklausti apie chuliganus, o dabar ji nurimusi, todėl Alydės šnekom apie šernus nepatikės. Kada jos galva taip susilpo, kad nebesugeba įtikinamai paaiškinti net keistų barškėjimų į langus? Alydės baimė atlėgo, bet ji vis dar jautė jos dvelksmą, šaltį, sklindantį į kojas pro grindų plyšius, kur buvo nusruvenusi. Alydė nebijojo chuliganų, todėl nesuprato, kodėl baimė, kuria ją užkrėtė mergina, neprapuolė ir tada, kai mergina parlėkė vidun, atnešdama ramų žolės kvapą. Staiga jai pasirodė, jog girdi, kaip mėnulis slenka dangumi. Suprato, kad ta mintis tikrai kvaila, čiupo puodelį, taip suspausdama nuskilusią auselę, kad pirštai nubalo kaip kaulai.

Mergina gėrė surogatą ir spigino akim Alydę. Šiek tiek kitaip nei pirmiau. Alydė tai pajuto, nors į ją nežiūrėjo, o toliau aimanavo dėl Gorbačiaus įvesto alkoholio draudimo padarinių ir prisiminė, kad su arbata, – į vieną stiklinę suberiant porą pakelių, – anksčiau ga-

mindavo kvaišalą. Tas gėrimas net turi kažkokį pavadinimą, bet ji to pavadinimo jau nebeprisimena, tą kvaišalą dažnai gerdavo kariuomenėje ir kalėjime. O per šitą bruzdesį ji pamiršusi pakeisti arbatos grybą! Alydė bėdodama čiupo Estijos laikų stiklainėlį, kuriame laikė arbatos grybą, nuėmė marlę, pasigėrėjo grybo šone atsiradusia antaugėle, pasaldino šviežią arbatą ir įpylė į stiklainėlį.

– Nuolat geriant kraujospūdis nekyla, – paaiškino.

– *Tybla*, – burbtelėjo mergina.

– Ką?

– *Tybla*.

– Visai nesuprantu Zaros.

Mergina tikino ant Alydės durų perskaičiusi žodį *tybla* – ruskė. Ir *Magadanas*.

Alydei tai buvo naujiena.

– Berniūkščių žaidimai, – staiga metė Alydė, bet, atrodė, toks paaiškinimas neįtikino. Dar mėgino pridurti, kad jauna būdama pakrantėje skalbdavo ir kultuve velėdavo baltinius ir berniūkščiai svaidydavo į ją akmenis. Vadindavo tai vaiduoklių žaidimu, jiems būdavo labai smagu.

Mergina jos aiškinimo nesiklausė, tik klustelėjo, ar Alydė čia atvyko iš Rusijos.

– Ką? Ne!

Mergina atsakė, kad taip gali pamanyti, nes ant Alydės durų parašyta „ruskė“ ir „Magadanas“. O gal Alydė buvo išvežta į Sibirą?

– Ne!

– Tai kodėl ant Alydės namų durų parašyta „Magadanas“?

– Iš kur aš žinau! Ar vaikų žaidimai kada nors turėjo kokią prasmę?

– Ar jūs neturit šuns? Visi kiti turi.

Iš tikrųjų Alydė turėjo šunį – Hysų, bet jis nugaišo. Tiesą sakant, Alydė neabejojo, kad Hysus buvo nunuodytas kaip ir vištos – visos penkios, o paskui sudegė pirtis, bet apie tai ji merginai nepasakos,

nei apie tai, kad kartais tebegirdi Hysaus tapenimą, vištų kudakavimą, o kaip užmirši, kai ūkyje nebėra daugiau ką penėti – tik pačią save ir muses. Alydė niekad negyveno tokiame ūkyje, kurio tvartas tuščias. Prie tos tuštumos ji negalėjo priprasti. Alydė norėjo vėl užvesti kalbą apie Pašą, bet nepavyko, nes mergina ją verste užvertė klausimais, o paskui nusistebėjo: nejau Alydės dukteriai nerūpi, kad motina kaime gyvena viena ir neturi šuns.

– Aš jos negaišinu tuščiais dalykais.

– Bet...

Alydė čiupo emaliuotą kibirą ir, garsiai cypindama rankeną, išbarškėjo atsinešti vandens. Ji žengė išdidžiai atkraginusi galvą: išeidama vandens parodė, kad lauke nėra ko bijoti, kad juodoj nakties sienoj nėra pašalinių akių. Ir tamsiame kieme ji šiurpuliu nedreba.

Akmenys, paskui dainos

Pirmoji akmenėlių kruša į Alydės langą pažiro giedrumu alsuojančią gegužės naktį. Ji pabudo nuo Hysaus lojimo ir vangiai, kaip apsnūdusią musę, nuvijo baimę į kampą. Šnarindama čiužinio šiaudus, apsivertė ant šono, atsukdama baimei nugarą – dėl poros akmenėlių ji iš lovos nesikels. Nubarškėjus dar vienai krušai, pasijuto geriau. Nejau jie mano įbauginsią ją keliais akmenėliais? Ją! Iš visų labiausiai ją. Toks vaikiškumas ją juokino. Gali siautėti ir su baisesniais ginklais. Ji iš lovos naktį atsikels tik tada, jeigu tankai išgriaus kiemo tvorą. Ką žinai, gal taip ir nutiks, aišku, ne dėl šitų mažvaikių, bet jeigu kils karas. Ji šito nenorėtų – kol kas nenorėtų, ne dabar – pirmiau norėtų numirti. Ji žinojo, kad daugelis pasirengę tokiam atvejui ir prisikaupę namuose visokių atsargų: degtukų, druskos, žvakių, baterijų. Ir kad kas antra šeima virtuvėje kalnais ruošia džiūvėsius. Ir Alydė turėtų daugiau prisidžiovinti, nusipirkti baterijų, kurių atsidėjo vos kelias. Gali kilti karas ir rusai gali laimėti, – šitaip tikrai gali nutikti. Tiesa, tokiu atveju jai, senai raudonskūrei, nieko nereikėtų bijoti. Vis dėlto būtų geriau, kad kol kas nebūtų karo, dar nebūtų.

Alydė neužmigo, klausydama Hysaus urzgimo, o kai ir šuo kiek aprimo, nusprendė sulaukti ryto ir išsivirti kavos. Dėl tokių dalykų ji vidur nakties nesikels. Bergždžiai tikisi! Ji iš čia nesitrauks. Nors tvartas tuščias ir pati paliko viena, ji iš čia nevažiuos – nei pas Talvę

Suomijon, nei kur nors kitur. Tai jos gimtieji namai – brangiai išpirkti jos namai, ir menka akmenėlių mėtytojų gaujelė jos iš tų namų neišvarys. Anksčiau nebūtų išvažiavusi ir dabar neišvažiuos – net mirusi. Gali net padegti, – ji sėdės ant savo kėdės virtuvėje ir gers savu medum pagardintą kavą. Dar pamos jiems pro langą, nuneš dubenį pačios keptų bandelių prie vartelių ir sugrįš namo, kai stogo nendrės eis liepsnom. Kuo greičiau, tuo geriau. Ir ji staiga įbrido į tyrą pavasarišką lūkesčio upelį. Tegul taip ir padaro, tegul padega namus. Šeimininkė, kurios tvartas tuščias, ugnies nebijo. Ji pasirengusi išeiti, jau pats laikas. Tegul viskas sudega! Troškimas džiovino lūpas, ji apsilaižė, iššoko iš lovos, priėjo prie lango, atplėšė taip, kad žvangtelėjo, ir suriko:

– Į Sibirą jus reikėjo išvežti! Ten jums vieta!

Iš pradžių barškėjo akmenys, paskui suskambo dainos. Paskui ir akmenys barškėjo, ir dainos skambėjo. Paskui arba vien akmenys barškėdavo, arba vien dainos skambėdavo. O tada nugaišo Hysus, vėliau vištos, sudegė pirtis. Bemiegės naktys slinko vorele pro Alydės lovą, iš paskos šlepeno alsios, miegūstos dienos. Per pastarąjį dešimtmetį susikurta ramybė akimirksniu sudrisko į krūvą skarmalų, ir tą skudurų kalną reikėjo perdirbti, vėl sukaupti jėgas. *On jälle aeg selg sirgu lüüa ja heita endalt orjarüü* šnabždesiu sklido pro jos langą, pro miegamojo langą. Alydė gulėjo lovoj nekrutėdama. Išsitiesusi, sustingusi ant šiaudinio čiužinio. Įbedusi akis į kilimėlį ant sienos, nepasuko į langą galvos ir užuolaidų neužtraukė. Tegul klykauja, ką nori, tegul bliūvauja savo snarglinas daineles, gali net šokti ant jos namų stogo – tuoj atvažiuos tankai ir sutraiškys dainorėlius!

Maa, isademaa, on püha se maa, mis vabaks nüüd saab. Laul, me võidulaul, kõlama se jääb, peagi vaba Eestit nääd!

Prieš kelerius metus, gal kokiais 1988-aisiais, per kaimą nulalėjo gauja plyšaudama: *Eestlane olla on uhke ja hää, vabalt vaarisa moodi.* Vienas plikalūpis gaidžio balseliu rėkė: *Eestlane olen ja Eestlaseks*

jään, kui mind eestlaseks loodi, kiti juokėsi, kažkoks ilgaplaukis išdidžiai lingavo galva. Alydė kaip tik išėjo iš parduotuvės, – skaitytuvų taukšėjimas girdėjosi net ant laiptų, cypė alkani durų vyriai, – ir, sustojusi tvirčiau užsirišti skarelės, pasidėjo ant žemės krepšį su duona. Išgirdusi pirmąsias eilutes, užlindo už parduotuvės kampo, palaukė, kol gauja praėjo pro šalį, nulydėjo akimis. Susierzino taip smarkiai, kad prie parduotuvės kampo paliko krepšį su duona ir susizgribo tik pusiaukelėj. Kaip jie drįso? Ar jiems ne gėda? Kas jų galvose? O gal jos susiraukę antakiai ir bumbsinti širdis liudijo tiktai pavydą?

Už lango plyšojęs balsas buvo jaunas, kiek panašus į svainio Hanso kitados – tais laisvos Estijos laikais, kai Alydė pirmą kartą jį pamatė. Kai jo dainelės dar nebuvo sudainuotos. Kai jo dvimetrinis guvus kūnas dar nebuvo sukumpęs, kaulai tvirti, bet juos reikėjo susilpninti, reikėjo jį išvaryti iš kūno, nutildyti dainingą balsą. Tegul snargliai toliau plyšoja! Alydė mielai pasiklausys. Ir prisimins Hansą – gražųjį Hansą. Ji nusišypsojo tamsoje. Hansas ir chore dainavo. Ak, kaip jis gražiai dainuodavo! Vasarą, kai laukuose dirbdavo, o kai namo žingsniuodavo, daina lėkdavo pirma jo ir gluosniai palei kelią į namus vienu džiaugsmu skambėdavo, obelų kamienai vienu ritmu niūniuodavo. Sesuo labai tuo didžiavosi – tai jos vyras! Didžiavosi ir tuo, kad Hansas, tarnaudamas kariuomenėje, buvo išrinktas į „Riigikogu“ sargybą. Į tą sargybą imdavo tik gerus sportininkus ir aukštaūgius. Ir Hansas pūtė krūtinę – paprastas kaimo vaikinas, o išrinktas į „Riigikogu“ sargybą!

Alydė randa Ingelės sagę ir nusigąsta

Senas Alydės vyro Martino draugas Voldemaras užsuko į svečius, kai nuo Nepriklausomybės paskelbimo praėjo keli mėnesiai. Hysus pradėjo skalyti dar jam nepasirodžius. Alydė išėjo į kiemą, šuva pasileido kiemo takeliu, ir pro pilkus tvoros statinius pasimatė toks pat pilkas liesas vyras, vedinas dviračiu. Sumenkusioj burnoj blizgėjo kadaise pasivogtas auksas. Skruostai buvo sukritę, veidas tartum susitraukęs. Anksčiau Volis buvo vadas, visur kur troško būti pirmutinis. Alydė puikiai prisiminė, kaip Volis, pilvotas, riebiu pagurkliu, apeidavo žmonių eilę ir, išpūtęs veterano krūtinę, atsistodavo priekyje. Nuo paryčių eilėje laukusiųjų akys užsidegdavo piktumu ir tvilkydavo net Volio kojas. Bet nė sykio nesudegino Volio batų – kad ir labai ilga eilė stovėdavo, nes Volio koja tada dar buvo ne silpna, o tvirta, stambi, jis akimirksniu peržengdavo bet kurios parduotuvės slenkstį ir nudriekdavo paskui save platų pykčio srautą. Voliui su draugužiais apsilankius ant prekystalio likdavo vien trupiniai. Jeigu Alydė tuo metu laukdavo eilėje, ji pradingdavo tarp žmonių, kad praeidamas Volis jos nepastebėtų ir nepasisveikintų, kad stovintieji eilėje nesuprastų, jog ji pažįsta Volį. Alydė nenorėjo, kad įkritusių akių porų vora atsigręžtų į ją, Voliui pasisveikinus, žmonės ją būtų išstūmę iš eilės, niūksėtų alkūnėm jai šonus, o Volio riebių šonų jų alkūnės nepasiektų.

Šiandien Alydė smagi priėmė Volį, pavaišino surogatu, jiedu šnektelėjo apie šį bei tą. Paskui Volis išsitarė, kad jį turbūt paduos į teismą.

Išgąstis žiebė taip, kad Alydei akimirką aptemo akys.

– Visko dabar prisigalvoja. Gali būti, kad ir Alydę apklaus.

Volis nejuokavo. Viskam jau turėjo ateiti galas, pasibaigti galutinai. Kam jie kankina senus žmones?

– Mes visi veikėm tik pagal įsakymus. Buvom geri. Ir staiga pasidarėm blogi, aš nesuprantu, – purtė galvą Volis ir pratrūko keikti Jelciną bei jaunimą, nejaučiantį dėkingumo už puikią šalį. – Šiandien viskas už talonus, – ar tai gerai, ką?

Alydė neklausė Volio dejavimo. Reikia vėl kažką organizuoti, kurti naują planą – vėl naują, nors nėra jėgų, jau nebėra jėgų.

Volis susiruošė eiti. Alydė žiūrėjo į jį. Voliui drebėjo rankos – kavos puodelį jis laikė abiem – ir Alydė pamatė baimę tose rankose, – ne nupilkusiame, susitraukusiame veide, tik rankose. Gal dar burnoje, lūpose, kurias Volis visą laiką šluostėsi nosine, lytėjo drebančiais, kaulėtais pirštais. Alydę nukrėtė šiurpas. Volis jau silpnas – tai ją erzino, jai norėjosi įspirti, trinktelėti kaip reikiant, drožti lazda per nugarą, per šonus, gal verčiau smėlio maišeliu, kad neliktų žymių. Sukneižinti juo vidurius – Volis tai žino, senas bobišius, pabučiuok jį! Ir Alydės galvoj šmėstelėjo šitoks vaizdas: Volis raitosi ant žemės drebėdamas, dangstosi galvą, aičioja, maldauja pasigailėti, – kaip gražu, – ant Volio kelnių plečiasi šlapia dėmė, o smėlio maišelis vis pakyla ir bubina bjaurų, silpną Volio kūną perdėm, mėlynėm pagražina ašarotas akis, trupina išakijusius kaulus, bet geriausia – toji dėmė ant kelnių ir kauksmas, žvėries kauksmas prieš nusibaigiant.

Nuo to vaizdo Alydei užėmė kvapą ir ji atsiduso. Volis linktelėjo jai, irgi atsiduso:

– Štai ką prigyvenom.

Alydė pažadėjo Voliui palankų liudijimą, jeigu bus iškelta byla. Nors eiti į teismą, aišku, net nesiruošė.

Kai Volis išsivarė dviratį, ji uždarė vartelius ir pamojavo.

Po Volio tuo pačiu reikalu ateis daugiau. Be jokios abejonės. Laikys ją sąjungininke ir reikalaus prisidėti. Alydė jau beveik žinojo, ką

turės daryti, ką turės pasakoti spaudai, nes visada mokėjo kalbėti, nes tokiais atvejais moterim labiau tiki, sakys jie, griebsis Martino atminimo, primins, kad ir Alydė drauge kūrė šitą šalį, sakys, kad dabar jų garbę, o sykiu ir visų žuvusių karių bei veteranų atminimą, gėdingai maišo su purvais! Bala žino kieno atminimo ir garbės jie griebsis ir plyšos, kad Tarybų Sąjunga nebūtų leidusi tėvynės didvyriams pirkti makaronų už talonus.

Alydė niekad niekur nekalbės apie tuos laikus. Gali grasinti kuo nori, – nekalbės.

Alydė netikėjo dideliu sąjūdžio paveikumu, nes krašte buvo per daug susitepusių, kažin ar tie paišinieji rausis senose šiukšlėse. Be to, jeigu įsiutę žmonės pradės kelti audras, visada atsiras gynėjų. Tokius anksčiau vadino sabotažininkais ir tupdė į kalėjimus, kad pamąstytų, ką iškrėtė. Paiki geltonsnapiai, ko jie manosi pasieksią, tokius niekalus kapstydami? Kas sena atmins, tam krislas akin. Aišku, geriau būtų pagalys.

Kai Volis dingo iš akių, Alydė sugrįžo į kambarį ir atsidarė komodos stalčių. Išsiėmė šūsnį popierių, pradėjo dėlioti. Atsidarė kitą stalčių. Trečią. Patikrino visus, perėjo prie indaujos, prie apatinių stalčių, prisiminė ir stalo slaptą stalčiuką, irgi patikrino. Radijo spintelę. Veidrodžio lentynėlę. Senas rankines. Atsiknojusius sienpopierius, tarp kurių sykiais kas nors įslysdavo. Rūdžių išgražintas metalines karamelių dėžutės. Krūsnis pageltusių laikraščių, iš kurių krito nugaišusios musės. Ar Martinas neturėjo daugiau slėptuvių?

Alydė nusibraukė prie plaukų prikibusius voratinklius. Jokių sunkinančių įkalčių nerado, tik įvairiausios šiukšlės vertėsi iš visų kampų. Partijos dokumentai ir garbės raštai, taip pat Talvės pionieriškas ženklelis prapuolė krosnyje. Ir šūsnis mėnesinių „Abiks agitaatorile" laikraščių, kuriuos Martinas skaitydavo degančiom akim: *1960-aisiais 10 000 Anglijos gyventojų teko tik devyni gydytojai, Jungtinėse Amerikos Valstijose – tik dvylika, o Tarybų Estijoje – dvidešimt du! Tarybinėje Gruzijoje – trisdešimt du! Prieš karą Albanijoje vaikų darželių nebuvo,*

o dabar jų – trys šimtai! Reikalaujame sukurti laimingą gyvenimą viso pasaulio vaikams! O kokios mūsų pionierių draugovės!

Žiūrėdama į metinius komplektus ir užrašą „EKP KK Propaganda- ja Agitatsiooniosakond" po laikraščio pavadinimu, Alydė tartum išgirdo ugnies virpinamą Martino balsą: *Socialistinėje visuomenėje sukurtos geriausios mokslo ir žemės ūkio vystymo bei kosmoso užkariavimo sąlygos!* Alydė papurtė galvą, bet Martino balsas neprapuolė: *Kapitalistinis pasaulis nespėja koja kojon su mūsų gyvenimu, kuris viesulu lekia pirmyn! Kapitalistinis pasaulis atsilieka ir žlugs!* Ir galybė skaičių: kiek pereitais metais daugiau pagaminta plieno, kiek viršyta ta ir ana norma, kad metų planas įvykdytas per mėnesį – pirmyn, tik pirmyn, vis daugiau, daugiau, daugiau, vis svaresnė pergalė, svaresnė nauda, pergalė, pergalė, pergalė! Martinas niekuomet nesakydavo *gal*. Juo negalėjai abejoti, nes savo kalbom jis sugriaudavo visas abejones. Jis skelbdavo tik teisingus dalykus.

Nereikalingų popierių buvo tiek daug, kad Alydė turėjo palaukti, kol sudegs viena šūsnis, tada į krosnies pakurą sugrūdo kitą. Seni popieriai tepė rankas. Alydė nusimazgojo jas iki alkūnių, bet, paėmusi kitą laikraštį, iškart vėl susitepė. Kalnai „Estijos komunisto" metinių komplektų. Ir užsakytų knygų: K. Raavės „Ideologinio darbo patirtis Viljandžio rajone", R. Hagelbergo „Produktyvaus galvijų auginimo efektyvumo kolektyviniame ūkyje analizė", Nadeždos Krupskajos „Jaunimo komunistinio auklėjimo klausimai", – praeities optimizmu apneštų popierių krūva prie krosnies augo. Alydė galėjo viską sudeginti pamaži, knygas naudoti prakuroms, bet jai atrodė, kad turi atsikratyti jų tučtuojau. Reikėtų surasti tokį dokumentą, kurį kas nors galėtų panaudoti prieš ją. Martinas visuomet stengėsi turėti užnugarį, vadinasi, kažkas negera tikrai turėtų būti. Bet nereikalingų popierių krūva prie krosnies baisiai erzino Alydę.

Kelias dienas Alydė plėšė ir degino knygas, paskui atsinešė iš tvarto kopėčias, nuvilko jas prie namo, nors buvo sunkios ir tempė rankas prie žemės. Labai žemai skrido karinis lėktuvas, ir Hysus

pasileido iš paskos, – šunelis nepriprato prie jų, gaudydavo kelis per dieną, lodavo neapsakomai niršdamas. Hysus dingo už tvoros, ir Alydė atrėmė kopėčias į namo sieną. Toje pastogės pusėje ji nebuvo daugel metų. Ten tų nereikalingų dalykų dar daugiau – pilni kampai nemalonių frazių, kvapą užimančių tezių.

Palėpės kvapas. Prieš akis driko voratinkliai, apėmė keistas ilgesys. Alydė stipriau pasirišo po smakru skarelę ir žengė toliau. Palikus atdaras duris, pratino prieblandoje akis, nužvelgė krūvom suverstus daiktus. Nuo ko pradėti? Šita palėpės pusė užgriozta visokiausia manta: verpstais, šaudyklėm, batsiuvio kurpaliais, senų bulvių krepšiais, čia stovėjo ir audimo staklės, gulėjo ratai, žaislai, slidės, slidininko lazdos, langų rėmai, kojinė siuvimo mašina „Singer", kurią Martinas čia atkraustė jėga, nors Alydė norėjo turėti ją kambaryje, nes gerai veikė. Kaimo moterys laikėsi savo „Singer", o jei nuspręsdavo įsigyti naują siuvamąją, pirkdavo kojinę, – ką reikės daryti, jeigu vėl kas nors nutiks, jeigu nebus elektros. Dėl ūkio reikalų Martinas retai kada supykdavo, žmonai retai kada prieštaraudavo, bet „Singer" jis išnešė ir į jos vietą pastatė rusišką elektrinę „Čaika". Alydė su tuo susitaikė, tarusi, kad Martinas tikriausiai negali pakęsti Estijos laikų daiktų ir nori, kad jų šeima rodytų kitiems pavyzdį bei pasitikėjimą rusiška mašina. Bet siuvimo mašina „Singer" buvo vienintelis Estijos laikų reliktas, kurio Martinas norėjo atsikratyti. Kodėl būtent „Singer", kodėl tik „Singer"? *Võta mind, mul on suudlemata huuled, võta mind, mul on süütus ja au. Võta mind, mul on Singeri õmblusmasin, võta mind, mul on pingpongi laud.* Kas dainavo šią dainą? Bent jau šitame kaime niekas jos nedainavo. Jaunų dainuojančių žmonių balsai Alydės galvoje maišėsi su Martino šnopavimu prieš kelis dešimtmečius, kai jis kopėčiom kėlė į palėpę „Singer". Kur Alydė girdėjo tą dainą? Taline, kai lankėsi pas pusseserę. Ko ji ten buvo nuvažiavusi? Pas dantų gydytoją? Tik šito ten važiuodavo. Pusseserė vedėsi ją į miestą, pakeliui jos sutiko būrelį studentų, kurie dainavo *Võta mind, mul on Singeri õmblusmasin.* Ir jos taip smagiai juokėsi. Viską jie turėjo prieš akis – ateitis lakino pirmyn, merginos segėjo trumpus sijonėlius,

avėjo ilgaaulius blizgančius batus. Galvas buvo apsigaubusios, kaklus pasirišusios skrajom šifono skarelėm. Pusseserė nepiktai nusistebėjo sijonų trumpumu, bet ir ji buvo apsigobusi šifono skarele. Neva mada tokia – ryšėti šifono skarelę. Jauni veidai spinduliavo viltim. Alydės ateitis tuolaik jau buvo praėjusi. O daina kelias dienas, ne – kelias savaites skambėjo ausyse. Mišo su pieno čiurkščiojimu milžtuvėn, kaliošų šliurpsėjimu per purvynę, skubriais žingsniais kolūkio lauko pakraščiu, skambėjo stebint Martino užsidegimą sukurti klestintį kolūkį, ateitį, kuri knežino Alydei širdį sunkiais vežimo ratais, tvirtom veržlėm, stachanovietiškais raumenimis – neišvengiamai, negrįžtamai.

Alydė vėl nukreipė kišeninį žibintuvėlį į siuvimo mašiną. *„Singer" aukščiau visko.* Ji puikiai prisiminė tas senas, anų pasaulių laikų reklamas laikraštyje „Taluperenaine". „Singer" stalčiukas buvo prikimštas beverčio šlamšto: siuvimo mašinos alyvos, mažų teptukų, nulūžusių adatų ir apvadų atkarpų. Priropojusi keturpėsčia, Alydė apžiūrėjo stalviršį iš apačios. Stalviršio vinutės buvo mažesnės nei kitų mašinos dalių. Ji parvertė siuvimo mašiną, atsargiai nuleido kopėčias žemyn, nuėjo į virtuvę kirvio ir netvirtom kojom vėl užlipo į palėpę. Kirvis lengvai sudorojo siuvimo mašiną.

Nuolaužų krūvoj ji pamatė mažytį maišelį. Martino senasis tabako kapšelis. Rado jame senovinių aukso monetų, auksinių dantų. Auksinį laikrodį su išgraviruotu Teodoro Krūso vardu. Ingelės sagę, prapuolusią valsčiaus valdybos rūsyje tą naktį.

Alydė atsisėdo ant grindų.

Martino tenai nebuvo. Ne, Martinas ten buvo.

Nors Alydės akys buvo užrištos ir ji beveik nieko nematė, iki šiol prisiminė visus garsus, visus kvapus, visų vyrų eigastis valdybos rūsyje. Nieko negalėjo priskirti Martinui. Todėl ir paėmė jį.

Tai iš kur Martinas gavo Ingelės sagę?

Kitą dieną Alydė sėdo ant dviračio ir numynė keliu į mišką. Deramu atstumu palikusi dviratį kelio pakraštyje, nustypino prie pelkės ir sviedė jon maišelį – sviedė dideliu lanku.

1992-ieji, vakarų Estija

Pašos automobilis artėja kas akimirką

Zara perrinkinėjo paskutines tų metų avietes, išmetinėjo kirminėlius ir visai sugraužtas uogytes, perpus sveikas perplėšdavo ir mesdavo į švariųjų dubenį. Ir svarstė, kaip išklausti Alydės apie akmenukus, pažirusius į langą, ir apie užrašą *tybla* ant durų. Iš karto Zara išsigando, kad *tybla* – tai ji, bet net jos iš vėžių išsimušęs protas sakė, kad Paša su Lavrentijum šitaip nepaikiotų. Tas žodis skirtas Alydei, bet kodėl seną moterį erzina tuo žodžiu? Kaip Alydei pavyksta išlaikyti savitvardą, kada taip nutinka? Moteris barškino puodus apie krosnį kaip niekur nieko, netgi niūniavo, sykiais pritariamai linktelėdavo prie uogų dubens sėdinčiai Zarai, o netrukus padavė lėkštę su puta, nugraibyta nuo puode verdamos uogienės. Talvė esą pirmučiausia prašinėdavusi tos putos. Zara klusniai tuštino lėkštę. Putos saldumas gėlė dantis. Kirminėliai ropinėjo per uogas emaliuotame blogųjų dubenyje, jo šonuose nupieštos gėlės, rodės, judėjo. Alydė atrodė neįprastai rami: atsisėdo ant taburetės prie krosnies žiūrėti puodų, lazdą atrėmusi į sieną, mušeklį pasidėjusi į skraitą, retsykiais nuvydavo kokią dvisparnę. Kaliošai blizgėjo net niaurioje virtuvėje. Nuo puodų kylantis saldumo kvapsnis mišo su džiūstančių salierų ir karštyje mušančio prakaito tvaiku. Tie kvapai jaukė Zarai protą. Ant sprando nuslydusi skarelė atsidavė Alyde. Buvo tvanku. Zarai tolydžio kildavo naujų klausimų, nors dar nebuvo gavusi atsaky-

mų į ankstesnius. Kodėl Alydė Trū gyvena šitame name, ką reiškia į langus barškantys akmenėliai, ar Talvė atvažiuos pirmiau nei Paša? Zara nekantriai pasimuistė. Liežuvis lipo prie gomurio. Alydė mažai kalbėjo nuo tol, kai mėgino paaiškinti Zarai, kodėl jos durys aprašinėtos, kodėl į langus žyra akmenukai, ir tai nedavė Zarai ramybės. Kodėl Alydė toliau tauškia niekus? Alydė pirmiau piktinosi pakilusiom kainom – gal reikėtų ko nors paklausti apie kainas? Ar tai gana bešališka tema? Kiek šiandien kainuoja kiaušiniai arba kaulų rinkinys sriubai? Arba cukrus? Alydė burbėjo, kad, ko gera, vėl teks pačiai auginti cukrinius runkelius, – tokie dabar laikai. Bet ko Zara gali apie tai paklausti? Per pastaruosius metus ji užmiršo, kaip dera bendrauti, susipažinti su žmonėmis, kaip šnekėtis, ir dabar nesumąstė, kaip nutiesti jungiamąją grandį per tylą. Laikas bėgo, Alydės ramumas baugino. O jeigu ji nukvaišusi? Gal akmenys į langus lekia ne dėl Zaros, gal ji turėtų greitai ir kryptingai veikti? Aviečių sėklytės, įlindusios į tarpdančius, spaudė dantenas. Burnoje pajuto kraujo skonį. Metališkai tiksėjo laikrodis, ugnis rijo malkas vieną po kitos, avietės pintinėlėse seko, Alydė su pamišėliška atida graibė putas ir paviršiun iškylančius kirminėlius, o Paša vis artėjo. Paša artėjo kas akimirką. Pašos mašina nesuges, Pašos mašinos benzinas nesibaigs, Pašos mašinos niekas nepavogs, Pašai nenutiks tokių dalykų, kurie sugaišintų paprastą mirtingąjį, nes jo neištinka paprastų žmonių bėdos, nes jis visada pasiekia savo. Negalėjai tikėtis, kad Pašai nutiks kokia nelaimė, negirdėtas daiktas. Jam visad sekėsi prasimanyti pinigų, jam viskas visad sekėsi, tad Paša neišvengiamai artėjo.

Zara nerado Alydės namuose jokios kliauties – nei senų nuotraukų, nei knygų su dedikacijom. Reikėjo sugalvoti ką nors kita.

Nuotrauka vis dar buvo Zaros kišenėlėj.

Kai Alydė nuėjo į podėlį atsinešti dangtelio, Zara nusprendė veikti.

1991-ieji, Berlynas

Nuotrauka, kurią Zarai davė senelė

Dvi jaunos merginos stovėjo greta ir žiūrėjo į fotoaparatą, bet nedrįso jam šypsotis. Klubus apgludusios suknelės buvo netvarkingai nusitampiusios. Vienos merginos suknelės apačia iš dešinės pusės aukščiau nei iš kairės. Galimas daiktas, iš nugaros susiglamžiusi. Viena mergina labiau pasitempusi, jos krūtinė aukšta, liemuo laibas. Mergina išdidžiai atstačiusi į priekį vieną koją, tad nuotraukoje gerai matyti grakšti juoda kojine aptraukta blauzda. Ant krūtinės ženklelis – keturlapis dobilas. Nuotraukoje nematyti, kad tai dobilėlis, bet Zara žino, jog tai Jaunosios Estijos ženklelis, nes senelė sakė. Ir dabar, žiūrėdama į nuotrauką, Zara įžvelgė tai, ko anksčiau nepastebėjo merginų veiduose – kažkokį nekaltumą, ir jų apvalūs skruostai taip švytėjo tuo nekaltumu, kad Zarai pasidarė nesmagu. Gal anksčiau ji šito nepastebėjo todėl, kad pačios veidas turėjo tą ypatybę – tokį pat nekaltumą, o dabar, kai tą nekaltumą prarado, pamatė nuotraukos merginų veiduose. Ypatybę, būdingą nepažinusioms tikrovės. Ypatybę, būdingą tiems laikams, kai dar egzistavo ateitis, kai dar atrodė, kad viskas įmanu.

Senelė davė Zarai nuotrauką prieš išvažiuojant į Vokietiją. Jeigu kas nors jai atsitiktų. Seniems žmonėms visko nutinka, tokiu atveju šita nuotrauka prapuls, Zarai nespėjus sugrįžti. Zara mėgino prieštarauti senelei, bet ši nenusileido: mama visus se-

nus daiktus laiko nereikalingom šiukšlėm, tad senų nuotraukų ji nesaugos. Zara linktelėjo, – ji žinojo tą mamos nusistatymą, – pasiėmė nuotrauką ir saugojo ją net tada, kai, tiesą sakant, buvo neįmanoma išsaugoti, – ir saugos toliau, – nors visi jos daiktai buvo sunaikinti, o drabužiai, kuriuos vilkėjo, buvo Pašos nuosavybė, bet nuotrauką ji saugos, nors jokia jos kūno dalis jai nepriklausė, nors jos kūno funkcijos buvo priklausomos nuo Pašos – ji galėdavo eiti į tualetą tiktai Pašai leidus, nors jis neduodavo jai higieninių paketų nei vatos, nieko neduodavo, nes Pašai ir šiaip buvo brangu ją išlaikyti.

Senelė davė ne tik nuotrauką, bet ir atviruką, kuriame užrašė gimtųjų namų adresą, kaimą ir namo pavadinimą. Tamo namas. Gal per didžiąją kelionę po pasaulį Zara paklius į Estiją. Ta mintis Zarą nustebino, bet senelei tai atrodė savaime suprantama.

– Vokietija netoli Estijos! Nuvažiuosi, jei taip lengvai gali nusigauti į Vokietiją.

Senelės akys sužibo ugnele, kai Zara papasakojo apie sumanymą dirbti Vokietijoj. Mama tuo nesusižavėjo, kaip niekuo nesižavėdavo, bet šie ketinimai jai ypač nepatiko, ji manė, kad Vakarai – pavojinga vieta. Tos nuomonės ji nepakeitė net išgirdusi apie didelį atlygį. Ir senelei nerūpėjo pinigai, bet ji pareikalavo, kad Zara už tuos pinigus nuvažiuotų į Estiją.

– Zara, įsidėk į galvą. Tu ne rusė, tu – estė. Turguje nupirk sėklų ir atsiųsk! Noriu turėti ant palangės estiškų gėlių!

Kitoje nuotraukos pusėje buvo parašyta: „Alydei nuo sesers." Ant nuotraukos senelė užrašė ir jos pavardę – Alydė Trū. Iki tol niekas Zarai neužsiminė apie Alydę Trū.

– Senele, kas ta Alydė Trū?

– Mano sesuo. Jaunesnioji sesuo. Buvo. Tikriausiai jau numirė. Juk gali paklausinėti apie Alydę Trū. Gal kas nors ją pažįsta.

– Kodėl senelė anksčiau nesakė, kad turi seserį?

– Alydė anksti ištekėjo ir paliko namus. O paskui kilo karas. Mes atsiradome čia. Bet tu turi nuvažiuoti pasižiūrėti namo. Grįžus papasakosi, kas name gyvena ir kaip jis dabar atrodo. Juk pasakojau, kaip atrodė anksčiau.

Išvažiuojant mama palydėjo dukterį iki laukujų durų, Zara pastatė lagaminą ant grindų ir paklausė mamos, kodėl ji niekada nepasakojo apie savo tetą.

Tada mama atsakė:

– Aš neturiu tetos.

1992-ieji, vakarų Estija

Vagys domisi vagių istorijomis

Kai Alydė nuėjo į podėlį, Zara išsitraukė iš kišenės nuotrauką ir palaukė. Alydė turėtų kaip nors į ją reaguoti – mestelėti kokį žodį, ką nors papasakoti, ką nors. Kai Alydė pamatys nuotrauką, kas nors nutiks. Zaros širdis daužėsi. Bet kai Alydė sugrįžo į virtuvę ir Zara, pamosavusi nuotrauka jai prieš akis, pasakė, kad ta iškrito pro tarpą tarp indaujos ir sienos, o gal iš už sienpopierio, moters veido išraiška neišdavė, kad ji pažįsta merginas nuotraukoje.

– Kas čia?

– Čia parašyta: „Alydei nuo sesers."

– Aš neturiu sesers.

Alydė pagarsino radiją. Kaip tik skaitė nusivylusio komunisto atviro laiško paskutinius žodžius ir pradėjo dėstyti kitokias pažiūras.

– Duok šen.

Alydės balsas buvo įsakmus, ir Zara ištiesė nuotrauką. Alydė mikliai peštelėjo ją.

– Kuo ji vardu? – paklausė Zara.

Alydė dar pagarsino radiją.

– Kuo ji vardu? – vėl paklausė Zara.

– Ką?

...Jeigu negalim duoti vaikams nei pieno, nei saldainių, ar jie užaugs sveiki? Nejau mokysim juos valgyti tik dilgėlių ir kiaulpienių salotas? Iš visos širdies trokštu, kad mūsų šalis...

– Liaudies priešais tokias tuomet vadino.

...nestokotų duonos, taip pat ir sviesto...

– Tai jūsų sesuo?

– Ką? Ji buvo vagilė ir išdavikė.

Zara pritildė radiją.

Alydė nežiūrėjo į ją. Iš alsavimo buvo girdėti, kad ji susierzinusi. Ausys įraudo.

– Vadinasi, blogas žmogus. Ar labai blogas? Ką ji padarė?

– Vogė kolūkio grūdus, ją sučiupo.

– Vogė grūdus?

– Kaip visi išnaudotojai. Vogė liaudies turtą.

– Kodėl ji nevogė vertingesnių dalykų?

Alydė vėl pagarsino radiją.

– Jūs neklausėt?

– Ko neklausiau?

...Per šimtmečius mūsų genuose buvo suprogramuotas vergiškumas, pripažįstantis galingą jėgą ir pinigus, tad nieko nuostabaus...

– Kodėl ji vogė grūdus?

– Gal jūs tenai, Vladivostoke, nežinot, iš ko gamina degtinę?

– Manau, taip elgiasi tik alkani.

Alydė iki galo pagarsino radiją.

...ramybės dėlei turėtumėm paprašyti kurios nors stiprios valstybės, pavyzdžiui, Vokietijos, kad mus gintų. Tik diktatūra užbaigtų šiandienes machinacijas Estijos politikoje, padėtų atkurti ekonomiką...

– Matyt, Alydė niekada nealko, jei nevogė grūdų.

Alydė klausėsi radijo, niūniuodama čiupo lupti česnakus. Žievelės krito ant nuotraukos. Nuotrauka gulėjo ant žurnalo „Nelli Teataja“. Buvo matyti jo simbolis – juodas senutės siluetas. Zara ištraukė radijo kištuką. Tylą rijo šaldytuvo burzgimas, į dubenį barškėjo česnako skiltelės, kištukas degino Zarai ranką.

– Gal mergaitė pagaliau nusiramins ir atsisės.

– Iš kur ji vogė?

– Nuo lauko. Tas laukas matyti pro šitą langą. Kuo tau įdomūs vagišių žygiai?

– Juk jis priklauso šitam ūkiui. Tas laukas.

– Ne, kolūkiui.

– Bet anksčiau priklausė šitam ūkiui.

– Čia buvo fašistų namai.

– Ar Alydė – fašistė?

– Aš buvau gera komunistė. Ko mergaitė neatsisėda? Pas mus svečiai prašomi atsisėda arba išeina.

– Jeigu nebuvot fašistė, tai kada čia atsikraustėt?

– Aš čia gimiau. Įjunk radiją.

– Aš nesuprantu. Vadinasi, jūsų sesuo vogė iš savo laukų.

– Iš kolūkio laukų! Įjunk radiją, mergaite. Pas mus svečiai nesielgia kaip šeimininkai. Gal jums tokie papročiai nežinomi.

– Atsiprašau. Nenorėjau būti įžūli. Bet mane sudomino jūsų sesers istorija. Kas jai nutiko?

– Ją išvežė. Kuo įdomus vagilės likimas? Vagys domisi vagių istorijom.

– Kur ją išvežė?

– Ten, kur veždavo liaudies priešus.

– O paskui?

– Kas – paskui?

Alydė pakilo, lazda bakstelėjo Zarai, kad pasitrauktų, ir vėl įkišo radijo šakutę į lizdą.

...Vergui vis dėlto reikia rimbo, kartais ir pyrago...

– Kas nutiko paskui?

Česnako žievelės nugulė nuotrauką. Radijas rėkė taip garsiai, kad žievelės šokčiojo.

– Kodėl Alydė čia, jeigu jos seserį išvežė? Ar jūs neužsitraukėt įtarimo?

Alydė tartum negirdėjo, tik užriko:

– Įmesk į krosnį daugiau malkų!

– Nejau Alydės praeitis tokia graži? Nejau Alydė buvo tokia gera partijos narė?

Česnako žievelės šokčiodamos artėjo prie stalo krašto, kelios nusklendė ant grindų. Alydė pakilo, pati ėmė mėtyti malkas į pakurą. Zara pritildė radiją, atsistojo priešais.

– Tad ar Alydė buvo tokia gera partietė?

– Ir aš buvau gera, ir mano vyras Martinas. Jis buvo partijos organizatorius. Iš senos estų komunistų giminės – ne iš vėlesniųjų spekuliantų. Buvo apdovanotas medaliais. Ir garbės raštais.

Greitai šnekėdama ir stengdamasi perrėkti radiją, Zara užduso, tad spaudė delnais krūtinę, atsisagstė suknelės sagas, bet moteris, kuri pirmiau geraširdiškai tauškė niekus, jai jau atrodė visai kitokia. Šalta ir žiauri, iš tokios nieko neišpeši.

– Manau, tau laikas miegoti. Rytoj turėsim pamąstyti, ką darysim su tuo tavo vyru, jeigu dar neužmiršai šitos bėdos.

Atsigulusi priešiniame kambaryje ir užsiklojusi apklotu, Zara tebešnarpavo. Alydė atpažino senelę.

Senelė nebuvo vagilė nei fašistė. O gal buvo?

Virtuvėje pasigirdo mušeklio pliaukšėjimas.

ANTRA DALIS

Septynis milijonus metų
klausyta fiurerio kalbų,
tuos septynis milijonus metų
matyta obelis žydint

Paul-Eerik Rummo

1949-ųjų birželis

Už laisvą Estiją!

Turiu čia Ingelės puodelį. Norėjau pasiimti ir pagalvę, bet Lydė nedavė. Vėl traukia į save, plaukus šukuojasi kaip Ingelė. Gal nori tik sužavėti, bet nežavi, atrodo bjauriai. Negaliu su ja šiurkščiai kalbėti, nes ji ruošia man valgį ir visa kita. Jeigu supyks, neišleis manęs iš čia. Ji neišsiduoda supykusi, tik neišleidžia manęs ir neatneša valgio. Paskutinį sykį alkanavau dvi dienas. Turbūt susierzino dėl Ingelės naktinių marškinių. Duona baigėsi.

Kai išleidžia, stengiuosi jai įsiteikti, linksminu, pajuokinu truputį, giriu jos patiekalus, jai tai patinka. Pereitą savaitę buvo iškepusi pyragą su šešiais kiaušiniais. Neklausiau, kodėl tiek kiaušinių išmetė pyragui, bet ji smalsavo, ar gardesnis negu Ingelės. Neatsakiau. Dabar pasistengsiu sugalvoti ką nors gražaus.

Guliu čia **valterį** ir peilį šalia pasidėjęs. Keista, ko delsia Anglija?

Hansas Pekas, Eriko sūnus, Estijos ūkininkas

1936–1939 m., vakarų Estija

Alydė suvalgo penkialapį alyvos žiedelį ir įsimyli

Sekmadieniais po mišių Alydė ir Ingelė paprastai pasivaikštinėdavo po kapines, ten susitikdavo pažįstamų, pasidairydavo į vaikinus, pakoketuodavo, išlaikydamos padorumą. Bažnyčioje jodvi visuomet sėdėdavo prie Koluverės karalaitės Augustos kapo, nekantriai sukiodamos kulkšnis ir laukdamos, kada galės išeiti ir parodyti madingom ir brangiom juodom šilkinėm kojinėm aptemptas kulkšnis, grakščiai pavaikštinėti su geriausiais apdarais, jausdamosi dailios, pašaudyti akimis į patinkamus vaikinus. Ingelė tądien buvo susipynusi plaukus į kasą ir apsisegusi ją apie galvą vainiku. Alydė, būdama jaunesnė, susipynė ją už nugaros. Tą rytą ji žadėjo nusikirpti trumpai. Buvo mačiusi žavingas pusmetines miesto merginų garbanas, kokias dabar suraito už dvi kronas, bet Ingelė pasibaisėjusi persergėjo bent jau prie mamos nieko panašaus nesakyti.

Rytas kažkodėl atrodė ypač atgaivus ir alyvos ypatingai svaigino. Alydė jautėsi suaugusi ir, prieš veidrodį žnaibydama skruostus, nėmaž neabejojo, kad šią vasarą ir jai nutiks kas nors nuostabaus, antraip veikiausiai nebūtų suradusi penkialapio alyvos žiedelio. Tas ženklas visada teisingas, juolab kad žiedelį, kaip pridera, ji suvalgė.

Kai žmonės pagaliau išgarmėjo iš bažnyčios, merginos išėjo į eglėm žaliuojančias kapines: patakių paparčiai braukė joms blauzdas, šakomis liuoksėjo voveraitės, sykiais girgžteldavo šulinys. Ato-

kiau kranksėjo varnos, – ką jos krunkė apie jaunikį? Ingelė paniūniavo: *vaak vaak kellest kahest paar saab,* rytojus švytėjo danguje ir gyvenimas matėsi gražus. Ateities laukimas, kaip visoms jaunoms merginoms, kaitrino paširdžius.

Retsykiais susišnibždėdamos tarpusavyje, stabtelėdamos pasišnekėti su pažįstamais, seserys buvo ką tik apėjusios ratą apie kapines, kai Alydės šilkinės suknelės kraštas užkliuvo už geležinio tvorelės užraito ir Alydė pasilenkė jo atkabinti. Tada prie vokiečių kapų, greta akmeninės tvorelės, ji pamatė vyrą: gluosniai, saulė ir samanom apėję akmenys, ryški šviesa ir skambus juokas. Vyras, kalbėdamas su bičiuliu, nusijuokė, pasilenkė užsirišti batraiščio, megzdamas raištelį, pasigręžė į pašnekovą, tada atsitiesė taip pat mitriai, kaip pirmiau pasilenkė. Alydė užmiršo suknelę ir tiesė nugarą, nesusivokusi atkabinti padurko. Išgirdusi drykstant šilką, atitoko, atkabino suknelę, nusivalė rūdėtus delnus. Dėkui Dievui, įplyšo nedaug. Gal nesimatys. Gal tas vyras nematys. Apmirusiom rankom susiglostė plaukus. *Pasižiūrėk.* Alydė pakramtė lūpas, kad ryškiau įraustų. Jodvi su seseria galėtų kaip niekur nieko apsigręžti ir praeiti pro akmeninę tvorelę. *Pasižiūrėk čia.*

Pasižiūrėk į mane. Vyras nustojo šnekėjęs, pasisuko jų pusėn, lygiai tą pat akimirką ir Ingelė atsigręžė į sustojusią seserį, saulė nutvieskė Ingelės plaukų vainiką, – *ne, ne! Žiūrėk į mane,* – Ingelė savu papratimu ištempė kaklą – o tada ji būdavo panaši į gulbę, kilstelėjo galvą, ir jiedu pamatė vienas kitą – tas vyras ir Ingelė. Alydė išsyk suprato, jog tas vyras niekuomet jos nematys, pastebėjo, kaip jis nutilo, kaip cigarečių dėželę iš kišenės traukianti ranka sustojo, kaip vidur žodžio įsistebeilijo į Ingelę, kaip dėžutės dangtelis jo rankoj blykstelėjo tarsi peilis. Ingelė žengė prie Alydės, nusisukusi į tą vyrą – oda palei kaklą tvaskėjo, duburėlis kvieste kvietė. Nežiūrėdama į seserį, Ingelė paėmė ją už rankos ir nusivedė prie akmeninės tvorelės, kur it nustėręs stovėjo vyras, tada ir bičiulis pastebėjo, kad vyras jo nesiklauso, kad cigarečių dėželę iš kišenės traukusi jo ranka

ties juosmeniu sustingo, pastebėjo ir Ingelę, vediną Alyde, nors ši kas žingsnis stabčiojo, siekdama pasiremti kokio antkapio, įsitverti kokio pamato. Batų kulniukai vis smigo į žemę, bet žemė Alydės nesuturėjo, medžių šaknys nesuturėjo, eglių šakos traukėsi, žolė gludo prie žemės, akmenėliai ritosi į šalį, į burną įlėkė vasarinė musė ir Alydė negalėjo jos iškosėti, nes Ingelė nesustojo, tad reikėjo žengti pirmyn, o Ingelė tempė, vis tempė ją tuščiu takeliu, kuris vedė tiesiai prie akmeninės tvorelės, kur Alydė išvydo sustingusį laiką ir vietą pamiršusio vyro veidą, pajuto Ingelės žingsnių karštį, stiprų rankos gniaužimą. Sesers pulsas tvinksėjo sutartinai su Alydės, kai įprasti, pažįstami Ingelės veido bruožai prapuolė, sesuo paliko juos po savęs, jie plakėsi Alydei prie veido, šlapiais sūriais skutais lipo prie skruostų, kai kurie pralėkė it šmėklos, jau praeitis, ir ryte Ingelės skruoste švytėjusi šypsenos duobutė prapuolė. Kai jos priėjo prie tvorelės, Alydei sesuo atrodė svetima, tai buvo kita Ingelė, šita Ingelė vien Alydei paslapčių jau nepasakos, neis su ja į parką gerti selterio, o eis jau su kažkuo kitu. Šita Ingelė, kuri dabar priklausys kitam, kurios mintys ir juokas atiteks kitam – tam, kuriam pati Alydė atitekti norėtų. Tam, kurio odą norėtų uosti Alydė ir kurio kūno šiluma turėtų mišti su jos kūno šiluma. Tam, kuris turėjo pažvelgti į Alydę, pamatyti ir ją pamatęs virsti stulpu, ir kaip tik dėl jos turėjo sustingti ranka, traukusi iš kišenės sidabrinę cigarečių dėželę. Bet jis pamatė Ingelę ir jo dėželės žybtelėjimas ryškiu peiliu atrėžė nuo Alydės.

Prie akmeninės tvorelės pribėgo kaimynų Aina. Ji pažinojo to vyro bičiulį ir su jais supažindino seseris. Ošė gluosniai. Net pasisveikindamas jis nežiūrėjo į Alydę.

Ant cigarečių dėželės žibėdami saulėje juokėsi trys Estijos liūtai.

Vėl Ingelė. Visada Ingelė. Ji visad gauna viską ir visad gaus, nes Dievas nenustoja šaipytis iš Alydės. Negana, kad Ingelė prisimena visas gudrybes, išmoktas iš mamos – bulvių virimo vandeniu plauna indus ir tie tviska pliska. Negana, kad Ingelė neužmiršta visų patarimų, kaip

užmiršta Alydė, kurios sumazgotas lėkštes vis tiek blausia riebalai. Ne, Ingelė viską moka net nesimokiusi. Nuo pat pirmo melžimo visada primelžia tiek, kad puta lipa per melžtuvės kraštus, o kai pereina per lauką, javai auga derliau nei kitų. Bet ir to negana. Ingelei turi tekti tas, kurį Alydė pamatė pirmiau. Tas vienintelis, kurio trokšta Alydė.

Suprantama, kad Alydė turėjo bent ką gauti, jos negrabiame gyvenime turėjo atsirasti bent vyras, kurio ji panūdo, – tai būtų teisinga, – nors kartą, – juk Alydė nuo gimimo matė, kad Ingelės primelžto pieno net perkošti nereikia, Ingelė viską daro švariai ir visas Jaunosios Estijos klubo melžimo varžybas laimi neabejotinai. Alydė matė, kad gamtos dėsniai neveikia Ingelės – jos melžtuvėn neprikrinta karvės šerių nei plaukų, jos kaktos neberia spuogais. Jos prakaitas kvepia žibuoklėm, o moteriškos negalios neišpučia liekno liemens. Uodai nesugelia Ingelės skaisčios odos iki raudonų puškų, kirminėliai negraužia jos sodintų kopūstų galvų. Ingelės uogienės negenda, užraugti kopūstai neperrūgsta. Jos ranka laiminga, Jaunosios Estijos klubo ženklelis ant jos krūtinės blizga skaisčiau nei kitų, keturlapis jo dobilėlis nesibraižo, o jaunesnioji sesutė savo ženkliuką vis pameta, todėl mama iš pradžių purtė galvą, o paskui nustojo supratusi, jog šituo nieko nepakeis.

Dar negana, kad Ingelei teko tas vienintelis – Hansas, dėl kurio stojo Alydės širdis, ne, ir šito negana, nes pasigėrėtinas Ingelės gražumas ir dangiška šypsena nuo tol, kai susitiko Hansą, sušvito dar spindulingiau, dar žilpiau. Net lietingą naktį nušviesdavo visą namo kiemą ir užliedavo seserų klėtį taip, kad Alydei stigdavo oro, ji nubusdavo gaudydama kvapą ir linkstančiom kojom mesdavosi atplėšti durų. Bet ir to negana, nes Alydei pasidarė dar sunkiau, nors atrodė, kad sunkiau negali būti, o vis dėlto buvo sunkiau, nes Ingelė nesilaikė minčių sau ir vis ką nors pakuždėdavo jai apie Hansą – Hansas šį, Hansas tą. Be to, reikalavo Alydės stebėti Hansą, jo žvilgsnius ir mostus – ar jie tikrai rodo meilę, ar jis nesidairo į kitas, ar jo akys regi tik Ingelę, ką reiškia vienas ar kitas Hanso žodis, ką reiškia Ingelei įteikta

rugiagėlė – ar meilę, meilę vien jai. Taip, taip, reiškia meilę! Hansas sekiojo Ingelės kvapsnies pasekomis it šuo per draiką.

Kniaukčiojimas, burkavimas, ulbėjimas po namus sklandė tokiu greitumu, kad po metų ant stalo būbtelėjo rausvos piršlybų degtinės butelis. Paskui prasidėjo kraičio ruošimas: Ingelės skrynia buvo tukinama kaip peniukšlis, Ingelė apie ją plevente pleveno, per plunksnų plėšymo talką merginoms kikenant vakare, per šokius, o paskui suspindo jaunatis, kuri neša laimę ir sveikatą jauniesiems. Vestuvės šiaip, vestuvės anaip, jaunieji išdundėjo į bažnyčią, parbildėjo atgal. Svečiai sulaukė, plastėjo trumputis jaunosios nuometas, Alydė šoko su juodom šilkinėm kojinėm ir visiems šnekėjo neatsidžiaugianti sesers laime ir tuo, kad pagaliau namuose bus jaunas šeimininkas! Hanso pirštinės tviskėjo baltumu, jis tik kartelį pašokdino Alydę, bet ir tąkart kiaurai jos žiūrėjo į Ingelę, vis nusukdamas galvą ten, kur šmėkščiojo nuotakos nuometas.

Hansas ir Ingelė sykiu lauke. Ingelė bėga pas Hansą. Hansas nuima žolės stiebelį nuo Ingelės plaukų. Hansas apkabina Ingelę per juosmenį, apsuka savo jauną žmoną ratu kieme. Ingelė capena už tvarto, Hansas puola iš paskos: juokas, kikenimas, prunkščiojimas. Bėga dienos, savaitės, prabėga metai, kiti. Hansas nusitraukia marškinius, Ingelės rankos purpteli ant Hanso odos, Ingelė perlieja vandeniu jam nugarą. Hanso kojų pirštai riečiasi iš pasitenkinimo, kai Ingelė trenka jam galvą. Šnibždėjimas, kuždesys, tylus naktinis patalų šiušesys. Šiaudinio čiužinio čežėjimas, geležinės lovos girgždesys. Tss tss, kukėjimas. Atodūsiai. Pagalvėn gniaužiamas aičiojimas, delnais čiaupiamos aimanos. Prakaitu mušantis karštis per sieną tvoksdavo iki Alydės iškamuotos lovos. Paskui suspengdavo tyla, Hansas atidarydavo langą į vasaros naktį, pusnuogis pasirėmęs palangės rūkydavo papirosą, jo galiukas raudonuodavo tamsoj. Jei prislinkdavo prie pat lango, Alydė matydavo jį ir papirosą laikančią gyslotą ranką ilgais pirštais nuberiant ugnelę į gvazdikų lysvę.

1939-ieji, vakarų Estija

Krėlio močiutės varnos nuščiūva

Alydė apsilankė pas Krėlio Mariją. Apie Krėlio močiutės blogą akį ir gebėjimą sustabdyti kraują žinota dar tada, kai Alydės šioj žemėj nebuvo, tad Alydė jos galiom neabejojo.

Tas apsilankymas Alydei buvo nemalonus, nes Krėlio Marija viską matė, o Alydė norėjo, kad net ir Krėlio močiutė nežinotų apie jos kankynę, bet suglumęs galėjai tik pas Krėlį eiti.

Krėlio močiutė su savo katėm sėdėjo ant suolelio kieme ir pasakė laukusi Alydės.

– Ar Krėlio Marija žino, ko atėjau?

– Šviesiaplaukis vaikinas, jaunas, dailus.

Bedantė burna čiulpsėjo duonos kąsnelį.

Alydė pastatė ant laiptelių stiklainėlį medaus. Ant varčių kabėjo gyduolių puokštės, šalimais atsitūpusi akim pliskino varna. Alydė nusigando – vaikystėje ją baisindavo, kad varnos – tai užkerėti žmonės. Būrys juodųjų Krėlio kieme karksėjo ir tą dieną, kai tėvas kirviu įsikirto koją ir ji pirmąkart apsilankė pas Krėlį. Močiutė visus išvarė, tik tėvas pasiliko. Vaikams virtuvėje būtų buvę negera – ten tvyrojo keistas kvapas ir Alydei tada užgulė nosį. Ant stalo stovėjo didelis dubuo su musės lervomis žaizdoms gydyti.

Varna purptelėjo į medį, ošiantį prie gėlynėlio, močiutė linktelėjo paukščiui lyg pasveikindama. Saulė švietė skaisčiai, bet Krėlio kieme

buvo šalta. Pro atviras duris buvo matyti tamsi virtuvė. Priemenėje kūpsojo krūsnis pagalvių. Balti užvalkalai švytėte švytėjo. Tarp tamsos ir šviesos mirgėjo nėrinių apsiuvai. Mirusiųjų pagalvės. Krėlio Marija jas kaupė.

– Buvo svečių?

– Čia visada būna svečių, pilna troba.

Alydė atsitraukė atokiau nuo durų.

– Per šienapjūtę oras gali subjurti, – pridūrė močiutė ir vėl įsidėjo burnon duonos gabalėlį. – Bet tai turbūt neįdomu. Ar Alydė girdėjo, ką sakė varnos?

Alydė krūptelėjo. Močiutė pasišaipė, kad varnos jau kelios dienos tyli, ir buvo teisi; Alydė pasižvalgė paukščių, – matėsi nemažai, bet visi tylėjo. Už namelio pasigirdo močiutės katino kniaukimas, – rėkė draikos kamuojamas katinas, – ir močiutė pasišaukė jį prie savęs. Katinas ėmė trintis apie močiutės lazdą, ši stumtelėjo jį prie Alydės.

– Kad ir pajėgia, – tarstelėjo močiutė, primerkusi pūliuojančius vokus, įsibedė į Alydę, ir ši pajuto mušant karštį. – Jo jau nepakeisi. Tokią dieną ir varnos tyli, bet katino draikos niekas nenuslopins.

Ką močiutė iš tiesų turėjo galvoje sakydama „tokią dieną"? Kad oras eina prastyn, kad derlius bus menkas ir badas užeis, o gal turėjo galvoj Rusiją? Gal Alydės gyvenimą? Gal sakė, kad Hansui kas nors nutiks? Katinas trynėsi Alydei apie koją ir ši tiestelėjo ranką jo paglostyti. Katinas pastūmė galva Alydės plaštaką, Alydė patraukė ranką. Močiutė nusijuokė. Juokas buvo graudus, sykiu nuovokus ir reikšmingas. Alydei daigė ranką. Ir visą kūną pradėjo daigyti lyg ražiena, o jos apsėsta dvasia priekaištavo, kad išėjo pas Krėlį pavakarėj, kai Hansas su Ingele namie pasiliko dviese. Tėtis su mama svečiuojasi pas kaimynus, o ji čia. Kai sugrįš, nuo Hanso vyriškumu trenks dukart stipriau, o nuo Ingelės – dukart stipriau moteriškumu, – kaip visad po jųdviejų pasibuvimo, ir tai prisiminus, poodžio daigymas dar labiau sustiprėjo.

Alydė trepseno kojom, Krėlio Marija atsistojo, žengė trobelėn ir uždarė paskui save duris. Alydė nesumojo, ar eiti namo, ar laukti, bet netrukus močiutė sugrįžo su mažu rudu stikliniu buteliuku rankoje, šaipiai vypsodama sukritusia burna. Alydė paėmė buteliuką. Kai uždarė vartelius, močiutė pavymui sušuko:

– To vaikino krūtinė juoda.

– Ar aš galiu...

– Kartais gali, kartais ne.

– Ar daugiau nieko nematot?

– Mažute, nevilties dirva negeras gėles daigina.

Alydė tekina pasileido nuo Krėlio trobelės: kurpės švytravo dideliais žingsniais, stiklinis senutės buteliukas delne sušilo, bet pirštai buvo nubalę nuo šalčio. Nejau jokia galybė nenuslopins skausmingo bumbsėjimo Alydės krūtinėje?

Kieme Ingelė krizendama nešiojo iš šulinio vandenį: kasa išsileidusi, skruostai įraudę, vienais apatiniais marškiniais.

Ant Alydės lovos gulėjo F. Tuglo knyga „Toome helbed", o ant Ingelės – vyras. Kodėl viskas taip neteisinga?

Alydė nespėjo išmėginti Krėlio gėrimo poveikio. Jį reikėjo supilti į kavą, bet kitą rytą Ingelė jau negėrė kavos ir išbėgo į lauką išsivemti. Tai jau buvo įvykę – tai, nuo ko turėjo ginti Krėlio buteliuko turinys. Ingelė laukėsi.

1939–1944 m., vakarų Estija

Fronto dundesį keičia sirupo kvapas

Kai 1939-ųjų rudenį Baltijos vokiečius pašaukė Vokietijon, vienas seserų bendramokslių iš vokiečių konfirmacijos mokyklos užėjo atsisveikinti ir pažadėjo sugrįžti. Sakė tik užsuksiąs į šalį, kurios niekada nematė, ir sugrįšiąs papasakoti, kokia ta Vokietija iš tiesų. Atsisveikindami visi jam mojo, o Alydė sykiu stebėjo Hanso rankas, kurios apsivijo Ingelės juosmenį ir kaipmat nusinešė ją už tvarto. Burkavimas siekė net priedurį, ir Alydė suleido į delną dantis. Pilnėjančio Ingelės juosmens ir ją apglėbusio Hanso vaizdai ją kamavo be perstojo, – dieną ir naktį, per miegus ir pabudus, valkčiu traukė akis, užkišo ausis. Nė vienas iš trijų nepastebėjo, kad vyresnių žmonių kaktose įsirėžė rūpesčio raukšlės ir neprapuolė, o gilėja, kad seserų tėvas stebi saulėlydžius, kas vakarą tyrinėja juos akimis, atsistojęs palaukėje rūko pypkę stebeilydamas į dangaus pakraštį, ieško ženklų, žiūrinėja gelstančius klevo lapus ir dūsauja, vartydamas laikraščius, klausydamas radijo, ir tolydžio grįžta pasiklausyti paukščių.

1940-aisiais gimė mergaitė Linda, ir Alydei, atrodė, sprogs galva. Hansas nešiojo dukterį, Ingelės akys blizgėjo laime, Alydės akys – ašarom, o tėvo akys sukrito po raukšlėm susimetusia kakta, jis pradėjo kaupti žibalo atsargas, popierinius banknotus kaitalioti į sidabrą ir auksą. Mieste rikiavosi eilės, – pirmąkart visoje šalyje žmonės rikiavosi į eiles ir iš parduotuvių dingo cukrus. Hansas nesusižavėjo

Alyde, nors ji jau tris kartus įlašino Hansui į valgį savo kraujo, sykį net per pilnatį ištekėjusio. Dar pamėgins įpilti šlapimo. Krėlio Marija sakė, kad kartais tai paveikiau.

Hansas pradėjo patyliukais, pakampėmis šnekučiuotis su tėvu. Tikriausiai jiedu nenorėjo jaudinti moterų, todėl nešnekėjo apie artėjančio rūpesčio ženklus prie moterų, o gal ir šnekėjo, bet nė viena iš seserų į jų žodžius nekreipė dėmesio. Raukšlės, išvagojusios tėvui kaktą, seserims nekėlė susirūpinimo, nes tėvas buvo senas, senojo pasaulio žmogus ir bijojo karo. Laisvosios Estijos auklėtiniams tai nerūpėjo. Jie niekuo nebuvo nusikaltę, tad jiems niekas negrėsė. Tik tada, kai Sovietų kariuomenė pasklido Estijos žemėje, jie subūgo, kad ir jų ateičiai, ko gero, iškilo pavojus. Sūpuodama kūdikį, Ingelė kuždėjo Alydei, kad Hansas pradėjo tvirčiau ją glėbti, kad atsigulęs šalia visą naktį gniaužia jos ranką ir neatleidžia net įmigęs – Ingelė tuo stebėjosi; apkabinęs ją, Hansas spausdavo tarsi bijodamas, kad nakčia ji prapuls. Alydė klausėsi Ingelės graužaties, nors kiekvienas skiemuo badė širdį. Bet sykiu jautė, kad jos apsėdimas pamaži atlėgsta, užtat apima kita kas – baimė dėl Hanso.

Nei Ingelė, nei Alydė jau nebegalėjo nepaisyti tikrovės, kai, vaikščiodamos po pustuštį miestą, girdėdavo Raudonosios armijos orkestro grojamus tarybinius maršus. Hansas drauge neidavo, nes jau bijojo rodytis mieste, nenorėjo, kad ir seserys eitų į miestą. Iš pradžių Hansas perėjo miegoti į mažąjį kambarėlį už virtuvės, vėliau jame prabūdavo ir dieną, o galiausiai išėjo į mišką ir pasiliko tenai.

Pajuokos banga ritosi per miestus, per kaimus. Lozungai *Kovojame už didį Stalino reikalą* ir *Likviduojame neraštingumą* sukeldavo nesutramdomą juoką, – kas rimtai skelbs tokius dalykus! Tikrais anekdotais tapo karininkų žmonos, kurios su nėriniuotais naktiniais stripinėdavo kaimuose, šokiuose, gatvėse, ir Raudonosios armijos kariai, kurie virtas bulves lupo nagais, nes nemokėjo naudotis peiliais! Kas į

tokius žiūrės rimtai? Bet paskui ėmė dingti žmonės ir juokas pasidarė gaižus. Anekdotus imta kartoti kaip maldas, kai prasidėjo moterų, vyrų ir vaikų žudymai bei vežimai. Alydės ir Ingelės tėvą paėmė kaimo gatvėje, o mama paprasčiausiai prapuolė, ir dukterys, radusios tuščius namus, pratrūko klykti kaip nesavos. Šuo nenustojo laukti šeimininko ir ilgesingai kaukdavo prie vartų, iki nugaišo. Žmonės bijojo vaikščioti po kaimą, žemė lingavo nuo laidotuvių giesmių, bet kiekvienas Estijoj užkastas kapo kampas vis susmegdavo, pranašaudamas dar vieną mirtį giminėje. Fronto griausmas siekė visus šalies kampelius, ir visi kampeliai šaukėsi Jėzaus, Vokietijos ir senųjų dievų pagalbos.

Alydė ir Ingelė miegodavo vienoje lovoje, pasidėjusios po pagalve kirvį, nes netrukus turėjo ateiti jų eilė. Alydė norėjo slėptis, bet jai pavyko paslėpti tik Ingelės „Dolar" markės dviratį su Amerikos vėliavos ženkleliu. O Ingelė pasakė, kad estų moterys net juodžiausioj negandoj nepalieka namų nei gyvulių – tegul ateina tas su miline ir šautuvu, kad ir visas batalionas. Ji parodys, ką reiškia Estijos moters išdidumas. Taigi viena seserų neguldavo, kol kita miegodavo, ant naktinio stalelio budėjo Biblija bei Jėzaus paveikslas, ir tomis ilgomis naktimis Alydė, žiūrėdama čia į raudonio tvieskiamą juodumą, čia į baltai švytinčius Ingelės plaukus, svarstydavo, gal reikėtų bėgti vienai. Gal būtų taip ir padariusi, jeigu Hansas nebūtų skyręs jai užduoties: saugok Ingelę, tu moki saugoti. Alydė nenuvils Hanso, ji turi pasirodyti verta Hanso pasitikėjimo. Todėl, kaip pirmiau Hansas, Alydė dabar pradėjo akylai ir ausylai sekti naujienas iš Suomijos. O Ingelė nebeskaitė laikraščių, nusprendusi kliautis maldom ir Juhos Lyvio eilutėm: *Isamaa! Sinuga olen õnnetu ma, õnnetum ilma sinuta!*

– O gal išvažiuokim, kol dar galim, – nedrąsiai pasiūlė Alydė.

– Kur? Linda per maža.

– Į Suomiją turbūt neverta, Hansas mano, kad verčiau važiuoti į Švediją.

– Iš kur žinai, ką mano Hansas?

– Hansas atvažiuotų pavymui.

– Aš niekur nebėgsiu iš namų. Greitai papūs kiti vėjai, padės Vakarai. Ligi tol mes tikrai ištversim. Turi tvirčiau tikėti, Lyde.

Ingelė buvo teisi. Jos ištvėrė, šalis ištvėrė, sulaukė išvaduotojo. Į šalį įžygiavo vokiečiai, išsklaidė degančių namų dūmus danguje, vėl nušvietė jį mėliu, žemė pasidarė juoda, debesys nubalo. Hansas galėjo sugrįžti namo, o kai jų blogas sapnas išsisklaidė, kiti pradėjo blogus sapnus sapnuoti. Komunistai nublyško ir, sustojus visokiam transportui, nešė kudašių savomis kojomis, bet Hansas pasibalnojo arklį ir drąsiai išjojo susigrąžinti Jaunosios Estijos vėliavos, „Sėjėjo" pereinamojo apdovanojimo, buhalterijos bei kitokių dokumentų, kuriuos turėjo išvežti į miestą, nes atėję raudonieji organizaciją uždraudė. Iš miesto Hansas grįžo plačiai šypsodamasis. Ten viskas klostėsi gerai: vokiečiai buvo mandagūs, nuotaika puiki, griežė lūpinė armonikėlė. Visur gražiai ir mitriai švytavo moterų medkurpės. Buvo įkurtas ir ERÜ – *Eesti Rahva Ühisabi* – kad nealktų ir neskurstų tos šeimos, kurių maitintojai mobilizuoti į Raudonąją armiją. Viskas susitvarkys! Visi sugrįš namo – tėtis, mama, visi pradingę parsiras, rugiai plaukės laukuose kaip anksčiau, Ingelė vėl laimės visas Jaunosios Estijos derliaus varžybas, jie vaikščios į rudens gėrybių puotas, o dar po kelerių metų seserys įstos į Estijos moterų draugiją. Sugrįš namo seserų tėvas, ir jiedu su Hansu imsis plėsti laukus. Jau dabar Hansas įsitrauks į tabako ir cukrinių runkelių kampaniją, cukrinių runkelių sirupo turės pertektinai ir švelnios Ingelės lūpos nuo sacharino nesičiaupys. Alydės taip pat, – susizgribęs pridūrė Hansas. Čiurlendama meduotu juoku, Ingelė ėmėsi kurti Estijos cukrinių runkelių sirupo imbierinių tešlainių receptą konkursui ir sykiu su Hansu nėrė į tą miglą, kurioje burkavo iki užeinant blogam sapnui, o Alydė vėl smuko į tą pačią senos meilės kančią. Visi kliuviniai į puikią ateitį sugriuvo. Net drabužių stygiui esant Ingelės apdarai nesuprastėjo, nors kojaraiščio gumos laikiklį ji turėjo pakeisti į popierių suvyniotomis monetomis, – nieko tokio! Hansas parvežė mylimajai parašiuto šilko, Ingelė nudažė jį rugiagėlių spalva, pasisiuvo palaidinę, papuošė stiklinėm sagom, prisisegė prie

krūtinės vokišką stiklinę sagę ir atrodė daili kaip niekad. Hansas ir Alydei parvežė tokį papuošalą, truputį mažesnį, bet vis tiek gražų, ir Alydės nusikamavusi širdis akimirką atlėgo, – vis dėlto Hansas ją prisiminė, – bet tik akimirką. Kas pastebės pažibą ant jos krūtinės, jei Ingelės naujoji palaidinė dar ir su stačiais peteliais – Hansas vadino Ingelę mažuoju kareivėliu, meiliai, taip meiliai vadino.

Alydei skaudėjo galvą. Ji spėjo, jog galvoj radosi auglys. Iš skausmo akis sykiais aptraukdavo rūkas, ausyse vien šniokštimas girdėdavosi. Hansas su Ingele kikendavo, ji prižiūrėdavo Lindą, o prižiūrėdama slapta žnaibė mergaitę, kartais baksteldavo adata, ir Alydė slapčia mėgaudavosi tuo verksmu.

Cukriniai runkeliai užaugo dideli, balti, ir Vokietija atsilaikė. Virtuvė buvo užversta krepšiais runkelių, Ingelė šeimininkavo su nauja ugnele. Ji lengvai perėmė senosios šeimininkės darbus, net pranoko ją. Viskas klostėsi puikiai, viską Ingelė gebėjo net neklaususi, – tik mėtė patarimus Alydei, ši klusniai skuto runkelius, paskui Ingelė tarkavo. Šitą darbą Alydė gaus dirbti vėliau, pirmiau Ingelė turi atrasti geriausią būdą susmulkinti runkelius. Mėgino mėsmale, bet vėl ėmėsi trintuvės, o Alydei liepė skusti runkelius ir sykiu žiūrėti, kad neužvirtų ant krosnies kaistantys sirupo puodai. Ingelė tuo metu dirbo kitus virtuvės darbus ir tarpais tįsteldavo kaklą krosnies link, – nepasitikėjo Alydės gebumu išvirti sirupą, – per stipriai įkaitins ir sirupas įgis negerą prieskonį, tokio sirupo Ingelė negalės padėti ant stalo, ir visi manys, kad tai Ingelė buvo ta kvailė, kuri užvirė sirupą, o nevalia *viršyti aštuoniasdešimties laipsnių, nevalia*! Ingelė be paliovos trūkčiojo nosim: ar kvapas ne per gailus, ir pajutusi, kad kvapas negeras, šaukdavo, kad Alydė imtųsi ką nors daryti. Alydė nesuuosdavo jokių kvapo stiprumo skirtumų nei atspalvių, bet ji buvo ne Ingelė. Ji, aišku, nieko nejausdavo. Juolab kad šnerves marino pačios Ingelės saldumas. Ji suuosdavo tik Hanso seiles ant Ingelės lūpų, o suuodus Alydės suskirdusios lūpos imdavo skausmingai tvinkčioti.

Diena iš dienos Alydė plovė runkelius, gnaibė plonas jų šakneles, pjaustinėjo juodas akutes. Ingelė pareiškė juos sutarkuosianti ir sukosi virtuvėje, nurodinėdama Alydei – čia žiūrėti mirkstančius runkelių tarkius, čia pakeisti vandenį puode, čia atnešti iš šulinio daugiau vandens: *pusė valandos, pusė valandos jau praėjo! Jau reikia užpilti kitu vandeniu!* Vienu metu Ingelei nusibodo tarkuoti ir ji ėmėsi pjaustyti runkelius mažomis riekelėmis: *pusė valandos jau praėjo! Jau pilk vandenį!* Alydė gremžiojo, Ingelė pjaustė, gavusi griežtą Ingelės komandą, perkošdavo sirupą, ir visi laukė mamos su tėčiu pargrįžtant. Sunkė cukrų iš runkelių, garino vandenį tinkamai kaitindamos sirupą ir visąlaik laukė. *Nugraibyk tas putas! Nugraibyk! Nes sugadinsim!* Sirupo stiklainių kolona ilgėjo, o visi tebelaukė. Sykiais Ingelė nuvarvindavo ašarą ant Hanso apykaklės.

Visas kaimas laukė naujienų iš anapus Narvos: kada vyrai sugrįš namo? Ingelė virė cukrinių runkelių ir morkų sriubą, – Hansas čepsėjo: kad ir skani, Ingelė ruošė makaronų ir cukrinių runkelių troškinį, cukrinių runkelių ir uogų sulčių ir vis laukė tėčio ir mamos. Ingelė nešė į stalą cukrinių runkelių kisielių – visi laukė, Hansas džiaugėsi Ingelės cukrinių runkelių blynų gardumu, linkčiojo, kimšdamas Ingelės cukrinių runkelių bandą, iš kaštonų darė Lindai gaidžiukus, paukštelius. Šleikščiai saldus virtuvės kvapas pykino Alydę. Ji pavydėjo kaimo moterims, kurios turėjo vyrus ir laukė jų sugrįžtant namo – laukė tų, dėl kurių mokomasi kepti cukrinių runkelių bandą, o ji, suaugusi mergina, laukė tiktai tėvų. Jai norėjosi laukti Hanso iš kokios tolybės, o ne iš priešingos stalo pusės, bet ji vijo tą mintį tolyn, nes mintis buvo gėdinga, nedėkinga. Kaimo moterys dūsaudavo, kad Alydės namuose tvyro tokia laimė – vyras ūkyje, o Ingelė pati laimingiausia moteris, ir Alydė išsyk linkčiodavo, išspausdama išdžiūvusių lūpų šypseną.

Ingelė be atvangos kūrė receptus, sugalvojo net cukrinių runkelių saldainius, kuriems pagaminti reikėjo pieno, cukrinių runkelių sirupo, sviesto ir riešutų. Alydę nuvijo nuo krosnies, nes pieno ir

sirupo virimas – rūpestingas darbas, paskui reikia suberti riešutus, sudėti sviestą ir vėl užvirti. Alydei buvo leista sėdėti prie stalo ir prižiūrėti Lindą bei kepamąją skardą, į kurią Ingelė pylė mišinį. Alydė privalėjo tai stebėti, nes Ingelė nerimastavo, kad Alydė vėliau savoje šeimoje nesusidoros su cukriniais runkeliais, jeigu dabar nesimokys. Ir vaiko priežiūros Alydė turėtų uoliau mokytis. Alydė vos susilaikė nepaklaususi, kokioj šeimoj, bet nutylėjo, o jai atrodė, jog Ingelė baiminasi mažąją sesutę liksiant Ingelei ant sprando ligi gyvenimo pabaigos. Ingelė vis palikdavo Alydei „Päewalehti", neva netyčia atvertusi puslapį su norinčiųjų susirašinėti skelbimais. Bet Alydei nereikėjo pono, kuris ieško damos iki dvidešimties, nei tokio, kuris teikia pirmenybę nelabai laiboms panelėms. Jai reikėjo tik Hanso.

Prie Krėlio Marijos durų jau kadai buvo susidariusi eilė, nes moterys vis bėgo klausti apie vyrus, prapuolusius už sienos. Galop Krėlio močiutė užsisklendė duris ir nepriėmė net Alydės, nors ši jau ne vienus metus tepė ją medumi. Kaime pasirodė čigonė, kuri būrė kortomis, ir žmonės, būriavęsi Krėlio močiutės kieme, perėjo pas čigonę. Ingelė su Alyde kartą nuėjo pas ją ir sužinojo, kad tėvai jau pargrįžta namo. Hansas pasišaipė iš moterų, kai šios parėjo įkvėptos naujienų, ir išdrožė labiau tikįs vokiečių pažadais negu čigonės kortom. Vokiečiai prisiekė, jog visi tie, kurie atsidūrė už sienos, sugrįš. Ingelė suglumusi pradėjo vartyti savo receptų sąsiuvinėlį, o Alydė neišdrįso paprieštarauti labiau tikinti čigonų pranašystėm.

– Pakviečiau kelis vokiečius vakare palošti kortomis. Ingelė pavaišins savo saldainiais, prisiminsit vokiečių kalbą. Ką pasakysit?

Alydė nustebo. Dar niekad Hansas nebuvo pasikvietęs į namus jokio vokiečio. Nejaugi Ingelės troškimas išleisti ją už vyro toks skausmingas? Juk Ingelė netgi nemėgsta vokiečių.

– Jie labai ilgisi tėvynės, nori pabendrauti. Vyrai jauni.

Pastaruosius žodžius Hansas pasakė Alydei.

Alydė pažvelgė į Ingelę.
Ingelė nusišypsojo.

Kortom lošė ilgai. Vos įžengę vidun, vokiečiai sukabino ant gembės ginklus. Ingelė pritariamai nusišypsojo, tada patiekė cukrinių runkelių bandą bei šermukšnių ir runkelių kisieliaus. Vokiečiai dainavo vokiškas dainas, linksmino Alydę, nors ši ir ne viską suprato. Gelbėjosi mostais ir veido mimika, bet kareiviai žavėjosi net silpnais seserų gebėjimais kalbėti vokiškai. Ingelė išėjo plauti rugių, per dainos skambesį Alydė išgirdo, kaip ji užpila grūdus pienu. *Neužmiršk, kad pienas turi būti nugriebtas,* mokė Ingelė kavos pakaitalo ruošimo gudrybių. Girdėjosi prie krosnies barškinant dubenį, ten dar tebekvepėjo kepta duona, ir Alydei norėjosi verčiau plušėti su Ingele nei sėdėti prie stalo su kareiviais, nors ir linksmais vaikinais. Tie apsilankė ir kitą vakarą. Ir trečią. Alydė irzo, Ingelė džiaugėsi. Alydė troško tik Hanso, bet Ingelė pareikalavo, kad per kitą vokiečių apsilankymą būtent Alydė virtų kavą. *Pirmiausia į verdantį vandenį subersi smulkiai supjaustytą cukrinuką. Pavirsi 20–30 minučių, paskui perkoši pro rėtį, supilsi pakaitalą ir pieną. Neužmirši? Kad man nereikėtų patarinėti prie svečių. Parodyk, kad moki šeiminin-kauti.* Per penktą apsilankymą kareiviai pranešė gavę įsakymą judėti Talino linkui. Alydei širdis atlėgo, Ingelės kakta susiraukė. Hansas paguodė, kad bus kitų vokiečių. Tėtis su mama sugrįš. Viskas bus gerai. Per paskutinį apsilankymą vienas kareivis padavė Alydei savo adresą, paprašė rašyti. Alydė pažadėjo, nors žinojo, kad niekad nerašys. Jautė, kaip Ingelė su Hansu jai už nugaros susižvelgė.

Tėtis su mama negrįžo.

Hansas išdrožė Ingelei dailias klumpes, pritaisė raištelius ir pareiškė keliausiąs paskui Vokietijos kariuomenę.

Seserys naktimis nebemiegojo.

Vieną naktį iš kaimo dingo Arminas Jofė su savo vaikais, žmona ir uošviais. Sklido gandas, kad jie pasislėpė Sovietų Sąjungoje. Jie buvo žydai.

1944-ieji, vakarų Estija

Pirmiausia pakabinamos užuolaidos

Po šalį jau vėl buvo pasklidę rusai, kai Hansas nakčia pasibeldė į galinio kambario langą. Alydė išsitraukė kirvį, Ingelė pradėjo murmėti „Tėve mūsų", Linda palindo po lova, bet netrukus jos susivokė. Du ilgi, du trumpi. Hansas sugrįžo namo.

Kol Ingelė liejo džiaugsmo ašaras, Alydė svarstė, kur pasislėpti Hansą. Jis šnibždėjo pasprukęs iš vokiečių gretų ir persikėlęs per įlanką pas suomius. Ingelė sušniurkšėjo, kad Hansas galėjo atsiųsti kokį laišką, bet Alydė džiaugėsi, kad Hansas neparašė. Kuo mažiau Hanso veiksmų paliks popieriuose, tuo geriau. Tai, kad Hansas buvo pabėgęs į Suomijos kariuomenę, tiesiog išsitrins iš atminties, – šito nebuvo, – juk ir Ingelė šitai supranta? O gal jis galėtų vėl pasislėpti mažame kambarėlyje už virtuvės? Kai pereitą kartą buvo užėję rusai, Hansas jame slėpėsi. Tai buvo puiki slėptuvė – be langų, ten ir paslėpė Hansą, bet po pirmos permiegotos nakties Hanso nerimas sustiprėjo ir jis pradėjo klausinėti apie miško brolius. Dykas buvimas žeidė vyrišką jo savigarbą, jis norėjo dirbti bent ūkio darbus. Buvo šienapjūtės metas – segėdami sijonus, laukuose dirbo ir kiti besislapstantys vyrai, bet Ingelė neleido Hanso į lauką. Niekam nevalia sužinoti, kad Hansas sugrįžo, šitai buvo paaiškinta ir Lindai.

Už poros dienų galudienė, ką tik vyro netekusi kaimynė Aina atbėgo per lauką susiėmusi už pilvo, susigūžė prie Ingelės grėblio ir pasakė, kad pas jas traukia Bergo vaikinai – jie ryžtingai pražygiavę pro Ainos namus, jauniausias plazdenęs Estijos trispalvę. Ingelė su Alyde iškart metė grėbusios šieną ir puolė namo. Bergo vaikinai kieme rūkė papirosus, pasisveikino su moterimis.

– Ar Hanso nematėt?

– Kodėl klausiat?

Priešais Bergo vaikinus Ingelė su Alyde stovėjo šalimais, gniauždamos viena kitos ranką.

– Nuo tol, kai iškeliavo, Hansas nesirodė namuose.

– Bet greitai sugrįš.

– Nieko apie tai nežinom.

Bergo vaikinai paprašė perduoti linkėjimų. Pasakė telkiantys būrį ir kviečiantys geriausius vyrus. Ingelė davė vaikinams duonos, trilitrinį pieno bidoną ir pažadėjo perduoti žinią. Bet vaikinams dingus už gluosnių, Ingelė sukuždėjo, Hansui jos niekuomet neperduosianti. Juk jis išsyk puls iš paskos! Alydė praleido pro ausis Ingelės šnypštimą ir įspėjo, jog netrukus atgriaudės čekistų motociklas, nes neįmanomas dalykas, kad kas nepastebėtų Bergo vaikinų žygio – ar Ingelė tai suvokia?

Jos veikė mitriai. Kai laikrodis mušė kitą valandą, Hansas jau buvo prapuolęs miško pakrašty. Kieme pasiuto loti Lipsis, motociklo burzgimas vis stiprėjo. Seserys įsibedė viena į kitą. Hansas paskutinę akimirką pasislėpė, bet jeigu jos sėdės virtuvėje prie stalo per pačią šienapjūtę, parodys, kad kažkas negerai. Atrodys, kad kažkas įvyko, kad jodvi tik ir laukia šautuvo vamzdį įsiremsiant į sprandą. Vadinasi, reikia grįžti į lauką. Jos puolė per podėlį į tvartą, per tvartą – į arklidę, iš arklidės – per šnarantį tabako želdyną į lauką kaip tik tą akimirką, kai motociklas su priekaba įšokčiojo į kiemą.

– Puodas liko ant krosnies. Supras, kad troboj ką tik būta, – šnopavo Ingelė.

Laukujų durų jos neužrakino – tai galėjo sukelti įtarimą. Netrukus čekistai pamatys Hanso priešpiečių kiaušiniams užkaistą puodą ir supras, kad iš virtuvės dingta paskubomis. Užlindusios už akmenų krūsnies vidur lauko, moterys žvilgčiojo, kas dedasi namie. Vyrai odiniais švarkais sustabdė motociklą, suėjo į trobą, pabuvo valandėlę, išėjo, apsižvalgė ir išvažiavo. Ingelė nusistebėjo, kad čekistai išvažiavo taip greit, ir iškart pasigailėjo, kad išleido Hansą į mišką. Gal jodvi būtų vien kalbomis atsikračiusios čekistų. Jei jos būtų buvusios namie, gal vyrai būtų tik pasižvalgę virtuvėje ir išvažiavę, o Hansas ramiausiai pralaukęs mažajame kambarėlyje. Ingelė kvailė! Alydė nepermanė, kodėl Hansas tokią paėmė į žmonas.

– Turim viską pertvarkyti.

– Kaip?

– Tu dėl to nesuk galvos.

Ingelė naktimis verkšleno, o Alydė mąstė, ką jos galėtų padaryti. Ingelė nesugebėjo blaiviai mąstyti – nebepastebėdavo pelėsių ant duonos riekės, kurią duodavo Lindai, nepažindavo pažįstamų žmonių. Ingelė džiaustė skalbinius per lietų, murmėjo maldas, o Alydė vis mąstė. Hansas galėtų ramiai gyventi, jei išsisuktų nuo „Omakaitse" civilinės gvardijos ir „Riigikogu" sargybos pareigų, o dar tas Suomijos karas! Vien šnekom neišsisuksi, o pabėgti jau nebepavyks.

Hanso konfirmacijos mokyklos draugas Teodoras Krūsas išsisuko net nuo antisovietinių proklamacijų platinimo, bet Alydė žinojo kokia kaina. Ingelė nežinojo, – ir gerai, kad nežinojo.

Kaimo milicininkas mėgo jaunas merginas ir jų skaisčius veidus po liumpsinčiu pilvu. Kuo jaunesnė, tuo geriau. Kuo didesnis tėvų nusikaltimas, tuo tikriau, kad nusikaltimo liudijimas nakčia prapuls, – ne viena, ne viena mergystės plėvė suplyšo. Teodorą Krūsą paleido, nes žavioji jo duktė išpirko tėvą naktim lankydama milicininką: nusivilkdavo suknelę, nusimaudavo kojines ir atsiklaupdavo prieš jį. Įrašas apie Teodoro Krūso agitacinę veiklą prapuolė, Krūso

parengtos proklamacijos ir antisovietinė veikla buvo perrašyta kažkam kitam, tas kitas gavo dešimt metų kasyklose ir penkerius – tremties. O Hansas savo veikla užsitraukė mirtį, mažų mažiausiai – ilgus metus Sibire.

Ar Teodoras žinojo, ką veikė duktė? Galimas daiktas, milicininkas tai pasakė Teodorui. Alydė puikiai įsivaizdavo plačiai atžerglojantį milicininką ir pašnibždantį šitai Teodorui į ausį.

Ingelė šito nedarys – ji tegali šnirpščioti prisiglaudusi prie sienos kilimėlio. Be to, Ingelė per daug subrendusi. Kaip ir Alydė. Milicininkui reikia tik mergaičių, kurios dar nesubrendusios. Ir Alydė šitaip pasielgti negalėtų, – o gal galėtų? Nuo nemigos Alydei pajuodo paakiai, ji neturėjo, ko paklausti, ką ir kaip daryti.

Po daugybės nemigo naktų Alydė sugalvojo pasiūti užuolaidas. Žiūrėjo žiūrėjo žiūrėjo į juodą naktį, į mėnulį, juodą dangų be mėnulio, į pilnėjantį ir dylantį mėnulį, sykiu matydama senkant laiką. Ji neužmigo, jai trūko mamos, kuri būtų davusi patarimą, stigo tėvo, kuris būtų žinojęs, ką daryti, – žmogaus, kuris galėjo patarti. Alydė troško susigrąžinti miegą, Hansą į namus ir toliau nustumti gluminantį mėnulį. Ir tada sumanė, kad reikia pasiūti užuolaidas. Ingelė išsyk griebėsi to sumanymo. Jeigu jos uždengtų langus užuolaidom, Hansas galėtų kartais išeiti į virtuvę. Šitaip paprasta! Šitaip kvaila. Jas ir laikė kvailom, kai Alydė suskato paukšėti staklėmis, o Ingelė – gražinti audinius siuvinėjimais, nors siūlų reikėjo kitiems dalykams. Kaimo žmonės seserų paikiojimus aiškino tuo, kad karas joms sumaišė galvas, ir jos buvo patenkintos. Alydė paliepė Ingelei skleisti visiems, jog ji įnikusi į rankdarbius, nes, susikaupus siuvinėti, apmalšta liūdesys ir graudulys kiek atsitraukia. Alydės nurodymu Ingelė kaime pliauškė ir apie Taline gyvenančią pusseserę, kuri pasakojo, jog visą langą dengiančios užuolaidos madingos Paryžiuje ir Londone. Pusseserė esą rodžiusi užsienio madų žurnalų, tuose žurnaluose nemačiusi jokių kaimiškų užuolaidų iki pusės lango – tokios užuolaidos beviltiš-

kai senamadiškos! Kartais, aiškinantis dėl užuolaidų, Alydei pasirodydavo, jog žmonės žiūri į jas taip, kaip žiūrima permanant melą, bet neprieštaraujama, nutylima neva patikėjus, todėl Alydė suskato dar įtaigiau aiškinti, kad gal pernelyg dabitiška tokiais laikais, gal ir paika kabinti ilgas užuolaidas, bet ir kaime gyvendamas persiimi miestietiškų madų, taigi net ir šitokiais laikais. Alydė skelbėsi esanti naujų laikų žmogus ir norinti dengti langus naujų laikų užuolaidom – pirmutinė kaime pasikabinti tokias, kurios uždengia visą langą.

Jos paprato užtraukti užuolaidas beveik kas vakarą. Sykiais neužtraukdavo, kad žmonės eidami per kiemą pamatytų, jog troboje gyvenama taip kaip anksčiau, kad jos neturi ko slėpti.

Ir kitos trobos pradėjo dangstyti nuo smalsuolių langus – tiesa, iki pusės, bet ir tokios užuolaidėlės gelbėjo. Be abejonės, dažnas suprato, kodėl jos pasikabino užuolaidas per visą langą, bet tie, kurie suprato, tylėjo.

Pora mėnesių patraukiojusios užuolaidas pirmyn atgal, seserys nusprendė, kad Hansas turi nuolatos gyventi namuose. Jos įruoš kambarėlį po grindimis arba įrengs jį tarp mažojo kambariuko ir virtuvės. Ar pavyks? Kambarėlis gana šiltas, jos bus šalia ir be baimės galės įsileisti svetimus į kitas patalpas. Mažasis kambarėlis visad būdavo naudojamas kaip sandėliukas ir svečių kambarėlis, retas kuris kaimynas jį buvo matęs, jo durys visuomet būdavo uždarytos. Duryse net nebuvo rankenos nei ranktūrio, tiktai kabliukas. Kas prisimins, kokio didumo pirmiau buvo ta patalpa. Kambarėlis be lango, jame visuomet tamsu. Atėjo laikas kviesti iš miško Hansą – reikėjo jo pagalbos rengiant kambarėlį.

Lentos iš arklidės per kluono tvartą ir podėlį buvo nemačiomis sunešiotos trobon. Sieną statė vėjuočiausiom ir lietingiausiom dienom, kai ūžesys slopindavo plaktuko taukšėjimą, ir tik tomis valandomis, kai Linda su Alyde ar Ingele būdavo tvarte ar kur nors kitur, nes vaiko

lūpos gali neišlaikyti paslapties. Lindai apie tuos darbus nepasakos, ji sužinos tik apie mažojo kambarėlio vaiduoklius. Įsikūręs kambarėlyje, Hansas pavalgyti ar išsimaudyti išeis tik tada, kai Lindos nebus namie, arba tada, kai ji miegos. Jeigu Linda naktį pabus ir užeis į virtuvę, jai bus paaiškinta, kad tėtis iš miško užsuko tik aplankyti.

Viena lenta, kita – radosi puiki slėptuvė. Ingelė juokėsi, Alydė šypsojosi, Hansas smagus niūniavo. Atplėšė palubės bei grindų lentjuostes, prikalė prie naujosios sienos. Orlaidžių pridarė užtektinai, lubose įstatė vamzdį, kuriuo ėjo oras iš palėpės. Ingelė rado palėpėj ritinėlį sienpopierio, kuriuo buvo apmuštos mažojo kambarėlio sienos, ir, kai jį priklijavo, niekas nebūtų galėjęs pasakyti numanęs, kad už jo yra gana erdvi patalpa. Prie senosios sienos, apklijuotos naujuoju sienpopieriu, Hansas pastatė spintelę nuo senosios sienos, paslėpdamas šiek tiek šviesesnį bei lygesnį atspalvį. Kambarėlio durys buvo už spintelės. Gamtiniams reikalams atlikti iš pradžių kampe padėjo kibirą, bet paskui nusprendė padaryti angą grindyse, įstatyti į ją kibirą ir uždengti dangčiu. Jeigu nepavyks išpjauti angos toje sienoje, kuri skiria kambarėlį nuo tvarto. Ten būtų galima pastatyti savotišką išvietę, kuria naudotųsi kaip atsarginiu išėjimu.

Vakare Hansas išsimaudė, sočiai pavalgė. Ingelė sukrovė jam kuprinę, o Lindai pasakė, jog tėtis vėl turi išeiti, bet greitai sugrįš. Labai greitai. Linda pradėjo verkti, Hansas ją guodė. Linda dabar turi būti nepaprastai drąsi. Kad tėtis galėtų didžiuotis savo dukterimi este.

Visos trys palydėjo Hansą iki tvarto durų ir stebėjo nueinant, iki jis pradingo miške. Kitą naktį Hansas sugrįžo ir įsitaisė kambarėlyje.

Už poros dienų kaimą aplėkė žinia apie Hanso Peko šiurpią žūtį miško kelyje.

1946-ieji, vakarų Estija

Ar jūs tikra, drauge Alyde?

Kai Ingelė su Alyde pirmą kartą buvo pristatytos į apklausą, vyras, kuris jas priėmė, atsiprašė už šiurkštų pavaldinių elgesį paimant seseris.

– Brangios draugės, jie nemoka elgtis.

Ingelę nuvedė į vieną kabinetą, Alydę – į kitą. Tas vyras atidarė Alydei duris, mostelėjo į kėdę, pasiūlė atsisėsti.

– Tik pirmiau patikrinsiu keletą dalykų savo dokumentuose. Tada pradėsim.

Jis vartė popierius, laikrodis tiksėjo, koridoriuje žingsniavo vyrai. Alydė pėdom jautė jų žingsnių ryžtą. Grindys drebėjo. Ji sutelkė žvilgsnį į durų staktą. Atrodė, kad virpčioja. Grindų įtrūkiai judėjo tartum voro kojos. Laikrodžio rodyklės jau slinko antra valanda, o vyras tebevartė popierius. Dvi valandos. Vyras žvilgtelėjo į Alydę. Paskui pakilo, pagailestavo turįs sutvarkyti vieną reikalą, bet pasakė kuo greičiausiai sugrįšiąs ir jie iškart galėsią pradėti. Vyras prapuolė koridoriuje. Stojo trečia valanda. Ir ketvirta. Alydė pakilo, priėjo prie durų. Spustelėjo rankeną, durys atsidarė. Už jų stovėjo vyras, Alydė uždarė duris, vėl atsisėdo. Kai vyrai atvažiavo jų paimti, Linda žaidė pas Ainą. Aina tikriausiai jau svarsto, kur jos užgaišo.

Durys atsidarė.

– Galime pradėti. Kur draugė Alydė buvo susirengusi? Pirmiausia išsiaiškinkim šitai.

– Pas nykštukus.

– Kodėl nepasakėte? Norite nueiti dabar?

– Ne, ačiū.

– Ar jūs tikra?

Alydė linktelėjo. Vyras prisidegė papirosą ir pradėjo klausimu, ar Alydė galėtų pasakyti, kur yra Hansas Pekas. Alydė atsakė, jog Hanso jau seniai nebėra. Nužudė plėšikai. Vyras šio to paklausinėjo apie Hanso žūtį ir tarė:

– Meskit tuos juokus. Ar jūs tikra, drauge Alyde, kad šią minutę, būdamas jūsų vietoje, tas Hansas Pekas nepasakytų, kur jūs?

– Hansas Pekas žuvo.

– Ar jūs tikra, drauge Alyde, kad jūsų sesuo šiuo metu neatskleidžia, jog jūs sukūrėte pasaką apie Hanso Peko žūtį ir kad viskas, ką čia sakote, yra melas?

– Hansas Pekas žuvo.

– Draugės Alydės sesuo nenori būti teisiama, ji nenori pakliūti į kalėjimą, manau, jūs tai suprantat?

– Mano sesuo šitaip nemeluos.

– Ar jūs tikra, drauge Alyde?

– Taip.

– Ar jūs tikra, kad Hansas Pekas neišklos mums vardų tų žmonių, kurie padėjo jam suregzti šią apgaulę ir nusikalsti? Ar jūs tikra, kad Hansas Pekas nepaminės ir jūsų vardo? Man rūpi, kad draugei Alydei nieko bloga nenutiktų. Labai nenorėčiau, kad šitokią dailią merginą užkluptų bėdos vien dėl to, kad suklaidinta pagelbėjo nusikaltėliui. Dėl to, kad nusikaltėlis taip sumaniai pučia miglą ir kad jums, nekaltai merginai, apdūmė akis. Drauge Alyde, būkite protinga. Aš jūsų prašau: neįskite į bėdą.

– Hansas Pekas žuvo.

– Parodykit mums Hanso Peko kūną ir apie tai mes daugiau nešnekėsim! Drauge Alyde, galėsit kaltinti vien save, jei per tą Hansą Peką patirsite sunkumų. Arba per Hanso Peko žmoną. Padariau

viską, kad tokia gražuolė kaip jūs galėtų toliau gyventi įprastą gyvenimą, daugiau nieko padaryti negaliu. Jūs man padėkite, kad aš galėčiau jums padėti.

Vyras sugriebė Alydės ranką, sugniaužė.

– Nenoriu, kad jums kas bloga nutiktų. Jums prieš akis visas gyvenimas.

Alydė trūktelėjo ranką.

– Hansas Pekas žuvo!

– Gal šiandien pakaks. Mes dar susitiksime, drauge Alyde.

Vyras atidarė Alydei duris ir palinkėjo labos nakties.

Ingelė laukė kieme. Jos leidosi į kelią tylomis. Tik tada, kai pasimatė Ainos namai, Ingelė krenkštelėjo.

– Ko jie tavęs klausinėjo?

– Apie Hansą. Aš nieko nepasakiau.

– Ir aš nepasakiau.

– Ką dar jie sakė, ko dar klausė?

– Nieko.

– Ir manęs daugiau nieko neklausė.

– Ką pasakysim Hansui? Ką pasakysim Ainai?

– Kad klausinėjo ko nors kita. Ir kad mes nieko nepasakėm.

– O jei Ristla Hendrikas prasitars?

– Neprasitars.

– Ar galim būti tikros?

– Hansas sakė, kad galime pasikliauti tik Ristla Hendriku, tik jo pagalbos galime tikėtis.

– O jeigu Linda prasitars?

– Linda žino, kad tėtis tikrai žuvo, kad tai ne žaidimas.

– Bet jie vėl klausinės.

– Šįkart išsisukome, ar ne? Išsisuksime ir kitą sykį.

Greitai Alydei prisireiks papiroso

Kregždutės jau buvo išskridusios, bet gervės ištempusios kaklus dar raižė dangų. Jų klyksmas smaigstė lauką, verte vėrė Alydei galvą. Ji liks čia, o jos išskris, jos turi valią lėkti bet kur. Ji turi tik valią eiti į mišką pagrybauti. Krepšys kupinas rudmėsių ir paberžių. Ingelė laukia namie, bus patenkinta gėrybėm, Alydė grybus nudarinės, gal Ingelė leis jai grybus apvirti, bet visąlaik stovės šalia, paskui supilstys į stiklainėlius, reikalaudama, kad Alydė atidžiai stebėtų, nes vėliau sesuo nemokės šeimininkauti savo namuose, jeigu nemokės užmarinuoti grybų. Gal sūdyti ir Alydė mokės, bet, neturėdama įgūdžių, ji gero marinato neparuoš. Ir netrukus Ingelės rankos pastatys dar kelis stiklainius ant podėlio lentynos – sumažins žiemos alkį pora stiklainėlių.

Laisvąja ranka Alydė užsidengė vieną ausį – šitiek gervių! Tas jų šauksmas! Ruduo šaleno per kurpes. Gerklę draskė troškulys. Tada netikėtai pribirzgė motociklas ir vyras odiniu švarku sustabdė jį šalia Alydės.

– Kas krepšyje?

– Grybai. Buvau grybauti.

Vyras išplėšė krepšį, apžiūrėjo ir numetė. Grybai pabiro ant žemės. Alydė žiūrėjo į grybus, nedrįsdama pakelti akių į tą vyrą. Dabar tai nutiks. Ji turi laikytis ramiai. Nesijaudinti, neparodyti įsi-

senėjusios baimės. Šaltas prakaitas nuo pakinklių siureno į kurpes, kūnas apmirė, rankos ir kojos sustingo. Gal nieko nenutiks, gal ji bergždžiai išsigando.

– Juk tu buvai pas mus? Su savo seseria. Tu – to bandito žmonos sesuo.

Alydė spoksojo į grybus. Akies kampučiu užgriebė odinį švarką. Vyrui krustelėjus, švarkas sugurgždėdavo. Šaipiai stirksėjo raudonos jo ausys. Chromuotos odos batai blizgėjo, nors kelias buvo dulkėtas, o tas vyras nebuvo vokietis. Gal bėgti, gal jis nešaus į nugarą? Gal nepataikys? Bet jei ji bėgs, tas vyras iškart nuvažiuos į jų namus, čiups Ingelę su Linda ir palauks jos pareinant. Juk tas, kuris bėga, išsiduoda esąs kaltas?

Valsčiaus valdyboje didžiaausis pareiškė, kad Alydė nešė maistą banditams. Lemputė kiaurai peršvietė vyro ausų kriaukles. Jis pastūmė Alydę į kambario vidurį ir išėjo.

– Drauge Alyde, jūs mus nuvylėte.

Balsas skambėjo kaip pirmąjį kartą. To paties vyro. *Ar jūs tikra, drauge Alyde?* Jis pakilo nuo prieblandoj skendinčio stalo, pasižiūrėjo į Alydę, papurtė galvą, giliai atsiduso ir atrodė labai nusiminęs.

– Aš dėl jūsų padariau, ką galėjau. Daugiau negaliu.

Vyras mostelėjo stovintiems už nugaros, tie prisiartino prie Alydės. Vyras išėjo iš kabineto.

Alydei surišo rankas, ant galvos užmovė maišą. Vyrai išėjo iš kabineto. Per audinį nieko nebuvo matyti. Ant grindų iš kažkur lašėjo vanduo. Per maišą jautėsi rūsio kvapas. Durys atsidarė. Batai. Alydei perplėšė palaidinę, sagos nubarškėjo ant akmeninių grindų ir į sienas – vokiškos stiklinės sagos, o paskui ji pavirto pele kabineto kamputyje, muse ant lempos, ji nulėkė šalin, pavirto vinim, įkalta į kartoninę sieną, surūdijusiu smeigtuku ir buvo surūdijęs smeigtukas

sienoje. Tapusi muse, ji ropinėjo nuoga moters krūtine, ta moteris gulėjo vidur kabineto su maišu ant galvos, o ji rėplino ką tik atsiradusia sumušimo dėme – po oda buvo išsiliejęs kraujas, per kraujosruvas ėjo brėžis, ir musė slinko juo, o kraujo išlajos po ištinusiais speneliais rusvavo tartum žemynai. Oda prigludusi prie akmeninių grindų, moteris daugiau nebejudėjo. Moteris su maišu ant galvos vidur kabineto buvo nepažįstama, o Alydė iš ten paspruko – jos širdis mažutėm vikšrelių kojelėm nucapeno į plyšius, duobutes, griovelius, prapuolė šaknyje, kerojančioje po kabineto grindim. *Ar iš jų verda muilą?* Moteris vidury kabineto nejudėjo, negirdėjo, Alydė buvo pavirtusi spjaudalu prie stalo kojos, palei vabalo skaptuko išgraužtą skylutę – apvalią skylutę medyje, alksnio medyje, Estijos žemėj išaugusio alksnio, kuris dar dvelkė mišku, kuris dar dvelkė vandeniu, šaknimis, kurmiais. Ji rausėsi tolyn, ji pavirto kurmiu, kuris kieme iškelia žemės kupstelį, kieme lijo lietus, pūtė vėjas, šlapia žemė alsavo vibždėjo. Vidury kabineto gulėjusios moters galvą panardino į pamazginį kibirą. Alydė gulėjo šlapioje žemėje, žemė užkišo jai šnerves, vėlėsi į plaukus, užkišo ausis, šunys lakstė virš jos, letenėlėm mindami žemę, alsuojančią ir vaitojančią, lietus gėrėsi į žemę, sėmė griovius, vanduo plakė mušė kelius, o kažkur girdėjosi chromuotos odos batai, odinis švarkas, dvelkė degtine, rusų kalba mišo su estų kalba, kužėjo yrantys liežuviai.

Moteris vidury kabineto nesujudėjo.

Alydės kūnas įsiręžė, bet žemė ją laikė savy, švelniai glostė patamsėjusią odą, laižė kruvinas lūpas, traukė savo burnon nurautus plaukus – darė, ką galėjo, bet neįstengė išlaikyti – Alydę vėl ištraukė. Diržo sagtis žvangtelėjo, ir moteris vidury kabineto sujudėjo. Trinktelėjo durys, kaukštelėjo batas, barkštelėjo stiklinė su degtine, kėdė bruožė grindis, ant lubų lingavo lempa ir ji mėgino nulėkti šalin, – ji buvo musė ant lempos, tvirtai įsikibusi į volframo siūlą, – bet diržas trūktelėjo ją atgal, – taip tankiai subadytas diržas, kad nesigirdėjo, geriau subadytas nei mušeklio odos skiautė. Ji tikrai mėgino – ji

buvo musė, lėkė šalin, nutūpė ant lubų, nuskrido nuo šviečiančios lempos, permatomais sparneliais, stebėjo šimtu akių, bet moteris ant akmeninių grindų krūptelėjusi sugargaliavo. Moteriai ant galvos buvo užmautas maišas, maišas dvokė vėmalais, maiše nebuvo skylės musei įropoti, musė negalėjo nusigauti iki moters lūpų, musė būtų užspranginusi moterį, suvimdžiusi ją vėl ir užspranginusi. Maišas dvokė šlapimu, buvo šlapias nuo šlapimo, vėmalai išdžiūvę seniau. Durys trinksėjo, kažkur virš batų pliaukšėjo, kleksėjo liežuvis, ant grindų duonos trupiniai biro tarsi akmens aiženos. Pliaukšėjimas paliovė.

– Dvokia. Išneškit.

Ji atsipeikėjo griovyje. Buvo naktis – kuri naktis? Praėjo diena, dvi, o gal tik viena naktis? Ūkčiojo pelėda. Juodi debesys slinko mėnesėtu dangum. Plaukai varvėjo. Ji atsisėdo, išropojo į kelią – reikėjo nusigauti iki namų. Apatiniai marškiniai, apatinukas, suknelė ir kojaraiščių dirželis kur buvę. Skarelės nėra. Kojos basos. Jai nevalia grįžti namo be kojinių – paprasčiausiai nevalia, nes Ingelė... Ar Ingelė bent namuose? Ar jai nieko nenutiko? O Linda? Alydė šoko bėgti, kojos nelaikė, parkritusi šliaužė, atsistojo keturpėsčia, išsiropštė, sverdėdama, šlitinėdama, šlubčiodama, virtinėdama vis dėlto judėjo pirmyn, kiekvienu judesiu yrėsi pirmyn. Ingelė tikriausiai namuose, šį kartą jiems reikėjo tiktai jos – Ingelė bus namuose. Bet kaip ji paaiškins Ingelei, kodėl, išėjusi su kojinėm, grįžo plikom kojom? Skarelę paaiškins užmiršusi svečiuose. Palei kelią telkšojo balos, palyta. Gerai. Ji nusigaubė šlapią skarelę ir kažkur paliko. Bet kur kojinės – be kojinių ji negali grįžti namo. Padori moteris plikom blauzdom nevaikšto net savame kieme. Klėtis. Klėtyje ras kojines. Turės atsinešti iš klėties. Bet klėties durys užrakintos, o raktas pas Ingelę. Į klėtį niekaip neįsigaus. Nebent Ingelė užmiršo užrakinti duris.

Visą kelią iki namų Alydė susikaupusi mintijo apie kojines – ne apie Ingelę, ne apie Lindą, ne apie tai, kas atsitiko. Ji balsu vardijo

visokias kojinių rūšis: šilkinės, medvilninės, tamsiai rudos, juodos, rusvos, pilkos, vilnonės kojinės, kojinės nusisukusia siūle, – priešais dūlavo klėtis, brėško rytas, – vaikiškos kojinės, – ji pasuko per ganyklą iš anos namo pusės, – raštuotos kojinės, fabrikinės, kojinės už du kilogramus sviesto, už tris medaus indelius, už dviejų darbo dienų atlygį. Jodvi su Ingele dvi tris dienas padirbėjo kituose ūkiuose ir abidvi nusipirko po šilkinių kojinių porą, juodas šilkines kojines medvilniniais galais. Namų kelyje šlamėjo gluosniai, už kiemo beržų mirkčiojo namai – troboje degė šviesa, Ingelė namuose! Šuns nesigirdėjo, – nedažytos vilnonės kojinės, kaproninės kojinės, – ji nusigavo prie klėties, spustelėjo durų rankeną. Užrakinta. Ji turės įžengti vidun be kojinių, laikytis nuošaliau nuo lempos šviesos, turės iškart atsisėsti prie stalo ir pakišti po juo kojas. Gal niekas nepastebės. Ir veidrodžio reikėtų. Alydė pasiplekšnojo skruostus, pasiglostė plaukus, apsičiupinėjo galvą, bet pajuto gleimes, – šilkinės kojinės, medvilninės, vilnonės, kaproninės. Pasisėmė iš šulinio kibirą vandens, nusimazgojo rankas, nusitrindama akmeniu, nes šepečio nerado, – rudos kojinės, juodos, pilkos, nedažytos, raštuotos, – dabar ji turi žengti vidun. Ar pajėgs? Ar jos koja peržengs namų slenkstį, ar ji pajėgs kalbėti? Tikėkimės, Ingelė dar taip užsimiegojusi, kad nieko nešnekės. Linda turbūt miega, dar labai ankstus rytas.

Alydė stumte išstūmė savo kūną į kiemą, stebėdama iš nugaros, kaip jis eina, kaip koja pakyla, kaip ranka suima rankeną, kaip jos balsas šūkteli: „Čia aš“. Durys atsidarė. Ingelė įleido ją vidun. Laimė, Hansas buvo kambarėlyje. Alydė atsiduso. Ingelė nenuleido nuo jos akių. Alydė mostu parodė Ingelei, kad tylėtų. Ingelės žvilgsnis nuslinko į plikas Alydės kojas, Alydė nusigręžė, pasilenkė pakasyti Lipsio. Iš kambario į virtuvę įbėgo Linda, sustojo, pamačiusi Ingelės kietai sučiauptas lūpas. Ingelė paliepė Lindai praustis. Ta stovėjo kaip įkasta.

– Ar girdėjai!

Linda puolė praustis. Emaliuotas dubuo barškėjo, vanduo taškėsi, Alydė dvokė, ji negalėjo pajudėti iš vietos. Ar Linda pastebėjo

plikas jos kojas? Ji vėl atplėšė kūną, kad galėtų įstumti jį į lovą, o pati į jį sugrįžo tik pajutusi savą šiaudinį čiužinį po šonu. Ingelė priėjo prie durų ir pasakė paruošianti jai vonią, kai Linda išeis į mokyklą.

– Sudegink drabužius.

– Visus?

– Visus. Aš jiems nepasakiau.

– Žinau.

– Jie vėl ateis mūsų.

– Lindą reikia iš čia išvežti.

– Hansas pradės įtarinėti, o jis neturėtų nieko įtarti. Hansui šito sakyti nevalia.

– Hansui šito sakyti nevalia, – pakartojo Ingelė.

– Mes turime išvažiuoti.

– Kur? O Hansas...

Jie įžengė vidun kaip šeimininkai

Tą rudens vakarą jos virė muilą. Linda žaidė su kaštoniniais paukščiukais ir Ingelės vokiška sage, blizgino mėlynus stiklinius akmenėlius, kad nereikėtų kaip visada skiemenuoti iš elementoriaus. Vakar išvirtos obuolienės stiklainėlių eilutė ant stalo laukė, iki išneš į podėlį, šalia stovėjo ąsotis sykiu išspaustų obuolių sulčių, kita dalis jau buvo supilstyta į butelius. Alydei tai buvo gera diena – pirmoji po valsčiaus valdybos rūsyje praleistos nakties, kai vos pakirdus neprisiminė, kas tenai atsitiko, o kol prisiminė, suspėjo valandėlę pasigėrėti pro langą plūstančia ryto saulės šviesa. Nors po tos nakties, kai Alydė viena parėjo namo, į valdybą daugiau nešaukė, jos krūpčiodavo nuo kiekvieno bilstelėjimo, bet tais laikais visi krūpčiodavo. Vis dėlto tos dienos rytą Alydei sušvito smulkutė vilties kruopelė: gal jie paliks jas ramybėje? Jeigu patikės, kad jos nieko nežinojo. Jeigu leis joms ramiai dirbti savo darbus – virti uogienes, ruošti atsargas žiemai, netrikdys jų gyvenimo.

Į svečius užsuko Aina, prisėdo prie stalo paplepėti. Vagys išnešė jos statinę su mėsa, iš kurios buvo numačiusi virti muilą, todėl jos pažadėjo duoti Ainai muilo. Ainos tarškėjimas buvo malonus – pašalietės šnekėjimas apmaldė paprastai virtuvėje tvyrančią nebylią arba rėksmingą įtampą. Kasdieniškos Ainos tarškėjimas skleidė švelnumą – net pasakojimas apie kiaulių maru užsikrėtusios, šim-

tą kilogramų svėrusios kiaulės liktį apgaubė jaukumu, nes gerai nusiteikus kiekvienas sakinys skambėjo maloniai. Kiaulių maras nukamavo Ainos paršavedę, ji skubiai paskerdė gyvulį, nuleido kraują ir susūdė mėsą. Bet Ainai viešint pas mamą, statinė su mėsa dingo iš rūsio.

– Tik pamanyk! Dabar kažkas tą mėsą valgo! O ji turėjo virsti muilu! – purtė galvą Aina.

– Matyt, išnešė ne vietinis. Juk visi kaime žino, nuo ko tavo vedeklė nugaišo.

– Laimė, senajame rūsyje daugiau nieko nelaikiau.

Kelias dienas mirkiusios ir plovusios mėsą, jos tą vakarą pagaliau pastatė ant silpnos ugnies didžiulį puodą ir Ingelė pradėjo pilti šarmą. Tai buvo Ingelės darbas, nes Alydei tam stigo kantrybės, o Ingelė buvo įgudusi muilą virti, kaip ir visus šeimininkės darbus dirbti. Ingelės muilo vora visada būdavo stambiausia, geriausios kokybės, verta didžiuokliško pasipūtimo, bet tą vakarą net šitai neerzino Alydės, nes ta diena buvo pirma, bent šiek tiek panaši į įprastas. Iš ryto Dažinis Josepas atnešė audinių dažų, kurių kažkas nugvelbė iš „Ortono" gamyklos – grynų, be kandikų, ir išpasakojo visas gretimų kaimų paskalas, o štai dabar putojo muilo puodas, Ingelė maišė jį mediniu kaušu, tarškėjo Aina, purtė galvą, prakalbusi apie kolūkius, svarstydama, ar pajėgs vykdyti tolydžio kylančias išdirbio normas. Tas pats rūpestis graužė ir seseris, bet tą vakarą Alydė nusprendė pernelyg dėl to nesikrimsti – dėl išdirbio normų pasikamuos vėliau. Moterų pašnekesį nutraukė cyptelėjimas už stalo – Linda įsidūrė pirštą Ingelės sagės smeigtuku. Ingelė atėmė sagę ir, prisegusi Lindai prie krūtinės, užginė su ja žaisti. Pasiėmusi kaštoninį paukštį Linda šniurkščiojo virtuvės kampe, nes Ingelė buvo prigąsdinusi, kad užtiškęs šarmas iki kaulų nuės rankutes. Stebėdama tą jaukų sambrūzdį Alydė šypsojosi, paskui viliojo iš kampo Lindą drauge pamojuoti Ainai, išeinančiai vakarinio melžimo. Rytoj Aina vėl užsuks. Jau bus galima pjaustyti muilą, Aina jo gabalėlius išsidžiovins namuose.

Alydė ilgai rąžėsi. Tuoj jodvi su Linda eis šerti gyvulių, Hansas galės išeiti į virtuvę ir nukelti sunkų puodą ant grindų, kad atauštų.

Vyrai buvo keturi.

Jie nesibeldė, jie įžengė vidun kaip šeimininkai.

Ingelė kaip tik pylė į puodą šarmą.

Alydė pasakė nieko nežinanti apie Hansą.

Ingelė supylė visą stiklinį butelį į puodą.

Muilas išputojo ant viryklės.

Ji nepasakė, kur Hansas.

Linda nepratarė nė žodžio.

Nuo viryklės pakilo tvaikas, ugnis užgeso, puodas vis dar putojo.

Valsčiaus valdyboje Lindą nuo jų atskyrė, nuvedė kažkur kitur.

Rūsyje švietė dvi plikos elektros lemputės.

Ten laukė du kaimo vaikinai – senojo Lėmečio sūnus ir Arminas Jofė, kuris prieš ateinant vokiečiams buvo pabėgęs į Sovietų Sąjungą. Nei vienas, nei kitas į jas nežiūrėjo.

Valsčiuje kareiviai rūkė machorką, gėrė degtinę. Stiklinėmis. Pauostydami rankovę rusišku papročiu, nors šnekėjo estiškai. Pasiūlė joms degtinės. Jos negėrė.

– Mes žinom, kad jūs žinot, kur Hansas Pekas, – pasakė vienas.

Kažkas neva matė Hansą miške. Tas kažkas, kurį apklausė, paliudijo, kad buvo su Hansu vienoje grupuotėje, vienoje žeminėje.

– Kai tik pasakysit, kur Hansas Pekas, galėsit eiti namo.

– Turite tokią žavią dukrytę, – pridūrė kitas.

Ingelė atsakė, jog Hansas žuvo. 1945-aisiais jį nužudė per apiplėšimą.

– Kuo vardu jūsų dukrelė?

Alydė pasakė, kad Hanso draugas Ristla Hendrikas matė, kaip Hansas žuvo. Hansas su Ristla Hendriku važiavo vieškeliu, juos staiga užpuolė, Hansą užmušė, ir viskas. Ingelė ėmė nervintis. Alydė

tai pajuto, nors iš šalies nebuvo matyti. Ingelė stovėjo išdidi, tiesi. Vienas vyrų visąlaik žingsniavo joms už nugarų. Vienas žingsniavo žingsniavo čia, kitas žingsniavo koridoriuje. Tie batai...

– Koks gražus gražios dukrelės vardas.

Lindai buvo septyneri.

– Tuoj paklaus ir dukrelės.

Jodvi tylėjo. Paskui įėjo dar vienas vyras. Ir tas, kuris jas tardė, įėjusiam pasakė:

– Pasišnekėk su mergaite. Bet ji kvailelė vis tiek tylės. Tad negaišk laiko veltui. Išsuk lemputę, – žiūrėk nenusidegink. O gal ne. Atvesk čia mergaitę. Nuleisk lemputę – tempk laidą iki čia, iki stalo. Paguldysim mergaitę ant stalo, o tada...

Vyras, ką tik užkandžiavęs, vis dar kramtė. Rankos ir lūpos blizgėjo riebalais. Atsidarė durys, įkaukšėjo batai, gurgždėjo odiniai švarkai. Stalą perstatė į kitą vietą. Atvedė Lindą. Jos palaidinukė jau buvo be sagų, tad laikė susiėmusi ją rankute.

– Ant stalo!

Linda buvo taip nutykusi, jos akys...

– Išskėskit kojas. Laikykit.

Ingelė šniurkščiojo kampe.

– Tai padarys Alydė Tam. Atveskite prie stalo.

Jos nepasakė nieko, jos nepasakė nieko.

– Tegul paima lempą.

Jos nepasakė nieko, jos nepasakė nieko nieko nieko.

– Imk lempą, šliundra!

1948-ieji, vakarų Estija

Alydės lova prasmirsta svogūnais

Alydė pasirinko Martiną tada, kai šis dar nieko apie ją nežinojo. Martiną ji atsitiktinai pamatė prie pieninės. Pasidžiaugusi jų ūkio karvių pieno švarumą liudijusiais vatos pavyzdėliais pieninės kontoros skelbimų lentoje, Alydė lipo laiptais žemyn. Kitų vatos gumulėliai buvo labiau pageltę, o nuo jų pieno visad būdavo vienodai balti. Tiesą sakant, tai buvo Ingelės nuopelnas, nes ji daugiau žiūrėjo tas karves, bet juk karvės buvo jų ūkio. Alydė išpūtė krūtinę ir žengė iš kontoros, kai ant laiptų išgirdo tą balsą – nepažįstamo vyro balsą. Balsas pasirodė karštas, ryžtingas, visai nepanašus į kitų kaimo vyrų balsus, nusilpnintus senatvės arba nuo ryto iki vakaro slopinamus degtinės, – ką dar tokiais laikais vyrams kaime veikti, jei ne degtinę gerti. Alydė pėdino į kelią, akimis ieškodama to, kuris kalbėjo šitokiu balsu, ir surado. Jis žygiavo pieninės linkui: trys keturi vyrai mynė iš paskos kaip vadui, ir Alydė pamatė, kad to vyro švarko skvernai plaikstosi lyg iš jų eitų vėjas, kad vyro palydovai šnekėdami gręžia į jį galvas, bet tas vyras atsakydamas į juos nepasisuka, o galvą pakėlęs žiūri į priekį, žvelgia į ateitį. Ir tada Alydė suvokė, jog šitas vyras gali ją išgelbėti ir apsaugoti jos būtį. Martinas. Martinas Trū. Alydė rūpestingai tyrė liežuviu kaime apšnekėtą vardą – skanu, Alydė Trū – dar skaniau, tirpsta ant liežuvio maloniai kaip pirmas sniegas. Alydė numanė, kur galėtų rasti Martiną Trū, veikiau – kur

Martinas galėtų ją surasti. Kultūros namais paversto dvaro antrame aukšte, raudonajame kampelyje.

Alydė pradėjo budėti tarp Lenino biusto ir skelbimų lentos. Po didžiule raudona vėliava studijavo veikalus raudonais viršeliais, o studijuodama vis mąsliai įsistebeilydavo į židinį, paliktą be įmantrių gražmenų, kurios čia nederėjo. Grindis girgždino Baltijos vokiečių ponių šmėklos, drėgni atodūsiai nujuodino sienų apmušalus, o kartais, kai Alydė palikdavo viena, langas čirptelėdavo tartum mėginant atidaryti, rėmai sucypdavo ir pūsteldavo oro gūsis, nors langas būdavo uždarytas. Tačiau ji nesileido trikdoma, nors jai atrodė, kad sėdi svetimuose namuose, ten, kur jai nedera būti, ponų kambaryje. Jausdavosi panašiai kaip toje rusų cerkvėje, kuri buvo paversta grūdų sandėliu. Ten Alydei atrodydavo, kad Dievas žaibu kirs jai už tai, kad nesukliudė vyrams iš ikonų kalti dėžes, ir ji kartodavo sau, jog tai ne jos bažnyčia, kad iš jos negalima tikėtis neįmanomų darbų. Dabar, norėdamas išlikti, turi vis prisiminti, jog dvaras – liaudies namai, liaudies nuosavybė. Tad ji, pasirėmusi ranka, svajingai žvelgdavo į šypsančio Lenino galvą, sykiais atsistodavo pastudijuoti išdirbio normų lentelės ir atsisėdusi toliau stropiai vartydavo „Penkiakampę“ ir „Estijos komunistą“. Kartą knyga nukrito po stalu, Alydė lenkėsi jos pakelti ir stalviršio apačioje pastebėjo Agnesės ir Viljamo vardus su širdimi per vidurį. Iš išdegintos širdies į ją žiūrėjo medžio šakos akies lėliukė – 1938-ieji. Tais metais čia negyveno nei Agnesė, nei Viljamas. Dailus palisandro stalas kažkur pavogtas, gražmenos nukapotos. Ar Agnesė ir Viljamas gyvi, ar jie laimingi ir myli vienas kitą kur nors Vakaruose? Alydė išlindo iš po stalo ir mikliai iškalė atmintinai „Traktoristo dainą“:

Hoogu, raudne traktor! Hoogu, seltsimees!
Põld on nagu meri – ääretu me ees
Käime kahekesi läbi laiad maad...
Meie võidulaulust rõkkab põld ja laas.

Negana išmokti atmintinai. Turi deklamuoti taip, kad visi tavimi tikėtų. Kad skambėtų kaip nuoširdus tikėjimo išpažinimas. Ar ji sugebės? Turi sugebėti. Ji mintijo apie Markso ir Lenino mokymą, o gal verčiau tegul Martinas ją pamoko? Traktoristo daina gana paprasta. Bet Martinas ir neturėtų jos laikyti labai nuovokia.

Kažkas pastebėjo ją raudonajame kampelyje ir pasakė Ingelei. Ingelė persakė Hansui, tas savaitę nesikalbėjo su Alyde. Bet Alydei tai nerūpėjo. Ką Hansas žino apie jos gyvenimą, ką Hansas žino apie jos gyvenimą už namų sienų, ar Hansas žino, ką ji jautė, kai gulėjo ant akmeninių grindų valsčiaus valdybos rūsyje ir *šinelių* šlapimas siureno jai per nugarą. Na, gal Alydei mažumėlę rūpėjo, ką mano Hansas, gal ir kiek daugiau rūpėjo, bet jai reikėjo vyro, panašaus į Martiną, ir Martinas pradėjo mėtyti akį į stropią merginą raudonajame kampelyje. Kartą, kai Martinas pasakė žmonėms kalbą, Alydė priėjo, palaukė, kol žmonių būrys aplinkui praretėjo, ir pasakė:

– Pamokykit mane.

Iš vakaro Alydė buvo persiplovusi plaukus vandeniu su actu, tad plaukai blizgėjo net prieblandoj, ji nutaisė ką tik atsivesto veršelio nepraregėjusių akių žvilgsnį, kad Martinas iš karto užsidegtų noru pamokyti ją regėti ir kad suprastų ją esant tinkama dirva savo žodžiui sėti.

Martinas Trū lengvai įkliuvo tarp drėgnų veršelio blakstienų – uždėjo didaus vadovo delną Alydei ant strėnų ir užgriuvo su visa smarve.

1948-ieji, vakarų Estija

Kada Alydės žingsnis pasidarė lengvas

Iš civilinės metrikacijos skyriaus Alydė išėjo lengvesniu žingsniu nei įėjo, labiau atitiesusi nugarą, nes laikėsi įsikibusi Martino parankės – Martinas buvo jos vyras, teisėtas sutuoktinis, o ji – teisėta Martino žmona, Alydė Trū. Kokia nuostabi pavardė! Išeidama už Martino ji užsitikrino savotišką saugumą, bet per santuoką ji gavo ir kitą svarbų dalyką. Ji tapo lygiai tokia kaip visos moterys. Visos moterys išteka ir gimdo vaikus. Alydė dabar buvo viena jų.

Jeigu nebūtų ištekėjusi, visi būtų manę, jog ji turi kokią kliaudą. Žmonės būtų šitaip manę, nors laisvų vyrų buvo nedaug. Raudonieji būtų manę, kad jos mylimasis miške. Kiti būtų svarstę, kodėl ji nė vienam netinka. Kodėl ji tapo prastesne moterim, tokia, kuri netinka vyrui arba nesugeba su juo susieiti. Kodėl ji tapo atliekama. Kas nors tikriausiai būtų sugalvojęs kodėl. Bet svarbiausia – jai ištekėjus už tokio kaip Martinas, niekas negalės pasakyti, kad kas nors atsitiko per tardymus. Niekas nepatikės, jog šitai ištvėrusi moteris gali tekėti už komunisto. Niekas neišdrįs pasakyti, kad Alydei tinka bet kas. Arba kad ją reikia išmėginti. Niekas neišdrįs, nes ji – Martino Trū žmona, padori moteris.

O tai buvo svarbu. Kad niekas niekada nesužinotų.

Gatvėje ji atpažindavo moterį, patyrusią kažką panašaus. Kaskart pamačiusi drebančią ranką, nuspręsdavo – ir šita. Kaskart, pastebėjusi krūptelėjimą nuo rusų kareivio riksmo ar nevalingą traukulį, išgirdusi batų kaukšėjimą. Ir ta? Visos, kurios pamačiusios milicininką ar kareivį, pereidavo į kitą gatvės pusę. Visos, per kurių susagstomų suknelių juosmenį buvo matyti, kad mūvi daugiau nei vienas apatines. Visos, kurios nežiūrėdavo į akis. Ir šitai jie taip sakė, ir šitai pasakė: kaskart, kai gulsiesi su vyru į lovą, prisiminsi mane?

Atsidūrusi vienoje patalpoje su tokia moterim Alydė laikydavosi nuo jos kuo atokiau. Kad jų abiejų elgsenos panašumų niekas nepamatytų. Kad jos nekartotų viena kitos mostų ir nesusijaudintų dukart stipriau. Bendruose kaimo vakarėliuose Alydė jų šalindavosi, nes į tuos vakarėlius galėjo užsukti tie, kurių ji kaip gyva neužmirš. O su jais ateis vyras, kurį pažino toji ana moteris. Jodvi nesusiturės nežvilgtelėjusios į tą pusę, iš kur tas vyras ateis. Ir, išgirdusios pažįstamą balsą, abi sykiu nevalingai krūptelės. Sykiu keldamos taurę išlaistys. Jos išsiduos. Kas nors supras. Kas nors iš tų vyrų prisimins, jog Alydė – viena tų, kurios pabuvo valsčiaus valdybos rūsyje. Kad Alydė iš tų. Ir stiprėjanti atminties migla, sukelta vedybom su Martinu Trū, nueis perniek. Be to, jie pamanys, jog Martinas nežino, ir jam papasakos. Aišku, Martinas tai palaikys apkalba ir supyks. O kas tada? Ne, šitaip negali nutikti. Niekam nevalia apie tai sužinoti.

Pasitaikius progai ji visad pasakydavo ką nors pikta apie tas moteris, koneveikdavo ir šmeiždavo, norėdama dar aiškiau nuo jų atsiriboti.

Ar jūs tikra, drauge Alyde?

Jie įsikraustė į vieną kambarį Rosipų name. Iš Martino Rosipai atvirai nesityčiojo, visi jo bijojo, bet Alydė visą laiką turėjo žiūrėti, kad nesukluptų ir kad kas nors ant galvos nenukristų. Į Alydės cukrinę vaikai vietoj cukraus priberdavo druskos, numėtydavo nuo virvės sudžiaustytus jos drabužius, pridėdavo į miltus kirminų, prikli-

juodavo snarglių prie indo auselių ir, sustoję prie verpiančios savo mamos ratelio, stebėdavo, kaip Alydė geria sūrią arbatą, kaip suima miltų indo auselę, o jos veidas net nevirpteli, nors pirštai jaučia sudžiūvusius snarglius, ir ji žino, jog miltai kuža kirminų. Alydė neketino suteikti jiems džiaugsmo, neparodė, kad paiso jų išdaigų, paniekos. Kad išvis jų paiso. Ji buvo Martino žmona ir tuo didžiavosi, kas žingsnis stengdamasi šitai prisiminti, stengdamasi pamėgdžioti Martino išdidžią eiseną, pro duris išeiti taip, kad kitas, o ne ji pasitrauktų iš kelio. Bet kažkodėl visuomet atsitikdavo taip, kad Rosipai užtrenkdavo jai prieš nosį duris ir ji turėdavo jas vėl atidaryti. Name nakvoję raudonieji kareiviai išmokė Rosipus rusiškai sakyti „labas rytas" ir „laba diena". Rosipai sveikindavosi su Alyde ką tik išmoktais žodžiais.

Martino tarpdančiuose visad baltuodavo valgyto svogūno likučių, o jis pats buvo tvirto sudėjimo. Raumenys bumbsojo sunkūs, žastų oda buvo glebi, nuo pažastų beveik ligi peties juodavo išsiplėtusios odos poros. Ilgi pažastų gyvaplaukiai buvo gelsvi ir, nors stori, bet silpni kaip surūdijusi geležinė viela. Jo bamba atrodė kaip ola, sėklidės karojo beveik ligi kelių. Nelabai galėjai įsivaizduoti jas kada nors buvus kietas. Odos poras kimšo riebalai, kūno kvapas mainėsi, nelygu ką valgius. O gal Alydė tik taip manė. Vis dėlto ji stengdavosi ruošti valgius be svogūnų. Bėgant metams ji prisivertė išmokti žiūrėti į Martiną taip, kaip moteris žiūri į vyrą, būti tikra žmona ir pamaži jai pavyko, nes matė, kaip žmonės klausydavo Martino, kai jis sakydavo kalbas. Martinas turėjo jėgos, turėjo ugnies. Mokėjo sudominti žmones ir įtikinti beveik kaip Stalinas. Martino žodžiai buvo aštrūs kaip pjautuvas ir galingi kaip kūjis. Kalbėdamas Martinas iškeldavo ranką, sugniaužęs kumštį, grūmodavo teismu fašistams, sabotažininkams, banditams, ir tas kumštis būdavo didelis, nykštys – galingas, delnas – sulig jaučio galva, toks, kurio globoje gera. Martino ausys buvo didžiulės, Martinas mokėjo jas judinti, ir

atrodė, kad jos viską girdi. O jeigu viską girdi, pagaus ir žinias apie gresiančius pavojus. Martinas laiku perspės apie pavojų.

Rytais Alydės plaukai ir oda būdavo persigėrę Martino prakaito kvapo ir visą dieną jį uosdavo. Vyras norėdavo miegoti meiliai apsikabinęs, savo mažąjį pumpuką meiliai po pažasčia įsiglaudęs. Buvo gera, Alydė jautėsi saugi, daugelį metų nemiegojo geriau nei dabar, greitai užmigdavo ir miegodavo kietai tarsi norėdama atsigriebti už visas pereitų metų nemigo naktis, nes jau nebijojo, kad kažkas nakčia pasibels į duris. Iš po Martino pažasties niekas jos neištrauks. Geresnio politinio vadovo nebuvo nė viename šalies kaime.

Martinas džiaugėsi matydamas, kad jo pašonėj išmiegotos nakties pagražino Alydę, kurios krūpčiojimai jį iš pradžių stebino. Dieną šalia Martino Alydė krūpčiodavo rečiau, jos slapukiškos akys žvelgė ramiau, nesruvo krauju nuo nemigos, ir Martinas jautėsi labai laimingas. Laimingas vyras ir žmonai surado inspektorės darbą, ji rinko mokesčius ir įteikinėjo mokėtojams dokumentus tiesiai į rankas. Darbas buvo lengvas, nors nemalonus – dabar ne tik Rosipai užtrenkdavo duris, pastebėję prie namų artėjant Alydės dviratį. Tačiau Martinas pažadėjo surasti Alydei malonesnį darbą, jeigu bus paaukštintas.

Tik tas kvapas... Iš pradžių Alydė stengdavosi visą dieną kvėpuoti pro burną. Bet galiausiai priprato.

Ingelė sakė, jog Alydė pradėjo smirdėti ruse. Kaip tie žmonės, kurie sėdėdavo geležinkelio stotyje, pasidėję ryšulius didumo sulig pačiais. Vis daugiau jų atveždavo traukiniai ir prarydavo naujos gamyklos.

Alydės Trū išmėginimai

Martinas nesakė, kodėl panūdo, kad Alydė vakare ateitų į valsčiaus valdybą, tad kelias tenai Alydei buvo sunkus. *Ar jūs tikra, drauge Alyde?* Vyro balsas vis sududendavo ir nuščiūdavo galvoje, o Alydė buvo tikra tik dėl to, kad turi laikytis Martino. Išeidama prie Rosipų kiemo vartų ji sugrabinėjo papirosų dėžutę ir pamatė, jog ji beveik tuščia, sugrįžo vidun, nors tai buvo blogas ženklas, mėgino kimšti suktines – nesisekė, susimaigė, rankos drebėjo, ją ėmė verkšmas, palaidinukė permirko prakaitu, krėtė šaltis, velniškai krėtė šaltis. Jai pavyko užgniaužti žagsulį, pavyko prisikimšti kelias suktines ir iššlitinėti pro vartelius. Rosipų vaikigalis sviedė į ją akmenį ir puolė į krūmus, iš ten pasigirdo prunkštimas. Alydė nepasuko galvos. Laimė, kiti Rosipai buvo užsiėmę ūkio darbais, tad tik vaikiščias pamatė jos blaškymąsi ir suprakaitavusią panosę, bet Alydei net Rosipų virtuvė atrodė malonesnė už valsčiaus valdybą, todėl vieškelyje Alydė du kartus apsisuko grįžti, vėl leidosi valdybos link, žengė pirmyn ir tris kartus nusispjovė per petį, kai juoda katė perbėgo kelią. *Ar jūs tikra, drauge Alyde?* Pusiaukelėje ji prisidegė papirosą, surūkė, pasibaidė purptelėjusių paukščių ir toliau pėsčiavo, kandžiodama panižusius delnus. Kasydamasi paprastai nusidraskydavo kruvinai, tad dilgančią odą ramino dantim. *Ar jūs tikra, drauge Alyde?* Iki valdybos sutraukė antrą papirosą, – dantys barškėjo, purtė šaltis, o reikėjo eiti toliau, išdžiūvęs liežuvis pleišėjo, bet turėjo

žengti į valdybos kiemą. Ten knibždėjo žmonių, pokšėjo mašina, Alydė nusigando, keliai susilpo ir ji atsitūpė, neva norėdama nusivalyti drabužio kraštą. Estijos laikų kaliošai buvo purvini, ji pateliūškavo juos baloj, susibruko drebančias rankas į kišenes, bet kišenėse rankas sugėlė bevaikių šeimų mokesčių dokumentai. Ištraukė. Dieną Alydė nešė juos dviem bevaikėms ir trims mažavaikėms šeimoms, bet nė vieni namai jai neatvėrė durų. Priėjus paradines valdybos duris, pro šalį garmėjo vyrai, nešini smėlio maišais – tokie maišai jau perpus dengė vieną langą. Iš tykaus vyrų murmesio suprato bent tiek, kad laukiama banditų antpuolio.

Pastatas kužėjo žmonių, nors jau buvo po septynių. Kažkur be paliovos tarškėjo rašomoji mašinėlė. Skubrūs, dirglūs žingsniai tolo artėjo. Pro šalį pralėkė juodo odinio švarko skvernas. Durys atsidarinėjo užsidarinėjo. Nugriaudėjo skambus girtas juokas. Pasigirdo jaunos moters kikenimas. Brandesnė moteris koridoriuje avėsi batus. Iš guminio bato išniro dailus batelis aukštu kulniuku. Moteris purtė galvą, taisydamasi garbanas, koridoriaus blausoj jos auskarai žybtelėjo tarsi kalavijas, traukiamas iš makšties.

Ar jūs tikra, drauge Alyde?

Koridoriuje tvyrojo metalo kvapas.

Kažkas sušuko:

– Leninas, Leninas ir dar kartą Leninas!

Šviesių sienų miglini įskilimai tarytum judėjo. Žengiant pro Martino kabineto duris tvokstelėjo pagiriom. Per tabako dūmų tirštybę bemaž nieko nesimatė.

– Sėskis.

Iš balso kampe Alydė suprato, kad ten stovi Martinas – jis šluostėsi rankšluosčiu rankas, lyg ką tik nusiplovęs. Alydė atsisėdo ant kėdės, kurią parodė Martinas, o pažastys žliugo prakaitu, ji delnu nusibraukė rasotą panosę. Martinas pabučiavo kaktą, ranka suimdamas krūtį. Švarko vilna šiurkščiai brūkštelėjo Alydei per ausį. Ant kaktos paliko šlapia dėmelė.

– Pumpukas turi kai ką pamatyti.

Alydė vėl nusibraukė panosę, užkišo kulkšnis už kėdės kojų.

Martinas atšlijo, atitraukė ranką nuo krūties ir atsinešė nuo stalo popierius. Vieną padavė Alydei, ir jos rankos vos atlaikė popieriaus sunkumą. Ji žiūrėjo tiesiai prieš save. Martinas stovėjo šalia. Popierius nukrito Alydei ant kelių ir šlaunys pradėjo degte degti, nors neatlėgstantis šaltis marino odą, pirštų galiukai nubalo. Martino alsavimas žvarba perėmė kabinetą. Alydės burnoj prisikaupė seilių, bet ji nedrįso nuryti. Jeigu nurytų, išsiduotų, kad nervinasi.

– Pasižiūrėk.

Alydė įbedė akis į popierių.

Tai buvo sąrašas. Jame – pavardės.

– Perskaityk.

Martinas neatplėšė akių nuo Alydės.

Alydė pradėjo dėlioti iš raidžių žodžius.

Vienoje eilutėje perskaitė Ingelės ir Lindos pavardes.

Alydės akys stabtelėjo. Martinas tai pastebėjo.

– Jos išvažiuos.

– Kada?

– Data – puslapio viršuje.

– Kodėl man tai rodai?

– Nes nieko neslepiu nuo savo mažojo pumpuko.

Martino lūpos nusišypsojo, akys skaisčiai sutvisko. Jis delnu palietė Alydei kaklą, paglostė.

– Mano pumpuko toks gražus kakliukas – grakštus, laibas.

Išeidama iš valsčiaus valdybos Alydė, stabtelėjusi prie durų pasisveikino su vyru, kuris rūkė papirosą. Vyras nusistebėjo pavasario neįprastumu.

– Labai ankstyvas. Ką tai reiškia?

Alydė palinksėjo galva ir šmurkštelėjo surūkyti papiroso už medžių – viešai rūkydama nenorėjo pasirodyti išsišokėle. Neįprastas

pavasaris. Neįprastų pavasarių ir neįprastų žiemų žmonės visad baiminasi. 1941-ųjų žiema buvo neįprasta, labai šalta. Ir 1939-ųjų bei 1940-ųjų. Neįprasti metai, neįprasti metų laikai. Galva ūžė. Štai ir vėl neįprastas metų laikas. Neįprastų metų spiralė. Tėvas buvo teisus: neįprastas metų laikas pranašauja neįprastą būtį. Turėjo žinoti. Alydė papurtė galvą, mėgindama išvaikyti tas mintis. Ne laikas svarstyti senų žmonių pasakojimus, jie nepaaiškina, ką daryti, atėjus neįprastam metų laikui. Pasak jų, lieka tik susidėti daiktus ir pasiruošti blogiausiam.

Aišku, kad Martinas nori išmėginti ją ir jos patikimumą. Jeigu Linda su Ingele dabar pabėgs arba nebus namie nurodytą naktį, Martinas žinos, kas kaltas. Alydei dar labiau sugėlė dantis, skausmas persimetė į žandikaulius.

Ingelę su Linda išveš. Jos neišveš. Ir Hanso neišveš. Reikėjo blaiviai mąstyti – blaiviai pamąstyti apie Hansą. Alydė turėtų pareikalauti Martino viską sutvarkyti taip, kad jiedu nusikraustytų į Ingelės namus, kai jas išveš – daugiau jokie namai Alydei netiks – nei gražesni, nei didesni, nei mažesni, tik tie vieni. Per kitas dienas ir naktis Alydė turėtų taip paridinėti Martiną ant čiužinio, kad jis trūks plyš perimtų tą namą. Jai nereikia svetimų galvijų. Masė – jos karvė! Jeigu ji ras tuščią tvartą, Martinas turės pavaryti iš paskos savo vyrus ir išsiųsti visus vagis į Sibirą. Alydė išsigando savo piktumo, plykstelėjusio tą akimirką, kai suvokė, kad kas nors palies jos gyvulius. Nes nuo šiol tie gyvuliai Alydės, Ingelė tik kurį laiką karves melš. Kad nepažeistų normų, vieną karvę dar galės nuvesti į kuriamo kolūkio tvartą. Bet Martinas vėliau galės ją parginti atgal. Vis tiek niekas neskaičiuos gyvulių politinio vadovo tvarte.

Bet svarbiausio klausimo Alydė dar nenorėjo svarstyti: kur slėps Hansą, kai po vienu stogu miegos Martinas? Hansas per miegus neknarkia, bet kas bus, jeigu pradės knarkti? Arba nakčia pratrūks čiaudėti? Kas bus, jeigu Hansas ims kosėti? Užėjus svetimiems, Hansas, aišku, tylės, bet jeigu Martinas gyvens viename name? Marti-

nas nepatikės paistalais apie senelės šmėklą. Alydė spusčiojo delnais kaktą ir skruostą. Ar ilgai ji čia stovi? Ji pradėjo stumtis namų link. Burnoj pajuto kraują. Įsikando skruostą. Į palėpę. Hansą reikia iškraustyti į palėpę. Arba į rūsį. Po podėliu arba mažuoju kambarėliu įrengti rūsį. Gal geriau į palėpę. Palėpė tęsiasi virš tvarto ir arklidės, ten pilna šieno, ryšuliai taip glaudžiai sukrauti, kad niekas negalės jos apžiūrėti. Ten įrengto kambarėlio niekas nepamatys. Galima atkrauti ryšulius. Virš tvarto. Alydė šers karves, todėl vis lips į palėpę ir pro angą kratys karvėms šieną. Martinas tikriausiai kaip gyvas nekels kojos į tvartą, jis nemoka melžti ir nemėgsta vištų, nes vaikystėj višta vos neiškapojo akies, o karvė numynė kojų pirštus. Nieko keista, kad Martinas nusprendė imtis agitacijos – su gyvuliais jis nesusitvarkytų. Be to, gyvuliai skleidžia visokius garsus. Hansas galės čiaudėti ir kosėti nesibaimindamas. Ir tvarto lubos storesnės, tarp lentų trisdešimt centimetrų smėlio. Nieko nesigirdės.

Alydė įrengs kambarėlį iškart, kai Ingelę su Linda išveš – ji viena tai padarys. Toje palėpės pusėje, kur sukrautas šlamštas, ras jau nuobliuotų lentų. Paskui tik perkraus šieną. Ryšulius sukraus taip, kad galėtų lengvai perkelti ir tokius, kad nepatrauktų akies tam, kuris užlips palėpėn.

Nuėjusi pas Ingelę, Alydė čia spitrėjo į ją, čia suko akis. Po pirmosios valsčiaus valdybos nakties Alydė vangstėsi jos žvilgsnio, ir sesuo pradėjo vangstytis Alydės žvilgsnio, bet pamačiusi sąrašą Alydė turėjo žūtbūtinai aplankyti Ingelę. Kartais šmurkšteldavo pas Ingelę vidur darbo dienos – pasižiūrėti į ją – taip, kaip žiūrima į žmogų neatsižiūrint, kaip žiūrima į tą, kurio greit nebematysi. Alydė tai darė paslapčia, – kai Ingelė eidavo apie gyvulius, kai karvėms po užtrūkio nešdavo dobilų, kai būdavo įnikusi į darbus.

Pasikeitė ir Linda. Po nakties valdyboje ji beveik nebešnekėjo. Ištardavo tik „taip" ir „ne" – ir tuos tik paklausta, o svetimų šnekinama tylėdavo ir tiek. Ingelė aiškino kaimo žmonėms, kad Lindos vos nesu-

trypė pasibaidęs arklys ir ji taip išsigando, kad prarado žadą. Kad ilgainiui tai tikriausiai praeis. Virtuvėj Ingelė čiauškėdavo ir juokdavosi už dvi, kad Hansas neatkreiptų dėmesio į Lindos nebylumą.

Kartą Alydė užtiko Lindą badant šakute sau ranką. Mergaitė atrodė lyg nesava ir sykiu susikaupusi, kietai supintos kasytės tempė smilkinius. Alydės ji nepastebėjo. Linda atsivėdėjo ir kirto. Akys buvo negyvos, veidas sustingęs, kai šakutė smigo į delną, tik burna prasižiojo be balso.

Vieną nesučiuopiamą akimirką vidinis Alydės balsas akino Lindą kirsti dar sykį, kirsti stipriau, kirsti iš visų jėgų, bet vos balsas pasiekė sąmonę, išgąstis jį nutildė. Šitaip mąstyti nevalia, tai piktos mintys, ji turėjo prieiti prie Lindos, paimti ją ant rankų, paglostyti, bet neprisivertė. Nenorėjo jos liesti, ji dygėjosi, bjaurėjosi savo kūnu ir Lindos kūnu, ir ta plona vaško plėvele, kuri traukė jos odą. Ir Linda kirto šakute, iškėlė ranką ir vėl kirto, o Alydė žiūrėjo, kaip Lindos delnas rausta. Alydei susigniaužė kumščiai. Kieme sulojo Lipsis. Lojimas Alydę pastūmėjo virtuvėn. Sustingusi, stiklinėm akim Linda laikė rankoje šakutę, bet daugiau nekirto. Alydė atėmė iš jos šakutę, įėjo Ingelė, Linda išbėgo iš virtuvės.

– Kas jai pasidarė?

– Nieko.

Ingelė daugiau nieko neklausė, tik burbtelėjo, kad pavasaris neįprastas.

– Netrukus į laukus eisim vienom palaidinėm.

Ta diena artėjo. Dvi savaitės, trylika dienų, dvylika, vienuolika, dešimt naktų, devynios, aštuonios, septyni vakarai. Už savaitės jų čia nebus. Namai Ingelei jau nepriklausys. Ingelė šitų indų daugiau nemazgos ir šitų vištų daugiau nelesins. Neruoš vištoms lesalo ir nedažys siūlų šitoj virtuvėj. Nemaišys Hansui padažo, netrinks Lindai plaukų vandeniu su beržų pelenais. Nebemiegos šitoj lovoj. Joje miegos Alydė.

Alydė vis girdėdavo savo sunkų alsavimą. Ji šniokštavo be perstojo, traukė orą burna, nes šnervėm traukti nebepajėgė. O jei kas nors iš tų, kurie viską sprendžia, apsigalvos? Kodėl turėtų apsigalvoti? O jei dar kas nors sužinos ir įspės Ingelę? Kas galėtų taip padaryti? Kas norėtų padėti Ingelei? Niekas. Ko ji taip nerimauja? Kas ją kamuoja? Viskas jau nuspręsta. Ji gali būti rami. Palaukti, palaukti dar savaitę, tada nusikraustyti į tuos namus.

Martinas vakarais šnibždėdavo: greitai išsikraustysim į naujus namus, delnu paliesdavo jai kaklą, lūpom – krūtis, jiedu gulėdavo greta mažame kambarėlyje, Rosipų vaikai erzeliuodavo – tai buvo svetimų žmonių bildesys, bet laikas siureno nesugrąžinamai: šešios dienos, penkios naktys, laikrodžio rodyklės sukosi kaip malūno girnapusės, trynė į dulkes penkiolikos metų šv. Kalėdas, eglučių žvakutes ir kiaušinių lukštais aplipdytas šv. Kalėdų karūnas, gimtadienių tortus, giesmes, kurias Ingelė giedodavo chore, eilėraštukus, kuriuos Ingelė kartodavo nuo vaikystės, o paskui išmokė Lindą: *meie kiisul kriimud silmad*. Alydei akis graužė dulkės, akių baltymus kaip ledą aižė kraujagyslės, – jai jau nebereikės sėdėti prie vieno stalo su Ingele ir Linda. Jau nebebus tokių rytų kaip tas, kai jos drauge grįžo iš valsčiaus valdybos, drauge sukorė kelis kilometrus, kai švito rytas, oras buvo atgaivus, tykus. Kai iki namų beliko kilometras, Ingelė sulaikė Lindą už peties, perpynė plaukus. Perbraukė Lindos plaukus pirštais kaip šukom, suglostė ir pradėjo kietai pinti kaseles. Jos stovėjo vidur vieškelio, saulė jau buvo pakilusi, kažkur trinktelėjo durys, Ingelė pynė Lindai plaukus, o Alydė atsitūpė ir laukė, prispaudusi delnus prie žemės, jautė jos smulkias klintis, žvelgdama į vieną tašką, jai staiga sugniaužė gerklę baisus troškulys, ji nužirgliojo prie griovio, pasisėmė rieškučiom vandens, gurkštelėjusi pajuto žemės skonį, dar gurkštelėjo. Ingelė su Linda, susiėmusios už rankų, jau žengė keliu, jų nugaros tolo. Alydė pėdino iš paskos, žiūrėjo į jas, žiūrėjo į jų nugaras, stebeilijo lig pat namų. Prie durų Ingelė atsigręžė į ją ir pasakė:

– Nusišluostyk veidą.

Alydė pakėlė delną prie skruostų, nusišluostė, iš karto nejautė odos nei rankų, bet paskui pajuto, kad jos smakras aptekęs snargliais ir kaklas šlapias. Ji nusišluostė rankove nosį, smakrą ir kaklą. Ingelė atidarė duris, ir jos įžengė į savo virtuvę, kurioje pasijuto svetimos.

Ingelė ėmėsi kepti blynus.

Linda padėjo ant stalo stiklainėlį aviečių uogienės.

Tamsraudonės avietės panėšėjo į sukrešėjusį kraują.

Alydė išvijo Lipsį lauk, jos susėdo prie stalo, dėjosi į lėkštes blynus. Linda galėjo juos tepti medumi, uogienės indelis ėjo ratu, lėkštės blizgėjo it akių baltymai, džergžčiojo peiliai, skimbčiojo šakutės, jos valgė blynus guminėm burnom, blizgančiom, išdžiūvusiom stiklinėm akim, vašku apsitraukusia oda, glotnia ir sausa.

Liko penkios dienos. Alydė pabudo iš ryto galvoj aidint: *meie kiisul kriimud silmad, istus metsas kännu otsas.* Tai buvo Ingelės balsas. Alydė atsisėdo ant lovos krašto, dainelė nenuščiuvo, balsas neprapuolė. Alydė neabejojo, kad jos sugrįš.

Ji nusitraukė flanelinius marškinius, – *piip oli suus ja kepp oli käes*, – rankos užstrigo už apatinuko, už kojaraiščių, ji užsivilko suknelę, pasičiupo paltą, skarelę, pro virtuvę išbėgo laukan, griebė už skersinio dviratį, bet numetė – eis pėsčia per laukus – trumpiausiu keliu į valdybą, Martinas jau išėjo. Pakeliui negrabiai susisegė plaukus, nesustodama apsigaubė skarele ir pasileido tekina – botai šlumščiojo, paltas plaikstėsi. Ji lėkė per pavasariškus laukus ir kelius, žygiavo tiesiausiu keliu per čiurlenančius griovius, o Ingelės daina skambėjo ausyse: *kes ei mõistnud lugeda, see sai tukast sugeda*, – sklido sustirusia žeme, ir pirmieji paukščiai keliauninkai nuplasnojo Ingelės dainos ritmu, paukščiai ginė Alydę pirmyn, ji bėgo be atvangos – pro tūkstančius sprogstančių karklų kačiukų, žvelgdama į išskleistus paukščių sparnus, ir sustojo tik pamačiusi tamsiu odiniu švarku apsivilkusį vyrą šnekant su Martinu. Martino akys nutildė

Ingelės dainą. Martinas pasakė tam vyrui, kad jiedu pasišnekės vėliau, suėmė Alydę už pečių, paliepė nurimti.

– Kas atsitiko?

– Jos sugrįš.

Martinas išsitraukė gertuvę, atsuko kamštį ir įbruko Alydei, ta trūktelėjo, užsikosėjo. Pasivedęs nuošaliau, Martinas žiūrėjo į Alydę, delnais spaudžiančią gertuvę, paskui išplėšė iš jos rankų, priglaudė jai prie lūpų.

– Su kuo nors šnekėjai? – paklausė Martinas.

– Ne.

– Tu pasakei.

– Ne!

– Tai kas atsitiko?

– Jos sugrįš!

– Stalinas neleis, kad šitaip atsitiktų.

Martinas apglėbė ją savo švarku, nuo lėkimo trūkčiojančios Alydės kojos nurimo.

– Ir aš neleisiu joms sugrįžti ir gąsdinti savo mažojo pumpuko.

Alydė nuėjo prie Ingelės namų, sustojo po kiemo kelio žilvičiais, pasiklausė šunų ir žvirblių, neįprastai ankstyvo pavasario čiurlenimo, traukdama į plaučius žemės drėgmę. Kaip tokią vietą paliksi – ji niekuomet nepaliks, negalės palikti. Šita žemė – jos žemė, čia ji gimė ir čia pasiliks, ji neišeis iš čia, ji neatsisakys šios žemės, neatsisakys nei Hanso, nei šios žemės. Ar tikrai ji norėjo pabėgti tada, kai galėjo pabėgti? Ar ji tikrai pasiliko tiktai todėl, kad pažadėjo Hansui rūpintis Ingele?

Ji spardė žemę lauko pakrašty. Žemė gurėjo. Jos žemė.

Alydė slinko kiemo patvoriu po nukarusiom plikom gimtojo kiemo beržų šakom, Linda žaidė kieme ir dainavo:

– *Vanamees, vanamees, kuuskümmendkuus,*

Poolteist hammast on tal suus,

Kartis hiirt, kartis rotti,

Kartis nurgas jahukotti.

Linda ją pastebėjo. Alydė sustojo. Linda liovėsi dainavusi. Lindos akys – dideli, šalti akivarai – vijo ją šalin. Alydė sugrįžo į vieškelį.

Kartis hiirt, kartis rotti.

Vakare Martinas nepasakojo apie tai, ką ketina daryti, tik išsitarė, kad rytoj viskas bus sutvarkyta. Liko trys dienos. Martinas liepė Alydei nusiraminti. Alydė pernakt nesudėjo bluosto.

Prieš saulėtekį tetervinas pratrūko burbuliuoti ir pradėjo tuoktuves.

Į valsčiaus valdybą Alydė ėjo tarsi kirvio ašmenimis. Suėmusi durų rankeną, staiga prisiminė, kad sykį jai liežuvis buvo prišalęs prie metalo. Kaip viskas nutiko, neprisiminė, atsiminė tik ledinio plieno, gal kirvio, skonį, ji neprisiminė, kaip atplėšė liežuvį, kas atsitiko – tiktai tą jausmą prisiminė, kai įpuolė tiesiai į laukiančio Martino glėbį, kai paėmė plunksną ir popierių. Suprato iškart. Ji turėjo pasirašyti tokius sunkius parodymus, kad jos niekada negalėtų sugrįžti.

Trenkė degtine, akyse šmėkščiojo Martino švarko audinio raštas, panašus į žuvies skeletą. Kažkur lojo šuo, už lango karkė varna, stalo koja ropojo voras. Martinas jį užmušė, patrynė koja ant grindų.

Alydė Trū pasirašė.

Martinas porą kartų plekštelėjo delnu Alydei Trū.

Parodymai buvo patvirtinti parašu, tad Martinas dar turėjo pabaigti tvarkyti reikalus. Alydė išėjo namo viena, nors Martinas siūlė palaukti, kol jis baigs darbus. Alydė laukti nenorėjo, bet nenorėjo ir namo: eiti per Rosipų kiemą, įžengti į Rosipų virtuvę, kur kalbos staiga paliaus, kai ji atidarys duris. Jai nusvies kelis rusiškus žodžius – mandagius, bet pašaipius. Rosipų vaikas, užlindęs už spintos, rodys liežuvį, jos arbatos dėžutėje šiugždės Rosipų suberta druska.

Ji sustojo šalikelėje, įsižiūrėjo į ramius laukus. Ingelė netrukus eis vakarinio melžimo. Hansas savo kambarėlyje tikriausiai skaito

laikraštį. Alydei rankos nedrebėjo. Nelauktas gėdingas džiaugsmas užliejo krūtinę. Ji gyva. Ji išsigelbėjo. Jos pavardės sąrašuose nėra. Niekas neduos neteisingų parodymų apie ją – Martino žmoną, bet ji gali išsiųsti Rosipus ten, kur Estija – tik tolimas prisiminimas. Alydė jautė, kaip jos žingsniai platėja, muša žemę, ji skriete įskriejo į Rosipų namus, ant laiptų vos nepargriovė Rosipų močiutės, praėjo pro šalį, trenkė durim jai po nosim. Užsiplikė arbatos iš Rosipų dėželės, įsibėrė cukraus iš Rosipų cukrinės, atsilaužė pusę jų duonos kepalo, nusprendusi nusinešti į savo kambarį, nuo slenksčio atsigręžė į Rosipų šeimyną ir išrėžė patarimą savo draugės, kuri yra minkštos širdies ir visiems tik gero linki: Rosipai turėtų nukabinti nuo miegamojo sienos Jėzaus paveikslą. Draugui Stalinui nepatiktų, jei jis sužinotų, jog naujojo pasaulio darbo žmonės už gerumą jam atsimoka žiūrėdami į tokį atvaizdą.

Kitą dieną Dievo sūnaus paveikslas dingo.

Keturios dienos. Paskui tik trys. Ir vieną, ir kitą dieną Alydė žadėjo aplankyti Ingelę, bet neaplankė.

Meie kiisul kriimud silmad,
Istus metsas kännu otsas.
Piip oli suus ja kepp oli käes.

Dvi dienos. Trys naktys.

Kutsus lapsi lugema.
Kes ei mõistnud lugeda,
See sai tukast sugeda.
Kes aga mõistis, aru sai.
Sellele ta tegi pai.

Nė vienos dienos. Nė vienos nakties.

1949-ieji, vakarų Estija

Kad ir gali, Hansas nemuša Alydės

Vėjas taršė beržus, kuriuose mažų paukštelių nebesigirdėjo. Alydės galva užė kaip po dešimties bemiegių naktų. Prie laukujų durų ji užsimerkė ir nužygiavo mažojo kambarėlio link kaip neregė, susigrabinėjo rankeną, nukabino nuo sienos pjūklą, įėjo, atsimerkė prieblandoj.

Spinta priešais Hanso kambarėlį tebestovėjo.

Tik dabar Alydės krūtinė pradėjo bumbsėti, išdžiūvusi apatinė lūpa suskilo, kraujas ištryško į burną, prakaituoti pirštai nuslydo spintelės šonais, o ji vis išgirsdavo garsus, kurie sklisdavo iš virtuvės: Ingelės žingsnius, Lindos kostelėjimą, puodelio barkštelėjimą, Lipsio letenėlių lapsenimą. Spintelė nepajudėjo – Alydė stumdė ją pečiais ir šonais, ji tik girgždėjo, jos dejavimas garsiai aidėjo tuščiam name. Alydė sustojusi įsiklausė. Tyla skeldėjo. Balsai virtuvėje nutilo, vos Alydė nustojo judėti. Ant grindų jau matėsi dažno spintelės stumdymo žymės. Reikėtų jas pridengti. Po spintelės kojom kažkas pakišta. Alydė pasilenkė pažiūrėti. Pleištas. Du pleištai. Pakišta po kojelėm, kad nejudėtų. Kada Ingelė juos ten pakišo? Alydė ištraukė pleištus. Spintelė lengvai pajudėjo.

– Hansai, čia aš.

Alydė mėgino atidaryti kambarėlio duris, bet prakaituoti pirštai sprūdo nuo grindjuosčių duburėlių, išskaptuotų tam, kad spintelę būtų lengviau pakelti.

– Hansai! Ar girdi?

Kambarėlyje buvo tylu.

– Hansai, padėk. Pastumk duris, negaliu atidaryti.

Alydė pasibeldė, paskui kumščiu trenkė į duris.

– Hansai! Pasakyk ką nors!

Kažkur tolumoj užgiedojo gaidys. Alydė krūptelėjo nusigandusi, puolė daužyti duris.

Skausmas nuo krumplių metėsi į pėdas, siena dubtelėjo, bet kambarėlyje buvo tylu. Galiausiai Alydė atsinešė iš virtuvės peilį, įkišo jį į plyšį tarp durų ir pagaliau suėmė grindjuosčių duburėlius. Trūktelėjo duris. Hansas gūžėjo lindynės kampe sustingęs, nuleidęs galvą ant kelių. Tiktai tada, kai Alydė palietė ranka, jis pakėlė galvą. Tiktai tada, kai Alydė trečiąkart paprašė išeiti iš kambarėlio, Hansas išsvyrinėjo į virtuvę. Ir tiktai tada, kai Alydė paklausė, kas atsitiko, Hansas atsakė:

– Jas išvežė.

Ta tyla – tokia tyla namuose vidurdienį nespengdavo. Dabar tiktai pelė kamputyje krebždėjo. Jie stovėjo vidury virtuvės, širdys ūžė, jie šnopavo tyloje, Alydė turėjo atsisėsti, taip pat nuleisti ant kelių galvą, nes neatlaikė Hanso žvilgsnio, per naktį užverkto verksmu.

Tyla ir jos gaudimas sustiprėjo, Hansas staiga čiupo nuo kabliuko kuprinę.

– Turiu važiuoti paskui jas.

– Nebūk kvailas.

– Turiu važiuoti!

Hansas atplėšė apatines indaujos dureles, ketindamas pasiimti užkandžio, bet spintelė buvo beveik tuščia. Jis puolė į podėlį.

– Jos išsivežė atsargas.

– Hansai, gal kareiviai išvogė. Gal jas išvedė į valdybą tiktai apklausti. Juk prisimeni, Hansai, ir anksčiau taip nutikdavo. Gal jos greitai sugrįš.

Hansas puolė į kambarį, atidarė drabužių spintos duris.

– Nėra jokių žieminių nei jokių šiltų drabužių. Ingelė bent jau pasiėmė auksą.

– Auksą?

– Turėjo įsiuvusi į kailinius.

– Hansai, jos greitai sugrįš.

Bet Hansas jau buvo beišeinąs. Alydė puolė iš paskos, įsikibo į ranką. Hansas kratėsi. Marškinių rankovė atplyšo, parvirto kėdė, paskui stalas. Nevalia išleisti Hanso, nevalia, nevalia. Alydė iš visų jėgų suėmė Hanso koją ir laikė, nors tas mėgino ją išplėšti, tampė Alydę už plaukų. Alydė laikė, vargindama Hansą. Ir kai galų gale jie suprakaitavę, šnarpuodami galutinai susilpo ant šaltų grindų, Alydė vos sulaikė juoką. Vis dėlto net tokiomis aplinkybėmis Hansas jai nesudavė. O galėjo, Alydė tikėjosi, kad Hansas šitaip pasielgs – griebs nuo stalo butelį ir trenks Alydei per galvą arba plos kastuvu, bet Hansas šitaip nepasielgė. Toks geras tas Hansas – Alydė jam vis dėlto rūpi. Tikresnio įrodymo ji niekuomet negalėjo patirti.

Hansas geriausias iš visų – gražusis Alydės Hansas, už visus gražiausias Alydės Hansas.

– Kodėl, Lyde?

– Jiems nereikia priežasties.

– Bet man reikia!

Hansas žvelgė į Alydę laukiančiom akim. Alydė tikėjosi, kad Hansas tuo pasitenkins, šitaip nutiko, ir tiek. Visi žinojo, kad jiems nereikia jokios ypatingos priežasties. O ką jau kalbėti apie savanoriškus, pačius neįtikimiausius įskundimus.

– Ar nieko negirdėjai? Gal užėję vidun jie ką nors pasakė?

Tas žodis Alydės lūpose išaugo. Vaikystėje ją bardavo, jeigu balsu ištardavo žodžius „Dievas“, „Šėtonas“, „griaustinis“ ir „mirtis“. Sykį Alydė slapčia pamėgino pakartoti visus paeiliui. Už poros dienų viena višta nugaišo.

– Ne viską girdėjau. Buvo tiek šauksmų ir bruzdesio. Mėginau atidaryti kambarėlio duris, būčiau puolęs savo valteriu, bet durys

neatsidarė, o paskui visi prapuolė. Tai nutiko taip greitai, o aš lindėjau kambarėlyje. Lipsis taip smarkiai lojo...

Hanso balsas užlūžo.

– Gal dėl to... – žodžiai Alydei strigo gerklėje. Galva lyg savaime nusisuko į šoną – ji prisiminė tą nugaišusią vištą. – Kad buvo tavo našlė. O Linda – tavo duktė. Vadinasi, liaudies priešai.

Virtuvėje buvo šalta. Alydei gėlė dantis. Ji nusibraukė smakrą. Ant delno paliko raudonas dryžis, skilusi lūpa kraujavo.

– Vadinasi, per mane. Aš kaltas.

– Hansai, Ingelė buvo pakišusi pleištus po spintelės kojom. Ji norėjo, kad tu pasiliktum slėptuvėje.

– Duok degtinės.

– Įruošiu tau geresnę slaptavietę.

– Kam man geresnė?

– Per ilgai slėptis vienoj vietoj negali.

– Nori pasakyti, kad Ingelė mane išduos? Mano Ingelė?

– Aišku, kad neišduos!

Alydė išsitraukė iš kišenės puslitrį naminės.

Apie Lipsį Hansas net nepaklausė.

– Eik melžti karvių, – pavargusiu balsu pasakė jis.

Alydė sukluso. Galbūt Hansas paprašė nuoširdžiai – karves reikia pamelžti, bet dabar Hanso vieno palikti nevalia. Jis gali nulėkti į valdybą.

1949-ieji, vakarų Estija

Alydė pasideda Ingelės vestuvinės lovatiesės skiautę

Praėjus porai savaičių nuo tos dienos, kai Ingelę su Linda išvežė, į namus atsikraustė Martinas ir Alydė su šunimi. Tą tvaskų rytą, kai išlingavo kraustuliai, Alydė nuo aušros viską darė taip, kad gyvenimas nesužlugtų, apmąstė kiekvieną žingsnį, kad per neapdairumą ko nors nesujauktų: iš lovos išlipo dešine koja, per slenkstį žengė dešine koja, pro laukujes duris išėjo dešine, duris atidarė dešine ranka ir suskubo pirma Martino, kad šis, būdamas kairiarankis, nesugriautų jų laimės. O kai tik pasiekė namus, pirma puolė dešine ranka atidaryti vartelių, taip pat – durų ir įžengti vidun dešiniąja koja. Viskas puikiai pavyko. Pirmas pakeliui sutiktas žmogus buvo vyras. Geras ženklas. Jeigu jie būtų sutikę moterį ir Alydė būtų ją iš tolo pamačiusi, būtų pareikalavusi Martino sustoti, prasimetusi pilvo skausmu, puolusi į krūmus ir palaukusi, kol ta moteris praeis, bet net bėgdama nuo negandos susitikimo nebūtų išvengusi. O jeigu paskui būtų sutikę dar vieną moterį? Ji vėl būtų prašiusi Martino sustoti, vėl būtų bėgusi į krūmus, tad jis būtų pradėjęs nerimauti dėl žmonos sveikatos. Juk su Martinu nepašnekėsi apie laimę nešančius dalykus nei piktas akis – jis tik pasijuoks, kad žmona per daug klauso senų bobų plepalų. Juk jiedu turi vienas kitą, turi Leniną ir Staliną. Laimė, kelią nukeliavo sėkmingai. Kojų pirštai viltingai rietėsi, plaukai džiaugsmingai blizgėjo. Hansas! Alydė pati išsigelbėjo ir Hansą išgelbėjo! Jie saugūs, jie drauge!

Martinas kraustė iš vežimo mantą, o Alydė dvilgčiojo į veidrodį ir, ko gera, šiek tiek koketavo su žvilgančiu savo atvaizdu. Oi, kaip ji norėtų nakčia išvaryti Martiną į darbą, kad galėtų išleisti iš palėpės Hansą ir prasėdėti su juo per naktį. Bet Martinas niekur nėjo, pirmąją naktį Martinas nūdo praleisti naujuose namuose su savo žmona, drauge ir mylimąja – su ja, nors Alydė mėgino išpešti, ar vyras darbe nereikalingas, ir leido suprasti, kad neužpyktų, jeigu kiti reikalai būtų svarbesni nei ji, bet Martinas tik pasijuokė iš tokių kvailysčių. Partija naktimis be jo apsieis, žmona – ne!

Ingelės kvapas dar tvyrojo namuose, ant lango stiklo matėsi jos, o gal Lindos pirštų žymės – tikriausiai Lindos, nes labai žemai. Prie lango ant grindų tupėjo Lindos kaštoninis paukštelis tuščiom medinėm akim, pastirusiom uodegos plunksnom. Jokio netikėto išvykimo nei išgąstingo daiktų kraustymo ženklo – paliktų atdarų dėžių ar suverstų spintų. Atviros tik tos spintelės durys, kurias atplėšė Hansas. Alydė jas uždarė.

Ingelė nieko nesujaukė, iš baltosios spintos tvarkingai išsiėmė savo ir Lindos sukneles ir užvėrė duris, nors jos sunkiai užsidarydavo – reikėdavo iš lėto, bet stipriai spustelėti, kad pačios neatsilapotų. Ingelė jas uždarė, tartum visai neskubinama. Apatiniai drabužiai ir kojinės iš komodos iškraustyti, bet jos staltiesė užtiesta lygiai, kaip kilimai ant grindų, išskyrus tą, kuris susigarankščiavo Alydei mėginant sulaikyti Hansą. Pirmiau Alydė to nematė, nes tada, kai rengė Hanso kambarėlį, į kambarius neidavo, o tiesiai užlipdavo į palėpę, ir virtuvėje neužtrukdavo, Hansui šiltų patiekalų neruošdavo. Hansas norėjo jai pagelbėti, bet Alydė nesutiko. Hansas buvo taip sugniužęs, kad, rodės, verčiau tegul sėdi senajame kambarėlyje ir lieja ašaras, gerdamas degtinę, kurios atnešdavo Alydė.

Tik dabar Alydė pamatė sujaukusi namus per grumtynes su Hansu tądien, kai ji apsilankė pirmą kartą nuo Ingelės ir Lindos išvežimo. Jokių požymių, kad čekistai ieškoję ginklų, podėlis taip pat nesuverstas. Gal Martinas liepė vyrams tuose namuose elgtis padoriai,

nes pats su žmona tenai kraustysis. Ir tie jo paklausė? Tikriausiai ne. Čekistai nieko neklauso. Savo apsilankymo ženklų jie paliko tiktai ant grindų – visuose kambariuose rusvavo purvinų batų pėdsakai. Alydė sušlavė išdžiūvusį purvą, o tada ėmėsi dėlioti daiktus. Vėliau dar reikės apžiūrėti kiemą – Lipsį veikiausiai ten nušovė.

Alydė pasikabino suknelę į spintą – dešine ranka, ir nuotaika vėl pasitaisė, nors nepavyko nakčiai išprašyti Martino iš namų. Pasidėjo savo plaukų šepetį ant veidrodžio staliuko – šalia Ingelės šepečio. Dėliojant daiktus perėmė jausmas, kad tai įjudviejų su Hansu bendri namai. *Mūsų namai.* Alydė sėdi čia, prie virtuvės stalo, Hansas sėdi priešais, jiedu jaučiasi bemaž kaip vyras su žmona. Lydė ruoš Hansui valgį, šildys vandenį voniai, paduos rankšluostį, kai Hansas skusis barzdą. Lydė darys tai, ką pirmiau darė Ingelė – visus žmonos darbus. Šiuose namuose Lydė tvarkysis beveik kaip žmona. Hansas pamatys, jog ji geriau kepa duoną, mezga patogesnes kojines, gardžiau verda. Galų gale Hansas pamatys, kokia daili Alydė ir kokia maloni geba būti – dabar, kai Ingelės kasos netraukia jo akių savęsp. Dabar jis turės kalbėtis su Alyde, o ne su Ingele. Dabar jis turės matyti Alydę. Svarbiausia, Hansas galų gale suvoks pačios Lydės nepaprastumą, tai, kad ji puikiai perkandusi augalų paslaptis bei gydymo būdus. Šitai Lydė visuomet išmanė geriau už Ingelę, bet kas tą supras – juk estų šeimininkės labiau vertinamos už tai, kad geba minkyti tešlą ir mitriai melžti karves, ar kas pastebėjo, kad Ingelė krienais tik agurkus gardino, o Alydė jais gydė pilvo skausmus! Dabar Hansas tai suvoks! Alydė prikando lūpą. Nevalia puikuotis gebumu gydyti – puikybė užgniaužia gebėjimą, nusižeminimas įžiebia, o santūrumas sustiprina.

Bet Alydės apmąstymus nutraukė Martinas – apkabino iš nugaros ją per klubus ir pašnibždėjo mažajam pumpukui į ausį, kad didžiuojasi savo žmona labiau nei bet kada, Martino delnai kilo prie juosmens, jis apsuko Alydę apie kambarį, parvertė į lovą ir paklausė: juk tai šeimininko lova, o kas daroma šeimininko lovoje?

Naktį Alydę pabudino balsas, panašus į žiurlio šauksmą. Martinas knarkė šalia. Pažastys trenkė prakaitu. Žiurlio šauksmu dejavo Hansas. Martinas nepabudo. Alydė prieblandoje įsistebeilijo į juostuoto gobeleno karpytą raštą – mamos darbas, jos rankomis siuvinėta. Kiek aukso Ingelė pasiėmė? Tiek, kad galėtų išsipirkti? Turbūt ne, – kaip vyresnioji duktė, Ingelė iš tėvų gavo kokius dešimt aukso rublių, – jei bent tiek gavo. Gal iš tiekos pragyvens.

Kitą rytą Alydė nukišo Ingelės plaukų šepetį į žemiausią komodos stalčių – tą, kurio rankenėlė buvo nulūžusi ir kurį atidarinėdavo su peiliu. Šepetį lietė tik kairiąja ranka.

Stalčiuje ji rado Ingelės vestuvinę lovatiesę. Raudoname audekle pūpsojo bažnyčia, namas putliai išsiuvinėtom sienom ir vyras su žmona. Aštuoniakampes žvaigždes Alydė iškirpo žirklėm, laimingo gyvenimo paveikslą zigzago kraštu išplėšė pirštais – dingo vyras ir žmona, – štai taip, siūlų atkarpėlėm pabiro karvė, kuokštais krito bažnyčios kryžius! Ir Alydė buvo įamžinta lovatiesėje – joje buvo išsiuvinėta jos avis; tuomet Ingelė jai parodė savo gebėjimų vaisių, tikėdamasi susižavėjimo, bet Alydės nenudžiugino net avis Ingelės vestuvinėje lovatiesėje, Ingelė tai pastebėjo ir nubėgo už tvoros paverkti. Alydei teko pulti iš paskos paguosti, sakant, kad avis daili, kad gražiai sugalvota ir kad šiais laikais reta kuri siuvinėja vestuvinę lovatiesę, o Ingelė išsiuvinėjo, ir lovatiesė daili. Gal kitiems tai atrodo senamadiška, bet Alydei – ne. Užčiūčiavo Ingelę, ta nusiramino ir nenumetė savo vestuvinės lovatiesės, o čiupinėjosi kiaurus vakarus. Mama irgi turėjo vestuvinę lovatiesę, o laimingesnės už mamą žmonos niekas nematė, – gal Alydė užginčys? Alydė neginčijo, bet šiandien nudraskė savo avies siūlines kanopas – štai išplyšo eglė, ir laimingo paveikslo nebeliko – vien raudonas dugnas, puikios vilnos, jos avies vilnos. Martinas dirstelėjo pro duris, pamatė Alydę, suklupusią tarp siūlų nuokarpų su žirklėm rankoj, greta pasidėjusią peilį, degančių šnervių raudoniu nutviekstom akim. Jis nepratarė nė žodžio, tik uždarė du-

ris. Garas iš karštai alsuojančios Alydės burnos kambaryje kilo rūku ir, išėjęs pro rakto skylutę, pasklido visam name.

Martinas išėjo į darbą – pasigirdo durų klaktelėjimas. Alydė sekė pro langą, iki jis pradingo vieškelyje, tada išgėrė didelį puodelį šalto vandens, šliūkštelėjo juo veidą, tramdydama alsavimo karštį. Dabar čia jos namai, jos virtuvė. Tvarte lizdą susilipdė kregždutė – laimės nešėja, ji galės nešti didelę laimę, nešti prideramai – už tuos visus burtus ir taures, pakeltas po Estijos herbu su trimis liūtais, už senoviškas gudrybes, kurios jai negelbėjo. Kregždutė turėtų atnešti ir tikrai atneš laimę, nes tai teisingi paukščiai. Ji išgelbėjo šituos namus, savo tėvų namus nuo ruso bato, išgelbėjo šių namų šeimininką. Ne Ingelė, o ji. Ūkio žemė prapuls, bet namai liks. Svetimi ims derlių iš ūkio laukų, bet šeimininkas išliks, ir Alydė išliks, naujoji namų šeimininkė. Ne viskas prapuls.

Alydė padėjo apdraskytą lovatiesę į spintelę, nukarpytus siūlus sumetė į krosnį, bet ryšelį pasiliko išrūkyti. Gal ganėtų sudeginti, bet bus tikriau – juk visad sakydavo, kad reikia išrūkyti, o ne deginti. Netinkamų jaunikių drabužius arba jų nuokarpas visuomet išrūkydavo, šitaip per anuos šimtmečius ir iš šio kaimo vieną kitą išrūkė. Kažkas matė ir vokietę grafienę iš dvaro kišant vyro marškinius į dūmus, tik Alydė neprisiminė, nei kodėl, nei į kokius dūmus toji marškinius kišo – ar jaujos krosnies, ar į anglėjančio Joninių laužo. Jaunesnė būdama turėjo atidžiau klausytis senų žmonių pasakojimų, nereikėtų dabar spėlioti, kokie dūmai tinka. Žinoma, galėtų paklausti Krėlio Marijos, galėtų net ryšelį jai nunešti – ta viską sutvarkytų, bet sykiu sužinotų apie išrūkomą ryšelį, o norint išrūkyti, svarbiausia – niekam neprasitarti. Ir dar kažką reikėjo padaryti, bet Alydė neprisiminė ką. Gal ir iš dalies padarytas burtas bus paveikus. Alydė įsikišo ryšelį prijuostės kišenėn, valandėlę pasėdėjo tyliai, pasiklausė garsų namuose – savo namuose, kojom jautė savo namų grindų tvirtumą. Netrukus ji susitiks su Hansu, pagaliau jie vienu du susės prie stalo.

Alydė susitvarkė plaukus, pažnaibė skruostus, išsivalė dantis trinta anglimi, ilgai skalavo. Tai Ingelės gudrybė – užtat sesers dantys būdavo tokie balti. Anksčiau Alydė labai nemėgdžiodavo Ingelės, todėl ir anglies nenaudodavo. Bet dabar bus kitaip. Ji užtraukė virtuvės užuolaidas ir uždarė kambario duris, kad pro kambario langus nesimatytų virtuvės. Pelmis lakstė kieme – artinantis svetimam, ims loti, pratrūks svečiui dar nepasiekus kiemo. Per tą laiką Hansas tikrai spės užlipti į palėpės kambarėlį. Pelmis buvo išmokytas piktumo, ir tai ėjo į naudą.

Alydė panūdo sukurti jaukumą virtuvėje – patiekė Hansui pusryčius, pastatė ant stalo džiovintų gėlių. Šitai pataiso nuotaiką, tai liudija meilę ir pastangas dėl meilės. Galiausiai ji išsisegė auskarus ir paslėpė juos stalčiuje. Tai Martino dovana – Hansui jie primins nemalonius dalykus. Viską sutvarkiusi, ji per podėlį nutipeno į tvartą, atidarė palėpės angą, užlipo viršun ir nukilnojo šieno ryšulius nuo įėjimo į slaptąjį kambarėlį. Naujoji siena neatrodė įtartina. Alydė pasibeldė, atidarė duris. Hansas išrepečkojo, į Alydę net nedvilgtelėjo, tik rąžėsi ilgai.

– Eikš pusryčių. Martinas išėjo į darbą.

– O jeigu vidury dienos sugrįš?

– Nepareis. Niekada negrįžta.

Hansas nusekė paskui ją į virtuvę. Alydė stumtelėjo jam kėdę, pripylė puodelį karštos kavos, bet Hansas nesisėdo, pirmiau tėškė:

– Čia smirda *ivanu*.

Alydei nespėjus sukliudyti, Hansas tris kartus nusispjovė į Martino švarką, kabantį ant kėdės atkaltės. Paskui pradėjo uostinėti virtuvėje kitus Martino daiktus – lėkštę, peilį, šakutę, sustojo prie prausyklės, bakstelėjo pirštu nuo rytinio prausimosi šlapią Martino muilo gabalėlį, pavartė alūno luistelį su jau ruduojančio šviežio kraujo dėmėm. Hansas čiupo dubenį dar šilto muilino vandens, išpylė į pamazginį kibirą, nušveitė ten pat alūną, atsivėdėjo mesti ir skutimosi šepetėlį bei skustuvą. Alydė stryktelėjo, sugriebė jam ranką.

– Nemesk!

Hansas nenuleido rankos.

– Prašau.

Alydė atėmė iš Hanso šepetėlį, padėjo jį į vietą, paskui skustuvą.

– Martino skutimosi reikmenys dar neiškraustyti iš skrynios. Šiandien ją iškraustysiu, išimsiu Martino skutimosi reikmenis ir veidrodėlį. Būk geras, atsisėsk pavalgyti.

– Iš Ingelės jokių žinių?

– Ir gervuogių sulčių butelį atkimšau.

– Jis miegojo ant Ingelės pagalvės?

Hansas atplėšė kambario duris Alydei nespėjus atsakyti, nužygiavo prie lovos, išpešė iš patalų Ingelės pagalvę.

– Hansai, eik iš čia. Kas nors pamatys pro langą.

Bet Hansas, apkabinęs rankom Ingelės pagalvę, atsisėdo ant grindų, susigaužęs įkniaubė veidą į pagalvę ir taip traukė savin Ingelės kvapą, kad buvo girdėti net virtuvėje.

– Noriu pasiimti į kambarėlį ir Ingelės puodelį.

Hanso balsą slopino gniaužiama pagalvė.

– Visų Ingelės daiktų tenai nesusineši!

– Kodėl?

– Todėl! Turėk proto. Ar neužteks tos pagalvės? Paslėpsiu puodelį indaujoje už kitų indų. Martinas jo iš ten nepaims. Gerai?

Hansas sugrįžo į virtuvę, atsisėdo prie stalo, padėjęs pagalvę ant gretimos kėdės, įsipylė į stiklinę Alydės degtinės su krienais daugiau nei vaisto. Plaukuose stirksojo šiaudų iš pastogės. Alydės pirštai virpčiojo geismu paimti šepetį, paliesti juo Hanso plaukus. Tada Hansas netikėtai pareiškė norįs eiti į mišką. Ten, kur visi Estijos vyrai. Kur jam privalu būti.

– Ką tu pasakei? – Alydė negalėjo patikėti savo ausimis. Ir priesaika jį neva įpareigoja. Priesaika! Estijos kariuomenės priesaika! Tokiais laikais jis kalba apie priesaiką šaliai, kurios jau nebėra! Jis sėdi čia prie Alydės pietų stalo, maišo šaukštu jos medų, o tą medų

jis maišo vien tik dėka Alydės. Tie, kurie šitaip vapa, mėtosi po miškus persekiojami, alkani, nuo nešvarumų pastirusiais drabužiais, stingčioja laukdami paskutinės kulkos. O šitas – šitas ponas šaukštu medų maišo!

Hansas rėžė neapsikenčiąs su Martino smarve savo namuose.

– Gal tam kambarėly tau protas pasimaišė? Ar tu bent pagalvojai, kas būtų nutikę, jeigu čia būtų apsigyvenę svetimi? Ar matei, kuo atėjūnai paverčia namus? Gal norėtum, kad čia susikraustytų rusai? Kad tavo namų grindys būtų nusėtos saulėgrąžų lukštais ir spragsėtų po kojom lyg karkvabaliai? Kaip manai išeisiąs į tą savo mišką? Juk ir šituos namus stebi. Taip, taip, stebi. Mes taip arti miško, kad NKVD net neabejoja, kad koks miško brolis atsėlins čia maisto.

Hansas nustojo maišyti medų, pasiėmė pagalvę, pasikišo po pažastimi vaistinės degtinės butelį ir pakilo, bausdamasis eiti į savo palėpę.

– Dar gali pabūti, Martinas dar negrįš.

Hansas neklausė, tik spyrė koja į alaus statinę prie mažojo kambarėlio durų, statinė nuvirto, ąžuolas subildėjo į slenkstį, ir Hansas per podėlį nėrė į tvartą ir palėpę. Alydė atritino alaus statinę, pastatė ir nusekė iš paskos. Ji norėjo pasakyti, kad Hanso geriausių draugų jau turbūt nėra gyvų, bet tik sušnibždėjo:

– Hansai, nesugadink visko savo kvailumu.

Alydė nusičiaudėjo. Kažkas kuteno nosį. Ji nusišnypštė ir pamatė ant nosinės raudoną siūlo gumuliuką nuo Ingelės vestuvinės lovatiesės.

Tą akimirką ji suvokė, jog dar nė sykio nežiūrėjo Hansui į akis, nors apie tai svajojo daugelį metų, nors vis stebėdavo Hansą susiliejant su Ingele vidur darbų, kai Hanso blakstienos iš ilgesio sudrėkdavo, o gyslelė aky tvinkčiodavo geismu. Alydė svarstė, ką jaustų, jei patirtų ką nors panašaus ir galėtų žiūrėti į Hansą nesibaimindama, kad Ingelė pastebės mažąją sesutę šitaip žiūrint į jos vyrą, svarstė, ką jaustų, jei Hansas atsakytų į jos žvilgsnį. Dabar, kai gali žiūrėti į jį,

nežiūri. Dabar, kai jai reikia Hanso žvilgsnio, kad suteiktų stiprybės, kad apsivalytų ir ištvertų, ji net nemėgina žiūrėti. Dabar jai nosį erzina Ingelės vestuvinės lovatiesės pūkelis, nuo spintelės kampo nebylus stebeilija Lindos kaštoninis paukštelis, o Hansas be perstogės mintija apie Ingelę ir Alydės nelaiko gelbėtoja. Jis tik kartoja, kad Anglija mus išgelbės, kad viskas susitvarkys, kad ateis Amerika, kad ateis Trumenas, ateis Anglija, ateis pagalba balčiausiom burėm, kurias baltumu pranoks tik Estijos vėliavos balta spalva.

– Ruzveltas ateis!

– Ruzveltas miręs.

– Vakarai mūsų neužmirš!

– Jie jau užmiršo. Laimėjo karą ir užmiršo.

– Tu per mažai tiki.

Alydė neprieštaravo. Vieną dieną Hansas supras, kad gelbėtoja ne už jūrų marių, o čia, jam prieš akis, viskam pasiruošusi, vien žvilgsnio ganės, – ji veiks netausodama jėgų. Šiandien Alydė Hansui – vienintelis žmogus, bet jis vis tiek į ją nežiūri. Vieną dieną viskas bus kitaip. Jis turės žiūrėti. Nes tik Hansas viskam suteikia prasmę. Tik dėl Hanso Alydė gyva.

Sienos skripsėjo, krosny poškėjo ugnis, šnopavo užuolaidos, dengiančios stiklines namų akis, ir Alydė primygo savo lūkesčius. Liepė tylėti ir laukti tinkamos valandos. Alydė pernelyg godi, pernelyg nekantri. Geriau neskubėti – paskubom suręstas namas sugriūva. Kantrybės, Lyde, kantrybės, nuryk neviltį, užgniaužk tuštybę, nenorėk, kad meilė suliepsnotų vos katei iškicenus. Nebūk kvaila. Šok ant dviračio, atlik dienos darbus, sugrįžk melžti karvių, – viskas bus gerai. Alydė užliūliavo savo širdį, suprato, kokių naivių vaizdinių prisiverpė per kelias dienas. Aišku, Hansui reikia laiko. Per daug nutiko pernelyg trumpu laiku, suprantama, kad dabar jo mintys kitur, Hansas nėra nedėkingas, o Alydė turi laiko palaukti gerų žodžių. Bet ji ašarojo kaip nuskriaustas vaikas, piktumas jai pelenais kartino burną. Už pusryčius Ingelei visad būdavo atlyginama švelniais bučі-

niais ir draikos persmelktom eilėm. Ar dar ilgai Alydei reikės laukti bent menko „dėkui"?

Negyvą Lipsį rado kiemo kelyje. Akeles jau buvo aptūpusios musės.

Alydė manė, kad užėmusi Ingelės vietą jau nebekankins savęs klausimais, ką Ingelė su Hansu veikia namuose tuomet, kai ji pati su Martinu vakarieniauja svetimoje vietoje. Nebekamuos savęs vaizdiniais, kad Ingelei minant ratelį, o Hansui šalimais ką nors obliuojant, Alydė Rosipų name smagina Martiną.

Bet naujuose namuose kankynė apsitaisė naujais apdarais, nes Alydė be paliovos svarstydavo, ar Hansas jau pabudęs, ar dar miega. Gal skaito laikraštį – tą naują, jos atneštą, o gal tuos senuosius, kuriuos pasiėmė į kambarėlį? Tiesa, kitos vietos Estijos laikų laikraščiams laikyti ir nebuvo. O gal knygą – gal jis skaito knygą? Knygų, kurios domino Hansą, buvo sunku gauti. Ir Bibliją Hansas nusinešė į kambarėlį, šeimos Bibliją. Gerai, kad nusinešė, antraip būtų tekę panaudoti prakuroms.

Martinas su Alyde naujuose namuose vakarus leido kaip anksčiau – jis skaitydavo laikraštį, peiliu valydavosi panages, sykiais garsiai paskaitydavo naujienų, pridurdamas savo nuomonę. Kaimo gyventojai turi gauti geresnius atlyginimus! Taip, taip, taip, linkčiojo Alydė. Kaimuose turi kurtis kolūkiai! Vasaros sekmadienius reikia paversti darbo dienomis! Būtinai, linkčiojo Alydė, bet mąstė tik apie Hansą, esantį už poros metrų, ir kramtė anglį, kad dantys būtų tokie balti kaip Ingelės. Jaunuosius komunizmo statytojus – į kaimą! Taip, visiškai pritarė Alydė, juk visi sveiki žmonės prapuolė mieste.

– Alyde, aš labai didžiuojuosi, kad tu nezauniji kraustytis iš kaimo.

Ji palinksėjo – taip taip.

– O gal pumpukas norėtų į Taliną? Mano visi seni draugai jau ten, ir šitoks vyras ten būtų naudingas.

Alydė papurtė galvą. Ką čia Martinas kalba? Ji negali išvažiuoti.

– Aš tenoriu įsitikinti, jog mano pumpukas patenkinta.

– Čia gera!

Martinas trūktelėjo Alydę glėbin, apsuko apie virtuvę.

– Tai puikiausias įrodymas, kad mano auksinis pumpukas nori kurti šį kaimą. Šiame kaime reikia dirbti steigiamuosius darbus, ar ne? Ketinu pasiūlyti kolūkiui nusipirkti naują sunkvežimį. Galėtumėm vežioti žmones į kultūros namus žiūrėti filmų apie mūsų didžiosios tėvynės laimėjimus ir, žinoma, į vakarinę mokyklą. Tai pakeltų pilietinę dvasią. Ką pasakysi?

Pasisodinęs Alydę į kėdę, Martinas toliau ugningai dėstė naujus planus. Alydė prideramą akimirką linkteldavo, paėmė motiejuką, nukritusį ant stalo nuo Hanso rankovės, įsidėjo į kišenę. Gal Martinas nori pasakyti, kad jam pasiūlė postą Taline? Bet jeigu taip, tikriausiai išrėžtų tą tiesiai? Alydė vėl įsidėjo burnon nuodegų, gurgždino burnoj, ugnis traškėjo, Alydė stebėjo vyrą akies kampučiu, bet nieko ypatinga jo postringavimuose neįžvelgė. Bereik išsigando. Martinas tik įsivaizdavo žmoną svajojant apie Taliną. Bet jei ne Hansas, ji svajotų. Net mokesčius rinkti jai pasidarė per sunku, nors kasdien išvažiuoti iš namų nereikėjo. Tačiau Alydė cypindavo stipinus namo su baime: ar niekas neapžiūrėjo namų tuo metu, kol jos nebuvo. Nors niekas į partinio namus laužtis nedrįstų, nieku būdu. Martinas galėtų viską sutvarkyti taip, kad tuos važinėjimus Alydė pasidalytų su kuo nors kitu. Vyras puikiai supras, kad žmona nori geriau prižiūrėti jų namus ir sodą.

Tuo metu Sibiro tremtinių auksas sutvisko naujais dantim svetimose burnose, auksinių dantų šypsenos varžėsi su saule, ir tam visos šalies tvaskesy vis dažniau žmonės suko akis ir gręžėsi vienas nuo kito. Aikštėm, keliais ir laukais slinko begaliniu srautu pilkšvų blausių vyzdžių ir paraudusių baltymų žvilgsniai. Kai paskutiniuosius ūkius pasmaugė kolūkiai, tiesūs žodžiai prašapo tarp eilučių, ir kartais Alydei pasidingodavo, jog visuotinė nuotaika, prasismel-

kusi per namo sienas, pasiekė Hansą. Ir kad Hansas laikosi tos nenusakomos nuostatos, kurios veikiami žmonės vangstosi vieni kitų žvilgsnių, tos pačios nuostatos, kuriai pasidavė ir Alydė. O Alydė ja užkrėtė Hansą. Gal ji užkrėtė Hansą tuo, kuo pati užsikrėtė anapus namų sienų.

Vičvienas skirtumas tarp Hanso ir kitų, kurie suko šalin akis, buvo tas, kad Hansas vis dar kalbėjo tiesiai. Dvasia jis dar tikėjo tuo, kuo tikėjo anksčiau, bet jo kūnas taikėsi prie išorinio pasaulio, su kuriuo jis iš tikro nesusidūrė.

Net kiną rodančio vaikino mergina turi ateitį

– Kodėl tavo mama niekada neina į kiną? Mūsų mama sakė, kad ji nė sykio nebuvo atėjusi.

Kolūkio kontoros kieme aidėjo skambiu balseliu. Pirmosios kolūkio traktoristės sūnus Janas stebeilijo į vištų augintojos sūnų, ir tas pradėjo spardyti smėlį. Alydė norėjo įsikišti, pasakyti, jog ne visi mėgsta filmus, bet paskutinę akimirką susivokė patylėti. Martino žmona tiesiog negali taip kalbėti, negali taip kalbėti apie šituos filmus. Ji turėjo naują gerą darbą – pusdieninį, lengvą buhalterės darbelį kontoroje.

Vištininkės sūnus žvilgsniu tyrinėjo smiltis ant batų noselių.

– Ar tavo mama fašistė?

Janas įsibėgėjo ir spyrė žvirgždą į berniuką.

Alydė nusisuko, pasitraukė atokiau. Ji nuvedė kino vaikinus į kolūkio kontorą, vėliau Martinas naujuoju kolūkio sunkvežimiu atveš čia žmones, sakė kėbulo kampuose pastatęs po berželį. Gražu ir apsaugo keleivius nuo vėjo, – eidamas ryte į darbą tvatėjo Martinas. Vakare rodys filmą, iš pradžių „Ringvaade Nõukogude Eesti" prasuks „Stalino laimės dienas", paskui nežinia kelintą kartą meninį „Mūšį dėl Stalingrado", o gal sakė, kad „Kolūkio šviesas"?

Operatorius rodė projektorius vaikigaliams, kurie sukiojosi aplink jo mašiną kaip vilkeliai, įsegę į aparatą degančias akutes,

kažkuris jau pareiškė, jog užaugęs rodys kiną, važinės mašina ir pamatys visus filmus. Buhalteris rikiavo suolus, salės langus reikėjo uždangstyti kariškais vilnoniais apklotais. Mokykloje rytoj nemokamas seansas – „Pasakojimas apie tikrąjį žmogų. Legenda apie didvyrį". Jano mama atšliumpino su kombinezonu, šluostydamasi kaktą ir kažką aiškindama apie moterų traktorisčių brigadą. Jano šeima buvo estai, sugrįžę iš Rusijos, ten jie išsaugojo gimtąją kalbą, bet šiaip jau buvo bemaž tokie pat kaip rusai. Į kolūkį jie atkako be jokių ryšulių, bet Jano motinos šypsena dabar žibėjo auksu, o Janas medžiojo fašistus. Viename iš jiems skirto namo kambarių šeima įsirengė avidę. Kai Alydė lankėsi pas juos, avys buvo pririštos prie name palikusio pianino kojų. Dailaus vokiško pianino.

Merginos atėjo į kontorą gerokai anksčiau – laukė kino vaikinų. Tarp jų buvo kino mechaniko pažįstama melžėja, kurią tas juokino, mygdamas pasilikti šokiuose po filmo. Vienas iš kino vaikinų prisuks gramofoną ir jie taip pašokdinsią gražuoles, kad rytoj tos nebepastovės ant kojų. Tsirk, stengėsi gražiai kikenti melžėja, tsirk, bet balsas nederėjo prie vėliavos raudonumo kaimietės skruostų, tsirk. Alydę erzino karštas ir viltingas šešiolikmetės žvilgsnis į papirosą rūkantį vaikiną, nusismaukusį ant šono kepurę su snapeliu. Kino vaikinas žirgliojo su savo galifė kelnėm, švilpaudamas dainas iš filmų, kaitino melžėją rampos šviesoje kaip kokią kino žvaigždę. Karštą vasaros dieną melžėjos krūtys trenkė prakaitu. Alydei panižo nagai pliaukštelėti delnu tai kvailei, pasakyti, kad kino vaikinas vienodai jukdo melžėjas visuose kaimuose – visas šešiolikmetes ir visos jos žvelgia į ateitį lygiai taip pat gosliai, taip pat atstačiusios krūtines su lygiai tokiais gundančiais tarpkrūčiais, lygiai taip gundančiais – visur – pliaukšt, vaikeli, pliaukšt, supratai? Atsirėmusi į mašiną, Alydė akies kertele stebėjo, kaip kino vaikinas paslapčia palietė putlią melžėjos ranką. Nors Alydė žinojo tai, ko melžėja nežinojo, – kad vaikinas tas pačias istorijas pasakoja visoms, kurių krūtinės jaunos, – pasijuto bjauriai, kad melžėja gauna bent akimirką tikėjimo ateitimi, kurioje jiedu su kino vaikinu

dviese šoka, žiūri filmus, o paskui melžėja ruošia jam vakarienę jų ankštame būstelyje. Nors melžėjos ir kino vaikino bendros ateities galimybė atrodė menka, vis dėlto buvo didesnė nei Alydės su Hansu. Gerasis Dieve, net neįtikimiausių porų galimybės didesnės!

Pro šalį prabėgo vištininkės sūnus. Janas strimgalviais nulėkė iš paskos. Pakilo smėlio dulkės, Alydė nusičiaudėjo ir išgirdo pažįstamus žingsnius – pažįstamą žingsnių ritmą. Pasisveikinimas nuskambėjo trombonu, bet Alydei nereikėjo pakelti galvos – ji pažino tą balsą, balsas buvo to vyro, kuris tada valsčiaus valdybos rūsyje atsivedė Lindą iš gretimos patalpos.

– Sveikas, – sušuko iš kontoros. – Tai mūsų naujas vyriausiasis buhalteris.

Alydė turėjo atsisėsti. Kojų tvirtybė susigėrė į smėlį. Operatorius pastebėjo, kad jai apsvaigo galva, metė elektros varikliuką, mechanikas tebejuokino melžėją, operatorius pasodino Alydę ant suolo ir pasilenkęs paklausė, kas atsitiko. Alydei prieš nosį kabėjo moleskino kelnių įplėša, aukščiau žvelgė smalsios akys. Alydė atsakė, jog nuo karščio susvaigo galva, – taip nutinka. Operatorius nulėkė atnešti vandens. Alydė įrėmė galvą į kelius, rankos sukryžiuotos ant kelių drebėjo, paskui pradėjo tirtėti ir keliai. Chromuotos odos batas praėjo per ištiestą ranką nuo jos, sukeldamas prieš ją dulkes. Alydė mygo rankom kojas, spaudėsi šlaunimis prie suolo, tramdydama drebulį. Smėlis išsausino plaučius, visų jos organų drėgmė prakaitu per pažastis siureno ant suolo, mėginant įtraukti oro iš krūtinės veržėsi tylus cypimas, bet plaučiuose kilo tik smėlis, tik sausos smiltys verpetavo jų pūslelėse. Operatorius atnešė stiklinę vandens. Alydės ranka nuteliūskavo pusę stiklinės, tad operatorius turėjo prilaikyti stiklinę. Jis kažkam sušuko, kad nieko baisaus nenutiko, tik nuo karščio susisuko galva. Alydė mėgino linkčioti galva, nors oda taip degė, kad rodės, jog traukiasi, sykiu gniauždama kūną, medžiuose čirškavo mažyčiai paukšteliai, mažais snapeliais godžiai draskydami mėlyno dangaus ir baltų debesų skiauteles – drykst, čiurliur, drykst,

čiurliur, drykst čir čir, drykst, gurkt, drykst, tfū, – išsproginę juodas akutes, strykt nuo kiekvieno smėlėto Alydės kvėpsnio.

Kino vaikinai parvežė ją namo. Melžėja važiavo kartu, nes esą reikėsią parodyti vaikinams kelią atgal į kontorą. Alsioje mašinoje melžėjos prakaito kvapas sustiprėjo, jos švarko skvernas lipo Alydei prie kojos. Įkaitusi mergina nesulaikė čirškaus juoko, tarpais tsirk išvirsdavo į kriuktelėjimą, o paskui jos galva nulinko prie pat Alydės ir ausis bemaž palietė Alydei ausį. Melžėjos ausy stirksojo kuokštas gyvaplaukių. Tie buvo apkibę sieros gurvolėliais. Melžėjai čia prunkščiojant, čia aimanuojant gyvaplaukiai krutėjo: kas nutiko Teodoro Krūso dukteriai – pasikorė, jauna mergina, kaipgi šitaip, – gal sielojosi dėl savo tėvų, jiems blogai baigėsi – neperprantami žmonės, nors mergina buvo labai maloni ir jos neišvežė, sunku patikėti, kad tokios malonios merginos šitokie tėvai. Tsirk.

Kai mašina pradingo vieškelyje, Alydei šiek tiek atleido krūtinę ir ji atsirėmė į akmeninį tvarto pamatą. Reikėjo eiti melžti, – užteks jėgų, – o paskui pamąstys, ką daryti. Šaukė vienišas žiurlys, miškas tarsi rėmė ją akimis, ir Alydė nusikabino darbinį chalatą, užsimetė ant pečių, nusimazgojo rankas ir nušlitinėjo į tvartą. Reikėjo sutelkti dėmesį į kasdienius dalykus: į šiaudų šiugždesį, atjauslių gyvulių akių meilumą ir melžtuvės patogumą, – ak, koks glotnus medis! Alydė įbrido į pakratą, Masė pašvaistė uodegą. Alydė pakasė jai tarpuragį. Gal tas vyras jos nepažino. Juk ji taip greit nuleido galvą. Be to, tardymų buvo tiek daug, juos rengė be atvangos, tad nė vienas tų vyrų neprisimins visų vardų ir veidų. Tvarte buvo gera: nuo gyvulių nereikėjo sukti akių, rankos čia niekada nedrebėdavo, Masės neerzino trūkčiojančios rankos, Masei į ausį gali šnibždėti, ką nori, Masės liežuvis niekuomet neprabils žmonių kalba, taburetės stiprios kojos melžiant neklebetuoja, karvė pūsčioja į miltų kibirą – šnir šnar, pienas čiukšnoja į melžtuvę – šnir šnar, gyvenimas tęsiasi – gyvuliams jos reikia. Nevalia sugniužti. Ji turi rasti išeitį.

Išėjus iš tvarto, plaučiai vėl sulipo į gniužulą ir Alydė pernakt nesudėjo bluosto. O jeigu tas vyras ją vis dėlto atpažino? Švilpčiojantis alsavimas priminė į spastus įkliuvusios pelės cypčiojimą. Martinas budėjo šalia. Alydė liepė jam miegoti, bet Martinas nesutiko – negulė ir stebėjo vargų deguonies trūksėjimą į plaučius. Naktis šliaužte šliaužė, oras į plaučius nėjo, Alydei krūtinę slėgė chromuotos odos batas, kurio ji neįstengė nukelti.

Ji neužmigo, nes baiminosi prasišnekėsianti per miegus, prarasianti sąmonę, šauksianti, kliedėsianti, kaip nors išsiduosianti, dusianti, kaip duso valsčiaus valdybos rūsyje, kai galvą panardino į pamazginį kibirą. O jeigu tas vyras kontoroje girdėjo Alydės pavardę ir prisimins ją? Vis dėlto gal neprisimins, juk ji dabar Alydė Trū – jau ne Alydė Tam.

Iš ryto Martinas susirūpinęs pasižiūrėjo į savo žmoną, ilgai šnekino nuo durų savo pumpuką, nenorėjo palikti vienos. Alydė varė vyrą į darbą, nusišaipė, kad kuriamam kolūkio radijo centrui Martino reikia labiau negu jai, – kaip žmonės sužinos apie tą atominę bombą, jeigu nebus radijo taško, o jai čia namie sirginėjant nieko nenutiks. Išleidusi Martiną, Alydė nusibraukė prievarčią šypseną, nusimazgojo rankas, panardino veidą į prausimosi dubenį ir nusvyrinėjo į tvartą. Rodės, ten pasiliktų ir melžtų kiaurą dieną, bet nepasiliko, o laisčiodama per kraštus perpylė pieną į šaldymo kubilą, tačiau neperkošė – šitą užmiršo. Ir į pieninę nunešti nepajėgė, ir į kolūkio kontorą nebenuėjo. Sugrįžo į kambarį, išgėrė pusę butelio degtinės ir prakiurksojo ten pusdienį. Paskui pasiruošė vonią, išsitrinko plaukus, pasišildė vandens, nors buvo taip karšta, kad nevertėjo kurti krosnies. Odos poros šniokštavo, krūtinė cypė alsuojant. Vis dėlto tas vyras ją netrukus prisimins. Daugiau ji kontoroj nedirbs. Kad ir pamišėlės dokumentus išsirūpins – bet ką padarys, ir Martinas turės pagelbėti. Reikia manyti, tas vyras nepažįsta Martino. Zyzė musės, Alydė pliauškino jas mušekliu, prakaitas upeliais siureno, o ji šmaukšėjo, gindama muses nuo lempos, nuo kėdės, nuo

alaus statinės, nuo avikirpių žirklių, nuo skalbimo puskubilio, nuo pjūklo, pakabinto ant sienos.

Ji neis tenai, niekad ten neis.

Hansas tądien nesulaukė šilto valgio.

Podėlyje po dubeniu su mėsa Alydė rado musės kiaušinėlių.

Gydytojų komisija pažyma metams atleido Alydę net nuo lengvo darbo. Po metų atleidimą sakė pratęsią, jeigu reikės.

Gavus astmininkės pažymą, oras į Alydės plaučius pasruvo veržliu srautu: deguonis svaiginte svaigino, krūtinėj suošė kvaitinantis bijūnų kvapsnis, žalia žolė, net blyškios ramunėlės. Ausų neberėžė mažų paukštelių veriantis čirškesys nei varnų kranksėjimas prie sąvartyno. Alydė triūsinėjo kieme, iki sužibo žvaigždės, prisimindama, kaip kitados gyveno, kaip buvo lengva, – o kad taip visados būtų lengva. Pelmis tupėjo pastatęs ausis prie savo puodelio palei tvarto duris, laukė likučių ir nuokošų iš melžtuvės. Oras taisėsi. Blogu oru Pelmio pienas visada surūgdavo.

Diagnozė

1986-aisiais, artėjant Gegužės 1-osios paradui, Alydė tvirtai žinojo, kad Martino koja šventės neatlaikys, bet Martinas paprieštaravo ir, paėmęs Alydę už parankės, energingai prisijungė prie eisenos. Rimtu veidu, žvelgdamas ateitin, ant raudono audinio plazdeno gražusis Leninas. Gaivus vėjelis lazgino vėliavas ir žmonių širdis, orą tirštino žiedų kvapai ir būgno tratėjimas.

Kitą dieną paskambino Talvė iš Suomijos.

– Mama, niekur neik iš namų.

– Ką? Kodėl? Kas atsitiko?

– Ar turi jodo?

– Ne.

– Ukrainoje sprogo branduolinis reaktorius.

– Negali būti.

– Gali. Suomijoje ir Švedijoje nustatytas aukštas radiacijos lygis. Černobylis. Tenai, aišku, šito neskelbia.

– Netiesa.

– Neišleisk tėvo iš namų ir nusipirk jodo. Tėvui nepasakok. Jis vis tiek nepatikės. Nevalgyk grybų nei uogų. Ir nerink jų.

– Nei grybų, nei uogų dar nėra.

– Tiesa. Tai rudenį. Neikit iš namų porą dienų. Už poros dienų radioaktyvios dulkės išsisklaidys. Suomijoje uždrausta karves gany-

ti, kad nepriėstų užkrėstos žolės. Turbūt neganys visą vasarą. Mes net gartraukiu nesinaudojam...

Pokalbis nutrūko.

Alydė padėjo ragelį. Talvė atrodė išsigandusi – tai buvo neįprasta. Šiaip jau jos balsas būdavo abejingas. Šitoks pasidarė, kai išvažiavo pas vyrą, į Suomiją. Nedažnai ji skambindavo – labai retai, ir tai suprantama: pokalbius reikėdavo užsisakyti ir ne visada juos paskirdavo, o jeigu paskirdavo, vargiai girdimos linijos tekdavo laukti valandų valandas. O ir šiaip būdavo nemalonu šnekėtis, žinant, jog pokalbio klausomasi.

Iš svetainės šūktelėjo Martinas:

– Kas skambino?

– Talvė.

– Ko?

– Šiaip sau. Pokalbis nutrūko.

Alydė prisėdo pasižiūrėti žinių. Apie Černobylį nieko nepranešė, nors sprogimas įvyko prieš kelias dienas. Talvės skambutis Martino daugiau nedomino. O jeigu domino, jis šito neparodė. Martino ir Talvės santykiai ypač pablogėjo nuo tol, kai Talvė išvažiavo. Martinas buvo suplanavęs dukters, šaunios pionierės, gyvenimą, numatęs puikią karjerą partijoje. Jis niekuomet nesusitaikys su tuo, kad Talvė liko Vakaruose.

Kitą dieną į kaimo parduotuvę atvežė prekes. Alydė, numynusi ligi ten dviračiu, atsistojo į eilę, bet užsuko ir į vaistinę jodo, kurio pirko daugelis. Vadinasi, tai tiesa. Kai Alydė sugrįžo namo, Martinas pasakė iš draugų sužinojęs apie avariją.

– Vėl melas! Vakarų propaganda.

Alydė pasiėmė buteliuką, ketino įlašinti ir Martinui, bet apsigalvojo.

Nuo gegužės devintosios karinis komisariatas pradėjo siuntinėti šaukimus kolūkio vyrams. Buvo sakoma, kad į mokymus. Nuo

Pergalės dienos išvažiavo keturi vairuotojai. Paskui – gydytojas ir ugniagesiai. Oficialiai apie Černobylio avariją dar nebuvo paskelbta. Sklandė visokių gandų, pasak kai kurių, į Černobylį siuntė disidentus. Alydę kamavo baimė.

– Daug kas gavo šaukimus, – tik tiek pasakė Martinas, bet nustojo burbėti apie Vakarų fašistų propagandą.

Senesni žmonės neabejojo, kad šaukimai liudija prasidėjus karą. Priksio sūnus susilaužė koją – lyg ir nušoko nuo stogo, norėdamas gauti gydytojo pažymą ir išsisukti nuo šaukimo. Ne vien jis taip padarė. Bet vietoj atleistųjų siųsdavo kitus.

Ir Alydė svarstė, ar tai ne karo pradžia. Ar šis pavasaris kuo nors keistas? O žiema? Bent jau pavasaris buvo kiek ankstyvesnis – ar tai ką nors reiškia? Ar ji, lauke atrinkdama sėklines bulves, turėjo pastebėti, kad žemė sausesnė nei kasmet tokiu laiku? Ir kad sniegas nutirpo kiek per anksti? Dulksnojo pavasario lietutis, lauke ji dirbo vien su palaidine trumpomis rankovėmis, – ar galėjo tada numanyti, jog kažkas negerai? Kodėl ji nieko nesuprato? O gal ji taip nuseno, kad nebesuuodžia?

Sykį Alydė matė, kaip Martinas nuskynė medžio lapelį, apžiūrėjo, perplėšė, pauostė rankas, pauostė lapelį, nuėjo patikrinti komposto, nusėmė žiedadulkes nuo lietaus vandens paviršiaus puskubilyje, pažiūrinėjo.

– Martinai, plika akim nepamatysi.

Martinas krūptelėjo lyg užkluptas darant ką nors nederamo.

– Ką čia tauški?

– Suomiai karvių neveda į ganyklas.

– Kvailiai.

Cemento Estijoje nebeliko, nes jo reikėjo Ukrainai, o iš Ukrainos ir Baltarusijos į Estiją pradėjo vežti daugiau maisto produktų. Talvė persergėjo motiną jų nepirkti. Alydė atsakė – ne, ne, nepirksianti.

Švaresnių Estijos produktų reikėjo Maskvai, o estams prekes vežė iš tų kraštų, kurių produktų Maskva dėl minėtos priežasties vartoti nenorėjo.

Vėliau Alydė girdėjo pasakojimus apie dolomito nuklotus laukus ir traukinius, prisigrūdusius evakuojamų žmonių, verkiančių vaikų, apie kareivius, varančius žmones iš namų, ir kažkokius keistai žibančius dribsnius, kurie nugulė kiemus ir kuriuos gaudydavo vaikai, o mažos mergaitės puošėsi plaukus, bet dribsniai nunykdavo, kaip kad paskui nunykdavo vaikų plaukai. Vieną dieną Priksio žmona turguje sugriebė Alydę už rankos ir sušnibždėjo: dėkui Dievui, kad sūnus susilaužė koją, dėkui Dievui, susiprato taip padaryti. Priksio žmona išklojo, ką sūnaus draugai, kurie buvo išvežti, pasakojo apie tą nelaimę. Tų vaikinų nedžiugino algos, padidintos už Černobylyje praleistą laiką, nes jų oda spinduliavo baimę. Jie ten pamatė neatpažįstamai tinstančius ir pampstančius žmones. Matė juos raudančius dėl savo namų, matė žemdirbius, paslapčia sugrįžtančius dirbti į uždraustus laukus. Matė, kaip buvo plėšiami tušti namai, matė, kaip turguose buvo pardavinėjami vogti daiktai, kaip po visą šalį plito televizoriai, magnetofonai ir radijo aparatai, motociklai ir karakulių kailiniai. Jie daigojo šunis bei kates ir vis vertė ir vertė juos į duobes. Maitos smarvė, žeme užversti namai, medžiai, laukai, nukastos žemės sluoksniai, palaidotos kopūstų galvos, svogūnai, krūmai. Jų klausdavo, gal jau pasaulio pabaiga, gal karas, o galbūt ir viena, ir kita? Su kuo kariaujama, ką reikia įveikti? Senutės, be perstojo darančios kryžiaus ženklus. Be perstojo – skaidrioji ir krūminė.

Priksio žmona labiausiai pabrėžė tai, kad vienas vaikinų davė prasmingą patarimą tiems, kurie iš ten sugrįš: niekada neprisipažinti buvus Černobylyje, jus atstums visos merginos. Niekada neprisipažinti, nes nė viena moteris nenori susilaukti kūdikio nuo apšvitinto vyro. Priksio žmona pasakojo, jog sūnaus draugą moteris paliko ir išsivedė vaikus, nes nenorėjo, kad apšvitintas tėvas paliestų

vaikus. Priksio žmona buvo girdėjusi ir apie kitą moterį, kuri paliko černobylietį, tą moteriškę buvo apsėdę košmarai. Ji sapnuodavo be atvangos gimdanti trigalvius veršiukus ir kates, kurių kailį keičia žvynai, sapnuodavo gimdanti bekojus paršelius. Moteris nepakėlė tų sapnų ir savo vyro artumo, o išėjo pas sveikesnį.

Išgirdusi apie moteris, kurių vyrai tapo radioaktyviomis atliekomis, Alydė sukrūpsėjo, krūpsėjimas perėjo į drebulį, ir į gatvėj sutinkamus jaunus vyrus ji pradėjo žiūrėti kitomis akimis, ieškojo tarp jų sugrįžusių iš tenai ir pastebėdavo jų veiduose tai, kas jai buvo pažįstama. Pamatydavo tai jų žvilgsniuose, aptrauktuose kažkokio šešėlio, ir ją suimdavo noras paglostyti tokiam vaikinui skruostą, paliesti jį.

Galop Martinas Trū susmuko savo namų kieme, didinamuoju stiklu apžiūrinėdamas beržo lapelį. Radusi vyrą, Alydė atvertė jį veidu į dangų ir pamatė paskutinę Martino veido išraišką. Ji kaip gyva nebuvo mačiusi Martino nustebusio.

TREČIA DALIS

Ar tu laimingas, klausia motinos,
kai nueiname jų aplankyti

Paul-Eerik Rummo

1950 05 30

Už laisvą Estiją!

Lydė jau nebedirba to darbo, nebekankina žmonių mokesčiais ir normomis. Ji nesakė kodėl. Gal mano žodis turėjo reikšmės. Kai pasakiau, kad tokiu darbu ji tarnauja dvasiniam priešui, daugiau niekam. O gal kas nors ją primušė. Sykį kažkas pradūrė jos dviračio padangas. Lydė nunešė dviratį į tvartą ir paprašė manęs užlipdyti, aš atsisakiau. Išrėžiau, kad užklijuos parankinis, kuris tarnauja šiai Šėtono karalystei. Martinas vakare jas užlipdė.

Kai pasakė, kad daugiau nebedirbs to darbo, Lydė tarsi laukė kokios padėkos, akys taip blizgėjo. Nusispjauti norėjosi, bet tik pakasiau Pelmį. Žinau tuos jos triukus.

Paskui ji staiga panoro sužinoti, ar nebuvau sutikęs miške kokių pažįstamų.

Nepasakiau.

Taip pat norėjo sužinoti, kas vyko miške. Ir Suomijoje, ko aš ten važiavau.

Nepasakiau.

Lydė ilgai pešė iš manęs, kodėl aš ne su vokiečiais, jeigu pirmiau vykau pas juos.

Nepasakiau.

Ne moterų reikalas.

Sugrįžau į kambarėlį.

Lydė nenori manęs išleisti į mišką. Ji neprisipažįsta, bet aš esu vienintelis, kuriam ji gali negiedoti komunistinių giesmelių, o kiekvienas nūsta tokio pašnekovo, su kuriuo gali atvirai pasikalbėti. Todėl ji nenori manęs išleisti.

Mano laukuose auga javai, o aš jų nematau.

Kur mano mergaitės, kur Linda ir Ingelė? Rūpestis tiesiog drasko.

Hansas Pekas, Eeriko sūnus, Estijos ūkininkas

Alydės Trū vienatvė

Alydė nesuvokė, kaip jos su Ingele nuotrauka pakliuvo Zarai į rankas. Mergina šnekėjo apie sienpopierį ir indaują, bet Alydė neprisiminė ką nors slėpusi už sienpopierio. Ji sunaikino visas nuotraukas, bet gal Ingelė paslėpė nuotraukų dar tada, kai čia gyveno? Bet kokia prasmė – kam Ingelei taip daryti, kam slėpti įjudviejų nuotrauką? Tiesa, Ingelės krūtinę nuotraukoje puošė „Jaunosios Estijos" ženklelis. Bet jis buvo toks mažytis – kas jį pastebėtų – gal tik pati Ingelė.

Nuvariusi Zarą miegoti, Alydė nusimazgojo rankas ir puolė barškinti sienos ir indaujos, bedžiojo sienpopierį, kaišiojo peilį į spintelės plyšelius, grindjuostės tarpą, bet nieko nerado. Spintelėje skimbčiojo tik indai ir už talonus susipirktų degtinės butelių atsargos.

Mergina tolygiai alsavo kambaryje, radijas traškėjo apie rinkimus, prieš akis gulėjo nuotrauka su amžinai gražia Ingele. Alydė prisiminė tą dieną, kai jodvi ėjo fotografuotis į „B. Veidenbaum Modern" ateljė. Ingelei buvo aštuoniolika. Jos užsuko į Dytrich kavinę, Ingelė gėrė varšuvietišką kavą, Alydė – karštą šokoladą. Karšta akytoji bandelė tirpo burnoje, kvepėjo jazminai. Ingelė nusipirko sluoksniuotos tešlos pyragaičių, Helena Dytrich suvyniojo juos į baltą popierių ir pritaisė prie kaspinėlio medinį laikiklį – kavinė garsėjo tuo ypatumu – dailiais, patogiais nešti paketėliais. Tabako dūmai, laikraščių šnaresys. Tuomet jodvi dar viską darė drauge.

Alydė pasitaisė plaukų segtuką. Delnas sudrėko, kakta iki pat plaukų buvo suprakaitavusi.

Krosnyje tarp žarijų nuotrauka susirietė. Alydė įmetė į pakurą dar kelias pliauskas.

Jai panižo ausį. Mostelėjo ranka. Musė nuskrido.

Zarą pabudino rytmečio saulės plykstelėjimas. Durys į virtuvę buvo atdaros, Alydė sėdėjo prie stalo ir žiūrėjo į ją. Kažkas negerai. Paša? Gal jos ieško per radiją? Ką? Zara atsisėdo, pasilabino.

– Talvė neatvažiuos.

– Ką?

– Paskambino ir pasakė, kad apsigalvojo.

Alydė kilstelėjo ranką prie akių ir pakartojo, jog Talvė neatvažiuos.

Zarai atėmė žadą – puikūs jos planai netikėtai subiro. Sugurėjusi į nieką viltis akyse nublanko. Talvė su mašina neatvažiuos. Laikrodžio rodyklės trūkčiojo, Paša artinosi: Zarai jau svilo kulnys, sprandą degino Pašos taikiklis, jo automobilis ūžė automagistrale, į šalis žerdamas žvyro akmenis. Zara nejudėjo, lauke mirguliavo šviesos, o ji nepajudėjo iš vietos, žinių apie Alydę ir apie tai, kas kitados nutiko, ji daugiau nesukaupė, turėjo tiek pat šykščiai, atsakymų į klausimus neatrado. Per radijo stotį „Kukū" pranešė laiką ir pradėjo skaityti žinias, netrukus baigs jas skaityti – diena lėkė pirmyn, o Talvė nei Talvės automobilis neatvažiuos, bet atvažiuos Paša.

Zara įėjo į virtuvę ir pastebėjo, kad Alydė krūpčioja. Atrodė, kad ji verkia, bet Alydė sėdėjo nutykusi, nuleido rankas į skraitą, ir Zara pamatė, kad jos akys sausos.

– Ak, atsiprašau, labai gaila. Skaudus nusivylimas, – greitosiomis išbėrė Zara.

Alydė atsiduso ir Zara atsiduso, nutaisė atjauslų veidą, sykiu stumdama mintį, kad dabar ne laikas aikčioti. Ar Alydė dar gali jai padėti, ar dar laiko rankovėje kokią nors kortą? Jeigu taip, Zara turė-

tų jai prisimeilinti – nevalia liesti nei nuotraukos, nei senelės, kurių Alydė negali pakęsti. Nuotraukos niekur nematė, o kur ji, Zara nedrįso paklausti. Gal Zara turėjo mesti sumanymą pabėgti ir klusniai laukti to, kas lemta?

Aišku, senelė jau gavo Pašos išsiųstas nuotraukas. Paša tikrai nedelsė. Gal ir Saša jas gavo. Gal ir mama, ir dar bala žino kas. Gal Paša dar ką nors padarė – ar namuose viskas gerai? Ne, apie tai dabar verčiau negalvoti. Reikia sukurpti naują planą. Alydė sėdomis pasirėmė lazdos ir tarė:

– Talvė sakė, kad turi skubių darbų, bet kokie tie skubūs darbai! Drybso namuose per dienas kaip ponia, – šito visuomet ir troško. Kuo tu norėjai būti?

– Gydytoja.

Alydė atrodė nustebusi. Zara paaiškino norėjusi užsidirbti mokslui, todėl išvažiavusi į Vakarus. Ketinusi sugrįžti iškart, kai tik susitaupys ganėtiną sumą, bet paskui atsirado Paša ir daug kas sužlugo. Alydė suraukė kaktą ir paprašė Zaros papasakoti ką nors apie Vladivostoką. Zara krūptelėjo. Nejau dabar tinkamas metas visokiems prisiminimams? Atrodo, Alydė visai užmiršo Zaros persekiotojus. O gal nenori, kad Zara pastebėtų ją susijaudinus, gal Alydė nuovokesnė už Zarą? Gal joms liko tik sėdėti ir šnekėtis? Gal protingiausia dabar daryti, ką gali – džiaugtis šia valandėle, kai Zara pagaliau turi progą prisiminti Vladivostoką. Zara prisivertė ramiai atsisėsti prie stalo, pastūmėti kavos puodelį Alydei, kai ši pasiūlė surogato, paskui prisivertė paimti gabalėlį grietininio pyrago – neva Talvės mėgstamiausio. Alydė nakčia jį iškepė, manydama, kad Talvė šiandien atvažiuos.

– Juk jūs beveik nemiegojot?

– Ko senam miegoti?

Gal čia ir slypi Alydės abejingumo priežastis? Alydė stovėjo su kavavire rankoje prie stalo, tarsi nežinodama, kur ją padėti. Alydė Trū atrodė vieniša. Zara krenkštelėjo.

– Papasakosiu apie Vladivostoką.

Alydė krūptelėjo, pastatė kavavirę ant grindų, pati atsisėdo į kėdę.

– Na, papasakok.

Zara pradėjo nuo paminklo, įamžinančio garbingas Tarybų Sąjungos kovas dėl Rytų, paskui papasakojo apie uostus, apie tai, kad lentinės sienos ten kvepia Japonijos jūra, apie medines pastatų gražmenas, apie sniegą admirolo Fokino ir Svetlanskajos gatvėse, apie armėniškus valgius, apie mamos draugę, kuri gamino saldžiausius pasaulyje armėniškus gardumynus ir dolmą, kuri marinavo daržoves ir kurios baklažanus valgė liežuvį rydama, kurios dangiškiesiems šakarišiams palietus gomurį, sniego pūtiniai lauke atrodydavo kaip cukriniai net rytojaus dieną. Tikrai būdavo saldesni už sutirštintą pieną! Namuose grotuvas sukdavo Zaros Doluchanovos arijas, armėniškas liaudies dainas armėnų kalba ir Pučinį itališkai ir visokiom kitokiom kalbom, o Zarai buvo duotas Doluchanovos vardas. Mama kraustėsi iš proto dėl angeliško Doluchanovos balso, vis ieškodavo naujienų apie jos keliones į Vakarus, visur kur – visus miestus, visokias šalis! Su tokiu nuostabiu balsu ji visur nukakdavo! Nežinia kodėl tik Doluchanovos dainos uždegdavo mamą. Zarai nusibodo ir Doluchanova, ir draudimai prasižioti skambant jos dainoms, ji mieliau pas draugę klausydavosi „Mumiy Troll" dainos „Novaja luna aprelja" – Ilja Lagutenko buvo nuostabus, jis mokėsi toje pačioje mokykloje, kurioje mokėsi Zara. Kartais senelė vesdavosi Zarą pažiūrėti laivų, plaukiančių į Japoniją – senelė eidavo tik į daržą ir tų laivų pažiūrėti, tiktai laivų: jūros vėjas mušdavo į kaktą, stumdavo nuo jūros. Nuo geležinkelio stoties iki Maskvos buvo 9000 kilometrų, bet į Maskvą jos niekad nenuvažiavo, nors Zara norėjo kada nors ją pamatyti. O kokia vasara – Vladivostoko vasara, tos Vladivostoko vasaros! Vienais metais kažkas sumąstė, kad nagų lakas bus blizgesnis įmaišius į jį aliuminio miltelių, ir netrukus vasaros saulėje žibėjo visų miesto merginų nagai.

Pradėjusi pasakoti, Zara užsidegė. Žodžiai jai skonėjo. Pasidarė ilgu net Zaros Doluchanovos. Ir „Mumiy Troll".

Katia taip pat Zaros prašydavo papasakoti apie Vladivostoką, ir Zara mėgino, bet nepavyko. Zaros galvoj slinko tik paskiri Vladivostoko vaizdai ir dar tie, kuriuos prisiminė, kalbėdamasi su Katia, bet nenorėjo jų perpasakoti Katiai, taip pat nenorėjo sakyti, kad Černobylio metais senelė pradėjo ruošti džiūvėsius karui, kad po avarijos jos žiūrėjo televizorių, nežinodamos, kas atsitiko, o per televizorių rodė Kijevo gatvėse šokančius žmones. Černobylio tema buvo slogi, nes Katia buvo kilusi iš to krašto, todėl troško ištekėti už užsieniečio ir domėjosi Vladivostoku. Nes Katia norėjo turėti vaikų. Radusi tinkamą kandidatą į tėvus, ji neketino pasisakyti kilusi iš Černobylio, būtų sakiusi kitą vietą. Ir Zara manė, jog Katia nusibrėžusi gerą planą, ji norėjo paklausinėti daugiau – Katia nešvytėjo tamsoje ir niekuo nesiskyrė nuo kitų merginų. Be to, Katia sakė, kad apie Černobylį reikia kuo mažiau šnekėti, kuo mažiau rašyti ir kuo mažiau žinoti. Katia buvo teisi. Zarai nesinorėdavo Katios apkabinti net tada, kai ta verkdavo, pagauta šeimos ilgesio ar pabuvusi su bjauriu klientu. Ji verčiau paguosdavo Katią šnekėdama apie ką kita – bet ką, tik ne apie Vladivostoką. Ten tarytum nederėjo prisiminti gimtojo miesto. Zara tarsi buvo neverta tų prisiminimų. Sakytum, prisileidusi tuos gražius prisiminimus toje vietoje, tame krašte ir toje patalpoje, juolab juos pasakodama, suteršty. Tik retkarčiais Zara per audinį paliesdavo paslėptą nuotrauką, patikrindavo, ar tebėra. Paša, aišku, žinojo, jog Katia – viena Černobylio merginų, nes parsivežė ją iš to krašto, bet Katiai liepė prisistatinėti esant iš Rusijos, jeigu klientas paklaus, nes nė vienas klientas nenori kišti pimpalo į mirtį.

Zara stengėsi išmesti Katią iš galvos, nenorėjo apie ją pasakoti Alydei, tad reikėjo toliau šnekėti apie Vladivostoką. Alydė jau beveik šypsojosi ir įdėjo Zarai antrą gabalą pyrago. Zara neatsisakė ir pasi-

juto pasielgusi įžūliai. Iš atminties neišsitrynė įprotis visais atvejais prašyti Pašos leidimo. Ji įžūlauja, valgydama pyragą be Pašos leidimo. Ji įžūlauja, pasakodama apie savo gimtinę žmogui, su kuriuo kalbasi be Pašos leidimo. Ji įžūlauja, jai nedera čia būti – tokioj vietoj, kur nereikia prašyti leidimo nusišlapinti. Jeigu jai dabar įsiskaudėtų galvą, Alydė tikriausiai neprašoma pasiūlytų vaistų. Jeigu užeitų moteriški negalavimai, Alydė irgi kuo nors juos maldytų – paruoštų vonią, atneštų į lovą karšto vandens butelį, ir Zara už tai neliktų skolinga. Šitas pramanas gali išsisklaidyti kiekvieną akimirką, Zara gali smukti į pažįstamą tikrovę: kiekvieną akimirką Paša su Lavrentijum gali įsukti į kiemą, kiekvieną akimirką – ir ji jau nebegalės pasakoti apie Vladivostoką, teršti gimto krašto prisiminimų šio pasaulio potyriais. Bet kol kas gali juos atkurti atmintyje.

– Juk tu tenai buvai laiminga, – tarytum nustebo Alydė.

– Žinoma, buvau.

– Kaip čia dabar – žinoma?

Staiga Alydė nudžiugo, tarsi sugalvojusi kažką visai negirdėta.

– Na, bet juk tai puiku!

Zara palenkė galvą.

– Taip. Ir kai tapau pioniere, buvo smagu.

Ji niekuomet nemokėjo deramai žygiuoti ir panašių dalykų. Bet buvo smagu sėdėti prie laužo ir dainuoti. Ir pionierės ženkliuku didžiavosi. Gėrėdavosi jo raudoniu, glostydavo skaisčią, auksinę Lenino kaktytę, auksines ausis.

Vis dėlto šnekant apie Vladivostoką, Katia vis iškildavo Zaros atminty. Ji jau niekada Katiai nebepapasakos apie Vladivostoką. Ji nespėjo, o Katia prašė tiek nedaug. Zara manė, jog išauš diena, kai ji galės padėti Katiai tapti vladivostokiete, o paskui buvo per vėlu. Gal ji turėtų rizikuoti – iškvosti iš Alydės paslaptis, nors tokiu atveju ši nepadėtų jai pasislėpti nuo Pašos?

1991-ieji, Berlynas

Mergaitė kaip pavasario diena

Paša įjungė vaizdo grotuvą. Iš pradžių ekrane pasirodė stačias raudonas pimpalas, paskui – pusamžio vyro nudribęs plaukuotas pilvas, galiausiai – jaunos merginos krūtys. Vyras liepė merginai gniaužyti krūtis, ta pradėjo minkyti, trinti jas, o vyras įniko tampyti pimpalą. Ekrane pasirodė kitas vyras, jis praskėtė merginai kojas, plačiai išžergė, išsitraukė vienkartinį skustuvą ir nuskuto gyvaplaukius.

Paša klestelėjo ant sofos, patogiai atsirėmė ir atsisegė užtrauktuką.

– Eikš pasižiūrėti.

Zara per lėtai ėjo, todėl Paša prišokęs trūktelėjo ją prie ekrano, nusikeikė, vėl įsidrėbė ant sofos ir išsitraukė pimpalą. Filmas sukosi toliau. Paša pradėjo masturbuotis. Odinis švarkas gurgždėjo. Už lango švietė diena. Žmonės ėjo į parduotuvę, pirko *bratwurst* dešreles, raugintus kopūstus, tarškėjo vokiškai, ant parduotuvės lempos zyzė musė...

– Žiūrėk!

Paša plojo jai per užpakalį ir, atsisėdęs šalia, stebėjo, ar ji tikrai žiūri. Paša nuplėšė jos chalatą, liepė atsistoti keturpėsčia, atsukti užpakalį, – atgręžk šikną, stok veidu į ekraną.

– Išskėsk kojas.

Ji išskėtė.

– Daugiau.

Taip ir padarė.

Paša smaukėsi jai už nugaros.

Ekrane pilvotas vyras artino pimpalą merginai prie veido, ketindamas ant jo nuleisti.

Mergina buvo Zaros veidu.

Ant veido pasiliejo sperma. Antrasis vyras įėjo į merginą ir pradėjo stenėti. Paša nuleido, šilti glitėsiai nusiureno Zaros šlaunimis. Paša užsisegė kelnes, pasiėmė skardinę alaus. Sprigtelėjo dangtelį. Bemaž tuščiame kambaryje sububsėjo godūs gurkšniai. Zara tebestovėjo keturpėsčia priešais vaizdo grotuvą. Jai skaudėjo kelius.

– Atsisuk.

Zara atsisuko.

– Pasitepk šituo putę. Kaip reikiant pasitepk.

Zara atsigulė aukštielninka ir ėmė teptis Pašos sperma.

Paša pasiėmė fotoaparatą, spragtelėjo.

– Turbūt supranti, kur atsidurs šitos nuotraukos ir šitie filmukai, jei iškrėsi kokį triuką.

Zaros ranka stabtelėjo.

– Nusiųsiu jas tavo *babuškai*. Paskui Sašai ir Sašos tėvams. Mes turim jų pavardes ir adresus.

Oksanka jiems papasakojo apie Sašą? Zara jau nebenorėjo prisiminti Sašos. Vis dėlto prisimindavo jį kaip balsą, tariantį Zaros vardą ir kartais ją pabudinantį. Kartais ji tik dėl to prisimindavo esanti Zara, o ne Nataša. Ypač – nusmigusi iki miego ribos, kai iškiožijusiame alkoholio ir kitokių kvaišalų krašte ūmai pajusdavo Sašos apkabinimą, nors iškart nusikratydavo to jausmo. Jiedu su Saša niekad neturės bendrų namų, negers drauge šampano per diplomų įteikimo šventę, tad verčiau apie tai nemąstyti, verčiau išgerti stiklinę degtinės, murktelėti *kaliošų*, išsikaulyti iš Lavrentijaus *amfos* ir nerti gilyn. Ir apskritai neverta per daug sukti galvos – paprasčiau ir lengviau stumti dienas. Gana prisiminti vieną dalyką: nors Pašos juosta rodo Zaros veidą, tai ne Zaros, o Natašos istorija, kuri niekada nebus Zaros istorija. Zaros istorija kažkur kitur, o Natašos – filme.

1992-ieji, vakarų Estija

Net šuo nenukanda prigimties grandinės

Kai mergina pradėjo pasakoti apie savo Vladivostoką, antakis nustojo trūkčioti, ji liovėsi trynusi ausies lezgelį, skruoste atsirado šypsenos duobutė, dingo, paskui vėl sušvito. Virtuvėn plūstelėjo saulė.

Mergina turėjo dailią noselę. Tokią, į kurią miela žiūrėti nuo gimimo. Alydė pamėgino įsivaizduoti Talvę vietoj Zaros – lyg su Talve šnekėtis virtuvėj prie stalo, tviskančiom akim pasakoti apie gyvenimą, bet nepavyko. Atvažiavusi aplankyti, Talvė visada skuba atgal. Jeigu Alydė būtų buvusi kitokia motina, gal ir Talvė būtų kitokia? Gal paklausta, ar ką nors pasisėjo darže, nepurkščiotų į telefoną, kad Suomijoj ji visko nusiperka parduotuvėje. Jeigu Alydė būtų buvusi kitokia, gal per obuolių derlių Talvė atvažiuotų pagelbėti, o nesiuntinėtų tik blizgias naujos virtuvės, naujos svetainės, naujo virtuvės kombaino nuotraukas, gal ir savo nuotraukų atsiųstų. Gal jaunumėj nebūtų susižavėjusi savo draugės teta iš Švedijos, kuri turėjo automobilį ir siuntinėjo mergaitėms žurnalus „Burda". Gal Talvė nebūtų žaidusi valiutinės parduotuvės, nebūtų pradėjusi mokytis disko šokių. Gal Talvė nebūtų norėjusi iš čia išvažiuoti. Nors kiti irgi norėjo, tad gal ne Alydė kalta dėl Talvės noro išvažiuoti. Bet kodėl šita šviesiai Vladivostoką atsimenanti mergina nenorėjo išvažiuoti į Vakarus? Ji tenorėjo tenai užsidirbti. Daug buvo Estijoje tokių, kurie pasilikę čia nepaliovė aimanuoti, kad per karą reikėjo važiuoti į Suomiją arba į Švediją, tad gal tos aimanos sykiu su lopšine persidavė ateities kartoms. O gal Talvė užsimanė užsieniečio

vyro todėl, kad tėvų santuoka jai buvo blogas pavyzdys. Šita mergina norėjo tapti gydytoja, norėjo sugrįžti namo, o Talvė paauglystėje troško ištekėti už užsieniečio ir išvykti su juo į Vakarus. Tai prasidėjo nuo popierinių lėlių, kurioms drabužėlius paišė, nusižiūrėjusi į „Burdą", o tęsėsi „Sangar" džinsų trynimu kiaurą vasarą. Talvė su savo draugėm be paliovos juos zulindavo plyta, kad būtų taip nunešioti kaip vakariečių. Tą pačią vasarą kaimynų vaikai žaisdavo žaidimą „Važiuojam į Suomiją": pasidirbę plaustelį, perplaukdavo griovį ir sugrįždavo atgal, nes nežinodavo, ką toj Suomijoj veikti. Martino nusivylimas augo diena iš dienos. Tuomet Alydė nesuprato kodėl, bet dabar, kai iškilo žemių grąžinimo klausimas, ir ji prisipažįsta nusivylusi Talve, nes ši visai nesidomi grąžinimo bylos eiga nei dokumentų tvarkymu. Jeigu Alydė būtų buvusi kitokia motina, gal Talvė dabar jai padėtų kovoti?

Dieną prieš atsirandant merginai, Aina vėl buvo atėjusi pasišnekėti apie žemės grąžinimo bylą, ir Alydė jai balažin kelintą kartą patarė: Aina turi teikti dokumentus drauge su broliais, nors jie ir girtuokliai. Jeigu kuriam nors jų nutiks nelaimė, bent vienas liks tuos reikalus tvarkyti. Nes Aina laukė bent jau, kol kariuomenė išeis, mat spėjo, kad rusai sugrįš, o kas tada – gal ir vėl vežimai dardės į geležinkelio stotį? Alydė turėjo sutikti: nepanašu, kad kareiviai rengiasi trauktis, o tik vis apvaginėja kaimą, išsiveda buliukus, išsineša iš parduotuvių cigaretes. Tiesa, ir naudos iš jų gali turėti – nusipirkti kariuomenės benzino.

Alydei peršėjo akis, gniaužė gerklę. Net šitą rusę, kuri sėdi ant išklebusios kėdės, jos virtuvės reikalai domina labiau negu dukterį. Talvė niekuomet nepasakos apie vaikystę taip gražiai kaip šita mergina. Talvė niekuomet jos neklausė, kaip pasigaminti medetkų tepalo. O šita mergina domėjosi, ko tokiam tepalui reikia. Ją turbūt domintų visos iš Krėlio močiutės išmoktos gudrybės ir tai, kokie augalai renkami rytą, kokie – per jaunatį. Jei galėtų, šita mergina tikrai su ja eitų rinkti jonažolių ir kraujažolių, kai ateitų laikas, o Talvės ji niekad nepriprašytų.

1953–1956 m., vakarų Estija

Alydė nori naktimis miegoti ramiai

Kai Alydė atvažiavo į gimdymo namus, rusės moterys šaukė: *Batiuška Lenin, pomogi mne!* Batiuškos Lenino pagalbos jos šaukėsi ir tada, kai Alydė su Talve išvažiavo, o Martinas Leninui dėkojo už tai, kad namuose atsirado zirzli žindukliukė. Martinas ilgai laukė kūdikio, laukimas jį deginte degino, nes buvo jau įtikėjęs, jog niekuomet netaps tėvu. Alydė dėl to neliūdėjo, mat jau nebenorėjo šalia matyti vaikų, nenorėjo auginti vaiko, pratęsiančio jos giminę šitam naujajam pasauly ir tapsiančio šio pasaulio nauju žmogumi, bet Stalino mirties metais, per patį Tėvo netekties sąmyšį, jos įsčiose ėmė augti vaikelis. Martinas šnekino jį dar negimusį, o Alydė nemokėjo kalbėti su mergaite net tada, kai ši atėjo į pasaulį. Veblenimus Alydė paliko Martinui, o pati virino degtinės butelius, iš kurių maitino kūdikį, vis žiūrėdama, kad žindukai puode nepatamsėtų, kaitino adomąsias adatas ir badė jomis žindukus. Talvę maitino Martinas. Net per pietų pertraukas ateidavo atlikti šios svarbios užduoties – Alydė kartais pamėgindavo, bet nieko neišeidavo – mergytė liaudavosi verkti tik tada, kai pareidavo tėvas.

Alydė kitokiais būdais užtikrindavo dukters vaikystės ramybę.

Vieną vakarą Martinas parėjo namo prasmirdęs degtine ir sėdo darinėti grybų – tarpais surūkydavo „Primos“ cigaretę ir toliau valė

grybus. Iš radijo taško sklido pompastiškos kalbos apie socialistinio darbo vyksmą, apie tai, kas ir kur viršijo išdirbio normas. Alydė ruošė morsą su „Kosmos“ džemu – išspaudė tūbelę į ąsotį, užpylė virintu vandeniu, įbėrė citrinų rūgšties. Vanduo nusidažė raudonai, Alydė padavė mergaitei beveik tuščią tūbelę, ta išsyk ėmė laižyti serbentų uogienę.

– Jos sugrįš.

Alydė iškart suprato, apie ką šneka Martinas.

– Juokauji.

Bet Martinas nejuokavo.

– Prasidėjo reabilitacija.

– Ką tai reiškia?

– Kad Maskva leidžia jiems grįžti. Taip šneka Taline.

Alydė vos susilaikė neburbtelėjusi, kad Nikita kvailys, bet prikando liežuvį, nes dar nežinojo, ką Martinas mano apie jį. Težinojo, kad Nikita jam panašus į darbo žmogų. Alydei jis buvo panašus į kiaulę, o žmona – į kiaulininkę. Dažnas būtų pritaręs Alydei, nors garsiai ji niekada nereiškė savo nuomonės. Bet kad jos sugrįš?.. Kaip tik tada, kai gyvenimas įeina į vėžes, Nikitos galvon šovė pati kvailiausia mintis. Ką jis iš tiesų sau mano? Kur jis juos visus padės?

– Joms nevalia čia parvažiuoti. Daryk ką nors.

– Ką?

– Nežinau! Kad jos neparvažiuotų čia! Apskritai į Estiją. Nevalia jų čia leisti!

– Nusiramink! Visi pasirašė pasižadėjimą tylėti pagal 206 straipsnį.

– Ką tai reiškia?

– Kad nekalbės apie tai, kas susiję su jų bylom. Ir manau, kad išėję jie turės pasirašyti kitą pasižadėjimą. Dėl buvimo lageryje.

– Vadinasi, jiems bus uždrausta šnekėti apie tuos dalykus?

– Nebent norės trūks plyš sugrįžti ten, iš kur parvažiavo.

Kiršūs balsai pravirkdė Talvę. Martinas paėmė mergaitę ant rankų, pradėjo raminti. Alydė susigrabinėjo spintelėje „Palderjano" buteliuką. Rodės, linguoja grindys.

– Sutvarkysiu tą reikalą, – pasakė Martinas.

Alydė patikėjo savo vyru, nes ir tuolaik jis ištesėjo pažadą. Ir Martinas jos nenuvylė.

Jos negrįžo.

Pasiliko tenai.

Ne tik į šiuos namus joms buvo uždrausta sugrįžti. Ir į aplinkines vietoves. Tik kuriame Estijos krašte jos įsikūrė, Alydė negalėjo...

Ji troško naktimis miegoti ramiai. Ramiai vaikščioti sutemus, mėnesienoj ramiai minti dviratį, po saulėlydžio be baimės žingsniuoti per lauką, o ryte pabusti namuose, kurie pernakt ugnim nedegina nei jos, nei Talvės. Troško semti vandenį iš šulinio ir matyti, kaip kolūkio autobusas parveža Talvę iš mokyklos namo, troško, kad Talvė būtų saugi ir tada, kai ji nesaugo. Ji troško niekuomet jų nebesusitikti. Jos troškimai nebuvo labai dideli. Juk bent tiek galėjo padaryti dukters labui?

Kai tie, kuriuos paleisdavo iš lagerio, sugrįždavo, pradėdavo kurti naują gyvenimą, Alydė juos atpažindavo minioje. Atpažindavo iš patamsėjusio žvilgsnio, kuris būdavo visų vienodas – tiek jaunų, tiek senų. Gatvėje ji traukdavosi į šalį, traukdavosi jau iš tolo, išsigąsdavo, tada traukdavosi ir nusigręždavo. Išsigąsdavo dar nesuuodusi lagerio kvapo ir akyse pamatomo lagerio suvokimo. Jų visų žvilgsnį blausė tas suvokimas – lagerio suvokimas.

Viena jų galėjo būti Ingelė. Arba Linda. Nuo tos minties Alydei suspausdavo krūtinę. Linda jau taip suaugusi, kad Alydė gali jos neatpažinti. Arba koks praeivis gatvėj gali būti iš vieno lagerio su Ingele, iš vieno barako – tas, su kuriuo Ingelė kalbėjosi, tas, kuriam galbūt papasakojo apie savo seserį. Gal Ingelė turėjo pasiėmusi nuotraukų, – iš kur Alydei žinoti? Gal Ingelė parodė sesers nuotraukas tam, kuris praėjo gatvėj pro Alydę, ir gal tas ją atpažino. Gal jis

žino ką nors apie Alydės Trū nedorus darbus, nes lageriuose kalbos sklisdavo žaibu. Gal tas iš lagerio paseks ją ir kitą naktį sudegins jų namus. Ar tiesiog svies į pakaušį akmenį, kai ji pėsčiuos namo. Gal tas kažkas parblokš ją einančią per lauką. Taip nutikdavo. Keistos nelaimės užklupdavo žmones, netikėtai partrenkdavo mašina. Martinas sakė, kad lageriuose jiems nerodė dokumentų, kad jos nesužinos ničnieko, bet juk visi barakai turi sienas. O ten, kur sienos, randasi ir ausų.

Tie, kurie sugrįždavo iš lagerių, niekad niekuo nesiskųsdavo, su viskuo sutikdavo ir niekad neverkšlendavo. Tai buvo nepakeliama. Alydę pagaudavo baisus troškimas išdraskyti raukšles iš jų akių kertelių, išdraskyti skruostų rėžius, suvynioti į kamuolį ir sviesti į traukinį, važiuojantį už Narvos.

Martinas didžiuojasi savo dukterimi

Tik vieną kartelį Martinas supyko ant Talvės. Porą savaičių prieš Naujuosius metus Talvė tekina parlėkė namo. Namuose Alydė buvo viena, todėl Talvė manė, kad mama galės atsakyti į klausimą, kurio ji nepajėgė suturėti savyje, iki pareis tėtis.

– Mama! Mama, kas yra Kalėdos?

– Alydė toliau ramiai maišė padažą.

– Brangute, turėtum paklausti tėvelio.

Talvė nuėjo į priemenę laukti tėvo – atsisėdo, atsirėmė į rąstinę sieną ir ėmė spardyti slenkstį.

Parėjęs namo, Martinas persiuto. Ne už Kalėdas, nes tikriausiai nebūtų įtikinamai paaiškinęs, kas tai yra. Tūžmas jam pakilo anksčiau, nes Talvė pirmučiausia panūdo sužinoti, kas tas Išsivadavimo karas, apie kurį rašoma knygoje.

– Kokioje knygoje?

– Šitoje.

Talvė padavė tėvui knygą.

– Iš kur ją gavai?

– Teta davė.

– Kokia teta? Alyde!

– Aš nieko nežinau! – iš virtuvės sušuko Alydė.

– Kokia teta, Talve?

– Milvės mama. Mes pas ją žaidėm.

Martinas pašokęs išlėkė. Net švarko neapsivilkęs. Ir išsivedė mergaitę, kad parodytų, kur gyvena Milvė.

Pirma namo sugrįžo Talvė – tekina, verkdama, o vakare prisėlino prie tėvo taikytis. Į virtuvę paplūdo tabako dūmai, netrukus pasigirdo Talvės kikenimas, o Alydė gūžėjo prie auštančių bulvių. Vištų lesalo dubuo stovėjo pilnas, ant stalo vėso vakarienės padažas, jo paviršių jau traukė plėvelė. Ant kėdės laukė Martino kojinės nunešiotais kulnais, po kėde – pilnas krepšys karštinės vilnos. Jokios abejonės: Talvė mokykloje rytoj erzins tuos vaikus, kurių šeimos švęs Kalėdas. O vakare papasakos tėvui, kaip paleido sniego gniūžtę į Priksio sūnų, kaip kuriam nors metė klausimą, kurį tėvas dabar liepia užduoti vaikams iš tokių šeimų: „Ar matei Jėzų? Gal tavo mama nenumaldo geismo?“ Tėvas ją pagirs, Talvė išdidėliškai pasipūs ir supyks ant Alydės, pajutusi, kad Alydės pagyrimams kaip visada kažko trūksta. Trūksta nuoširdumo. Jos duktė auga su Martino pagyrimais, Martino istorijom, kuriose nėra nieko estiška. Jos duktė auga su istorijom, kuriose nėra nė kruopelės tiesos. Alydė niekuomet negalės papasakoti Talvei savo šeimos istorijų, kurias girdėjo iš mamos, su kuriom užmigdavo Kalėdų naktį. Ji negalės papasakoti istorijų, su kuriomis pati augo, su kuriomis augo jos mama, senelė ir prosenelė. Savo istorijos ji nenorėtų pasakoti, tik tas, su kuriomis užaugo. Koks užaugs žmogus, kurio su mama nesieja bendros istorijos, pašnekesiai ir juokai? Kaip būti mama, kai nėra ko klausti patarimo, kaip elgtis tokiu atveju?

Talvė daugiau niekad nežaidė su Milve.

Martinas didžiavosi Talve. Martinas manė, kad mergaitė šaunuolė. Ypač šauni pasirodė tada, kai pareiškė, jog užaugusi nori turėti Lenino vaiką. Martinas nėmaž nesijaudino dėl to, kad Talvė neskiria raskilos nuo gysločio ir musmirės nuo paberžio, nors Alydė manė, kad ir jos, ir Ingelės palikuonys privalo juos skirti.

Kankynės keroja atmintyje

Martinas šeimoje rūpinosi tuo, kas siejosi su vaiko auklėjimu, o Alydė prisiėmė atsakomybę dėl to, kas siejosi su stovėjimu eilėse. Bėgo metai, Talinas Martino nekvietė, užuominų apie jo paaukštinimą nesigirdėjo, ir Alydė jau nelaukdavo, kol Martinas išrūpins prekių per partiją, o su Talve ant rankų stovėdavo eiles, mokydama kaip privalo gyventi padori tarybinė moteris. Tiesa, jai nereikėdavo eilėje laukti mėsos, nes mėsos parduotuvėje turėjo pažįstamą – Siri. Kai Siri pranešdavo, jog atvežė prekių, Alydė su Talve už rankos pro kupinas šiukšlių dėžes skuosdavo prie parduotuvės galinių durų. Alydė niekada neišmoko prisitaikyti prie mažų vaiko žingsnelių ir nors su gerais ketinimais spausdavo tokiu sparčiu žingsniu, kad mergaitė turėdavo bėgti tekina. Alydė, aišku, suprato, kad šitaip skubėdama ji tarsi bėga nuo savo vaiko, bet sąžinė jos negraužė, o kai mėgindavo vaidinti gerą motiną, pajusdavo atrodanti juokingai. Kitoms moterims Alydė verčiau girdavo Martino kaip tėvo gebėjimus ir per tuos gyrimus suvis užgniaužė motiną savyje. Kadangi Martinas kaip tėvas buvo tikras lobis, moterys tarp savęs laikė Alydę pačia laimingiausia.

Laimė, vaikas augo ir išmoko motinai iš paskos mitriai prabėgti per musių tumulą Siri mėsos parduotuvės galiniame kieme. Kartais musių prilįsdavo į nosį ir ausis, kartais jų rasdavo plaukuose ir galvos

oda retsykiais taip kirbėdavo, kad Alydė neabejodavo kokią musę pridėjus ten kiaušinėlių. Atrodė, kad Talvės dvisparnės netrikdo, mergaitė jų net nevaikydavo, leisdavo ropinėti rankom ir kojom, ir Alydė tuo bjaurėjosi. Kai jodvi pareidavo iš Siri parduotuvės, Alydė išpindavo Talvės kasas ir išpurtydavo plaukus. Žinojo, kad tai kvaila, bet savęs perveikti negalėjo.

Tą dieną, kai Talvė pasakė, jog mokykloje tikrino dantis, Alydė buvo užsukusi į galines Siri parduotuvės patalpas. Siri sūdytu vandeniu šveitė „Semipalatinsko" dešrą. Už nugaros kūpsojo ne tik „Semipalatinsko", bet ir „Talino" bei „Maskvos" dešrų kalnas. Dešros kužėte kužėjo kirmėlių.

– Nieko tokio. Šitos keliaus ant prekystalio, bet greitai atveš partiją švarių.

Kai atvažiavo mašina, Alydė buvo susikrovusi į krepšį nemažą laimikį: porą riesčių lenkiškos dešros, galą „Krokuvos" ir krūvą dešrelių. Parėjusi rodė dešras Martinui, bet pirkinių peržiūrą nutraukė nelaukta Talvės naujiena.

– Dvi didelės skylės.

– Ką tai reiškia? – paklausė Alydė, nusigąsdama savo balso. Jis priminė primušto šuns unkštelėjimą. Talvė jau spėjo suraukti antakius. Dešrelių ryšulėlis tėkštelėjo ant stalo. Alydė prispaudė rankas prie vaškytinės – jos vėl pradėjo drebėti. Delnais jautė vaško plėvelėje žiojinčias peilio įpjovas, duonos trupinius ir įpjovose susimetusius nešvarumus. Pajuto iš oranžinio šviestuvo gaubto kažką byrant ant sprando – krito musės tupiniai. „Palderjano" buteliukas stovėjo indaujoje. Gal pavyks įsilašinti į stiklinę Martinui nepastebint?

– Ką tai reiškia... Tai reiškia, kad apsilankysim pas draugą Borisą! Talve, prisimeni dėdę Borisą? – šyptelėjo Martinas.

Talvė linktelėjo. Martino lūpų kertelėse žvilgėjo riebalai. Jis vėl atsikando dešros. Sublizgo „Krokuvos" lašinių gabaliukai. Ar Martinas visad šitaip išpučia akis?

– Ar ji nesuklydo? Ta, kuri tikrino dantis. Ar tikrai – dvi skylės? Gal nieko nereikia daryti? – paklausė Alydė.

– Aš noriu į miestą.

– Girdėjai, – išsišiepė Martinas.

– Tėtis paskui tau nupirks ledų, – pasakė Alydė.

– Ką? – nustebo Martinas. – Talvė jau didelė, pati nuvažiuos autobusu.

– Ir naujų žaislų tėtis nupirks, – pridūrė Alydė.

Talvė pradėjo šokinėti, timpčiojo Martiną už rankos.

– Taip! Taip! Taip!

Nieko daugiau negalėjo mąstyti. Nieko – tik tai, kad Martinas nuvežtų Talvę pas gydytoją. Su Martinu Talvė bus saugi. Alydei zyzė ausyse. Ji sudėjo dešras į šaldytuvą, puolė barškinti indaujoj indus, paslapčia susipildama į stiklinę buteliuką „Palderjano". Atskiedė vandeniu. Ir sukrimto duonos, kad alsuojant nesijaustų vaistų kvapo.

– Ir tu aplankysi Borisą. Ar ne?

– Taip, bet darbas...

– Taip! Taip! Taip! – nutraukė Martiną Talvės šūksmai.

– Gerai, ką nors sugalvosim. Surengsim smagų žygį pas dantų gydytoją.

Talvės akys labai panašios į Lindos. Lindos akys Martino veide.

1952-ieji, vakarų Estija

Menkių kepenų smarvė, geltona lempos šviesa

Chloroformu trenkė jau prie durų. Laukiamajame Alydė čiupo „Nõukogude Naine" nulankstytais kampais, joje buvo rašoma Leniną manius, jog kapitalizmo sąlygomis moteris pavergiama dvigubai – ji tampa kapitalo – tikrojo darbo ir sykiu namų apyvokos verge. Alydės skruostas buvo baisiai ištinęs, danties skylė tokia didelė, kad atsivėrė nervas. Reikėjo gydyti anksčiau, bet kas skuba pas tuos šundaktarius į kankinimų kėdes. Tikri gydytojai pabėgo į Vakarus, tikri daktarai žydai – į Sovietų Sąjungą. Kai kurie žydai sugrįžo, bet tik saujelė.

Alydė skiemenavo žodžius, stengdamasi susikaupti, kad nejaustų žandikaulio gėlos: *Tik Tarybų Sąjungoje ir liaudies demokratijos šalyse moteris petys į petį su vyru draugiškai dirba visose šakose – tiek žemės ūkio, transporto, tiek švietimo ir kultūros, aktyviai dalyvauja politiniame gyvenime ir visuomenės valdyme.* Kai atėjo Alydės eilė, ji nuo žurnalo nukreipė akis į rudą linoleumą ir verpė jį akimis tol, kol atsisėdo į kėdę ir įsikibo į alkūnramsčius. Seselė išjungė sterilizatorių, kuriame virė adatos ir grąžteliai, padavė gydytojui ir ėmė ruošti plombas. Ant elektrinės plytelės burbuliavo puodas. Alydė užmerkė akis – nejautra atėmė visą žandikaulį ir skruostus.

Vyro rankos trenkė svogūnais, raugintais agurkais ir prakaitu. Alydė buvo girdėjusi, jog naujojo dantų gydytojo rankos tokios plaukuotos, kad apmarinimas į naudą – nejauti ir gyvaplaukių bur-

noje. Ir kad reikia užmerkti akis – tada nematai tankaus juodų plaukų želdyno. Tas vyras nėra tikras gydytojas, tik apmokytas vokiečio karo belaisvio, kuris buvo dantų gydytojas.

Gydytojas pradėjo koja spaudyti gręžimo mašinos pedalą – mašina čerškėjo, gergždė, rėžė ausį, kaulas sutraškėjo, Alydė stengėsi pamiršti plaukuotas rankas. Treniruojamąjį skrydį atliekantis naikintuvas pralėkė taip žemai, kad langas sudrebėjo. Alydė atmerkė akis.

Tas pats.

Kaip tame kabinete.

Tos pačios plaukuotos rankos.

Tame valsčiaus valdybos rūsyje, kuriame prapuolė Alydė, iš kurio ji troško ištrūkti gyva, nors gyva liko tik gėda.

Išeidama Alydė nepakėlė akių nuo grindų, nuo laiptų, nuo šaligatvio. Pro šalį dideliu greičiu nubarškėjo kariuomenės sunkvežimis, apnešė ją dulkėm – dulkės klijavosi prie dantenų, akių, prie degančios odos.

Pro atdarus kultūros namų langus sklido repetuojančio choro daina:

– *Mu laulus ja töös.*

Pro šalį nudardėjo priekaba. Žvirgždo akmenėliai lėkė į blauzdas.

– *Sa oled mu juures, suur Stalin.*

Martinas pasitiko ją prie durų, kinktelėjo galva stalo pusėn. Jos laukė menkių kepenėlių dėžutė – gardumynas mažajam pumpukui, kai galės valgyti. Ant pjaustymo lentelės baltavo svogūno galvutės puselė, smirdėjo nuo sumuštinių atlikę smulkinti svogūnai, smirdėjo menkių kepenėlės, šalia pjaustymo lentelės žiojėjo tuščia konservų dėžutė – šypsojo dantytu skardiniu dangteliu. Alydę supykino.

– Aš jau pavalgiau, bet paruošiu pumpukui sumuštinių, kai galės valgyti. Ar skaudėjo?

– Ne.

– Ar dabar skauda?

– Nė trupučio. Visai nieko nejaučiu. Apmirę. Jaučiu tai, kad apmirę.

Grikštelėjo prie taisyto danties palikusi nuolaužėlė. Alydė stebeilijo į pusę Martino sumuštinio su menkių kepenėlėm, bet neįstengė nė žodelio išspausti, nors jautė Martiną laukiant padėkos už tai, kad gavo menkių kepenėlių. Galėjo nedėti svogūnų.

– Malonus žmogus tas Borisas.

– Šneki apie dantų gydytoją?

– O apie ką daugiau? Apie Borisą esu kalbėjęs ir anksčiau.

– Gal ir kalbėjai apie kažkokį Borisą. Bet nesakei, kad jis dantų gydytojas.

– Jį ką tik atsiuntė.

– Ką jis dirbo anksčiau?

– Tą patį darbą, aišku.

– Ir tu jį pažįsti?

– Drauge dirbome partijoje. Ar jis neperdavė man linkėjimų?

– Kodėl jis turėjo per mane perduoti tau linkėjimų?

– Juk Borisas žino, kad tu mano žmona.

– A-a.

– Ar kas negerai?

– Nieko. Turiu eit melžti.

Alydė mikliai smuko į kambarį, nusivilko naująją „Bemberg" audinio suknelę su raudonais marginiais, – iš ryto atrodė labai graži, o dabar bjauri, – ko gera, suknelė buvo per graži, pernelyg dailiai apgulė krūtinę. Flaneliniai pažastų įdurai buvo kiaurai permirkę. Apatinis žandikaulis dar užtirpęs, todėl nepajuto, kad auskarų kabliukai plėšia odą. Ji apsivilko chalatą, su kuriuo eidavo melžti, apsigaubė galvą skarele, nusiplovė rankas.

Prie tvarto svogūno smarvės jau nebesuuodė, tad pasirėmė akmeninio pamato: rankos raudonos nuo kieto šepečio ir šalto vandens, ji pavargusi, žemė po kojom pavargusi ir ta žemė lingavo, šnarpavo

lyg žmogaus krūtinė artėjant mirčiai. Alydė girdėjo gyvulių balsus už nugaros – jie laukia, reikia eiti pas juos, ir tada suvokė, jog ir pati laukė. Kažko laukė taip kaip tada, tame rūsyje, kurio kampe buvo pavirtusi pele ir muse ant lempos. Ištrūkusi iš to rūsio ji kažko laukė. To, kas kuo nors numarintų bent dalį to, kas nutiko rūsy. Paglostytų galvą ir pasakytų, jog ji nekalta. Ir pridurtų, kad ji daugiau niekada to nepatirs. Pažadėtų, kad daugiau niekada – nesvarbu, kas nutiks.

Ir suvokusi, ko laukė, Alydė sykiu suprato, kad kažko niekada nesulauks. Kad niekas niekada jai nepasakys tų žodžių, nepalinkės ir nepasirūpins, kad ji daugiau to nepatirtų. Kad tik ji viena, Alydė, gali tuo pasirūpinti. Daugiau niekas dėl jos to nepadarys – net Martinas, kad ir labai norėtų jai gero.

Virtuvėje gedo menkių kepenėlės, duonos užtepas iš kraštų patamsėjo. Laukdamas iš tvarto grįžtančios žmonos, Martinas prisipylė stiklinę degtinės, paskui prisipylė antrą ir trečią, pauostė rankovę rusišku papročiu, prisipylė ketvirtą stiklinę, neužkąsdamas duona su menkių kepenėlėm, laukė žmonos, ir puikios ateities raudona žvaigždė švytėjo jam virš galvos – lempos geltona šviesa – šeimos laimė.

Alydė žiūrėjo į jį pro langą ir nepajėgė žengti vidun.

Zara randa verpiamąjį ratelį ir sudžiūvusio duonos raugo

Zara įkvėpė oro. Pasakodama apie Vladivostoką, ji tarpais užmiršdavo laiką ir vietą, užsidegdavo kaip kitados. Alydės barškėjimas apie krosnį sugrąžino ją į dabartį, ir ji pamatė, kad jos rankon įbrukta stiklinė. Pieno grybas buvo nuplautas, užpiltas šviežiu pienu, o senasis švitėjo Zaros stiklinėje. Ji klusniai gurkštelėjo gėrimo, bet buvo toks rūgštus, kad susiraukė, ir, Alydei išėjus į kiemą nuplauti krienų, ji paslėpė stiklinę už kitų indų ant stalo. Nuo krosnies kilo pažįstamas kaistančių pomidorų kvapas, Zara giliai įkvėpė ir pradėjo pjaustyti pomidorus, norėdama pagelbėti Alydei. Buvo gera: virtuvėje jauku, garavo puodai, aušo gretomis surikiuoti stiklainėliai. Ir senelė būdavo geros nuotaikos, kai konservuodavo, ruošdavo žiemai atsargas. Tai buvo vienintelis darbas, prie kurio ji prisidėdavo, – tiesą sakant, kuriam vadovavo, tik retsykiais mamai nurodydama supjaustyti kokį kopūstą, bet šiandien Zara prie vieno stalo sėdėjo su Alyde Trū – Alyde Trū, kuri nekentė jos senelės. Reikėtų imtis svarbiausio, nelaukti tinkamos valandos, ta valanda niekada neišmuš. Alydė susikaupusi tarkavo krienus.

– Žieminei mišrainei. Trys šimtai gramų krienų, tiek pat česnakų, obuolių ir paprikos. Kilogramas pomidorų, dar druskos, cukraus ir acto. Suverti viską į vieną indą ir net kaitinti nereikia. Vitaminai išsilaiko.

Zaros rankos mitriai pjaustė pomidorus, bet liežuvis ir vėl surambėjo. Alydė turbūt supyktų ir ant jos, jei sužinotų, kas ji tokia, ir jos negelbėtų, o kur ji tada dingtų? Kaip išdrįsti išblaškyti malonią Vladivostoko prisiminimų nuotaiką? Senelė ir Alydė negalėjo susipykti dėl saujos grūdų, – tikrai negalėjo, – nesvarbu, ką sako Alydė. Kas čia iš tiesų įvyko?

Zara stebėjo Alydę visąlaik, kai ši pasitraukdavo atokiau arba susikaupdavo į ruošą – stebėdavo jos silpnumą, juodas panages, ruplėtą įdegusią odą, per kurią persišvietė mėlynos gyslutės. Stengėsi įžvelgti joje ką nors pažįstama, bet šioje virtuvėje triūsinėjanti moteris niekuo nepanėšėjo į merginą iš nuotraukos, juolab senelės, todėl Zara sutelkė dėmesį į namus. Kai Alydė nematydavo, paliesdavo ant sienos kabančias avikirpes žirkles ir didelį surūdijusį raktą. Klėties? Tada, kai čia gyveno senelė, raktas kabėjo palei krosnį. Virš durų staktos rado medinį grėblio dantį – jį išdrožė senelės tėvas? Prausyklė. Juodai dažyta kabykla, dabar čia kabo Alydės paltas. Šitą spintą senelė kimšo savo kraičiu? Čia stovėjo krosnis, prie kurios ji šildydavosi, o už spintos užkištas ratelis. Šituo rateliu senelė verpė? Čia ratas, štai – ritė, o tai pamina ir prieverpstis.

Išėjusi į podėlį tuščių stiklainių, Zara už pieno šaldyklės rado kubilą. Apčiupinėjo. Pauostė. Prie krašto užčiuopė kažką pridžiūvusio. Duonos raugas? Su šituo raugu senelė raugė duoną? Sakė, dvi su puse dienos. Dvi su puse dienos tešla rūgdavo po drobe galiniame kambaryje, tik tada ją minkydavo. Tas dvi dienas galiniame kambaryje tvyrodavo duonos kvapas, trečią dieną jau galėjo minkyti tešlą. Prakaitu išrasojusia kakta spaudydavo ją ir sukdavo, bet šitas dulkėm aplipęs sudžiūvusios tešlos kąsnelis tikriausiai neliestas kelis dešimtmečius, senelės jaunos rankos tą tešlą minkė tada, kai jiedu su seneliu dar buvo laimingi. Duonos kepėjai retsykiais pakišdavo vandens, kad susivilgytų tešluotas rankas. Duonkepę kaitindavo beržinėm malkom, o vėliau jon įstatydavo dubenį su gabalu sūdytų lašinių, lašiniai išsilydydavo, ir į tuos riebalus dažydavo šviežią duo-

ną. O koks skonis! Koks kvapas! Savų rugių! Tai buvo nepaprasta ir sykiu graudu, kubilėlis Zarai staiga pasidarė artimas, tarsi palietus jaunos senelės ranką. Kokia senelės ranka buvo jaunystėje? Ar ji kas rytą tepdavosi jas žąsų taukais? Ir kiemą Zara norėjo apžiūrėti, siūlėsi atnešti Alydei iš šulinio vandens, bet ši atsakė, kad Zara turėtų sėdėti troboj. Alydė buvo teisi, bet Zara vis tiek norėjo išeiti į kiemą. Apeiti aplink namą, viską pamatyti ir patirti, kaip kvepia žemė ir žolė, nutapenti prie klėties, pasižiūrėti, kas po ja. Maža būdama senelė baisinosi klėties, manė, kad ten gyvena mirusiųjų dvasios, jos įtrauks ir jau nebepaleis – ji matys, kaip jos ieško, matys, kaip mama nerimauja, kaip tėvelis bėginėja ir šaukia ją, bet nieko negalės padaryti, nes dvasios, supelijusių grūdų skonio dvasios, jai užspaus burną. Zara norėjo pamatyti, ar dar gyva senelės obelis – tai alyvinė, ji arčiausiai klėties. Šalia dar turėtų vešėti svogūninė, – gal Zara atpažins jos obuoliukus, nors niekada jų neragavo. Zara norėjo pamatyti kryklę ir naminę slyvą, ir tą akmenynę anapus klėties vidur lauko, kužančią gyvačių, – nors šiurpulingą, bet juoduojančią gervuogių, tad vertą apžiūrėti. Ir kmynus: ar Alydė juos ten pat augina?

1991-ieji, Berlynas

Skaudi svajonių kaina

Paša iš pat pradžių paaiškino, jog Zara jam skolinga. Grąžinusi skolą, ji galės pasitraukti, bet pirmiau turi sumokėti skolą! O sumokėti galės tik tokiu atveju, jei dirbs Pašai – dirbs efektyviai ir tokius darbus, už kuriuos gerai mokama.

Zara nesuprato, už ką ji skolinga. Bet vis tiek pradėjo skaičiuoti, kiek sumažėjo skola ir kiek dar liko skolinga: kiek mėnesių, kiek savaičių, dienų, valandų, kiek rytų, kiek naktų, kiek sykių prausis po dušu, kiek sykių turės čiulpti, kiek klientų turės priimti. Kiek dar merginų sutiks. Iš kelių šalių. Kiek kartų išsidažys lūpas ir kiek kartų Nina siūs žaizdas. Kiek ligų pasigaus, kiek mėlynių turės. Kiek kartų jos galvą nardins į unitazą, kiek kartų ji tvirtai žinos, kad geležiniai Pašos gniaužtai prigirdys ją prausyklėje. Laiką skaičiuoja ne tik laikrodžio rodyklės, tad jos kalendorius tolydžio keitėsi, nes kasdien vis gaudavo baudų. Net po savaitės pratybų ji šoko blogai.

– Šimtas dolerių, – rėžė Paša. – Ir dar šimtas už filmus.

– Kokius filmus?

– Dar šimtas už kvailumą. Gal pupytė tuos filmus žiūri veltui? Juos atvežė, kad pupytė išmoktų šokti. Antraip tuos filmus galbūt kas nors nupirktų. Supranti?

Ji suprato, nes nenorėjo gauti daugiau baudų, kurias jai skirdavo už blogą mokymąsi, klientų skundus, nederamą veido išraišką. Lai-

kas vėl buvo skaičiuojamas nuo pradžių. Kiek dar liko dienų, kiek dar liko rytų, kiek dar bus pamuštų akių?

Ir valgyti, aišku, gaudavo tiek, kiek užsidirbdavo.

– Senis dirbo lageryje „Permj-36". Tam, kuris neužsidirbdavo, ten irgi neduodavo valgyti.

Paša pagyrė ją, pasakė, kad skola labai gražiai tirpsta. Zara norėjo tikėti Pašos bloknotėliu tamsiai mėlynais, dvokiančiais polietileno viršeliais su sovietiniu kokybės ženklu. Kuo tiksliausi stulpeliais surašyti skaičiai liudijo, kad Pašos pažadai įtikimi, kad jais – jeigu nori – galima pasitikėti. O žengti pirmyn ji galėjo tiktai tikėdama. Žmogus turi kuo nors tikėti, kad galėtų išgyventi, ir Zara nusistatė tikėti, kad Pašos bloknotėlis – tai jos pasas į laisvę. Kai ji bus laisva, įsigis naują pasą, naują tapatybę, naują istoriją. Vieną dieną šitaip nutiks. Vieną dieną ji susikurs save iš naujo.

Bloknotėlyje Paša rašydavo parkeriu su moters figūrėle. Apvertus parkerį, moters drabužiai nuslinkdavo, atvertus atgal, drabužiai vėl užslinkdavo. Tas vokiečių išradimas Pašai atrodė toks puikus, kad draugams į Maskvą jis išsiuntė visą partiją tokių parkerių. Vėliau Pašos parkeris pakliuvo vienai merginai į rankas, ta mėgino juo išbadyti Pašai akis, ir per tą maišalienę parkeris sulūžo. Paskui ta mergina – atrodo, ukrainietė – dingo, o visos kitos gavo baudų, nes Pašos parkeris sugedo.

Naują numylėtinį – „Lotto" parkerį – Pašai padovanojo klientas suomis. Jis mokėjo kelis sakinius estiškai, ir estė Kadrė turėjo išversti Pašai *sommio* aiškinimus apie „Lotto" reikšmę suomiams.

– *See on väga tähtis. Lotto on meile nagu tulevik.* Viltys ir ateitis. *Iga mees on Lotossa tasavõrdne.* Visi lošėjai lygūs, lošimas suomiškas, puikus. Tai suomiškos demokratijos viršūnė!

Vyras nusijuokė – *tulevik!* – niūktelėjo Pašai petį, Paša nusijuokė ir liepė Kadrei pasakyti *sommiui*, kad tai bus jo mėgstamiausias parkeris.

– Paklausk, kiek galima laimėti?

– *Kui palju siin võib võita?*

– Milijoną markių! Arba kelis milijonus! Galima tapti milijonierium!

Zara žiojosi sakyti, kad loto lošia ir Rusijoje, kad loterijų ten per akis, bet suprato, jog Pašai tai skirtingi dalykai. Nors jis galėtų išlošti lošimo namuose ir per merginas užsidirbti daug pinigų, – gerokai daugiau, nei paprasti žmonės išlošia menkose loterijose, bet tai tokia plūkiava, – Paša vis dejuodavo, kad turi plūktis be atvangos, dieną naktį. Suomijoje kiekvienas gali tapti milijonierium ir kiekvienas gali laimėti milijoną nedirbdamas ir nepaveldėdamas – iš niekur nieko. Rusijos loterijose milijono markių neišloši ir bet kas milijonierium netaps. Be ryšių ir pinigų į lošimo namus net kojos neįkelsi. Kas drįs ten eiti be pinigų? Suomijoje visi šeštadienio vakarais drybso ant sofos prieš televizorius, sulaukia reikiamos skaičių eilutės, ir milijonai sužyra į rankas.

– Pagalvok, net tokia fifa kaip tu ten gali laimėti milijoną! – paaiškino Paša Zarai ir nusijuokė.

Ta mintis buvo tokia juokinga, kad ir Zara pratrūko juoku. Jie taip juokėsi, kad vos nesprogo.

1991-ieji, Berlynas

Zara žiūri pro langą, o kelias kviečia ją, masina

Klientas buvo užsimovęs ant pimpalo dygliuotą žiedą ir dar kažką – ką, Zara neatsiminė. Prisiminė tik tai, kad iš pradžių Katiai parišo vieną vibratorių, Zarai – kitą ir ji turėjo krušti Katią, o Katia krušo Zarą, paskui Katia išskėtė Zarą, vyras grūdo jai kumštį, ir nuo tol Zara nieko nebeprisiminė.

Iš ryto ji negalėjo nei atsisėsti, nei vaikščioti, tik gulėjo ir rūkė cigaretes „Prince". Katios nematė, bet neklausinėjo apie ją, nes bijojo supykdyti Pašą. Išgirdo už durų Lavrentijų sakant Pašai, jog šiandien Zara tiktai čiulps. Paša paprieštaravo. Paskui durys atsidarė, įėjo Paša, liepė Zarai nusisegti sijoną ir išskėsti kojas.

– Tau atrodo sveika?

– Velniškai blogai. Pakviesk Niną, liepk susiūti.

Nina atėjo, susiuvo, davė piliulių ir išėjo sykiu su savo rausvu perlamutru nutepta šypsena. Lavrentijus su Paša sėdėjo savo postuose už durų, girdėjosi, kaip Lavrentijus žmonai Veročkai pasakoja apie išsiųstas rožes. Netrukus jų vestuvių sukaktis – dvidešimtmetis, jiedu važiuos į Helsinkį.

– Pakviesk Veročką atvažiuoti ir į Taliną. Juk vis tiek važiuosim į Taliną, – pasigirdo Pašos balsas.

Į Taliną? Zara priglaudė ausį prie durų plyšelio. Paša pasakė, kad jie važiuos į Taliną? Kada? Gal Zarai tik pasigirdo? Arba ji blogai

suprato? Ne, tų žodžių negalėjo blogai suprasti. Vyrai kalbėjo apie Taliną, sakė, kad abu ten važiuos, kad greitai bus ten, nes šnekėjosi apie Lavrentijaus vedybų sukaktį, apie dovaną Veročkai, o Lavrentijaus vestuvių sukaktis jau čia pat.

Ant pastato už lango sutvisko neoninis keturkampis dobilas, kaip žibintuvėlis švietė cigaretės „Prince" galiukas, viskas atrodė taip aišku. Zara pačiupinėjo nuotrauką slaptoje liemenėlės kišenėje.

Per kitą Lavrentijaus budėjimą Zara pabeldė į duris ir pašaukė jį vardu. Lavrentijus atidarė duris, sustojo ant slenksčio iššergęs tvirtas kojas, vienoj rankoj laikydamas peilį, kitoj – apdrožinėtą medgalį.

– Ko dabar?

– Lavruša...

Žmogus prielankesnis, kai į jį kreipiamasi vardu, – Zara tuo pasinaudojo, – kreipėsi netgi malonine vardo forma.

– *Lavruša dorogoj*, jūs važiuosit į Taliną?

– Koks tavo reikalas?

– Aš moku estiškai. Ir gana gerai.

Lavrentijus tylėjo.

– Estų kalba šiek tiek panaši į suomių. Į Estiją atvažiuoja daug suomių, galėčiau aptarnauti estus, rusus, vokiečius, kaip ir čia, ir dar suomius.

Lavrentijus tylėjo.

– Lavruša, mergaitės pasakojo, kad tenai atvažiuoja labai daug suomių. Ir čia buvo atėjęs suomis, sakė, kad Taline merginos geresnės ir kad jis pats mieliau važiuoja į Taliną. Kalbėjausi su juo estiškai ir jis suprato, ką sakiau.

Iš teisybės senis kalbėjo suomių, vokiečių ir anglų kalbų jukiniu, bet Lavrentijus negalėjo šito patikrinti. Be kelnių, vienom kojinėm stovėdamas prie lango, suomis šnekėjo: *Girls in Tallinna are very hot. Nataša, girls, in Tallinna. Girls in Russia are also very hot. But girls in Tallinna, Natašas in Tallinna. You should be in Tallinna. You*

are hot, too. Finnish men like hot Natašas in Tallinna. Come to Tallinna, Nataša.

Lavrentijus išėjo netaręs nė žodžio.

Už kelių dienų trankiai atsidarė durys. Paša spyrė Zarai į šoną.

– Na! Važiuojam!

Zara susirietė lovos kamputyje. Paša už kojos nutempė Zarą ant grindų.

– Renkis!

Zara atsikėlė, pradėjo rengtis – paliepta privalėjo greitai apsirengti. Paša išėjo iš kambario, dar kažką suriko, kažkuri mergina sukliko – Zara nepažino balso, bet girdėjo Pašą trenkiant merginai, ta praplyšo dar garsiau klykti, Paša trenkė antrąkart, ir mergina nutilo. Zara apsivilko dar vieną palaidinukę, apčiupinėjo nuotrauką liemenėlėje, įsikišo į palto kišenę skarelę, sijonėlį, į vidinę kišenę – pora pakelių cigarečių, *poppers* buteliuką, vaistų nuo skausmo – jie kartais neduoda net prireikus. Į kitą palto kišenę įsidėjo kosmetikos, į trečią – cukraus gabaliukų, nes jie kartais užmiršta pamaitinti. Ir pionieriaus ženklelį. Turėjo pasiėmusi iš namų, nes taip didžiavosi tada, kai jį gavo, tas ženklelis atlaikė visus klientus ir visas naktis kelionėje. Ženklelis buvo jos talismanas, saugojo nuo blogio. Kartą Paša pamatė jį, išlupo iš delno, nusijuokė, vėl numetė Zarai.

– Šitą tikrai gali turėtis.

Ir vėl nusijuokė.

– Tik pirmiau padėkok.

Zara nusirengė ir padėkojo.

Paša paliko duris atdaras. Už durų būriavosi naujokės, Lavrentijus jas išgrūdo į kiemą. Ten jų laukė sunkvežimis. Būrelyje pasigirdo žliumbimas. Net vidiniam kieme stipriai pūtė vėjas – pūstelėjo Zaros kūnu – nuostabus, – įtraukė į plaučius vėjo su išmetamosiomis dujomis. Paskutinį kartą lauke Zara buvo tądien, kai čia atvažiavo.

Lavrentijus mostu nurodė jai lipti į „Fordą“, stovintį už sunkvežimio.

– Važiuosim į Taliną.

Zara nusišypsojo Lavrentijui ir įšoko į automobilį. Akimirką matė Lavrentijaus veidą. Buvo nustebęs. Zara niekada nesišypsodavo Lavrentijui.

Šį kartą Zarai neuždějo antrankių. Jie žinojo, kad Zara niekur nepabėgs.

Prie kiekvieno pasienio punkto laukė eilės. Paša nepatenkintas nužvelgdavo jas, nueidavo išsiaiškinti padėties, tada sugrįždavo į mašiną, kurioje laukdavo Lavrentijus su Zara, ir, nuspaudęs iki galo greičio pedalą, pralėkdavo pro eilę ir per sieną nurūkdavo toliau. Iš Varšuvos per Kuznicą į Gardiną, Vilnių, Daugpilį ir visąlaik visu greičiu. Estija artėjo: pro šalį lėkė pušys, pieno kombinatai, gamyklos, telefono stulpai, autobusų stotelės, laukai ir medelynas, kuriame ganėsi karvės. Sykiais, kai Lavrentijus prisimindavo, kad reikia nupirkti Zarai valgyti, jie stabteldavo prie kokios krautuvėlės. Iš Daugpilio važiavo į Siguldą. Ten turėjo sustoti, nes Lavrentijus panūdo Veročkai nusiųsti atviruką ir nufotografuoti jai Siguldos vaizdų. Veročkos draugės ten lankėsi prieš daugelį metų, atvežė lauktuvių medinių lazdų, išgražintų degintais ornamentais ir žodžiu *Sigulda*. Veročka tada laukėsi ir negalėjo važiuoti į kelionę, bet sakė, kad Siguldoje sanatorijos nepaprastos. Ir Gaujos upės slėnis! Lavrentijus paklausė kelio ir liepė Pašai pasukti prie kabančio lyno kelio palei Gaujos upę.

Mašina sustojo atokiau nuo medžių unksmėj glūdinčios bilietų kasos.

– Mergina galėtų eiti drauge.

Zara krūptelėjo, pažvelgė į Pašą.

– Gal tu kvailas? Eik! Ir ilgai neužtruk!

– Nepabėgs.

– Eik eik!

Lavrentijus gūžtelėjo pečiais, tarsi sakydamas Zarai „gal kitą kartą“, ir nužirgliojo prie bilietų kasos. Žiūrėdama į tolstančią Lavrentijaus nugarą, Zara traukė savin Latvijos kvapą. Ant žemės baltavo ledų popierėliai. Ta vieta dar minė vaikų atostogas, bendras šeimų valandas, partijos vadovų žmonų sijonus, pionierišką užsidegimą ir tarybinių sportininkų prakaitą. Lavrentijus pasakojo, kad jo sūnus treniravosi čia kaip ir kitos tarybinės garsenybės. Vaikinukas buvo bėgikas. Zara turėtų įsiminti, ką pasakoja Lavrentijus. Iš to gali pešti naudos. Reikia, kad Lavrentijus pasitikėtų, ji galėtų tapti Lavrentijaus numylėtine.

Pasilikęs su Zara mašinoje, Paša bilsnojo pirštais vairą: bar bar bar. Ant didžiojo piršto šokčiojo ištatuiruoti trys svogūniniai kupolai. Ritmą mušė *1970 metai* – nublankę mėlyni skaičiukai – po vieną ant kiekvieno piršto. Gimimo data? Zara neklausė. Kartais Paša pasikrapštydavo ausį. Jo ausys buvo tokios mažiukės, kad, galima sakyti, jų visai nebuvo. Zara dvilgčiojo į kelią. Toli nenubėgtų.

– Permės vaikinai jau laukia mūsų Taline!

Bar bar bar.

– Kur, po velnių, jis užtruko?

Bar bar bar.

Paša išsitraukė du sušilusio alaus butelius, atidarė, vieną padavė Zarai ir ji godžiai ištuštino butelį. Kelias už langa masino, bet Estija jau čia pat. Paša iššoko iš mašinos, palikęs atdaras dureles, prisidegė cigaretę „Marlboro“. Vėjelis pamažu džiovino prakaitą. Pro šalį praėjo latvių šeima: *Turaida pils*, čiurleno sava kalba, *frizetava*, moteris pakedeno iš pažiūros sausus plaukus, vyras papurtė galvą, *partikas veikals*, moteris linktelėjo, *cukurs*, balsas pakilo aukščiau, *piens*, *maize*, *apelsinu sula*, vyro balsas darėsi piktas, moters žvilgsnis užkliuvo už Zaros, ta iškart nuleido akis, atsirėmė į atlošą, moters akys nuslydo, neužfiksavusios Zaros, *es nesaprotu*, lengvai plastėjo plisuotas sijonas išsileidusiom klostėm, *siers*, *degvins*, pro aukštakulnių basučių dirželius moters kojų pirštai lietė žemę, – jie

praėjo pro šalį, platūs klubai nulingavo, – *eau de cologne* padvelkė iki mašinos – eilinė šeima prapuolė kabančio lyno kelyje, o Zara vis dar sėdėjo benzinu dvokiančioje mašinoje. Ne, ji negalėjo šaukti, ji nieko negalėjo padaryti.

Kelias buvo tuščias. Saulė degino krūmus. Pro šalį praburzgė motociklas su priekaba, ir prieš akis vėl blausiai sužibo tuščias kelias. Zara išsikrapštė iš liemenėlės valiumo. Šaudytų į ją vidury dienos, jeigu pasileistų bėgti ar paprasčiausiai sugautų? Aišku, sugautų. Priešais pamatė mergaitę atriedant per dideliu dviračiu. Mergaitė avėjo sandalais, mūvėjo kojinėm iki kelių, vienoje dviračio skersinio pusėje kabėjo polietileno krepšys, kitoje – žaislinis pieno bidonėlis. Zara žiūrėjo į mergaitę. Mergaitė jai pamojavo, nusišypsojo. Zara užsimerkė. Kakta ropojo mašaliukas. Nepajėgė jo nuvyti. Mašinos durelės atsidarė. Zara atmerkė akis. Lavrentijus. Važiavo toliau. Vairavo Paša. Lavrentijus išsitraukė butelį degtinės ir kepaliuką duonos, kuria vis užkąsdavo degtinę. Ir rankovę uostė. Gurkšt degtinės, rankovė, gurkšt degtinės, rankovė, gurkšt degtinės, rankovė.

– Buvau nuvažiavęs iki Turaidos.

– Iki kur?

– Iki Turaidos. Buvo matyti nuo to pylimo.

– Nuo kokio pylimo?

– Nuo to, kur prasideda kabančio lyno kelias. Gražus vaizdas. Iš ten matyti ana slėnio pusė. Ten stovi dvaras ir ta Turaidos pilis.

Paša pagarsino muziką.

– Nuvažiavau taksi. Tas dvaras – buvusi sanatorija, iš ten taksi pasiekiau Turaidą.

– Ką? Todėl taip velniškai ilgai užtrukai?

– Taksistas papasakojo apie Turaidos rožę.

Paša spaudė greičio pedalą. Nuo degtinės ir susijaudinimo Lavrentijaus balsas drebėjo. Paša dar smarkiau pagarsino muziką – turbūt nenorėdamas girdėti Lavrentijaus, kuris pasirėmė Zaros peties. Nuo jo trenkė degtine, bet balsą slogino melancholija ir ilgesys, ir

Zarą staiga perliejo gėda, kad tai išgirdo. Juk tai buvo jos priešo, ne žmogaus balsas.

– Aplankiau kapą – ten palaidota Turaidos rožė. Ištikima meilė. Prie kapo atėjo jaunavedžių pora, padėjo rožių. Balta nuotakos suknelė .. Ir raudonų gvazdikų atnešta.

Lavrentijaus balsas užlūžo. Jis padavė Zarai degtinės butelį, ta gurkštelėjo. Lavrentijus ištraukė duonos kepaliuką, pasiūlė užkąsti. Zara atsilaužė gabalėlį. Lavrentijaus širdis suminkštėjo. Kai širdis suminkštėja, pastabumas susilpsta. Gal jai pavyks išsprūsti iš Lavrentijaus nagų. Bet jeigu ji dabar mėgins pabėgti, turės lėkti kitur – ne ten, kur Paša su Lavrentijum keliauja. Bet ji negalėtų.

Paša šaipėsi.

– Turaidos rožės akys buvo mėlynos, o šašlykai – gardžiausi pasaulyje?

Lavrentijaus butelis bumbtelėjo Pašai per petį. Mašina staiga metėsi į kelkraštį palei griovį, paskui į kitą kelio pusę, tada vėl atgal.

– Kvailys!

Paša suvaldė automobilį ir kelionė į nakvynės vietą tęsėsi, tolydžio kartojant veiklos Taline planus.

– Ir lošimo namai tokie kaip Las Vegase. Tik būk greitas, būk pirmas Talino loto ir lošimo namuose. Viskas įmanoma!

Lavrentijus gurkšnojo degtinę, laužė duoną, pasiūlė Zarai, žemi muzikos garsai mašiną šokdino labiau nei kelio duobės. Paša malė savo apie laukinius Vakarus, nes Talinas – tai laukiniai Vakarai.

– Jūs, avigalviai, nesuprantat.

Lavrentijaus antakiai susiraukė.

– Pašos širdyje neliko Rusijos.

– Ką? Kvailys!

Paša trenkė Lavrentijui, Lavrentijus – Pašai, mašina vėl atsidūrė palei griovį, ir Zara susigūžė ant mašinos grindų. Automobilis blaškėsi, sūpavosi, pro šalį lėkė miškas – juodos pušys, Zarą purtė baimė, tiško degtine dvokiančios seilės, smirdėjo Pašos švarko oda,

„Fordo" dirbtinė oda *Wunderbaum*, automobilis siūbavo, kivirčas tęsėsi, paskui aprimo, ir Zara nugrimzdo į snūdą. Pabudo tą akimirką, kai Paša suko į pažįstamų verslininkų kiemą. Vakare Paša liko kaušti su vyrais, o Lavrentijus nusivarė Zarą į kambarį ir užgriuvo ją, kartodamas Veročkos vardą.

Naktį Zara atsargiai atitraukė nuo krūtinės Lavrentijaus ranką, išlipo iš lovos ir pritykinusi suėmė lango kabliuką. Atrodė, kad lengvai atsidarytų. Kelias, kurį matė pro užuolaidų plyšelį, buvo panašus į storą, geidulingą liežuvį. Taline ji tikriausiai vėl tupės užrakinta tam pačiam kambary. Vieną dieną turės būti kitaip.

Rytojaus dieną jie pasiekė Valmierą, Lavrentijus nupirko Zarai *prianikų*, ir iš Valmieros jie nušvilpė į Valgą. Paša su Lavrentijum šnekėjo ne daugiau nei būtina. Estija artėjo. Kelias masino, šaukė, bet Estija buvo jau čia pat. Ji nepabėgs, tikrai nepabėgs, ji negalės.

Valgoje, prie sienos, Paša išsiėmė iš kišenės suglamžytą žemėlapį. Lavrentijus pabaksnojo jį pirštu.

– Per postą nevažiuosim. Suksim aplinkui.

Mašina kratėsi kaimo keliuku, pravažiavo sieną ženklinantį medinį rąstgalį ir atsidūrė Estijoje. Lavrentijus laikė ranką ant Zaros šlaunies, ir Zara staiga pajuto neapsakomą norą įsigaužti jam į glėbį ir užmigti. Skola buvo tokia didelė, kad Zara nebegalėjo suskaičiuoti. *Vieną dieną.*

Pereitą naktį Lavrentijus pažadėjo, kad tada, kai jie su Paša įsuks lošimo namų verslą, Zara galės dirbti tuose lošimo namuose ir uždirbs daug kartų daugiau. Ji galės sumokėti visą skolą.

Vieną dieną.

1992-ieji, Talinas

Kodėl Zara nenusižudė anksčiau?

Iš tiesų tai nutiko netyčia.

Jai pavyko susukti kelis neblogus filmukus. Kitaip tariant, tokius gerus, kad, Pašai išėjus, Lavrentijus vieną tų filmukų pats peržiūrėjo. Ir pasakė, kad Zaros akys panašios į Veročkos – tokios pat mėlynos. Paša įtarė, kad Lavrentijus suskydo dėl Zaros, ir paerzino jį. Lavrentijus paraudo. Paša vos nenumirė iš juoko.

Keli filmukai buvo tokie geri, kad Paša nunešė juos bosui. Pamatęs Zarą, bosas įkaito. Pats jos užsimanė.

Bosas mūvėjo du žiedus su antspaudais ir kvepinosi „Kouros". Savo organą jis tikriausiai seniai buvo prausęs, nes gyvaplaukiai buvo apkibę baltais gumulėliais.

Zaros batų kulniukus puošė auksinės apvijos, ant kulnies žibėjo auksinis kaspinėlis. Smailėjančios, aštrios batų noselės spaudė pirštus. Ant kulkšnių mirgėjo sidabriniai drugeliai.

Bosas įjungė vaizdo grotuvą ir pareikalavo padaryti tą patį, ką daro ekrane.

– Turbūt žinai, kad esi šliundra?

– Žinau.

– Pasakyk tai.

– Aš esu šliundra, tokia ir liksiu. Visada buvau ir visada būsiu šliundra.

– Kur šliundros namai?

– Vladivostoke.

– Kur?

– Vladivostoke.

– Neteisingai atsakei. Šliundros namai čia. Šliundros namai ten, kur šeimininkas ir jo kiaušiniai. Kitų namų šliundra neturi ir neturės. Niekada. Pasakyk tai.

– Esu šliundra, todėl mano namai čia, kur šeimininko kiaušiniai.

– Gerai. Beveik teisingai. Pasakyk ir tuos paskutinius žodžius.

– Šliundra niekad neturės kitų namų.

– Kodėl šliundra dar nenusirengusi?

Ji girdėjo spragtelint. Gal lauke. O gal viduje. Bosas nieko negirdėjo. Tylaus spragtelėjimo – lyg pelės nugarkauliui ar sudžiūvusiam žuvies kaului lūžtant. Šiek tiek panašaus į kiaulės ausies kremzlės krimstelėjimą. Zara pradėjo nusirenginėti. Pašiurpusi, nuskusta šlaunis drebėjo. Vokiškos kelnaitės nusmuko ant grindų, dailūs, tamprūs nėriniai krito it bliūkštantis balionas.

Tai buvo lengva. Ji net nespėjo nieko permąstyti. Nieko nespėjo pamąstyti. Tik staiga diržas apsivijo bosui apie kaklą, ir Zara trūktelėjo jį iš visų jėgų.

Tai buvo pats lengviausias pasidulkinimas.

Ji abejojo, ar bosas negyvas, todėl paėmė pagalvę ir dešimt minučių spaudė jam veidą. Žiūrėjo į pažįstamu sunkumu tiksintį paauksuotą laikrodį – Vladivostoke jos turėjo tokį pat, atrodo, Leningrade pagamintą. Bosas net nekrustelėjo. Geras smūgis kaip pradedančiosios – labai geras, gal ji turi įgimtą polinkį. Tai buvo juokinga mintis, o per dešimt minučių ji visko prisigalvojo: ji ilgai neišmoko skaityti, per rytinę mankštą nesuspėdavo su visais, nugaros neatitiesdavo taip, kaip reikalaudavo mokytoja, jos pionieriškas pasveikinimas būdavo ne toks guvus kaip kitų, o mokyklinė uniforma visuomet nusitampiusi, nors nuolat ją taisydavosi. Jai niekas nepavykdavo iš

karto, tik dabar pavyko. Ji žiūrėjo į savo atspindį tamsiame lange – savo kūną, sugulėta pagalve užgriuvusį stambų vyrą. Buvo tiek prisižiūrėjus savo kūno, kad tas pasidarė svetimas. Gal svetimas kūnas tam tikrom aplinkybėm paklusnesnis nei savas. Gal todėl buvo taip lengva. O gal ji jau tapo viena jų – viena tokių kaip šis vyras.

Ji nuėjo į tualetą, nusiplovė rankas. Apsivilko suknelę, apsimovė apatines kelnaites, kojines, pasitikrino, ar nuotrauka tebėra liemenėlėje, ar nepametė raminamųjų, ir pritykino prie durų pasiklausyti. Išgirdo boso vyrus lošiant kortomis, vaizdo grotuvo garsus, – atrodė, kad jie nieko nepastebėjo. Netrukus jie viską pamatys ir išgirs – bosas čia prikaišiojęs mikrofonų ir kamerų. Bet jiems draudžiama stebėti kameras tuo metu, kai pas bosą ateina moterų.

Ji dar išgėrė taurę šampano iš čekiško krištolo taurės ir, žiūrėdama į raižytas gėlytes, panašias į rugiagėles, suvokė, kad aplinkui visada būdavo daugybė taurių, kad ji galėjo seniai nusigvelbti vieną ir persirėžti ja sau gerklę. Ji galėjo pasitraukti gerokai anksčiau, jei iš tiesų būtų norėjusi. Vadinasi, ji pati norėjo pasilikti, norėjo uostyti *poppers* ir kekšauti, tad Paša galbūt tik pastūmėjo ją į amatą, kuris jai tiko, ji tiktai įsivaizdavo norinti ištrūkti, tarusi, jog visa tai klaiku? Gal jai iš tiesų tai patiko, gal jos širdis buvo kekšiška ir prigimtis kekšiška? Gal dabar ji padarė klaidą, stodama prieš savo kekšišką likimą, bet jau neverta apie tai svarstyti.

Ji pasiėmė kelis pakelius cigarečių, degtukų dėžutę, apčiupinėjo boso kišenes, bet pinigų nerado, o kruopščiau patikrinti neturėjo laiko.

Butas buvo viršutiniame aukšte, tad išklibusiais ugniagesių laipteliais nusigavusi ant stogo ir perėjusi į kitą laiptinę paspruko nuo sargybinių ežiuku kirptais plaukais. Ir pasileido žemyn tamsiais, šlapimu dvokiančiais laiptais. Lipdama užsikabino už pakopos nuoskilos ir nubildėjo laiptų aikštelėn, bubtelėjo į dirbtine oda apmuštas buto duris, bet putnus apmušalas sušvelnino smūgį, o viduje girdėjosi vaikų juokas ir *babuška, babuška*, atsidūrusi apačioje, už-

kliuvo už katino ir atsilapojusių pašto dėžučių. Laukujės durys sukniaukė, sugirgždėjo. Anapus jų, nors buvo tamsu, blizgėjo puikiai išvaškuotas juodas automobilis. Jame rūkė vyras, per stiklą dulsvai tvykstelėjo odinis švarkas, bumbsėjo rusiška disko muzika. Ji praėjo pro mašiną nepasukdama galvos – tartum vyras nepastebės, jeigu ji negrįžtelės. Gal nepastebėjo jos ir dėl to, kad be perstogės linksėjo galvą muzikos ritmu.

Užsukusi už kampo ji sustojo. Galvoje buvo šviesu. Jautėsi pakenčiamai, nors suknelė buvo suplyšusi, kojinių akys nubėgusios ir buvo be batų. Basomis gatve lekiančią moterį daug kas įsimins. Vis dėlto turėjo bėgti, delsti negalėjo. Spingsėjo keli sudaužyti gatvės žibintai, vienas kitas žmogelis žingsniavo namo. Tamsa apiblausė jai veidą. Rajonas atrodė visai nepažįstamas – gal kada nors čia lankėsi pas klientą, gal ir ne – juk betonas visur vienodas. Ji išėjo į platesnę gatvę. Šią kirto tiltas. Pro šalį, trūkčiodamas dumplėm, prapokšėjo dulkinas geltonas autobusas – žibintai irgi švietė taip blankiai, kad niekas jos nepastebėjo, o jei ir pastebėjo, neprisimins, kol Paša neims ieškoti, kol baimė bei pinigai neprivers prisiminti tokių dalykų, kurių net negali gerai įsidėmėti. Vis dėlto visad atsiras tokių, kurie gerai įsidėmės. Nėra tokios tamsos, kurios neperžvelgtų jokios akys.

Paskui autobusą nuvažiavo moskvičius su vienu priekiniu žibintu, paskui nubarškėjo žiguliukas.

Stotelė išniro iš tamsos taip ūmai, kad nesumojo, ar ją apeiti, ar apsisukus grįžti, ir nėrė į laukiančiųjų būrį – tarp gerai išauklėtų merginų trumpais sijonėliais ir baltom pėdkelnėm, dvelkiančiom ir nekaltybe, ir abortais, tarp merginų raudonai nulakuotais nagais, įprastai graibstančiais tamsą ir ateitį. Žmonių būrelis sutriko, kai Zara metėsi į jų tarpą: sutabalavo močiučių auskarai suvytusiuose ausų lezgeliuose, aplink susibūrę jauni vyrai nespėjo apglėbti savo mergaičių, o ji jau buvo išsiveržusi iš jų tumulo, šovė pro vyrą, apsinešusį nuo *eau de cologne*, už nugaros palikdama šnaresį polietileninių maišelių su smagiom burinėm valtim, plaukiančiom į puikią

ateitį. Vėl metėsi tarp daugiabučių. Į apšviestą autobusą negalėjo lipti vienom kojinėm. Kas nors prisimins basą uždususią moterį. Kas nors papasakos. Ji puolė pro daugiabučius, pro Stalino saulėm grotuotus langus, pro geležiniais virbais aptaisytus balkonus, nešėsi tuščiais, duobėm išmuštais keliukais, pro stirksančius armatūros strypus, šiukšliadėžes išvirtusiom šiukšlėm, pro numestą virtinukų maišiuką ir parduotuvę, pėda užmynė pustuštį kefyro maišelį ir dūmė toliau, pralėkė pro močiutę su svogūnų rezginėle, pro vaikų lipynes ir katėm prasmirdusią smėlio dėžę, pralėkė pro mergužėles, susigūžusias prie betono – heroino suėsta oda ir gumuliuotu tušu dažytom blakstienom, pro berniuką su klijų maišiuku, pro klijų ir snarglių kliurkesį, atsitrenkė į atvirom durim kvatojantį aptriušusį kioską ir sustojo: už stiklo šmėstelėjo cigarečių pakeliai, ežiuku kirpta gaujelė šmaikštavo su pardavėja. Ji pasuko į kitą pusę, – šutvė nespėjo pastebėti, – tad ji metėsi atgal ieškoti kito kelio, palikusi ežiuku kirptą gaujelę išskėstom kojom, jų bizoniškus sprandus, vėl bėgo pro kužesį ir drėgną šniokštavimą iš cementinių blokų tarpo, skuodė tolyn nuo daugiaaukščių pabaisų, nuo tarakonų geto ir adatų spragsėjimo, kol pasiekė platesnį kelią. Kur dabar? Prakaitas siureno sprandu, „Seppälä" suknelės etiketė ant plono audinio pūpsojo tarsi šlapia pagalvėlė, tamsa ošte ošė, prakaitas stingdė. Kažkuriam Talino gale yra „Taksopark", – prisiminė tai girdėjusi, apie tai šnekėjo kažkoks klientas, – dirba dieną naktį, iš ten važiuoja taksi na ir ką, kas iš to? Taksi vairuotojus apklaus pirmiausia, mašinos nuvaryti ji nesugebės, juolab jos vairuoti, – kas dar? – degalinė, kurioje sustoja vilkikai, jie kur nors važiuos ir ji kur nors turėtų nuvažiuoti – kaip nors, nepastebėta, tad greičiau pirmyn, ir staiga pakelėje išniro sunkvežimis. Variklis burzgė, kabinoje vairuotojo nebuvo, – tamsiai žalios mašinos juodumoje nesimatė, ji šoko ropštis priekabon, – šiaip ne taip įsivertė. Netrukus, skimbčiodamas diržo sagtim, iš krūmų išėjo vairuotojas, įsėdo į mašiną ir nuspaudė greičio pedalą.

Ji nuropojo į tarpą tarp dėžių.

Pakelės šviestuvai vos vos spingsėjo. Paskui ir jų vora baigėsi. Jau kilo rūkas. Šmėstelėjo GAI mašina. Pro šalį lėkė baltai švytintys stulpeliai. Bumbsėdami skaldą praskrodė keli BMW – kitokių markių automobilių nesimatė. Vairuotojas sustojo tarsi kokioj dykroj, iššoko iš mašinos. Zara apsižvalgė aplinkui ir tamsoje pamatė blausiai šviečiant žodį *Peoleo*. Vairuotojas sugrįžo riaugėdamas, vėl sėdo prie vairo.

Kartais žibintai perbraukdavo išklibusius vietovių riboženklius, bet Zara jų nesuprato. Ji praskyrė priekabos brezentą šone, pasižvalgė ir pamatė, kad mašina be šoninių veidrodėlių. Tada drąsiau iškišo galvą. Kur važiuoja mašina – nežinia. Gal net į Rusiją. Reikėtų iššokti, kai kiek nutols nuo Talino. Gal vairuotojas kur nors sustos nusišlapinti ar užkąsti. O paskui? Turės ieškoti kitos mašinos. Stos prie kelio stabdyti pakeleivingų. Mašinos, dabar važiuojančios iš Talino, atgal tikriausiai greit negrįš – tų, kurie išvažiuos iš Talino, Paša ir jo vyrai bent jau kurį laiką nepasieks. Gal ji per daug tikisi? Paša visur turi ausų, o Zarą atpažinti labai lengva. Jeigu jai pavyktų pasigauti mašiną, važiuojančią iš Estijos... Bet ta mašina po kurio laiko kirs sieną, o ligi tol Paša prie sienos bus pastatęs kokį akylą sėbrą, tas suseks, išklausinės. Vis dėlto reikėtų susirasti mašiną, važiuojančią ten link, kur važiuoja Zara, bet ją turėtų vairuoti žmogus, kurio Paša niekuomet nesuras. Kokio jis niekuomet nesurastų? Ir kas pavėžės Zarą vidury nakties tamsiu keliu? Nė vienas padorus žmogus tokiu metu niekur nevažiuoja – tik vagys ir tokie verslininkėliai kaip Paša. Zara pačiupinėjo slaptą liemenėlės kišenėlę. Nuotrauka tebėra – nuotrauka su kaimo pavadinimu ir pavarde.

Sunkvežimis lėtino greitį. Vairuotojas sustojo, iššoko iš mašinos ir nuėjo į krūmus. Zara išlipo iš priekabos ir metėsi tarp medžių kitapus kelio. Vairuotojas sugrįžo į mašiną ir nuvažiavo. Kai mašinos žibintai prapuolė, tamsa pasidarė nepramušama. Miškas šnarėjo. Žolė šiušėjo. Ūkavo pelėda. Zara prislinko arčiau kelio.

Tuoj ims švisti. Pro šalį triukšmingai pragriaudėjo tik pora „Audi". Pro vienos langą išlėkė alaus butelis, nukrito netoliese. Į vakarietišką mašiną Zara nelips – tokiom važinėja visi tie... Ar ji toli nuo Talino? Sunkvežimio priekaboj prarado laiko jausmą. Vėsi drėgmė stingdė kūną, ji trynė rankas ir kojas, judino kojų pirštus, sukiojo vieną, paskui kitą kulkšnį. Atsisėdus darėsi šalta, o stovėti nepajėgė. Ji turi kur nors pradingti iki aušros, pasislėpti nuo žmonių. Reikėtų ligi ryto nusigauti ten, kur jai reikia – į kaimą, į senelės kaimą. Turi pažaboti baimę ir pasistengti išlaikyti ramybę, kuri apėmė begūžint priekaboje, tarp dėžių, kai suvokė, jog nuvažiuos į senelės kaimą net tuo atveju, jei sunkvežimis darda ne ton pusėn.

Kažkur pasigirdo mašina – ta artėjo lėčiau nei vakarietiškos. Spingčiojo tik vienas žibintas, Zara nematė mašinos nei vairuotojo, bet nespėjusi apsispręsti išėjo į kelio vidurį ir atsisėdo. Blausi šviesa apėmė purvinas blauzdas. Zara nesitraukė, nes buvo tikra, kad žiguliukas nubirgs toliau, jeigu ji nesulaikys. Vairuotojas iškišo galvą pro langą. Senyvas žmogus. Lūpų kamputyje žibėjo kandiklis su cigarete.

– Gal galit nuvežti mane į miestą? – paklausė Zara. Estiški žodžiai biro sugrubę.

Vyras tylėjo, ir Zara susijaudino: ėmė aiškinti, kad susikivirčijo su vyru, tas išmetė ją iš mašinos, todėl ji atsidūrė čia, nežinia kur. Jos vyras negeras, jis tikrai neatvažiuos jos pasiimti, ji net nenorėtų, kad atvažiuotų, nes jis blogas.

Vairuotojas išsitraukė iš burnos kandiklį, išėmė nuorūką, numetė ant kelio, pasakė važiuojąs Risčio pusėn ir tiestelėjo ranką atidaryti durelių. Zara purptelėjo vidun. Vyras įsikišo į kandiklį kitą cigaretę. Zara prisidengė delnais krūtinę, suglaudė kojas. Mašina nubirzgėjo tolyn. Kartais Zara akimis sugriebdavo riboženklius pakelėje: Turba, Ellamaa.

– Ko važiuoji į Ristį? – paklausė vyras.

Zara suglumo ir sumetė, kad važiuoja pas tėvus. Žmogus daugiau neklausinėjo, bet ji pridūrė, kad vyras pas tėvus neatvažiuos ir

kad nebenori savo vyro akyse matyti. Vyras dešine ranka kilstelėjo prie pavarų svirties gulėjusį maišelį ir ištiesė Zarai. Ji paėmė. Burnoje sutirpo pažįstamas žemės riešutas.

– Būtum pralaukusi iki ryto, – tarė seniokas. Jis pasisakė viešėjęs pas sergančią dukterį ir naktį vežęs ją į ligoninę. Namuose turįs atsirasti iki rytinio melžimo. – Kieno tu?

– Riuitelio.

– Riuitelio. Iš kur?

Zara išsigando. Ką atsakyti? Seniokas turbūt pažįsta visus vietinius, ir jeigu Zara ko nors prikurs, žmogelis paleis per kaimus žinią apie nepažįstamą kekšę, kuri kalba su rusišku akcentu ir pliurpia nei šį, nei tą. Zara šniurkštelėjo. Vyras padavė nuskalbtą medžiaginę nosinę, jai dar nespėjus apsiašaroti, ir daugiau neklausinėjo.

– Gal pirmiau užvažiuokim pas mane. Tėvai išsigąs, dukteriai parsiradus namo tokios būklės ir tokiu metu.

Seniokas važiavo namo į Ristį. Zara išlipo iš žiguliuko, spausdama prie šono žemėlapį, kurį nusičiupo mašinoje. Galėjo paklausti žmogaus, ar pažįsta Alydę Trū, bet neišdrįso. Seniokas tokį klausimą įsimins ir tuos, kurie teirausis apie ją, nuves pas Alydę Trū ir sykiu pas Zarą. Kai užėjo vidun, šeimininkas įpylė Zarai stiklinę pieno, padėjo ant stalo duonos ir paliepė pavalgius eiti pamiegoti.

– Kai pamelšiu karvę, parvešiu tave namo. Už kelių valandų.

Seniokas paliko Zarai užklotą ir dingo kambaryje. Išgirdusi jį knarkiant, Zara atsikėlė, apgraibomis priėjo prie burzgiančio šaldytuvo, pasiėmė nuo jo kišeninį žibintuvėlį, kurį pastebėjo pjaustydama dešrą. Žibintuvėlis veikė. Zara išskleidė žemėlapį ant virtuvės grindų. Nuo Risčio iki tikslo netoli. Ligi Koluverės gabalas kelio, bet reikia sukaupti jėgas. Laikrodis ant šaldytuvo rodė tris. Prie laukujų durų Zara rado didelius vyriškus guminius botus ir mažesnes moteriškas šlepetes, tas ir apsiavė. Gal kur nors rastųsi ir paltas? Kur vyras laiko viršutinius drabužius? Kambaryje pasigirdo bildant – Zara

turėjo sprukti. Laukujų durų rakto neturėjo, todėl atsidarė virtuvės langą ir išlipo. Burnoje dar jautė keistą skonį. Zaros žandikaulis sustingo sulig pirmu duonos kąsniu, o seniokas nusijuokė: mergaitė turbūt iš tų, kurie nemėgsta kmynų. Jo anūkai esą taip pat nemėgsta kmynų. Žmogelis pasiūlė kitokios rūšies duonos, bet Zara valgė tą su kmynais. Netrukus seniokas pabus ir pastebės, kad kekšė pavogė jo žemėlapį, kišeninį žibintuvėlį, net šlepetes nugvelbė. Zarai pasidarė negera.

1992-ieji, vakarų Estija

Zara ieško kelio, kurio gale nepaprastai daug gluosnių

Žemėlapis buvo neaiškus, bet Risčio geležinkelio stotį surado lengvai. Iš ten Zara susiruošė į kelią, kurį spėjo vedant į Koluverę. Iš pradžių ji bėgo – turėjo greitai nutolti nuo gyvenamųjų namų, nors langai buvo tamsūs. Šunų lojimas sklido iš vienų namų į kitus – vambrijo įkandin, ligi Koluverės kelio. Taupydama jėgas Zara sulėtino žingsnį, bet vis tiek skubėjo. Žemėlapis rodė, kad liko kokių dešimt kilometrų. Kartais ji sustodavo, surūkydavo cigaretę. Iš to žmogelio pasivogė naują dėžutę degtukų. Etiketėje šypsojosi seneliokas su skrybėle, panašia į cilindrą, nors tamsoje jos nesimatė. Aplinkui pūkštavo, kosčiojo miškas, Zarą mušė tai šaltas, tai karštas prakaitas, ir kaskart sustojus atrodydavo, jog į nugarą alsuoja mirusi Koluverės karalaitė. Augusta, – senelė pasakojo apie karalaitę Augustą, kuri nuo Risčio iki Koluverės pilies parėjo užverktom akim ir nusižudė. Tame kambaryje, kuriame mirė Augusta, visad būdavo šalčiau nei kituose, o sienom siurendavo jos ašaros. Juodi debesys plaukė kaip karo laivai, mėnulio spindesys žilpino akis. Per šlepetes smelkėsi drėgmė, sykį pasigirdo mašinos burzgimas, Zara metėsi į mišką, viena koja tėškėsi į griovį, varnalėšų kibučiai bruožė odą. Sankryžos nepriėjo, bet mintys trūkinėjo ir pynėsi, skaidrėjo ir blausėsi. Ji mėgino suuosti pelkes. Kažkur netoliese turėjo būti pelkė. Kokios būna estiškos pelkės? Ar ji ras

reikiamą namą? Kas tame name gyvena? Ar tas namas tebestovi? O jei jo nebėra, ką darys? Senelė sakė, jog apie Augustos mirtį sklandė daugybė gandų. Gal ji nenusižudė. Gal karalaitę nužudė. Gydytojas tvirtino, jog ji mirė nuo paveldėtos sutrikusio kraujo krešumo ligos, bet niekas tuo nepatikėjo, nes prieš karalaitės mirtį iš pilies sklido šiurpus moters šauksmas, ir tas šauksmas akmeniu sustingdė valstiečius laukuose, karvės užtrūko, o vištos visą savaitę nedėjo kiaušinių. Zara leidosi bėgti greičiau: pėdos kibirkščiavo, plaučiai išsiplėtė. Vieni kalbėjo, kad pavydi imperatorienė gražiąją karalaitę išsiuntė į šį Estijos kaimą. Kiti manė, kad Koluverės pilyje karalaitė buvo paslėpta nuo pamišėlio vyro. Šiaip ar taip, ji mirė kaip kalinė, graudžiai šaukdama. Kaip nukakti iki to namo, Zarai iš galvos iškrito, nors kelias neatrodė klaidus, pasistengė gerai jį įsiminti. O gal buvo paprastas, nebuvo ką įsiminti, bet vis tiek prapuolė iš galvos. Kodėl niekas nepadėjo karalaitei, kodėl neišleido iš pilies, juk jos verksmą pažino visi? Padėk man, Augusta, padėk surasti tą namą. Padėk, Augusta, stuksėjo Zarai galvoje, Augustos, Alydės ir senelės veidai plakėsi į vieną, bet ji nedrįso pažvelgti nei į dešinę, nei į kairę, nes miško medžiai judėjo, tiesė į ją savo galūnes. Gal Augusta seka paskui ją į pelkes, kur pati ėjo? Zarai prie skruostų lipo brėkštančio ryto ūkana, ir ji pasileido dar smarkiau bėgti, – ji turi nukakti, iki prašvis, antraip ją pamatys visas kaimas. Ji turi sukurpti kokią nors istoriją tam, kuris dabar gyvena senelės namuose. O paskui reikės ieškoti Alydės Trū, – gal tas, kuris gyvena Tamo name, jai padės. Ir Alydei turės suregzti kokią istoriją, bet Zaros galvoje buvo vičviena vientisa istorija – Augustos, pamišusios ir nusiverkusios karalaitės. Gal ir pati Zara pamišusi: tik pamišėlė bėgtų nepažįstamais miško takais į namus, apie kuriuos tik kalbas girdėjo ir kurių buvimu negali būti tikra. Baimės ruožas. Namas. Ji praėjo pro namą. Kitas namas. Kaimas. Šunys. Lojimas sklido iš vienų namų į kitus. Akyse tvinkčiojo tvoros, namai, tvartai ir kelio duobės, tie tvinksniai nesutiko su pulsu, sykį ji mėgino

peršokti griovį, bet bloškėsi į spygliuotą vielą ir gervuogių dyglius, išsibruko atgal į kelią, drėgnos klinties kvapą, kelio duobes, balas – turėjo bėgti pirm šunų lojimo. Ryto ūkas lipo prie odos, miglojo akis, naktis pamaži traukė į šalis užuolaidas, aplinkui šniokštavo įsivaizduojamo kaimo apribai. Kelio gale – daugybė gluosnių. Nepaprastai daug. Ir didžiulis riedulys. Gal nuo tų namų vartelių prasidės Zaros istorija – nauja?

KETVIRTA DALIS

Ištrūkti į tuo metu
atsiradusį naują pasaulį

Paul-Eerik Rummo

1949-ųjų spalis

Už laisvą Estiją!

Vis skaitau Ingelės laiškus. Ilgiuosi savo mergaičių. Šiek tiek palengvėjo, nes žinau, kad joms ten toli puikiai sekasi. Tų laiškų daug sulaukiu. Paskutinį kartą, kai žmones išvežė į Sibirą, per metus ateidavo tik vienas du ir tie su blogom žiniom.

Reikia kirsti medžius statinėms. Dabar tinkamas metas, netrukus mėnuo pradės pilnėti, tada bus vėlu. Kada aš padirbsiu naujų statinių savo namams? Kada vėl galėsiu dainuoti? Gerklė greit užmirš tą gebėjimą.

Pilnatį jaučiu, negaliu užmigti. Reikės pasakyti Alydei, kad laikas kapoti malkas. Pilnaties malkos gerai džiūsta. Jos vyras tokių dalykų vis tiek nesupranta, nuvokia ūkio darbus lygiai menkai kaip Lydė rankdarbius. Ingelės numegztoje kojinėje išsinešiojo skylė, Lydė ją užadė. Tos kojinės jau negali nešioti. O kad turėčiau Ingelės išsunktų gervuogių sulčių.

Trumenas jau turėtų ateiti.

Norisi spardyti sieną, bet negaliu.

Hansas Pekas, Eriko sūnus, Estijos ūkininkas

1992-ieji, vakarų Estija

Kaip jos geba skraidyti tamsoje

Svogūnai buvo smarkiai suminkštėję, tad Alydė subėrė cukrų ir druską, supylė actą. Nuo krienų abidvi apsiašarojo, ir Alydė atidarė duris, kad išsivadėtų. Zara nusprendė ko nors paklausti stačiai. Gal pradėti nuo Martino, gal senelės kol kas neminėti. Toliau minties išrutulioti ji nespėjo – artėjančio automobilio ūžesys jas abi sustingdė.

– Alydė laukia svečių?

– Ne. Juoda mašina.

– Dieve, tai jie.

Alydė trinktelėjo ir užrakino duris. Paskui prišokusi užkabino podėlio duris kabliuku, užtraukė užuolaidas.

– Jie išvažiuos pamatę, kad čia nieko nėra.

– Neišvažiuos.

– Tikrai išvažiuos. Ko kieme lauks, pamatę, kad namai tušti. Juk niekas tavęs čia einant nematė. O gal matė?

– Ne.

– Gerai. Rytoj dar pabūsi namuose. Gal jie važinės aplinkui. Tik ko čia važinėti po pustuštį kaimą.

Zara smarkiai papurtė galvą. Vyrai aiškiai supras, jog ji čia, pamatę, kad namuose nieko nėra. Susigaudys, kad ji čia slepiasi, išlauš spyną, apeis visą namą ir ras...

– Jie jums padarys ką nors bloga!

– Nusiramink, Zara, nusiramink. Daryk, ką liepsiu.

Nors trapaus sudėjimo, Alydė atrodė ryžtinga, sykiu ir jaunatviška, ir seniokiška: įprastu žingsniu priėjo, įgudusiom rankom kilstelėjo spintelės kampą.

– Eikš pagelbėti.

Jodvi atitraukė spintelę, ir Alydė atplėšė kambarėlio duris.

Įstūmusi dvejojančią merginą vidun, Alydė susiėmė už krūtinės. Bumbsėjo. Viso puodelio vandens išgerti nepasisekė, bet šiek tiek atsigėrė, nosine nusišluostė veidą, apsigaubė galvą skarele. Plaukai nuo prakaito buvo tiek šlapi, kad tai būtų sukėlę įtarimą – vyrai galėjo pamanyti ją prakaituojant iš baimės. Jeigu jie atsivijo Zarą. O gal mašinoje sėdi tie, kurie mėtydavo akmenukus ir traukdavo daineles už lango? Gal jie nusprendė surengti paskutinį žygį pas Alydę ir pribaigti savo priešą.

Mašina į kiemą važiavo atsargiai – vairuotojas tikriausiai pastebėjo kelio duobes.

Kambarėlyje Zara ištiesė į šonus rankas, palietė pirštais sienas iš abiejų pusių. Žemės kvapas. Drėgnos žemės. Drėgnų sienų. Oras slogus, tirštas, persmelktas pelėsių ir rūdžių smarso. Štai kur ji atsidūrė. Tikriausiai niekuomet iš čia neištrūks, jeigu jie ką nors padarys Alydei. Ar ji šauks, skelbsis, kur esanti? Ne, nešauks. Ji pasiliks čia ir jau niekada nebepapasakos senelei, kaip dabar atrodo šie namai. Kodėl nutrūko laikas? Reikėjo būti griežtesnei, tokiai kaip Paša. Jo verčiama Alydė bet ką pasakys. Jis primuš ją, ir ta viską išgiedos. Gal ir Zara turėjo panašiai elgtis – būtų sužinojusi, kodėl Alydė taip pyko ant senelės, kodėl mama sakė, kad neturi tetos. Jei Alydė nebūtų buvusi Zarai tokia maloni, jeigu nebūtų įpylusi kavos iš kavavirės, jeigu nebūtų paruošusi vonios, Zara būtų labiau pykusi. Jau seniai ji tokių dalykų nebuvo patyrusi. Tai suminkštino Zaros širdį, o ji turėjo laikytis griežtai, neužmiršti, jog laiko maža, veikti greitai.

Zara priglaudė ausį prie durų plyšelio. Netrukus jie pasibels į duris. Ar Alydė juos įsileis vidun?

Alydė atitraukė užuolaidas, išskleidė ant stalo laikraštį, pastatė šalia puodelį, tarytum būtų valgiusi pusryčius ir kuo ramiausiai skaičiusi „Nelli Teataja". Ar virtuvėje nėra jokių merginos buvimo ženklų? Ne, nėra. Alydė net nespėjo stalo dviem padengti. Tegul ateina visi, kas nori: mafijos samdiniai, kareiviai, raudonieji ir baltieji, rusai, vokiečiai ar estai – tegul ateina – Alydė tikrai atlaikys. Visad atlaikydavo.

Rankos nebedrebėjo. Drebulys, įsimetęs po valsčiaus valdybos nakties, praėjo, kai kūnas paseno. Tiek paseno, kad jau niekas nebedarys su juo to, ką darė valsčiaus valdyboje. Ir Talvės čia nebėra, tad Alydei nėra ko baimintis. Jos riešas trūktelėjo. Na, gerai, dabar ji vėl turi rūpestį kambarėlyje. Tą stangraus kūno, šilkinės odos, jaunyste kvepiančią merginą. Tokią baikščią. Ar ji pati irgi šitaip tada atrodė? Taip pat rankom dangstėsi krūtinę, krūpčiojo dėl niekų, akys taip pat baikščiai lakstė nuo kiekvieno netikėto garso? Pagalvojus apie merginą, Alydei vėl sukilo šleikštulys.

Atrodo, mašina sustojo palei lauką. Iš jos išlipo du nepažįstami vyrai – ne jų kaimo vaikinai, ne iš tų, kurie dainavo. Ką jie čia veikia? Gėrisi gamta? Gal matuoja mišką – ramiai prisidegė cigaretes. Visai kaip anksčiau. Vyrai chromuotos odos batais visad būdavo ramūs. Alydės petys trūktelėjo. Suėmė jį kita ranka. Skarelė prie smilkinio buvo šlapia.

Pasigirdo beldimas į duris. Bildino įsakmiai. Šitaip beldžia tas, kuris įpratęs įsakinėti.

Ant krosnies kliurktelėjo pomidorų ir svogūnų mišrainė. Trintuvė gulėjo ant lėkštės. Šalia raudonavo nebaigto pjaustyti pomidoro puselė. Alydė subraukė pomidorą sykiu su peiliu į susmulkintų daržovių dubenį, čiupo trintuvę. Iš visa ko matėsi, kad virtuvėje ruošiamos atsargos žiemai, o ji paskubomis išsivirė kavos. Į duris vėl pabeldė. Alydė pastūmė krienų lėkštę į tą stalo pusę, kur buvo stalčius su Han-

so valteriu, įtraukė į plaučius krienų įkaitinto oro, karštis nuėjo kūnu, akys sudrėko, ji nusišluostė ir atidarė duris: sucypė vyriai, plastelėjo užuolaidos, vėjas smelkėsi pro susagstomą Alydės suknelę, pirštus šaldė durų rankenos metalas. Kieme spigino saulė. Tas vyras pasisveikino. Jam už nugaros stovėjo kitas – vyresnis, tas irgi pasisveikino, ir Alydė net per krienus suuodė KGB karininko smarvę. Tvokstelėjo slogiu rūsiu, pro duris vidun plūstantis oras pasidarė gaižus. Alydė pradėjo kvėpuoti pro burną. Ji pažinojo tokius vyrus. Tokio stoto vyrai žino, kaip bausti moteris, jie atėjo išsivesti tos, kurią ketina bausti. Įžūli laikysena, plati auksinių dantų šypsena, ankšta uniforma stačiais antpečiais, žinojimas, kad jų norams nebus pasipriešinta. Laikysena žmonių, avinčių tokiais batais, kokiais gali kiekvieną sutrypti.

Jaunesnis nūdo užeiti vidun. Alydė pasitraukė nuo durų ir atsisėdo toje stalo pusėje, kurion buvo pastūmusi krienų lėkštę: trintuvę padėjo ant lėkštės, kairę ranką ištiesė ant vaškytinės, o dešinę nuleido į skraitą. Stalčius čia pat.

Vyras nekviestas atsisėdo, paprašė vandens. KGB į virtuvę nėjo, – turbūt pasuko apžiūrėti namo. Alydė pasiūlė vyrui pačiam pasisemti iš kibiro, o iš šulinio galįs prisipumpuoti šviežio.

– Vanduo čia geras, šulinys gilus, – pasakė Alydė.

Vyras pakilo, užsivertė puodelį vandens. Nuo krienų ir jam pradėjo ašaroti akys, jis tankiai mirksėjo, judesiai pasidarė staigesni. Alydė įsitempė, jos širdies raumuo įsiręžė, bet vyras, nerūpestingai žingsniuodamas per virtuvę, šnekėjo apie šį bei tą, sustojo prie kambario durų, spyrė koja. Durys trinktelėjo į sieną, ta sudrebėjo. Nuo desantininko bato ant grindų paliko purvo. Vyras pastatė koją ant slenksčio, bet toliau nėjo, o sugrįžo į virtuvę, prižygiavo prie šaldytuvo, užmetė akį į ten sudėtus popierius, žengtelėjo prie indaujos, pakilnojo lentynose indus, stiklainių dangtelius, pasukiojo rankose kavos puodelį, suomiško šampūno buteliuką, pavartė firmos „Imperial Leather“ muilą, paskui prisidegė „Marlboro“ cigaretę ir pasakė esąs iš policijos.

– Paša Aleksandrovič Popov, – prisistatė jis, ištiesdamas Alydei asmens dokumentus.

– Dabar daug suklastotų, – pasakė Alydė, iškart atstumdama dokumentus.

– Tikrai, – šyptelėjo Paša. – Kartais nepatiklumas išeina į naudą. Bet turėtumėt išklausyti, ką dabar pasakysiu. Dėl savo pačios saugumo.

– Iš manęs nėra ką vogti.

– Ar nematėt čia nepažįstamos merginos?

Alydė atsakė nemačiusi ir nusistebėjo vietos ramumu. Vyras šnarpštelėjo, primerkė ašarotas akis. Krienai degino. Alydė atlaikė vyro žvilgsnį – ji to žvilgsnio nevengs, nevengs. Vyro paakiai paraudo, Alydės akies kertelėje susimetė išskyrų gumulėlis, bet vyras rėmė ją akimis, paskui priėjo prie durų, atidarė. Vidun padvelkė vėjas. Alydės petys trūktelėjo. Vyras valandėlę pastovėjo tarpduryje, nusigręžęs į kiemą, skersvėjo išpūstu odiniu švarku, tada atsisuko ramiom, šaltom akim, išsiėmė iš kišenės šūsnį nuotraukų ir paskleidė ant stalo.

– Ar šitos čia nematėt? Ji ieškoma.

Zara nedrįso net krustelėti. Balsai sunkiai prasimušė į kambarėlį, bet vis dėlto prasimušė. Ji girdėjo, kaip Alydė, atidariusi duris, prašneko rusiškai – pasisveikino, kalbėjo mandagiai. Paša pasakė, kad jie nuvažiavo ilgą kelią, kad ištroško, dar apie šį bei tą pašnekėjo. Balsai čia tolo, čia artėjo, paskui Alydė paklausė, ar Pašos draugui patinka sodai. Paša nesuprato. Alydė pasakė pro langą matanti Pašos draugą vaikštinėjant po sodą. Lavrentijus, aišku, jau apžiūrinėja namą. Turbūt Lavrentijus. O gal Paša atvažiavo su kuo nors kitu? Kažin. Paša paaiškino, kad jo draugas šiek tiek kuoktelėjęs, neverta kreipti dėmesio. Alydė vylėsi, kad draugas neišmindžios jos gėlynų.

– Nesirūpinkit, jam patinka sodai.

Pašos balsas staiga pasigirdo labai arti. Zara sustingo.

– Tai nematėt čia nepažįstamos merginos?

Zara sulaikė kvapą. Dulkės klijavo išdžiūvusią gerklę. Nekrenkštelėti, nekrenkštelėti. Alydė atsakė, kad vieta čia rami, svetimi greit pastebimi. Paša pakartojo klausimą. Alydė nusistebėjo tokiu atkaklavimu. Mergina? Nepažįstama mergina? Kodėl? Pašos žodžių aiškiai nesigirdėjo. Jis kažką kalbėjo apie šviesiaplaukę. Alydės balsas buvo girdėti aiškiai. Ne, ji čia nematė šviesiaplaukės merginos. Paša pasakė turįs merginos nuotrauką. Kokią nuotrauką? Nejau Paša važinėja po šalį ir visiems rodo Zaros nuotrauką? Kokią nuotrauką? Pašos balsas vėl priartėjo, ir Zara išsigando, kad pulso tvinksniai pasigirs per sieną. Pašos ausys labai pagaulios.

– Kodėl jūs manot, kad mergina gali čia ateiti?

Paša tikriausiai žengtelėjo atokiau. Per sieną prasimušė tik paskiri garsai.

– Pažiūrėkit...

Reikia tikėtis, Paša rodo ne tas nuotraukas? Bet kokias daugiau, jei ne tas? O kai Alydė jas pamatys...

Staiga Zara riaugtelėjo. Burnoj pajuto spermos skonį. Bemat susičiaupė. Ar virtuvėje nesigirdėjo? Ne, už sienos girdėjosi tolygus Pašos ir Alydės murmesys. Zara laukė išgąstingo Alydės šūktelėjimo, nes, išvydusi tas nuotraukas, ji kitaip reaguoti negalėtų. Ar Paša jau išdėliojo jas ant stalo – iš lėto, vieną po kitos, ar padavė iš karto visą šūsnį? Ne, jis tikriausiai nuotraukas dėlios ant stalo kaip pasjansą, versdamas Alydę jas žiūrėti. Alydė peržiūrės jas ir pamatys Zaros veidą Pašos išmokyta išraiška – pražiotą burną, liežuvio galiuką, pamatys visus tuos vibratorius. Ir pamačiusi viską papasakos apie ją, aišku, papasakos, turės papasakoti, nes pasišlykštės Zara. Pamačiusi tą bjaurastį, Alydė panūs išginti ją iš namų, – tai nutiks dabar, tikrai, netrukus Paša atidarys duris ir nusijuoks stovėdamas šviesoj, – tai bus galas.

Zara atsitraukė kambarėlio gilumon, prisiplojo prie sienos ir laukė. Į ją mušė juoduma, šeriai ant galvos pasišiaušė. Alydė pamatė

nuotraukas. Pažeminimas sugniaužė Zarą, surietė stipriai, tempdamas odą, nusėtą rietėjančių žaizdų. Netrukus atsiplėš durys. Reikia stipriai užmerkti akis, susikaupus stumti mintis į šalį: ji – žvaigždė, ji – Lenino ausis, Lenino ūsų šerelis, kartoninių ūsų kartoniniam plakate, ji – plakato rėmų kamputis, nuo gipsinio rėmo atitrūkusi kilputė kambario kampe. Ji – kreidos dulkelė ant lentos saugioje mokyklos klasėje, ji – rodomosios lazdelės medinis galiukas...

Nuotraukos buvo vakarietiško popieriaus, blizgėjo vakarietiškai, ant blausios vaškytinės tvieskė ryškiai nudažytos Zaros lūpos. Blakstienos, apkibusios tušo gumuliukais, lyg žiedlapiai skleidėsi virš žydru perlamutru apteptų akių. Matėsi rausvi spuogų iškilimai, nors šiaip jau oda atrodė sausa ir plona. Palaidinės apykaklė atvipusi, tarsi nutampyta.

– Nesu jos mačiusi, – pasakė Alydė.

Vyras nesutriko. Šnekėjo toliau, žodžiai dundėjo kaip augaus vyro batai.

– Visas pasaulis jos dabar ieško.

– Ai! Aš nieko negirdėjau, nors radijas visą laiką įjungtas.

– Norima viską sutvarkyti tyliai. Išvilioti ją. Juo mažiau numanys, kad jos ieško, tuo mažiau saugosis.

– Ai!

– Ta moteris – pavojinga nusikaltėlė.

– Pavojinga?

– Daug blogų darbų pridariusi.

– Kokių?

– Šita moteris nužudė meilužį jo paties lovoje. Labai šaltakraujiškai.

Į virtuvę įžengė KGB, atsistojo jaunesniam vyrui už nugaros, išsiėmė iš odinio švarko kišenės dar vieną pluoštelį nuotraukų. Pažėrė ant Zaros fotografijų.

– Štai nužudytasis. Būkit gera, pažiūrėkit ir dar sykį pagalvokit, ar nesat mačiusi šitos moters.

– Nesu jos mačiusi.

– Būkit gera, peržiūrėkit nuotraukas.

– Nėra ko žiūrėti. Aš mačiusi lavonų.

– Mergina atrodo visai nekalta, bet tai, ką ji padarė savo meilužiui... Jis buvo labai prie jos prisirišęs, o mergina jį uždusino be jokios priežasties, užspaudė pagalve veidą, kai miegojo. Juk jūs gyvenate viena, ar ne? Įsivaizduokit, ramiausiai miegat, sapnuojat saldžius sapnus ir daugiau nebepabundate. Šitaip gali nutikti bet kurią naktį. Kai net nenujausit ir negalėsit apsiginti.

Alydė pakišo ranką po vaškytinės kraštu. Pirštais suėmė stalčiaus rankenėlę, rengėsi atidaryti. Reikėjo išsiimti pistoletą ir pasidėti ant kėdės. Baltų krienų tarkių daga slopino ruso prakaito smarvę. Popovu prisistatęs vyras atsirėmė į stalą, įsmeigė į Alydę akis.

– Gerai. Aš jums paskambinsiu, jeigu ji čia pasirodys.

– Mes turim pagrindą tikėti, kad ji čia pasirodys.

– Kodėl turėtų pasirodyt būtent čia?

– Ji – jūsų giminaitė.

– Prikūrėt pasakų, – nusijuokė Alydė, o jos juokas atsimušė į kavos puodelio kraštą.

– Merginos senelė gyvena Vladivostoke, ji vardu Ingelė Pek. Tai jūsų sesuo. Svarbiausia, kad mergina kalba estiškai, ją išmokė jūsų sesuo.

Ingelė? Kodėl tas vyras šneka apie Ingelę?

– Aš neturiu sesers.

– Dokumentai rodo, kad turite.

– Nežinau, ko čia atvažiavot su savo pasakom, bet...

– Šita moteris Zara Pek nužudė žmogų ir, kiek žinome, šioje šalyje ji daugiau nieko nepažįsta. Suprantama, kad ji važiuos čia, pas seniai prarastą giminaitę. Ji mano, kad jūs nieko nežinote, nes radijas ir spauda apie žmogžudystę nieko nepranešė, ir atvažiuos čia.

Pek? Merginos pavardė – Pek?

– Aš neturiu sesers, – pakartojo Alydė. Pirštai atsileido, ranka vėl nukrito į skraitą. Ingelė gyva.

Paša nuspyrė kėdę.

– Kur mergina?

– Nemačiau jokios merginos!

Vėjas sušnarino virš krosnies džiūstančias mėtas. Skersvėjis sujudino medetkas, paskleistas ant laikraščių. Suplastėjo užuolaidos. Vyras pasiglostė plikę ir ramesniu balsu tarė:

– Manau, supratot, jog šita moteris Zara Pek padarė sunkų nusikaltimą. Paskambinkit. Dėl savęs pačios. Kai ji čia atvažiuos. Geros dienos.

Prie durų vyras stabtelėjo.

– Zara Pek gyveno pas savo senelę, paskui išvažiavo dirbti į Vakarus. Nužudymo vietoje ji paliko pasą ir piniginę su pinigais. Jai reikia žmogaus, galinčio suteikti pagalbą. Tik jūs galit ją suteikti.

Kambarėlyje Zara bejėgiškai susmuko ant grindų.

Sienos sunkiai alsavo, grindys šnopavo, lentos dvelkė drėgme. Sienpopieris šnarėjo.

Panižo skruostą – tarsi musei bėgant. Kaip jos geba skraidyti tamsoje?

Dabar Alydė žino.

Alydė rašo laiškus su džiugiomis žiniomis

Iš Ingelės nebuvo jokių žinių, ir Alydė, norėdama sutramdyti Hanso nerimą, pradėjo jos vardu rašyti laiškus. Neapsikentė kasdienių Hanso klausimų, ar nieko negirdėti apie Ingelę, ar nėra laiško, neapsikentė spėliojimų, ką veikia Ingelė tuo ar kitu metu. Alydė prisiminė seseriai būdingus posakius, pasakojimo būdą ir braižą mėgdžioti sekėsi puikiai. Hansui pasakė suradusi patikimą kurjerį, o laiške parašė, kad jiems leidžiama gauti siuntinius. Hansas apsidžiaugė, o Alydė rodė, ką pasisekė gauti ir kuo iškimš siuntinius, kuriuos gaudama Ingelė vargo nebematys. Paskui ir Hansas sugalvojo pridurti savo linkėjimų. Parašydamas tokių dalykų, iš kurių Ingelė supras, jog tai Hanso žodžiai.

– Atnešk šakelę to gluosnio, kuris auga prie bažnyčios. Įdėsim į siuntinį. Po tuo gluosniu mudu susitikom pirmąkart.

– Ar Ingelė tai prisimena?

– Aišku, prisimena.

Alydė atnešė arčiausiai augusio gluosnio šakelę.

– Šita tiks?

– To, kuris prie bažnyčios?

– Taip.

Hansas priglaudė prie veido lapotą gluosnio šaką.

– Nuostabus kvapas!

– Gluosnis niekuo nekvepia.

– Dar eglės šakelę atnešk.

Hansas nepasakė, kuo svarbi eglės šakelė. O Alydė nenorėjo žinoti.

– Ar dar kas nors turi žinių iš Ingelės? – paklausė Hansas.

– Tikriausiai ne.

– Klausei?

– Gal tu kvailas? Negaliu lakstyti po kaimą ir klausinėti apie Ingelę!

– Patikimo žmogaus gali paklausti. Gal ji parašė.

– Aš nežinau ir neklausiu!

– Niekas nedrįs tau pasakyti, jeigu nepaklausi. Nes tu tos raudonos kiaulės žmona. Jeigu paklaustum, nemanytų, kad...

– Hansai, suprask. Už šių namų sienų aš daugiau niekuomet balsu neištarsiu Ingelės vardo. Niekuomet.

Hansas dingo kambarėlyje. Buvo kelias savaites nesiskutęs.

Alydė ėmė rašyti džiugias naujienas.

Kokių džiugių drįso rašyti?

Iš pradžių parašė, kad Linda pradėjo lankyti mokyklą ir kad jai puikiai sekasi. Kad klasėje daug estų.

Hansas nusišypsojo.

Paskui parašė, kad rado virėjos darbą, todėl jodvi su Linda nealksta.

Hansas su palengvėjimu atsiduso.

Alydė tęsė, kad, dirbdama virėja, ji galinti pagelbėti kitiems. Kad į kolūkį atvyko žmonių, kuriems, išgirdus apie Ingelės darbą, pradėjo virpėti apatinė lūpa, sudrėko akys, nes jie suprato, jog Ingelė kiaurą dieną raiko duoną.

Hanso antakiai susiraukė.

Blogai parašė. Taip rašydama ji pabrėžė maisto stygių.

Kitame laiške Alydė parašė, jog duonos visi gauna, kiek nori. Kad maistas nenormuojamas.

Hansui atlėgo širdis. Hansui atlėgo širdis dėl Ingelės.

Alydė stengėsi apie tai negalvoti ir prisidegė papirosą, kad dūmai nusmelktų svetimo vyro kvapą, iki Martinas pareis.

Alydė suturi krintančią cukrinę

Automobilio ūžimas tolo. Kambarėlio durys pradėjo bildėti. Spintelė prie tų durų drebėjo, skimbčiojo ant jos stovintys indai, Ingelės kavos puodelio auselė dzingsėjo į Alydės cukrinę, cukrinė kretėjo, prie krašto susikratęs cukrus pabiro ant grindų. Alydė stabtelėjo prie spintelės – jauno žmogaus agnus daužymasis, tuštybė. Alydė spragtelėjo „Vefą". Spardymas smarkėjo. Ji pagarsino radiją.

– Paša – ne policininkas! Jis man ne vyras! Netikėkit niekuo, ką jis pasakė! Išleiskit mane!

Alydė pasikasė kaklą. Gerklos tarsi atitrūkusios, bet kitus jausmus vargu ar būtų apibūdinusi. Dalis jausmų sugrįžo į tą valandą kolūkio kontoros kieme prieš kelis dešimtmečius, kai kojų tvirtybė susigėrė į smėlį. Dabar po jos kojom – tik cementinės virtuvės grindys. Jų žvarba ėmė pėdas ir kaulus – taip pat turbūt jautėsi tie, kurie buvo Archangelsko lageryje. Keturiasdešimties laipsnių šaltis, virš vandens slėgus rūkas, drėgmė skverbia iki kaulų smegenų, blakstienos ir lūpos apšarmojusios, rąstai rūšiavimo baseine plūduriuoja kaip lavonai, darbininkai subridę vandenin iki juosmens – begalinis rūkas, begalinis šaltis, visa ko begalybė. Apie tai kažkas šnibždom pasakojo turguje. Ne jai į ausį, tačiau metams bėgant jos ausys išdidėjo, įsijautrino it žvėries, ji troško vis daugiau išgirsti. Raukšlių apvagotos pasakotojų akys būdavo tokios tamsios, vyzdžiai išsiplėtę

sulig rainelėm, tos akys stebeilydavo į Alydę tarytum suprasdamos, jog ji girdi. Buvo 1955-ieji – reabilitacija vyko visu pajėgumu. Alydė bumbsinčia krūtine nuskubėjo šalin.

Kambarėlio duris bildino kumščiai ir spyriai.

Rūkas virš betoninių grindų išsisklaidė.

Ji atvažiavo atkeršyti?

Ją atsiuntė Ingelė?

Alydė prišokusi suturėjo nuo spintelės krintančią cukrinę.

1950-ieji, vakarų Estija

Hansas patiria moskitų skonį

Valydama maisto podėlį Alydė pastebėjo, kad viskas aplinkui dreba: indai skimbčioja, bilda medaus stiklainėlis, puodelis nuo spintelės krašto nukrito ant grindų, sudužo. Puodelis buvo Martino, šukės pažiro ant grindų, Alydės kaliošo padas subraškino nuskilusią jo ąselę. Hansas nepaliovė kaukęs. Alydė mėgino susikaupti. Jei Hansas išprotėjo, ar jai lipti į palėpę ir atidaryti duris? Ar Hansas ją puls? Šoks laukan, bėgs į kaimą, įklius ir viską papasakos? O gal kas nors buvo užėjęs į tvartą, gal kas nors buvo užlipęs į pastogę?

Alydė išspjovė juodas nuo anglies seiles, paskalavo burną vandeniu, apsilaižė lūpas ir nuėjo į tvartą. Lubos drebėjo, kopėčios kresčiojo, žibintas ant lubų vos laikėsi. Alydė užlipo į palėpę. Šieno ryšuliai prie durų šiušėjo.

– Hansai?

Kauksmas paliovė.

– Išleisk!

– Kas nors atsitiko?

– Išleisk mane! Žinau, kad Martino nėra namie.

– Neatidarysiu, kol nepasakysi, kas nutiko.

Tyla.

– Lyde, būk gera.

Alydė atidarė. Hansas išsvyrinėjo pro duris. Išmuštas prakaito, peršlapusiais drabužiais, sužalota plika koja.

– Ingelei kažkas negerai.

– Ką? Iš kur tai ištraukei?

– Susapnavau sapną.

– Sapną?

– Ingelė laikė rankoje dubenį, ketino įpilti sriubos, bet į jį supuolė tumulas moskitų. Jaučiau jų skonį – šilto, saldaus kraujo skonį. Paskui Ingelė atsidūrė kažkur kitur, kambarys priplūdo garų, Ingelė nusivilko paltą, paltas buvo nugultas utėlių – taip nugultas, kad audinio nematyti.

– Hansai, tai buvo slogutis.

– Ne! Tai regėjimas! Ingelė mėgino su manim kalbėtis. Jos burna prasižiojo, ji žiūrėjo tiesiai man į akis, mėgino daugiau pražioti burną, aš stengiausi suprasti. Tada pabudau. Nespėjau išgirsti. Burnoje tebejaučiau moskitų skonį, pats pajutau tas utėles.

– Hansai, Ingelė rašė, kad viskas gerai, prisimeni?

– Vėl mėginau užmigti – norėjau sužinoti, ką Ingelė ketino pasakyti, bet per utėles negalėjau.

– Tu neturi utėlių!

Tik dabar Alydė pastebėjo, kad Hanso kaklas, rankos ir veidas kruvinai nudraskyti, pirštų galai raudoni.

– Hansai, paklausyk. Tau nevalia daugiau to patirti, supranti? Tu viską stumi į pavojų.

– Tai buvo Ingelė!

– Tai buvo slogutis.

– Regėjimas!

– Slogutis. Dabar nusiramink.

– Ingelę reikia iš ten parsivežti.

– Ingelei sekasi puikiai. Ji tikrai sugrįš, bet tu turi ramiai išlaukti slėptuvėje. Ką pagalvotų Ingelė, dabar tave tokį pamačiusi? Hansai, juk nori, kad ji vėl sutiktų tą patį Hansą, už kurio ištekėjo. Ingelei nereikia pamišėlio!

Alydė suėmė Hansui ranką, suspaudė. Pirštai buvo glebūs, lediniai. Ji valandėlę padvejojo ir jį apsikabino. Hanso raumenys

pamaži atsileido, pulsas išsilygino ir tada... jis uždėjo Alydei ant pečių rankas.

– Atsiprašau.

– Nieko tokio.

– Lyde, taip toliau gyventi negalim.

– Aš turiu sumanymą. Tikrai.

Hanso delnai sugniaužė jai pečius.

Jo kūnas buvo gražus, rankos – geros.

Tą valandėlę Alydė būtų kažin ką atidavusi, kad būtų galėjusi nusivesti jį į kambarėlį, paguldyti į padorią lovą, nurengti šalto prakaito permerktus drabužius ir nulaižyti Hanso odos porų išskiriamą siaubo kvapą.

Ligi tol Alydė tikėjo, jog Hansas atlaikys, bet dabar jau abejojo. O jeigu Hansą vėl užniks regėjimai? Ir tuomet, kai Martinas bus namuose? Dieną Martinas būdavo darbe, bet gali užeiti koks kaimynas. O jeigu Hansas užsispirs neiti į pastogę, pakels triukšmą arba išpuls pro duris tiesiai į nagus NKVD vyrukams?

Alydė susiruošė nedidelį maišelį ir užkišo priemenėje už kitų daiktų – tų, kurių Martinas nelies – drobės skiaučių ir kitų moteriškų dalykų. Išeidama pro duris spės išsitraukti. Juk išves tik pro šitas duris. Nebent priepuolis Hansą ištiks kaip tik tada, kai Alydė bus kambaryje, o Martinas virtuvėje. Tada Alydė turės sprukti pro kambario langą. Gal ten padėti dar vieną ryšulėlį? Bet kur ji pabėgs, kad ir pasiims ryšulėlį? Hansas galėtų nušauti Martiną, vos šis atidarys kambarėlio duris, bet kas iš to? O jeigu čia tada bus svetimų žmonių? Jeigu Alydė pabėgs, ją vis tiek greitai pagaus ir išsives tardyti. Sužinojęs Martinas pirmas atiduos Alydę čekistams – be jokios abejonės, o tie vyrai pagalvos, jog Hansas – Alydės meilužis, panūs išgirsti kaip, kada ir kur. Gal Alydė turės jiems tai nupiešti, gal turės parodyti – nusirengti ir parodyti. Jiems bus įdomu, kad Martino žmona turėjo meilužį fašistą, ir Alydė turės viską papasakoti apie

meilužį fašistą, o kadangi ji – Martino žmona, turės palyginti meilužį fašistą su doru komunistu. Kuris geresnis, kurio stangresnis? Kaip dulkinamasi su fašistų kiaule? Visi stovės aplinkui, atstatę pimpalus – pasiruošę nubausti, pasiruošę pamokyti, išnaikinti fašisto paliktą sėklą.

Gal ir pats Martinas panūs apklausti savo žmoną – parodyti draugams, kad jis niekuo dėtas. Jis tai paliudytų kietos rankos apklausa, uždegtas visa nuvilto vyro galia. Net jeigu Alydė viską papasakos, jie nepatikės, o tęs be atvangos ir galiausiai pakvies Volį. Ką Volio žmona sakė? Kad Volis labai gerai dirba, kad ji labai didžiuojasi savo vyru. Kai iš banditų per tardymus neišgaudavo prisipažinimo, pakviesdavo Volį. Prisipažindavo iki saulėtekio. Toks paveikus būdavo Volis. Toks išmoningas. Geresnio tarno už Volį mūsų plačioje tėvynėje nėra.

– Aš taip didžiuojuosi Voliu, – sušnibždėjo moteris lygiai taip karštai, kaip Alydė kitados girdėdavo sakant apie Dievą. Žodžiai sklido iš moters lūpų lyg mažutės aureolės, burna blizgėjo auksu. Volio uždirbtu auksu.

– Geriausias vyras pasaulyje.

Alydė stebėjo Hansą, jo akis ir judesius. Barzda daug ką nuslėpė, tačiau šiaip jau jis elgėsi kaip anksčiau, bet paskui tai pasikartojo.

– Ingelė man pasirodė pereitą naktį.

Hansas buvo visiškai ramus.

– Vėl užniko slogutis?

– Kaip gali Ingelę vadinti slogučiu? – Hanso balsas staiga persimainė. Žvilgsnis pasidarė piktas, jis atsitiesė, padėjo rankas ant stalo. Sugniaužė kumščius.

– Ką sakė Ingelė?

Hansas atgniaužė kumščius.

Alydė turi atsargiai rinkti žodžius.

– Šaukė mane vardu. Daugiau nieko nesakė. Ją supstė rūkas ar garai. Jai už nugaros šurmuliavo žmonės, jie taip tirštai grūdosi apie

židinį, taip arti židinio, kad vieno drabužiai užsidegė. O gal jie ten džiovinosi drabužius, ir tie užsidegė. Nežinau, gerai nemačiau. Ingelė stovėjo priekyje. Ji nekreipė dėmesio į žmones, tie šaukė jai už nugaros. Užuodžiau dūmus. Ingelė jų nepaisė, tik žiūrėdama tiesiai į mane ištarė mano vardą. Paskui vėl pakilo garai, matėsi tik jos galva, ji vis žiūrėjo nenuleisdama akių, paskui garai išsisklaidė, o apie Ingelę kužėjo erkės. Sienos buvo gulte nugultos erkių, ant gulto, kur stovėjo Ingelė, drybsojo vyras ir čiupinėjo pats save. Tolėliau vyras gulėjo ant moters ir Ingelė ten buvo, pro šalį ėjo žmonės. O Ingelė žiūrėjo tiesiai į mane ir atsidūsėdama vėl ištarė mano vardą. Ji nori kažką pasakyti.

– Na, ir ką?

– Ar tau visai neįdomu?

Alydė pasijuto nejaukiai. Lyg Ingelei esant šalia, tame kambaryje. Alydė sekė Hanso žvilgsnį, kuris nuslinko į sienpopierį Alydei už nugaros. Alydė pasistengė neatsigręžti.

– Ingelei nieko bloga nenutiko. Juk skaitei jos laiškus.

Hansas žvelgė pro šalį.

– Gal laiškuose ji negali visko papasakoti.

– Gerasis Dieve, Hansai!

– Neirzk, mieloji Lyde. Juk tai mūsų Ingelė. Ingelė nori mus matyti, su mumis kalbėtis.

Reikėjo kuo greičiau gauti Hansui pasą. Reikia sugrąžinti Hansą į protą. Bet ką čia veiks Alydė, jei Hansas išvažiuos? Ko ir jai neišvažiavus – ko nepasiryžus ir neišvažiavus? Alydės planas gali pražudyti juos abu, bet ką daugiau sugalvosi?

Kieme varnos rėkė kaip pamišusios.

1992-ieji, vakarų Estija

Kambarėlyje Zara randa sudžiūvusių gėlių

Virtuvėje nieko nesigirdėjo, nors Zara klausė priglaudusi ausį prie durų plyšelio. Net radijas tylėjo, tik galva bumbsėjo skausmu. Galvą pradėjo skaudėti, nes galop duris daužė kakta, ir tai buvo kvaila. Šitaip Alydės neprivers atidaryti. Paša su Lavrentijum sugrįš, – tai aišku. Bet ar įeis čia? Vyrai privers Alydę kalbėti. O gal Alydė papasakos neklausiama. Gal paprašys Pašos pinigų už Zarą ir, gavusi tuos pinigus, susiars laukus. Alydė skundėsi, kad dabar, kai degtinės gali nusipirkti be talonų, ji neišgali susimokėti tiems keliems kaime likusiems darbingiems vyrams. Zara nenumanė, ką darys Alydė. Susagstomos suknelės kišenę svarino obuolys ir pora ąžuolo giliukių, kurias Zara pasiėmė lauktuvių senelei – sėklų iš Estijos. Ar kada nors jas parveš?

Zara atsistojo. Kambarėlyje buvo tvanku, bet iš kažkur vis atplūsdavo šviežio oro. Kambarėlio kampe buvo sukrauti krepšiai, apklotas, vietos tiek, kad galėtum judėti. Zara nesiryžo apčiupinėti kambarėlio sienų rankom, o iš pradžių ištyrė koja – spyrė krepšius ir išgirdo kažką skimbtelint. Zara prisitraukė tą daiktą koja. Tai buvo lėkštė. Šalia krepšių baltavo popierių, laikraščių. Stovėjo vaza. Su sudžiūvusiom gėlėm, aukščiau – siaura lentyna. Lentynoje rado žvakidę su žvakigaliu. Virš lentynos stirksojo vinis, ant vinies kabėjo rėmeliai, o gal veidrodėlis. Zara delnu perbraukė lentyną ir nykščiu užkliudė laikiklį, už laikiklio sučiuopė popierių – sąsiuvinio kamputį. Kas naudojosi šituo kambarėliu? Kodėl jis užstatytas spintele?

Mergina beveik pradeda patikti Alydei

Alydė prityki no prie spintelės, kuria buvo užstatytos kambarėlio durys, perbraukė pirštais spintelę, paskui – sieną šalimais ir pradėjo iš lėto traukti spintelę – centimetrą po centimetro. Išgirdo trakštelint stuburą, subraškėjo sąnariai. Pajuto visus savo kaulus, rodės, viską jaučia kaulais, o kūnas liko bejausmis.

Jos giminaitė. Rusė. Mergina, kuri atrodė kaip rusė. Iš jos giminės kilo rusės. Ne tiktai tokios mažutės pionierės, kokia buvo Talvė, ne tiktai tokios, kurios dabinosi kaspinais, didesniais už galvą, segėjo trumpus sijonėlius, bet tikros rusės, – rusės, kurios čia kraustėsi dėl geresnio gyvenimo, kurios čia viską jaukdavo, visko gobėdavo ir reikalaudavo – rusės, lygiai tokios pat kaip kitos. Nereikėjo Lindai gimdyti. Ir jai, ir Alydei nereikėjo gimdyti. Nė vienai jų giminės moteriai. Jos turėjo paprasčiausiai nugyventi gyvenimą ligi pabaigos ir tiek.

Alydė atitiesė nugarą, atsitraukė nuo spintelės, įsipylė į stiklinę degtinės, paskalavo gerklę, pauostė rankovę. Kaip rusai. Negalėjo nuspręsti, kaip elgtis ir ką daryti. Šnervės pagavo beržo kvapą – beržo pelenų vandens, kuriuo Ingelė prausdavosi ir kuriuo trinkdavo plaukus, sunkų beržo kvapą, kuris sklisdavo ore, kai ji išsipindavo kasas. Beržo kvapo nenuslopino ir antra stiklinė degtinės, – Alydė žiaugtelėjo. Mintys vėl suniuko, plakėsi galvoje kaip tuščioje patalpoje, nuskaistėjo akimirką, bet ir vėl susiplakė. Alydė susivokė mąstanti apie Lindos dukterį kaip apie paprastą mer-

giną – jos vardas kažkaip išsitrynė, Alydė nebemokėjo jo ištarti. Merginos baimė atrodė tikra. Pabėgimas turėjo būti tikras. Mafiozai buvo tikri. Alydė jų nedomino – tik mergina. Gal mafiozai sakė tiesą, gal likimas nusviedė merginą į Taliną, ji užmušė klientą ir pabėgo, žinodama, kad tiktai čia gali pasislėpti. Tikėtina istorija. Gal mergina tenorėjo pabėgti. Gal taip ir buvo. Alydė puikiai žino, ką jaučia tas, kuris trokšta tik pabėgti. Martinas alko daryti politiką, o Alydei politika niekada nerūpėjo, nors ji žygiavo greta Martino. Gal Zaros istorija visai paprasta. Bet merginos reikia atsikratyti – Alydė nenori vėl čia pamatyti mafijos. Tad ką daryti? O gal nieko nereikia daryti?

Jeigu niekas mergina nesidomės, ji galės užkišti kambario orlaides.

Alydės smegenys pūtėsi. Vėjas nirčiai plakė užuolaidas, skimbčiojo jų segtukai, audinys pokšėjo. Ugnies spragesio nesigirdėjo, laikrodžio tiksėjimą nustelbė vėjas. Viskas pasikartojo. Nors rublį pakeitė krona, nors kariniai lėktuvai virš galvos ūžė rečiau, nors karininkų žmonų balsai nuščiuvo, o pro Ilgojo Hermano garsiakalbius kasdien skamba Nepriklausomybės dainos, kiekvieną dieną gali ateiti naujas chromuotos odos batas – naujas, lygiai toks ar kitoks, bet vienodai užspaudžiantis gerklę. Apkasai užversti žemėm, gilzės miškuose nujuodo, žeminės sugriuvo, žuvusieji supuvo, bet kai kas kartojasi.

Alydei norėjosi atsigulti, padėti ant pagalvės sunkią galvą. Kambarėlio durys buvo jai iš dešinės, mergina anapus jų – nutykusi. Alydė nukėlė nuo krosnies puodą su pomidorų ir svogūnų mišraine ant grindų – reikės iškrėsti į karštus stiklainius, bet toks vargus darbas atrodė nenuveikiamas, auskarų akmenėliai svarino lezgelius, varnų rėksmas pramušė net sienas. Krienus ji pajėgė sudėti į stiklainį, užpylė actu, užsuko dangtelį. Pomidorus ir nesupjaustytus česnakus paliko, nusimazgojo rankas nešvariame vandenyje, nusišluostė į suknelės padurką ir išėjusi atsisėdo ant

suolelio po kiemo beržais, kur buvo pasisodinusi kardelių – rusiškų gėlių. Varnos gluosniuose teberėkė.

Mergina melavo geriau už pačią Alydę. Nepriekaištingai.

Ji beveik pradėjo patikti Alydei.

Hanso anūkė.

Mergina turi Hanso nosį.

Ko dabar Hansas norėtų iš Alydės? Kad pasirūpintų mergina, juk norėjo, kad pasirūpintų Ingele?

Kodėl Hansas negali mylėti Alydės?

Hansas atsigręžė į save. Kai Martinas naktimis dirbdavo ir Hansas galėdavo ilgiau pabūti virtuvėje, jis susikaupęs skaitydavo laikraščius arba žaisdavo su Pelmiu. Sykiais gudriai žvilgteldavo į Alydę, paskui nulenkdavo galvą, prispausdavo prie krūtinės smakrą ir apsivydavo save rankom, lyg norėdamas kažką savyje sulaikyti. Barzdoj stirksodavo šiaudų, bet jis nepaisydavo. Alydė barškindavo stiklainėlius, žiūrinėdama, kaip traukiasi tinktūros, įkalbinėdavo Hansą išgerti, jos manymu, pravarčios arbatos, kurią laikė užplikius perdien, bet Hansas negerdavo, o Alydė stengdavosi neparodyti susierzinimo, mosikuodavo mazgote, žarstydavo ugnį krosnyje, triūsinėdavo, plustėdavo, skalbdavo, priruošdavo vištoms lesalo tiek, kad tos, ištuštinusios dubenį, kitądien prasnūduriuodavo.

Hansas daugiau nebepasakojo apie savo regėjimus. Gal jį suerzino Alydės elgesys, o gal jis laikė Alydę pavojinga, – ką gali žinoti. Alydė mąstė, kaip šito išklausti, bet nesumąstė. Kaip Ingelė? Ar matei Ingelę? Ar dar sapnuoji tuos baisius sapnus? Ne, niekas nepasirodė. Ir iš kur Alydei žinoti, kaip Hansas reaguos į netinkamai pateiktą klausimą.

Hansą reikia iškraustyti iš namų iki žiemos. Žiemą Alydė negalės iššokti pro kambario langą, nes sniege liks pėdsakai. Alydė galėtų iš milicijos pavogti tuščią pasą, bet ar mokės jį užpildyti taip, kad atro-

dytų kaip tikras? Reikia ieškoti žmogaus, kuris tai moka, bet kur tokį rasi? Būtų labai įdomu: partijos organizatoriaus žmona sulaikoma miške, banditų žeminėje, ieškanti dokumentų padirbinėtojo. Arba jei pasklistų kalbos apie tai, kaip ji po kaimus klausinėja, kas galėtų sukurpti pasą. Ne, reikia gauti kokio gyvo žmogaus pasą. Arba padaryti taip, kad kas nors jį pamestų.

– Hansai, jeigu gaučiau tau pasą...

– Jeigu? Juk tu pažadėjai.

– O tu padarysi viską, ką liepsiu, nueisi ten, kur liepsiu?

– Taip!

– Taline reikia visokių darbininkų. Gamyklos turi bendrabučius. Vargu ar galėsiu suorganizuoti tau butą, nes jų labai trūksta, bet vietą bendrabutyje galiu gauti. Geležinkeliai, laivų statyba – tik rinkis. O jeigu bendrabučio komendantei ir direktoriui nuvešiu kiaulę iš kolūkio, net neklaus, kas tu toks. Ir aš atvažiuosiu į Taliną. Tik pagalvok, galėsim eiti pasivaikščioti į parkus, prie jūros, kur norėsim. Į kiną! Įsivaizduok, galėsi vaikščioti kaip visi laisvi žmonės! Išeiti, susitikti...

– Kokį nors pažįstamą vis tiek sutiksiu.

– Niekas tavęs nepažins per tą barzdą.

– Žmonės atpažįsta iš tokių keistų dalykų – iš sprando kumptelėjimo, iš eigasties.

– Hansai, kiek metų prabėgo nuo tol, kai jie tave matė. Niekas neprisimins. Hansai, pasakyk, kad puikiai sugalvota.

– Puikiai sugalvota.

Hansas pasižiūrėjo į Ingelės kėdę.

Ir tartum pamerkė jai akį.

Alydė čiupo nuo vinies darbinį chalatą ir nuėjo į tvartą. Buvo įsmeigusi akis į šakių kotą, kai Hansas iš paskos atėjo į tvartą ir kabarojosi palėpėn. Sūrus prakaitas vilgė jai blakstienas, burnoje jautė kraiko skonį. Šakėm prikrovė pilną karutį mėšlo, paskui užlipusi užvertė kambarėlio duris šieno ryšuliais. Tampant ryšulius vėl sprag-

telėjo nugara. Ką darė Hamero Leida, kai sūnus pradėjo lankytis sapnuose? Jį apsupo žeminėje, vaikinas mėgino pasprukti ir išlėkė be batų. Basą jį ir palaidojo. Leida kasnakt sapnuodavo tą patį sapną, vaikinas skųsdavosi, kad jam šąla kojos. Krėlio Marija patarė Leidai nupirkti batus, tinkamus vaikino kojai, ir per kokias nors laidotuves padėti į mirusiojo karstą tuos batus ir lapelį su Leidos sūnaus vardu. Leidos slogučiai baigėsi, palaidojus batus su vardu. Bet Ingelė gyva, ką daro su gyvaisiais? O gal tie jos dvasios pasirodymai liudija, kad Ingelė jau negyva?

Vakare Alydė įkišo Ingelės vestuvinio apkloto skiautę į dūmtraukį, kad kaip reikiant išsirūkytų.

Ką Ingelė papasakojo apie Alydę merginai?

Vakaras užtemdė virtuvę, o Alydė tebesėdėjo kur sėdėjusi. Ar Ingelė papasakojo merginai? Aišku, ne. O Linda? Ne. Aišku, ne. Būtų dar kvailiau. Bet mergina melavo. Kokios pagalbos ji tikėjosi iš giminaitės, nežinančios ją esant giminaitę? O gal mergina iš pradžių ketino pasipasakoti, tik paskui apsigalvojo? Ar Ingelė žino, kad mergina čia? O nuotrauka – ar mergina ir apie nuotrauką melavo: atsivežė ją, gavusi iš Ingelės?

Užgiedojo gaidys. Tiksėjo laikrodis. Arbatos grybas stiklainėlyje, rodės, spigina ją akimis, nors priminė veikiau pintį, įmestą į rudą vandenį, nei kokį gyvą padarą. Kambario grindys sučežėjo, lyg Hysaus nageliams suskrebenus. Mafiozai gali vėl atvažiuoti. Jeigu ji neatidarys durų, įsilauš. Padegs namą. Ką gali žinoti – gal jiems reikia Alydės miško. Gal mergina suprato, kad jos giminaitė netrukus atgaus mišką, kurį verta parduoti suomiams. Gal mergina įkinkė mafiozus sutvarkyti šį reikalą, bet verslas kažkodėl neišdegė. O gal Ingelė pasiuntė merginą sutvarkyti to žemės reikalo? Gal mergina lengvatikė – manė per mafiozus gausianti priklausančius pinigus, bet suprato, kad tie susiglemš viską. Visaip gali būti. Šioje šalyje dabar viskas dalijama.

Ji turi išlikti rami. Ji tuoj pakils nuo kėdės, įjungs virtuvėje šviesą, užtrauks užuolaidas, užrakins duris, prieis prie kambarėlio durų,

atidarys ir išleis merginą. Tai nebus sunku. Alydė daug ramesnė, nei galėtų būti tokiom aplinkybėm. Širdis nerimo, mintys šokčiojo, bet pati nelabai išsimušė iš vėžių. Neprarado proto, nors sužinojo, jog Ingelė gyva. Jeigu mafiozai sakė tiesą.

Ką Ingelė apie ją pasakojo merginai?

Rusė ar ne rusė, bet turi Hanso smakrą.

Be to, mergina mitriai pjaustė pomidorus, mitriai perrinkinėjo uogas.

1951-ieji, vakarų Estija

Pasas laikomas vidinėje švarko kišenėje

Kai kitąkart atvažiavo kino vaikinai, Alydė pasakė Martinui norinti eiti drauge. Martinas apsidžiaugė – pereitą kartą Alydė nėjo, teisindamasi astma.

– O paskui nusivesi pašokti?

– Žinoma, pašokdinsiu savo mažąjį pumpuką!

Salėje buvo karšta, tad Alydė pasirinko vietas prie praviro lango. Generatoriaus gaudimas girdėjosi net salėje. Alydė žiūrinėjo salėje, kokių girtuoklių ir kiek jų atėjo, kuris labiau tiktų, kuris, Alydės padedamas, šiandien pames pasą? Ekranu pražygiavo Gegužės 1-osios paradas. Kremliaus vadovybė, susirinkusi virš Mauzoliejaus, mojavo žmonėms, žmonės mojavo jiems. Gal Heinas Koka? Paprastas vyras, jau seniai Zėvalde* gavęs pažymas ir nedidelę invalidumo pensiją. Dokumentinis filmas baigėsi, prasidėjo meninis – „Nugalėtojų karta". O gal Kalis Rumvoltas? Ne, Kalis priklauso kolūkiui, jo pase įrašyta gyvenamoji vieta. Alydė nenumanė, negalėjo apsispręsti, pagaliau gerai nežinojo, kokių duomenų sukaupta apie tą ar kitą vyrą, kokį patikrinimų ratą tas ar kitas turės pereiti Taline. Gal net kumpiai ir medus nepadės – jie skambins čia, tikrins, koks tai žmogus. Jei pase nebus naujos gyvenamosios vietos spaudo, nieko padaryti

* Zėvaldu vadinama Talino psichiatrijos ligoninė *(vert. past.)*.

nepavyks, tikrai nepavyks. Hansas nenueis į miliciją spaudo, nieku būdu. Tikrai kvaila mintis. Kodėl išvyksti? Kur vyksti? Šitaip paklaus, jeigu Hansas tas anketas pildys už Kalį Rumvoltą, dar baisiau bus, jeigu Hansas ten susidurs su pažįstamu. Niekam tikęs planas, o Alydė kvaila kaip ir ta vedeklė melžėja, akimis laižanti kino vaikiną, kuri salės gale koketiškai taisosi plaukus tukliom rankom – lašinėliai virpsi širdies ritmu kino vaikinui, liula smagiai.

Reikia Talino gyventojo paso.

Filmas baigėsi, prasidėjo šokiai. Vibždėjimas kušėjimas, iš kažkur padvelkė degtine. Prunkščiojanti melžėja vėl glaustėsi prie kino vaikinų. Alydei pasidarė sunku kvėpuoti, suvokus savo plano kvailumą, ėmė verksmas. Ji pasakė Martinui norinti namo ir šoko irtis durų link. Sustojo kieme atsikvapstyti, tada tai ir nutiko. Gaisras. Girdėjosi, kaip Martinas šūkčioja žmonėms, ką daryti, tie ritosi lauk. Suirutė. Martinas mėgino daryti tvarką, ir Alydei po kojų paguldė kosintį kino mechaniką.

Kino mechanikas buvo iš Talino.

Kino mechanikas buvo vienais marškiniais.

Kino mechanikas prieš seansą nusivilko vilnonį švarką, paskui, stebimas pakerėtų melžėjos akių, atsiraitojo rankoves. Kur toks keliauninkas kaip kino vaikinas galėtų laikyti savo pasą, jei ne vidinėje švarko kišenėje?

Alydė puolė vidun.

Mergina turi Hanso smakrą

Spintelė buvo sunki, sunkesnė negu anksčiau. Susilpusią merginą teko traukti už kojų. Merginos nagai buvo aplūžinėję, pirštų galai kruvini, matėsi, kad ant kaktos rasis mėlynių.

„Ko tu čia atkeliavai?" – bumbsėjo Alydės krūtinėje, bet balsu to paklausti nepajėgė. Tiesą sakant, ji to net nenorėjo žinoti. Vyrai netrukus bus čia, merginą reikia greitai atgaivinti. Mergina tikrai turi Hanso smakrą. Alydė pasėmė puodelį vandens, šliūkštelėjo. Mergina susirietė kaip gemalas, paskui mitriai atsisėdo.

– Senelė prašė sėklų, estiškų sėklų. Žioveinių.

Mergužėlė verta kulkos.

Hanso ginklas vis dar gulėjo stalčiuje.

– Aš čia atsidūriau atsitiktinai. Tikrai! Atvažiavau į Estiją ir prisiminiau, kad čia turiu giminių. Senelė buvo minėjusi kaimo pavadinimą. Kai susivokiau, kad turiu čia giminių, sumaniau bėgti, jeigu rasis tokių, kas galės man padėti. Žinojau tik Alydės pavardę. Nežinojau, ar ji čia tebegyvena, bet nesugalvojau, kur dar galėčiau nueiti. Paša mane atvežė į Estiją.

Gal reikėtų vėl įsivilioti į kambarėlį – įstumti ir palikti tenai.

Arba atiduoti mafijai. Atiduoti rusams tai, kas rusų.

– Nieko kita man neliko! Tai, ką jis padarė merginoms... tai, kaip jis... jeigu jūs būtumėt mačiusi, kaip jis... Jie viską fotografavo, sakė,

kad nusiųs tuos filmus namo ir Sašai – visiems, jei mėginsiu pabėgti. Tikriausiai jau nusiuntė.

– Kas tas Saša?

– Mano draugas. Kitaip tariant, buvęs draugas. Blogai padariau, kad užmušiau bosą. Visi namuose dabar žino, aš niekada negalėsiu sugrįžti...

– Negalėsi pažiūrėti Sašai į akis.

– Negalėsiu.

– Niekam negalėsi pažiūrėti į akis.

– Negalėsiu.

– Nežinosi, ar gatvėje sutiktas praeivis jų nėra matęs. Jie žiūrės, o tu svarstysi – gal tave atpažino. Jie juoksis tarpusavyje, žiūrės į tave, o tu svarstysi – gal jie kalba apie tave.

Alydė užsičiaupė. Ką ji čia dabar šneka? Mergina žiūrėjo į ją išpūtusi akis.

– Išvirk kavos, – pasakė Alydė ir išėjo trinktelėjusi laukujes duris.

Alydė tepasi rankas žąsų taukais

– Antsas. Antsas Andrejevičius Makarovas, – svarstė Hansas savo naująjį vardą. – Tereikia prisiregistruoti bendrabutyje ir pradėti dirbti?

– Taip.

– Tu – nuostabi moteris.

– Žinojau, ką daryti. Kainavo vieną kiaulę. Ir porą stiklainėlių medaus.

Alydė padavė Hansui šūsnį komunistinių brošiūrų ir liepė perskaityti pakeliui į Taliną.

– Ir savo kambaryje laikyk visiems po akių.

Hansas išmetė brošiūrėles ir nusišluostė delnus į kelnes.

– Hansai, tavim turi tikėti! Turėsi vaikščioti į susirinkimus, būti aktyvus!

– Aš nesugebėsiu.

– Tikrai sugebėsi! Nuvešiu tave vežimu į stotį – pasislėpsi tarp prekių, niekas kaime nesistebės, kad vežu svetimą žmogų. Paskui įšoksi į traukinį. Aš lankysiu tave, papasakosiu visas naujienas.

Hansas palinksėjo galva.

– Ar tu čia ištversi?

Alydė pasisuko į krosnį. Ji nepasakojo Hansui savo sumanymų, kuriuos pradėjo regzti tada, kai gavo Hansui pasą. Alydė išsiskirs su Martinu ir prašysis atleidžiama iš kolūkio, pasakys, kad važiuoja

mokytis, įgyti naudingos profesijos, ir pažadės sugrįžti. Visi nedvejodami balsuos už atleidimą, nes kolūkiui reikia išsilavinusių darbininkų. Tai gana svari priežastis, ji padės išsivaduoti iš šitos baudžiavos, vadinamos kolūkiu. Ji pradės dirbti – kad ir dažytoja ar geležinkelyje, geležinkelis ir bendrabutį duoda, o vakarais lankys kokią nors mokyklą – gal pabaigs vidurinę, juk visos darbovietės skatina mokytis, bus šalia Hanso, jiedu eis pasivaikščioti, į kiną ir panašiai, viskas bus nuostabu, pažįstamų gatvėse nesutiks, šunys iš visų pusių nelos, viskas bus nauja, ir Ingelės kvapo niekur nebeužuos. Ir Hansas galų gale pamatys, kad iš tiesų jo Lydė – nuostabi moteris. Kaip viskas pasikeistų naujame gyvenime, jeigu vien paso pažadas sugrąžintų Hansui protą? Aišku, Alydė nežino, kaip Hansą paveiks Talino gatvėse sutikti rusai ir tai, kad pusė gamyklos darbininkų tikriausiai kalbės rusiškai, bet ir šilto, ir šalto patyrus, blogybė nebus tokia baisi, tad jis pakęs rusus, padarys nedidelių nuolaidų?

Kambaryje už drabužių spintos Alydės laukė nauji bateliai. Senąjį apavą ji paliks Talino traukinyje, naujieji – su kulniukais, ir jai daugiau nebereikės avėti botų ir taikyti į batelių pakulnes medinių įdėklų.

Jie kaip tik parėjo iš veterinaro. Martinas nunešė degtinės butelį už pažymas, kurias pateikus mėsos kombinatas privalėjo priimti ilgai sirgusią ir ryte nugaišusią jų karvę. Alydė nusigobė skarelę ir uždegė virtuvėje šviesą.

Ant grindų raudonavo kraujo šlakai.

– Ar mano vyrelis per vakarienę išmes burnelę?

Martinas sutiko. Jis išskleidė „Rahva Hääl".

Alydė paruošė jam didesnę porciją nei paprastai. Į stiklinę įpylė ne Krėlio Marijos mišinio, o iš Martino laikrodžio kišenėlės nusigvelbtų miltelių. Martinas kitados rodė juos žmonai – buvo gavęs iš NKVD vyrų, tie milteliai buvo beskoniai. Tąnakt Alydė į popieriaus pakelį subėrė miltelius ir dabar sužėrė miltukus į stiklinę.

– Mano mažasis pumpukas visada žino, ko vyrui reikia, – pagyrė ją Martinas imdamas stiklinę. Susivertė visą išsyk, paskalavo gerklę, užkando rugine duona. Alydė ėmėsi mazgoti indus. Laikraštis nukrito ant grindų.

– Jau pavargai?

– Na, suėmė miegas.

– Šiandien taip ilgai dirbai.

Martinas pakilo, nušlitinėjo į kambarį ir krito į lovą. Sušnarėjo čiužinio šiaudai, sucypė metalinės lovos spyruoklės. Alydė nuėjo pažiūrėti, bakstelėjo – Martinas tysojo kaip negyvas. Palikusi vyrą lovoje su batais, Alydė užtraukė užuolaidas ir pasitepė rankas žąsų taukais.

– Ar čia yra kas nors?

– Lyde...

Balsas sklido iš kambario už virtuvės, iš už bulvių krepšių prie spintelės kampo.

Alydė patraukė krepšius į šalį, ištempė Hansą. Jo petys buvo kruvinas. Alydė atsisagstė chalatą.

– Buvai nuėjęs į mišką, ar ne?

– Lyde...

– Nenuvažiavai į Taliną.

– Aš privalėjau.

– Tu pažadėjai.

Alydė atsinešė degtinės, marlės, pradėjo valyti žaizdą.

– Įkliuvai?

– Ne.

– Tikrai?

– Lyde, nepyk.

Hansas išsišiepė. Juos apsupo. Pasala buvusi neišvengiama. Hansą kliudė, bet jam pavyko pabėgti.

– Visi kiti įkliuvo?

– Nežinau.

– Miške su kuo nors kalbėjai apie mane?

– Ne.

– Miške daug NKVD agentų. Aš žinau – Martinas pasakojo. Buvo vienas toks čia atsivilkęs, paskui išėjo ieškoti būrio, į kurį turėjo įsiskverbti. Jie turi užnuodytos degtinės. Galėjai nejučia prasitarti.

– Su niekuo degtinės negėriau.

Alydė apžiūrėjo Hanso petį. Pirštai liko kruvini. Apie gydytoją negali būti nė kalbos.

– Hansai, aš atvesiu Krėlio Mariją.

Hansas stebeilijo jai už nugaros ir šypsojosi.

– Ingelė čia. Ingelė pagydys.

Alydei iš rankų iškrito degtinės butelis. Ji nusibraukė kaktą – dvokė krauju ir degtine, širdin sugarmėjo įniršis, keliai sulinko. Ji prasižiojo, bet nesugebėjo sudėti sakinio, iš burnos išsiveržė kažkoks šnypštimas ir cypimas, jai užgulė ausis. Ji griebėsi kėdės atkaltės, laikėsi, kol įtraukė oro, kol pradėjo kvėpuoti, o kai pradėjo kvėpuoti, pamatė, kad Hansas guli be nuovokos. Dabar Alydė turėjo suimti save į rankas, valdyti padėtį, visada gebėjo ją valdyti. Pirmiausia reikia Hansą nutempti į kambarėlį, paskui ji nueis pas Krėlį. Alydė suėmė Hansą už pažastų. Iš švarko kišenės kažkas kyšojo. Sąsiuvinis. Alydė paleido Hansą ir ištraukė sąsiuvinį.

1950 05 20

Už laisvą Estiją!

Nežinau, ką manyti. Skaitau paskutinį Ingelės laišką. Atėjo šiandien, gavau ir prieš dvi dienas. Ingelė rašo prisimenanti gimtinės gluosnius – ypač vieną jų. Šitai perskaitęs iškart plačiai nusišypsojau. Turėjo prisiminti kitame laiške – tą gluosnį. Gal būčiau prisiminęs drauge su ja. Paskui supratau, kas negerai. Ingelės laiškas atrodo čiupinėtas, skaitytas. Bet kodėl vokas švarus? Kai aną kartą žmones vežė, laiškai ėjo be vokų. Viliuosi, kad laišką į voką įdėjo koks nors kurjeris, bet širdis tuo netiki.

Lyginu laiškų rašyseną su braižu šeimos Biblijoje. Pirmajame puslapyje Ingelė parašiusi Lindos gimimo datą ir vardą. Raštas skiriasi. Pažiūrėti toks pats, bet ne toks pat.

Lydė atnešė man butelį degtinės. Net pažvelgti į jos pusę nenoriu.

Nedrįstu plėšyti tų laiškų, nors nagai niežti. Lydė gali ko nors paklausti, o ką tada atsakyčiau. Kaip galiu jos klausti, jei tik primušti norisi?

Hansas Pekas, Eriko sūnus, Estijos ūkininkas

1951 09 20

Už laisvą Estiją!

Lydė sutvarkė reikalus. Gavo man pasą. Vartau jį ir negaliu patikėti, jog tai tiesa. Bet tai tiesa. Paskui turėjau Lydei pažadėti, kad neisiu į mišką, o važiuosiu į Taliną, į bendrabutį. Lydė parašė adresą, davė daug nurodymų.

Į Taliną nevažiuosiu. Ten nėra laukų nei miško, kas iš manęs mieste.

Kartais suima noras nutaikyti į Lydę valterį.

Galva po ilgo laiko nušvito. Kad dar gaučiau pamatyti Lindą.

Ingelė būtų daugiau druskos įbėrusi į padažą.

Hansas Pekas, Eriko sūnus, Estijos ūkininkas

1951-ieji, vakarų Estija

Alydė pabučiuoja Hansą ir išvalo kruvinas virtuvės grindis

Alydė jautė, kad šaukia, bet dėl to jau nesijaudino. Ji šliūkštelėjo ant grindų prausimosi dubenį, paskui išlaistė buteliuką „Krasnaja Moskva", paskleidė šūsnį „Nõukogude Naine" iškarpų puslapių. Nebesiūs pagal tas iškarpas suknelės, kokias nešioja Taline, niekada nevaikščios su Hansu už parankės prie Viru vartų – nerūpestinga, nes nesutiks pažįstamų vyrų, graži, nes praeiviai jos nepažinos. Niekuomet nebedarys su Hansu to, apie ką pastaruosius mėnesius svajojo, Martinui knarkiant šalimais. Hansas pažadėjo! Alydė šaukė, kol prarado balsą. Nepaisė, kad Martinas pabus, nieko nepaisė, nes viskas ėjo druzgais. Visas vargas! Visos pastangos! Bevaikių mokesčių rinkimas! Visas nuveiktas darbas, bemiegės naktys ir kasdienės baimės ėdamas gyvenimas: Martino dvokiantis kūnas, amžinas jos linksėjimas, amžinos melagystės, amžinas audrojimas lovoje su Martinu, amžinas drebulys, iš baimės permirkę „Bemberg" suknelės pažastų įdurai, dantų gydytojo plaukuotos rankos, gleivių aptrauktos Lindos akys po tos nakties valsčiuje, lempos ir kareiviški batai – visa tai ji būtų atleidusi, viską būtų užmiršusi už vičvieną dieną su Hansu Talino parke. Dėl to ji rūpinosi savo oda, dėl to valė veidą „Krasnyj mak" odekolonu daug sykių per dieną, dėl to tepė rankas žąsų taukais. Kad nebūtų panaši į kaimietę. Jų niekuomet nebūtų tardę, jie būtų galėję ra-

miai gyventi, o Hansui tai visai nerūpėjo! Ji prašė tik vienos valandėlės su Hansu parke. Ji maitino, rengė, šildė vonios vandenį, vėl įsigijo šunį, kad tas saugotų, pristatydavo laikraščius, nešiojo duoną, sviestą, rūgpienį, mezgė Hansui kojines, gaudavo vaistų, degtinės, rašinėjo laiškus – darė, ką galėjo, kad jam būtų gera. Ar Hansas bent kartą paklausė, iš kur ji semiasi jėgų? Ar ji kada nors Hansui rūpėjo? Ji buvo pasirengusi viską nubraukti, viską palikti, būtų atleidusi už gėdą, kurią išgyveno per Hansą. O ką Hansas padarė? Pamelavo!

Hansas nė nemanė vaikštinėti su Alyde po parkus.

Ir dar tie laiškai...

Hansas buvo praradęs sąmonę. Alydė užmynė koja Hansui petį, bet tas net nekrustelėjo.

Alydė nuėjo pažiūrėti Martino. Tysojo kaip tysojęs. Ne, jis negalėjo pabusti. Alydė paliko tuščią kibirą prie Martino kojos, pagalvojusi, kad jis gali pabusti. Kibiro barškėjimas būtų ženklas Alydei. Kibiras stovėjo lygiai toj pačioj vietoj – per ištiestą ranką nuo indaujos.

Alydė grįžo į virtuvę, apžiūrėjo Hansą, išsiėmė iš jo kišenės cigarečių dėželę – trys Estijos liūtai buvo apsiblausę – ir prisidegė papirosą. Sunkiai trūkčiojo į plaučius, dūmai graužė gerklę, bet mintys šiek tiek prašvito.

Ji nusimazgojo rankas.

Raudoną vandenį supylė į pamazginį kibirą.

Išgėrė valerijonų ir atsisėdo surūkyti antro papiroso.

Priėjo prie Hanso.

Pasiėmė iš indaujos vaistų nuo nemigos, pražiodė Hanso burną.

Jis pradėjo kosėti, krenkščioti. Dalis skysčio pasiliejo ant grindų.

– Bus geriau, – sušnibždėjo Alydė.

Hansas atsimerkė, pasižiūrėjo pro šalį, nurijo.

Alydė apsikabino jo galvą, palaukė.

Tada atsinešė virvę, surišo Hansui rankas, kojas, nutempė į kambarėlį, užmetė ant krūtinės dienoraštį, paėmė nuo lentynos Ingelės puoduką, įsikišo prijuostės kišenėn.

Apklojo Hansą.

Pabučiavo į lūpas.

Uždarė duris.

Užklijavo.

Užkišo orlaides.

Užstatė duris spintele ir nuėjo valyti kruvinų virtuvės grindų.

1950 08 17

Už laisvą Estiją!

Bet jeigu tiesa tai, ką įtariu, kaip Lydė gyvens su Martinu, kai mudviejų su Ingele čia nebebus. Lydei gali blogai baigtis, o aš šito vis dėlto nenoriu. Ar Lydė supranta, kad jeigu Martino brolis sakė tiesą, Martino laukia toks pat likimas? Mėginau išklausti Lydės, ar Martinas pasakojo apie savo brolį, ji turbūt laiko mane kvailiu, kad klausinėju tokių dalykų. Lydė tiki viskuo, ką sako Martinas. Jis neva taip ją myli, kad niekuomet nemeluos.

Paklausiau Ingelės patarimo, kai čia buvo, bet Ingelė tik papurtė galvą – nieko negalėjo pasakyti, o gal nenorėjo. Pasakiau Ingelei žinąs, jog ir dėl kitų priežasčių Lydė neleidžia manęs į kambarį – ne tik todėl, kad iš ten toliau bus palėpė, jeigu užeis svetimi. Sykį dirstelėjau į kambarį: Pelmis pradėjo loti, ir Lydė liepė man greitai dingti pastogėn, o pati išėjo į kiemą, – atvažiavo skudurininkas. Bet aš pasižiūrėjau kambarin, ten ant indaujos stovėjo torto lėkštė. Lygiai tokia kaip Teodoro Krūso, puikiai ją prisimenu, jis ta lėkšte labai didžiavosi. Priėjau pasižiūrėti iš arčiau ir torto lėkštėje pamačiau auskarus su akmenėliais aukso apsode. Ir veidrodis ten atsiradęs didumo sulig langu.

Galvą skauda be paliovos, kartais rodos, kad perskils perpus. Ingelė atnešė miltelių nuo galvos skausmo. Dar likò pusė kubilėlio sūdytos mėsos, bidone – šiek tiek vandens. Ingelė atneš daugiau, jeigu Alydė neduos.

Hansas Pekas, Eriko sūnus, Estijos ūkininkas

1992-ieji, vakarų Estija

Gražus miškas, estiškas Alydės miškas

Zara paėmė kavavirę ir išsyk išgirdo į kiemą įvažiuojant mašiną. Prišoko prie lango, praskleidė užuolaidą. Pamatė atsidarant juodo automobilio dureles. Iš mašinos išlindo plikas Pašos pakaušis. Iš kitos pusės šiek tiek lėčiau kilo Lavrentijaus galva. Tarytum nenorom. Alydė stovėjo vidury kiemo, pasirėmusi lazdos, pasitaisė skarelės mazgą po smakru, šiek tiek atlošė pečius.

Nebuvo kada svarstyti. Zara puolė į galinį kambarį, pasuko geležinius lango laikiklius. Tie stingiai slinko viršuj ir apačioj. Zara trūktelėjo už rankenėlės, rėmas subarškėjo. Voras nubėgo į sienpopierio pūslę. Zara atplėšė ir išorinį langą. Sudrisko voratinkliai, iš tarpulangio pabiro negyvos musės. Veidą užliejo naktėjantis vakaras, žiogų čirškesys. Senelės nuotrauka! Ji užmiršo nuotrauką. Zara metėsi atgal į virtuvę – nuotraukos ant stalo nebuvo – kur Alydė ją nukišo? Ne, Zara nieku būdu neras, – ji vėl puolė į galinį kambarį ir iššoko pro langą į bijūnų darželį. Kelios krūmo šakelės nulūžo, – laimė, tik kelios. Gal Lavrentijus pėdsakų nepastebės. Zara sugrūdo į kambarį vėjo išpūstą nėriniuotą užuolaidą, uždarė langą ir nėrė į sodą – pro alyvinę ir svogūninę obelį, pro avilius, kryklę ir pro naminę slyvą. Padai jau svilo. Basa koja įsmuko į kurmrausą. Bėgti tuo pačiu keliu, kuriuo čia atlėkė – pro gluosnius, ar verčiau tiesti per lauką?

Zara nuskuodė į kampą sodo gale, kad matytų kiemą. Pašos BMW niūksojo prie pat vartelių. Nieko nebuvo matyti ir girdėti. Kur jie prapuolė? Lavrentijus tikriausiai tuoj atpėdins tikrinti sodo. Zara įsikibo tvirto tinklo ir jai pavyko persimesti į kitą pusę. Metalas sucypė. Zara sustingo, bet nieko nesigirdėjo. Užžėlusiame kelyje šiapus tvoros matėsi Pašos automobilio ratų vėžės. Ji sėlino arčiau namo, pasirengusi kiekvieną akimirką dėti į padus, ir, prislinkusi gana arti, pro beržus ir tinklinės tvoros akutes pamatė Alydę geltonoj virtuvės šviesoj pjaustant duoną. Paskui ji iškilnojo lėkštes iš dubens, kuriame džiūvo sumazgoti indai, sudėliojo lėkšteles ant stalo, pasisuko į indaują, ten patriūsinėjo, sugrįžo prie stalo su pienpuodžiu, – Estijos laikų, kaip pati sakė. Paša sėdėjo ir šnekėjo, kažką valgydamas – sprendžiant iš stiklainio spalvos, obuolių kompotą. Lavrentijus žiūrėjo į lubas ir žaismingai pūsčiojo dūmus – čia aukštyn, čia žemyn. Alydės veido išraiškos Zara nepermanė – buvo tokia kaip visada, Alydė elgėsi lyg močiutė, tepanti sumuštinį į svečius užsukusiam vaikaičiui. Alydė juokėsi. Ir Paša juokėsi sykiu. Paskui Paša kažko paklausė, ir Alydė atnešė iš podėlio pintinę. Pintinėje buvo įrankiai. Negali būti – Paša ėmėsi taisyti šaldytuvą!

Zara laikėsi įsikibusi beržo, kad nenugriūtų, galva ūžė. Nejau Alydė ketina ją įduoti? Kaip suprasti tą keistą spektaklį? Ji ketina parduoti Zarą? Paša davė jai pinigų? Apie ką jie kalbasi? O gal Alydė mėgina laimėti laiko? O Zara turi laiko tai svarstyti? Jai reikėjo bėgti, tačiau ji negalėjo. Čirškė žiogai, naktis tirštėjo, maži padarėliai narstė po pievą, tolumoje sužibo žiburiai. Tvarto kampe pasigirdo krebždesys, tas krebždesys persimetė į kūną, jos oda pradėjo krebždėti, galvoje vangiai cypė sulūžę varteliai. Ką darys Alydė?

Ilgiausiai valgęs ir taisęs šaldytuvą, Paša atsistojo, ir Lavrentijus pakilo. Atrodė, kad jie atsisveikina su Alyde. Plykstelėjo kiemo žibintas, atsidarė laukujės durys. Visi trys išėjo į lauką, Alydė liko stovėti

ant laiptelių. Vyrai prisidegė cigaretes, Lavrentijus žengė prie kiemo suolelio, o Paša įsižiūrėjo į mišką. Zara metėsi atatupsta.

– Gražus jūsų miškas.

– Taigi. Estiškas miškas. Mano miškas.

Šūvis.

Pašos kūnas susmuko prie laiptelių.

Antras šūvis.

Ant žemės išsitiesė Lavrentijus.

Alydė abu nušovė į galvą.

Zara užsimerkė ir vėl atsimerkė. Alydė tikrino jų kišenes: ištraukė ginklus, pinigines, kažkokį ryšulį.

Zara žinojo, jog tai doleriai, susukti į ritinėlį.

Lavrentijaus batai dar blizgėjo. Kareivio batai.

Tik išgirdusi trakšint stiklą ir medį, Zara prisiminė iš kambarėlio pasiimtą daiktą. Ji taip stipriai prisispaudė prie beržo, kad dabar iš kišenės traukė tik stiklo šukes ir tamsiai dažyto rėmo lūženas. Ne veidrodėlio, – nors kambarėlyje jai atrodė, jog tai veidrodis. O rėmelių. Mėnulis švietė blausiai, bet per šukes ji įžvelgė jauno vyro nuotrauką kareiviška uniforma. Kitoje nuotraukos pusėje vos vos matėsi raidės: Hansas Pekas 1929 08 06.

Rėmelius Zara buvo įkišusi į sąsiuvinį, tą irgi rado kambarėlyje. Rūpestingai iškračiusi iš jo druzgulius, sąsiuvinėlio kampe perskaitė tą patį vardą – *Hansas Pekas*.

1950 08 15

Už laisvą Estiją!

Taip pat svarsčiau, ką tas Martinas iš tiesų šitam kaime veikia, kad jau toks atsidavęs partijai. Juk jau turėtų būti didelis šulas Taline. Bent iš Lydės kalbų susidariau vaizdą, kad visi jie jau pasiekę aukštus postus. Nejau Lydės tai nė kiek nestebina? O gal Lydė nenori man pasakoti, jog jie rengiasi į Taliną? Mėginsiu dar paklausinėti apie Martino brolį, bet Lydė pasidaro tokia keista, kai imu kalbėti apie Martiną. Atrodo, kad aš ją kaltinu kažkokia piktybe, ji tarsi susigūžia. Sunku su ja kalbėtis.

Nuo sūdytų strimelių troškina. O kad turėčiau Ingelės raugto alaus.

Diena nuo nakties nesiskiria. Pasiilgau saulėtekio laukuose. Klausausi paukščių tipenimo ant stogo ir ilgiuosi savo mergaičių.

Ar bent vienas mano draugas dar gyvas?

Hansas Pekas, Eriko sūnus, Estijos ūkininkas

Alydė sulanksto receptų sąsiuvinėlį ir pradeda ruoštis guolį

Automobilio galiniai žibintai tolo. Mergina taip jaudinosi, kad mėgino kažką burbėti, bet Alydė mitriai įstūmė ją į taksi. Alydė priminė, kad paskui Pašą ir Lavrentijų netrukus kas nors atvažiuos, tad nėra ko laukti. Mergina turėjo pasiekti uostą, kol vyrų niekas nepasigedo.

Jeigu merginai viskas pasiseks, ji papasakos Ingelei, kad šios čia laukia kitados prarasta žemė. Ingelė ir Linda gaus Estijos pilietybę ir net pensiją, o kai įgis pasus, galės susigrąžinti žemes. Ingelė atvažiuos, ir Alydė jai daugiau negalės sukliudyti. Ir merginai turėtų pasisekti – net jos pasą rado Pašos kišenėje, o pluoštu dolerių ji susimokės ne tik už taksi į Taliną, bet ir už skubią vizą, tad nereikės uoste vilkikų ieškoti. Merginos akys buvo didžiulės kaip baikštaus arklio, bet jai tikrai pasiseks. Taksistas gavo tokį stambų pluoštą banknotų, kad kelyje nieko neklausinės.

Ir mergina, kaip Ingelės ir Lindos palikuonė, gaus Estijos pasą. Jai niekuomet nebereikės grįžti į Rusiją. Gal reikėjo jai tą pasakyti. Turbūt reikėjo. Gal ji pati supras?

Alydė sugrįžo į kambarį, išsiėmė popieriaus lapą, pieštuką. Ji parašys Ingelei laišką. Kad visus reikiamus žemės susigrąžinimo dokumentus ras pas notarą – tegu tik jodvi su Linda čia atvažiuoja; rūsys pritutintas uogienių ir kitokių atsargų, paruoštų pagal senuosius re-

ceptus. Galų gale ji išmoko jas ruošti, nors Ingelė niekuomet netikėjo ją turint gebėjimų gaminti valgį. Net pagyrimų Alydė sulaukė.

Pro galinio kambario duris matėsi Pašos ir Lavrentijaus batai.

Ar tie vaikinai jau ateina – tie, kurie daineles dainavo? Ar jie žino, kad Alydė dabar viena?

Ainos sūnūs turės nupirkti žibalo. Alydė atiduos visus degtinės butelius, kurie stovi spintelėje, atiduos, ko tik panorės. Teišsineša viską.

Savo receptų sąsiuvinėlį ji sulankstė kaip voką.

Laišką išsiųs rytoj, nusipirks žibalo ir palaistys juo namus. Paskui reikės atplėšti kambarėlio grindų lentas, – ji tikrai pajėgs. Tada atsiguls šalia Hanso. Gal aplenks tuos vaikinus, o gal jie jau šiąnakt padarys tai, ką rengėsi padaryti?

PENKTA DALIS

1950 08 25

Už laisvą Estiją!

Ten, miške, sutikau vieną žmogų. Tai buvo Lydės vyro, to Martino, brolis. Visai išėjęs iš galvos. Komunistas. Aš jį pasmaugiau.

Jis su Hansu Piogelmanu buvo Niujorke. Ten organizavo komunistinę veiklą, leido „Uus Ilm" laikraštį. Vienas tų. Sunkoka buvo suprasti, ką jis šneka, jo galva taip kretėjo, kad jis vien mikčiojo, sykiais balsas visai prapuldavo, tik seilės į šalis tikšdavo. Iš karto, kai prašnarėjo pro mano žeminę, pamaniau, jog tai koks nors žvėris. Jis, aišku, mano žeminės nepastebėjo, koja nutraukė siūlą, tada supratau, jog kažkas praėjo. Išsyk nepuoliau iš paskos. Tik užslinkus nakčiai, nuėjau pažiūrėti pėdsakų. Netoliese buvo nuskabytos mėlynės, bet nuskabytos visai kitaip nei žvėries. Iš to nuspėjau, jog tai galėtų būti žmogus. Bet jis gebėjo taip tyliai vaikščioti, kad aš jo nepastebėjau, iki pats nepasipainiojo po kojom. Ne žmogus tai buvo. Akys – kaip žvėries, bet jėgų neturėjo, tad aš greitai jį paguldžiau ant menčių, atsisėdau ant krūtinės ir paklausiau, kas jis toks. Jis iš pradžių kaukė, teko užkišti jam burną, tada nusiramino. Turėjau virvagalį ir dėl visa ko surišau jam rankas. Ginklo nesinešiojo, – šitai pirmiausia patikrinau. Jis iškosėjo savo vardą – Konstantinas Trū. Paklausiau, ar jis Martino Trū giminaitis. Giminaitis. Nepasakiau, kad mudu, vadinasi, giminiuojamės, niekada neprisipažinsiu esąs raudonųjų giminaitis. Tik pasakiau, kad Martinas Trū kaime žinomas žmogus, ir Konstantinas apsidžiaugė, o gal išsigando – iš jo elgesio buvo sunku suprasti. Šiaip ar taip, stipriai susijaudino. Pradėjo kalbėti apie didelę klaidą, apie tai, kad Stalinui reikia suteikti žodį. Aš kurį laiką įtarinėjau, kad jis tik vaidina miknių. Po miškus šlaistėsi visokių žmogystų – nė vienu tikėti negalėjai. Konstantinas prašė pagalbos ir valgyti. Tikriausiai buvo tokia miesto bo-

belė – miške šitokie neišgyvena. Estijos vyrų medžioti visokių NKVD atsiųsdavo. Bet jo pasakojimą išklausiau iki galo. Pamaniau, gal ką nors sužinosiu apie Lydės vyrą. O gal tas Konstantinas ir yra agentas, tik miške išėjo iš galvos, tad iš jo lūpų gal išgirsiu ir trupinėlį tiesos.

Konstantinas čia sugrįžo su Piogelmänu, paskui išvažiavo dirbti į Sovietų Sąjungą. Grįžo į Estiją su kažkokiu savo draugu – tą pasienyje nušovė, o Konstantiną paleido, ir jis sugrįžo į Taliną. Ten jis kažką dirbo su komunistais, bet paskui jie baudėsi išsiųsti Konstantiną į Sibirą. Tas ištrūko, atbėgo į mišką. Jis nežinojo, kelinti dabar metai, tik norėjo Stalinui parašyti, kad reikia ištaisyti klaidą. Paskui aš jį pasmaugiau. Jis matė mane gyvą, o aš turėjau būti miręs.

Patikrinau jo kišenes. Radau laiškų. Martino laiškų broliui į Niujorką. Pasiėmiau juos, perskaičiau. Norėjau atiduoti Lydei, bet nedaviau. Kad dar labiau neįsigąsdintų. Paslėpsiu juos čia, po lentom, toj pačioj vietoj, kur laikau šį sąsiuvinėlį. Negerai bus, jeigu kas nors ras. Už tokius laiškus gali pakliūti į Sibirą, nors jie išsiųsti dar ketvirtame dešimtmetyje. Ką Martinas padarė, kad jo iki šiol neišvežė? Ar bent žino, kad jo brolis sugrįžo į Estiją?

Hansas Pekas, Eriko sūnus, Estijos ūkininkas

1946-ieji, vakarų Estija

Itin slaptai
Egz. Nr. 2
Ataskaita dėl slaptos TRŪ Martino,
Alberto sūnaus, veiklos
Estijos Tarybų Socialistinėje Respublikoje

TRŪ Martinas, Alberto sūnus, gimęs 1910 m. Narvoje, estas, studentas. Pogrindyje – nuo 1944 m.
TRŪ Konstantinas, Alberto sūnus, gimęs 1899 m. Narvoje, estas, studentas. Buvimo vieta nežinoma.

Į pogrindinę, neteisėtą žvalgų grupuotę „Ateitis" įsiskverbęs agentas „Vares" išsiaiškino, kad pogrindininkas TRŪ Martinas slapstosi pilietės MEGISTE Miljos bute Taline. Remiantis agento „Vares" informacija, žvalgų grupuotė nuolat palaiko ryšius su užsienio žvalgybų pareigūnais. Pogrindininko TRŪ Martino brolis TRŪ Konstantinas gyveno Niujorke, ryšius su Niujorku palaiko iki šiol. TRŪ Konstantino dabartinė buvimo vieta nežinoma, Niujorke jis plėtojo aktyvią komunistinę veiklą tarp estų emigrantų, leido „Uus Ilm" laikraštį.

Siūloma agentui „Vares" padedant sulaikyti pogrindininką TRŪ Martiną. Neteisėtą veiklą vykdančio TRŪ Martino legalizavimas galimas tada, jeigu jis sutiks bendradarbiauti.

1946-ieji, vakarų Estija

Itin slaptai
Egz. Nr. 2
Ataskaita dėl priemonių
ištirti TRŪ Martino
tinkamumą užverbuoti
Estijos Tarybų Socialistinėje Respublikoje

Tyrėme TRŪ Martino interesus, kaip manoma, Amerikoje gyvenančio brolio TRŪ Konstantino atžvilgiu.

Patyrusių agentų „Paul" ir „Vasar" padedami tyrėme TRŪ Martino patikimumą. Kol kas TRŪ neparodė susidomėjimo kelione į užsienį, antitarybinių nuostatų taip pat neišreiškė.

Siekdami išsiaiškinti, ar stebimasis TRŪ Martinas suinteresuotas užmegzti slaptus ryšius su užsieniečiais, ar jis jau yra Amerikos žvalgybos organų agentas, įvykdėme šias operacijas.

Surengėme agentų „Paul" ir „Vasar" laisvą pažintį su TRŪ Martinu. Agentas „Paul" pasakė TRŪ Martinui vyksiąs į Maskvą, kur susitiksiąs su seserimi. Agentas „Paul" sakė seserį dirbant Maskvoje, Švedijos ambasadoje. TRŪ Martinas neparodė jokio susidomėjimo kelione. Nusiuntėme agentą „Paul" į Maskvą, sugrįžęs jis dar kartą susitiko su TRŪ Martinu ir detaliai papasakojo apie vizitą. TRŪ Martinas neišreiškė jokio susidomėjimo „Paul" pasakojimu. Agentas „Paul" privalėjo aiškiai parodyti palaikąs aktyvius ryšius su savo seserimi ir tam tikromis detalėmis atskleisti TRŪ Martinui, kad per jį galima užmegzti neteisėtus ryšius su užsieniu. TRŪ Martinas nesusidomėjo pateikta informacija.

Agentui „Paul" taip pat pavyko TRŪ Martino bute pasilikti vienam, tačiau TRŪ Martino bute jis nerado siųstuvų ir mikrofotografijos priemonių. Taip pat nerado brolio laiškų, vis dėlto ant stalo paliktame sugeriamajame popieriuje matėsi raidės A. V., tai gali būti TRŪ Konstantino mirusios žmonos sesers Vari Astros, gyvenančios Amerikoje, inicialai.

Reikia ištirti, ar stebimasis objektas renka slaptą informaciją užsieniui. Jeigu tai bus patvirtinta, objektui bus pateiktas „slaptas" dezinformatyvus pranešimas.

Stebimasis objektas rūpestingai slepia, kad jo brolis išvykęs į užsienį, ir tvirtina jį mirus, nors objektas neabejotinai susirašinėja su savo broliu. Dėl šių neteisėtų ryšių TRŪ Martinas laikytinas nepatikimu, vis dėlto rekomenduojama verbuoti ir legalizuoti TRŪ Martiną. Seni ryšiai TRŪ Martinui suteikia galimybę gauti reikiamų duomenų identifikuoti asmenis, vykdančius neteisėtą veiklą.

Taip pat ištirtina, ar susirašinėdamas jis naudojasi neteisėtais ryšiais.

Tirtina ir tai, ar TRŪ Martinas mėgina užmegzti ryšius su jūrininkais, vykstančiais į užsienį, kad per juos galėtų perduoti slaptus laiškus savo broliui. Operaciją vykdys agentas „Vasar", jis palaiko slaptus ryšius su TRŪ Martinu.

1946-ieji, vakarų Estija

Itin slaptai
Egz. Nr. 2
Ataskaita dėl veiklos, nukreiptos į
valstybinių nusikaltėlių sekimą
Estijos Tarybų Socialistinėje Respublikoje

Kadangi dauguma ieškomų valstybinių nusikaltėlių pabėgo į užsienį, jų ieškoma bendradarbiaujant su slaptąja Pašto kontrole. Be Pašto kontrolės pagalbos nesugebėtume dirbti gana veiksmingai. Valstybinių nusikaltėlių sekimą apsunkina tai, kad valstybiniai nusikaltėliai laiškus siunčia daugybe įvairių adresų, manoma, siekdami apsaugoti Estijos Tarybų Socialistinėje Respublikoje gyvenančius giminaičius. Fiktyviais adresais išsiųsti laiškai persiunčiami valstybinių nusikaltėlių giminaičiams. Dalis valstybinių nusikaltėlių palaiko ryšius su savo giminaičiais be tarpininkų, bet laiškus siunčia žmonų vardu.

Susidarius tokioms aplinkybėms, sukūrėme pagalbines priemones, kurios padėjo išsiaiškinti daugybės valstybinių nusikaltėlių šeiminius ir kitokius artimus ryšius. Per operacijas, atliktas kartu su slaptąja Pašto kontrole, taip pat atskleidėme valstybinių nusikaltėlių žmonų mergautines pavardes ir valstybinių nusikaltėlių šeimose vartojamas pravardes ir maloninius vardus.

Nors gavome perspektyvių rezultatų, valstybinių nusikaltėlių sekimo veikla dar turi rimtų trūkumų. Ypač lėtai vyksta tų valstybinių nusikaltėlių sekimas, kurie, mūsų žiniomis, gyvena Tarybų Sąjungos teritorijoje, bet tikslesnių jų buvimo vietos duomenų nėra.

Būtina nuolat aktyviai rinkti informaciją, padedančią identifikuoti valstybinius nusikaltėlius.

Paaiškėjo agento „X" reikalingumas operacijose, nukreiptose į Ameriką, nes per savo brolį TRŪ Konstantiną jis gavo daug svarbios informacijos, būtinos norint identifikuoti valstybinius nusikaltėlius, ekspatrijavusius į Ameriką.

Kadangi ieškomi nusikaltėliai gali slapstytis objektuose, kuriuose įdarbinimo kontrolė silpna, daug agentų infiltravome statybos įmonėse bei miško pramonės centruose. Agentą „X" reikia nusiųsti į „Pergalės" kolūkį, mūsų žiniomis, šiame kolūkyje slapstosi kai kurie valstybiniai nusikaltėliai, sugrįžę į Estijos Tarybų Socialistinę Respubliką iš Amerikos.

1946-ieji, vakarų Estija

Itin slaptai
Egz. Nr. 2
Ataskaita dėl valstybinių
nusikaltėlių sekimo eigos
Estijos Tarybų Socialistinėje Respublikoje

Agentas „X" nepadarė pažangos sekdamas sugrįžusius iš Amerikos. Tačiau jam pavyko užmegzti glaudų ryšį su asmeniu, kurį jis laiko galimu užverbuoti. Asmens antros eilės pusbrolis gyvena Švedijoje ir manoma, kad Estijos Tarybų Socialistinėje Respublikoje sieks gauti antitarybinės medžiagos Amerikos spaudai.

1946-ieji, vakarų Estija

Itin slaptai

Egz. Nr. 2

Ataskaita dėl pogrindžio nacionalistų sekimo
Estijos Tarybų Socialistinėje Respublikoje

Agentui „X" patikima efektyvesnių užduočių vykdant nacionalistinių banditų likvidavimo operaciją Hapsalu ir jo apylinkėse. Nacionalistinių banditų veikla rajone suaktyvėjo, todėl siekiame sukurti agentų tinklą, padėsiantį sulaikyti banditus. Agentas „X" įsitikinęs, jog atpažintų rajone iš Amerikos sugrįžusius nusikaltėlius. Agentas „X" mano juos pakeitus gyvenamąją vietą. Todėl pagrįsta agento „X" galimybes panaudoti nacionalistinių banditų likvidavimo operacijose.

1946-ieji, vakarų Estija

Itin slaptai
Egz. Nr. 2
Ataskaita dėl pagrindinių veiklos bruožų
Estijos Tarybų Socialistinėje Respublikoje

Pagrindinę veiklą nukreipėme į veikiančių agentų darbo gerinimą ir sukūrimą pagalbinių priemonių, kurios padės sustiprinti mūsų agentų aparatą naujais kadrais. Ketinama verbuoti asmenis, kurie gerai pažįsta vietines apylinkes ir gali išaiškinti asmenis, ketinančius teikti informaciją. Savo apylinkę pažįstantys agentai taip pat gali tiesiogiai informuoti apie pavojingus asmenis, atvykstančius į apylinkę.

Suaktyvinus agentų darbą, gaunama daugiau signalų apie apylinkėse pastebimus įtartinus asmenis. Per pastarąjį mėnesį jų gavome daugiau kaip dešimt, per pereitus metus iš viso šešiasdešimt.

Remiantis veiklos vykdytojų analize, Estijos Tarybų Socialistinei Respublikai informaciją teikti dažniausiai ketina repatrijavę, turintys giminaičių arba artimus ryšius su užsieniu palaikantys asmenys, taip pat asmenys, anksčiau kaltinti kontrrevoliucine veikla. Taip pat yra pagrindas atidžiai stebėti jaunus žmones, sutinkamus tarp politiškai nestabilių elementų.

Iš rastų valstybinių nusikaltėlių sulaikėme šešis, keturi jų buvo pogrindininkai, du ginkluoti. Vienas nukautas per čekistų karinę operaciją.

Per metus Tarybų Sąjungos piliečiai pateikė 120 liudijimų, kurių devyni buvo anoniminiai. Liudijimai buvo pateikti dėl Estijos Tarybų Socialistinės Respublikos atžvilgiu priešiškų ir įtartinų asmenų, dėl priešiško elemento nuomonių bei nuotaikų ir dėl besislapstančių valstybinių nusikaltėlių.

Visi liudijimai patikrinti ir rūpestingai ištirti. Liudijimuose pateiktiems faktams patikrinti sukurta skubių priemonių, kuriomis pavyko užkirsti kelią šių asmenų tėvynės išdavystei.

1946-ieji, vakarų Estija

Itin slaptai
Egz. Nr. 2
Ataskaita dėl KOSĖS Ehos,
Mačio dukters, liudijimo

Kovo 1 d. gavome pilietės KOSĖS Ehos, Mačio dukters, liudijimą.

Ji pateikė informaciją, kad buvęs jos sužadėtinis PEKAS Hansas, Eriko sūnus, priklausė „Omakaitse" organizacijai ir per vokiečių okupaciją skleidė antitarybines nuotaikas. Nutraukus sužadėtuves, KOSĖ Eha su buvusiu savo sužadėtiniu susitiko tik kartą, tada PEKAS Hansas atskleidė KOSEI Ehai antitarybines savo nuotaikas. PEKAS Hansas taip pat užsiminė, kad Sibirą stato kaliniai. KOSĖS Ehos ir PEKO Hanso santykiai nutrūko tada, kai PEKAS Hansas susižadėjo su TAM Ingele, Richardo dukterimi. Vėliau PEKAS Hansas vedė TAM Ingelę ir, kiek žinoma, 1945 m. žuvo.

Gavus šią informaciją, apklausta daugybė liudininkų, kurie patvirtino PEKO Hanso priklausymą čia minėtai organizacijai. Vienas liudininkų TOMINGAS Antonas pasakojo PEKĄ Hansą esant panašų į asmenį, 1945 m. dalyvavusį teroristiniuose veiksmuose. TOMINGAS Antonas pasakė girdėjęs, jog vyras, panašus į PEKĄ Hansą, priklausė banditų grupuotei, kuri užpuolė vykdomojo komiteto narius. Per šį susirėmimą neatpažintas banditas pistoletu nušovė vykdomojo komiteto pirmininką SIRELĮ Janą. Manoma, kad ta pati grupuotė taip pat dalyvavo apiplėšiant Uue-Antslos pieninės automobilį. Tačiau Veru rajone vyras, panašus į PEKĄ Hansą, nepastebėtas.

Siekiant išaiškinti PEKO Hanso veiklą per vokiečių okupaciją, buvo įkurtas specialus veiklos vienetas. Jis taip pat privalo ištirti PEKO Hanso mirties atvejį ir rasti liudininkų, gebančių atskleisti galimą PEKO Hanso dalyvavimą žudant Tarybų Sąjungos piliečius.

1946-ieji, vakarų Estija

Itin slaptai
Egz. Nr. 2
Ataskaita dėl agento „X" veiklos
Estijos Tarybų Socialistinėje Respublikoje

Remiantis agento „Joto" informacija, agentas „X" pavyzdingai vykdė veiklą „Pergalės" kolūkyje ir nėra pagrindo abejoti legalizuoto asmens „X" tinkamumu užverbuotų agentų kategorijai. Agentas „X" užverbavo du naujus agentus – „Helmar" ir „Tikker" iš artimo pogrindinių nacionalistų arba miško brolių (taip pat SOPO Jano) rato. „Helmar" palaiko artimus santykius su pogrindžio nacionalistams maisto atsargas tiekiančiu LAURIU Vambolu, kuris atskleidė paslėpęs savo sode ginklų, bet tikslesnės vietos kol kas nenurodė.

Siūloma skirti agentui „X" du šimtus rublių, kad šis perduotų juos agentui „Helmar". „Helmar" ir „Tikker" nežino jų artimam ratui priklausančių nacionalistų buvimo vietos ir jų šeimos narių namuose dar nesilankė. „Helmar" mano, kad piniginės pašalpos pretekstu jam pavyks suorganizuoti susitikimą su nacionalistu SOPU Janu.

1947-ieji, vakarų Estija

Itin slaptai
Egz. Nr. 2
Ataskaita dėl agento „X" veiklos
likviduojant pogrindinius nacionalistus
Estijos Tarybų Socialistinėje Respublikoje

PEK Ingelė, Richardo duktė. Gimusi 1920 m. Estė. Ištekėjusi už nelegalo PEKO Hanso, Eriko sūnaus.
TAM Alydė, Richardo duktė. Gimusi 1925 m. Estė. PEK Ingelės, Richardo dukters, sesuo.

Remiantis agento „X" informacija, agentui „Helmar" pavyko susitikti su pogrindininku nacionalistu SOPU Janu miške, iš kur SOPAS ketina pasitraukti ir žiemą gyventi LAURIO Vambolo tvarto pastogėje. SOPO bunkerio vieta miške nežinoma. Tačiau agentas „Helmar" pasakojo matęs ant kalvelės žuvusiu laikytą PEKĄ Hansą. Agentas „Helmar" beveik neabejoja, jog tai buvo PEKAS Hansas. Per susitikimą jis paklausė SOPO, ar šis atsivedęs kokį sargybinį. Nacionalistas SOPAS Janas tai paneigė ir apsimetė nustebęs. Agentas „Helmar" pasakė matęs ant kalvelės vyrą, labai panašų į PEKĄ Hansą, ir tai banditą SOPĄ dar labiau nustebino. Pogrindininkas SOPAS pasakė, kad PEKAS žuvo, jis tuo neabejojąs. Agentas „Helmar" netiki bandito SOPO kalbomis.

Siūloma dar kartą atvesdinti apklausti nacionalisto PEKO Hanso šeimos nares – PEK Ingelę ir jos seserį TAM Alydę. Ankstesnė apklausa rezultatų nedavė.

1947-ieji, vakarų Estija

Itin slaptai

Egz. Nr. 2

TAM Alydės, Richardo dukters,
apklausos ataskaita

Agentas „X", „Vares", „Rebane" stebėjo TAM Alydės apklausą, kai ši buvo sulaikyta nešina maistu banditams. Apklausiamas objektas neigė vykdęs šią draudžiamą veiką, savo nuomonės nekeitė ir tvirtino PEKĄ Hansą žuvus 1944 m. Apklausiamas objektas nesuteikė jokios naujos informacijos, kuria remiantis būtų galima sulaikyti nacionalistą PEKĄ Hansą. Agentai „X", „Vares" ir „Rebane" apklausiamą objektą pažinojo seniau, bet abejoja, ar šis sako tiesą.

1947-ieji, vakarų Estija

Itin slaptai
Egz. Nr. 2
Ataskaita dėl nacionalisto PEKO Hanso,
Eriko sūnaus, likvidavimo priemonių

PEKAS Hansas, Eriko sūnus, gimęs 1913 m. Lihuloje. Priklausė „Omakaitse" organizacijai. 1943 m. pasitraukė į pogrindį. Talkininkavo vokiečių okupantams. Tvirtinama žuvus 1945 m.

Agento „X" teigimu, visas kaimas mano, jog nacionalistas PEKAS Hansas buvo nužudytas 1945 m. Įvykio liudininkas nacionalistas RISTLA Hendrikas likviduotas šių metų pradžioje. Kitų įvykio liudininkų nėra. Remiantis RISTLOS pasakojimu, jiedu su PEKU Hansu, po kelerių metų praleistų fronte, vyko į namus ir miško kelyje buvo užpulti. PEKAS Hansas buvo nušautas, RISTLA tik sužeistas, jam pasisekė pabėgti. Pasak RISTLOS, juos siekta apiplėšti. Kitą dieną kaimo vyrai įvykio vietoje aptiko tuščią vežimą, tačiau PEKO Hanso kūno nerado. Arklio taip pat nebuvo. Pasak RISTLOS, jis atpažinęs vyrus, kurie puolė iš miško. Apylinkėje taip nutikdavę ir anksčiau, todėl kaimo gyventojai įvykį laiko tikėtinu. RISTLA apie įvykį pasakojo atvirai, pasakojimo eigos nekeitė.

RISTLA buvo apklaustas ir anksčiau, bet ne dėl įvykio, susijusio su PEKU Hansu.

Per vokiečių okupaciją RISTLA aktyviai veikė vokiečių labui, vėliau tęsė kontrrevoliucinius veiksmus prieš tėvynę. Mėginome užkirsti kelią tėvynės išdavimui, bet mums nepavyko – slaptą teroristinę veiklą RISTLA tęsė iki mirties.

Banditas SOPAS Janas, sulaikytas remiantis agento „Helmar" pateiktais duomenimis, per apklausas prisipažino, kad slapstydamasis miške veikė išvien su nacionalistu PEKU Hansu. SOPAS pasakojo PEKĄ

skleidus antitarybines nuostatas, vogus pinigus ir perdavinėjus juos buožėms. Be to, PEKAS grasino pistoletu šaltakraujiškai iššaudysiąs visus komunistus, kai tik pasitaikys proga. Kiek žinoma, PEKAS Hansas taip pat turi šautuvą.

Bandito PEKO žmona PEK Ingelė ir bandito svainė TAM Alydė buvo atvestos apklausti tris kartus, bet tvirtino nieko nežinančios apie nacionalisto PEKO veiklą ir netikinčios jį esant gyvą. Taip pat atvesta apklausti PEK Ingelės ir PEKO Hanso duktė PEK Linda, bet iš objekto gauta informacija nesiskyrė nuo PEK Ingelės ir TAM Alydės pateiktos informacijos.

Vis dėlto agentas „X" abejoja, ar moterys sakė tiesą. Pasak agento „X", agentas „Helmar" įtaria, kad PEK Ingelė ir TAM Alydė talkininkauja kai kuriems banditams. „Helmar" susipažino su KŪMU Pėteriu, kuris talkininkavo SOPUI Janui, ir šiam pasakė, kad sužeistiesiems miške reikia pagalbos. Banditų talkininkas KŪMAS Pėteris pasiūlė kreiptis į TAM Alydę, sakė pas ją taip pat sočiai pavalgąs.

Siūloma PEK Ingelės ir TAM Alydės namus stebėti visą parą. Taip pat tikrinti į juos einančias moteris. Kai kurie neteisėtą veiklą vykdantys asmenys pareina namo persirengę kaip moterys.

1948-ieji, vakarų Estija

Itin slaptai

Egz. Nr. 2

Ataskaita dėl agento „X" priemonių
likviduojant pogrindinius nacionalistus
Estijos Tarybų Socialistinėje Respublikoje

Agentui „X" pavyko užmegzti artimus ryšius su nacionalisto PEKO Hanso, kurį teigiama esant gyvą, šeimos nare, ir agentas „X" rekomendavo ją užverbuoti. Verbavo agentas „Vasar", nes, agento „X" manymu, dėl artimų santykių su minėtąja agente „Kärbes" jis pats negali vykdyti verbavimo operacijos. Be to, agentas „X" galės efektyviau stebėti agentės „Kärbes" veiklą, jeigu ši nežinos apie agento „X" įsipareigojimus ir jų pobūdį. Ateityje agentės „Kärbes" ryšininku taps agentas „Vasar".

Žinoma, kad agentė „Kärbes" per okupaciją palaikė artimus ryšius su vokiečiais, vokiečių kareiviai ne kartą lankėsi agentės namuose. Tačiau, pasak agento „X", agentės „Kärbes" nedomino bendradarbiavimas su vokiečiais, po okupacijos ji nemėgino užmegzti ryšių su vokiečiais. Todėl, agento „X" vertinimu, „Kärbes" bus puiki agentė, vykdant paieškos operaciją asmenų, glaudžiai bendradarbiavusių su vokiečiais. Kai kurie jų buvo užverbuoti vokiečių žvalgybos organų. Agentės „Kärbes" namai yra pamiškėje, dėl savo giminiškų ryšių ji gauna informacijos apie nacionalistų banditų veiksmus. Būdama mokesčių kontrolierė, ji aktyviai lankosi kaimo gyventojų namuose ir gali greitai pastebėti įtartinus dalykus.

Agentė „Kärbes" visą parą iš arti stebėjo PEK Ingelę ir šios dukterį PEK Lindą ir yra įsitikinusi, jog banditas PEKAS žuvęs, bet paliudijo banditto žmoną PEK Ingelę namuose saugant nacionalistinę medžiagą (Estijos vėliavą, laikraščius, knygų) bei teikus pagalbą banditams maistu ir rengus miške sauso davinio slėptuves. PEK Linda rodė susidomėjimą jaunimo nacionalistinėmis organizacijomis. Išdavikišką veiklą PEK Ingelė vykdo jau ne vienus metus.

Nusikaltėlių parankinę PEK Ingelę siūloma sulaikyti.

1949-ieji, vakarų Estija

Itin slaptai

Egz. Nr. 2

Ataskaita dėl nacionalisto PEKO Hanso,
Eriko sūnaus, likvidavimo operacijos eigos

Sulaikius nacionalisto PEKO Hanso žmoną, našlę PEK Ingelę ir jos dukterį PEK Lindą, signalų apie PEKĄ Hansą daugiau negauta. Agentė „Kärbes" aiškinosi PEK šeimos giminaičių nuotaikas ir gaunamas žinias, bet nė vienas jų nebuvo girdėjęs apie PEKĄ Hansą. Vis dėlto agentė „Kärbes" sekė KALVET Astą, kuri su PEK Linda organizavo nacionalistinę jaunimo veiklą. Išskirtinis šios grupuotės bruožas tas, kad ją sudaro merginos. Atitinkama išdavikiška veikla paprastai užsiima tik socialiai nestabilūs vaikinai. Reikia ištirti, ar ši pavojinga kryptis stiprėja, ar tai išimtinis atvejis. Atvesti KALVET Astą apklausti.

Tikėjomės, kad dabar, kai banditų talkininkės PEK Ingelė ir PEK Linda negali tiekti, kaip manoma, gyvam PEKUI Hansui maisto nei kitokios pagalbos, šis legalizuosis arba imsis akivaizdžių teroristinių veiksmų, plėšikavimo ir pan. Vis dėlto taip nenutiko.

1950-ieji, vakarų Estija

Itin slaptai

Egz. Nr. 2

Ataskaita dėl operacijos, kuria siekiama likviduoti PEKĄ Hansą, Eriko sūnų

Agentė „Kärbes" savo rajone rinko nacionalistinės veiklos signalus. Atidžiai juos ištyrėme ir stebėsime objektus, skleidžiančius antitarybines nuotaikas.

Agentė „Kärbes" taip pat pateikė pavardes asmenų, į kuriuos mirusiu laikomas nacionalistas PEKAS Hansas galėtų kreiptis pagalbos. Taip pat užmezgėme ryšį su PEKO Hanso tolimais giminaičiais bei šeimos nariais, iškvietėme juos ir informavome, kad, PEKUI Hansui užmezgus kontaktą, jie privalo apie tai pranešti tiesiogiai. Giminaičiams ir šeimos nariams taip pat pranešta, kad pateiktų PEKUI Hansui galimybės legalizuotis siūlymą. Tačiau giminaičiai ir šeimos nariai mūsų pasiūlymą vertino įtariai.

1951-ieji, vakarų Estija

Itin slaptai
Egz. Nr. 2
Ataskaita dėl PEKO Hanso,
Eriko sūnaus, likvidavimo operacijos pabaigos

Remdamiesi agentės „Kärbes" duomenimis, sulaikėme nacionalistus ARĄ Velą ir HEIMANĄ Raimondą. Siūlome baigti pogrindininko PEKO Hanso demaskavimo operaciją. Negavome daugiau signalų, liudijančių PEKĄ Hansą esant gyvą ir tęsiant pogrindinę veiklą. Agentas „X" nukreipiamas vykdyti kitų operacijų valstybės priešams išaiškinti. Agentė „Kärbes" toliau rinks signalus apie nacionalistus.

1951 10 05

Už laisvą Estiją!

Dar viena naktis čia. Su Ingele nutarėme ieškoti Lindos. Drauge su Ingele tikrai ją surasime, nors praeis nemažai laiko.

Dar nesu laisvas, bet netrukus išsivaduosiu, tad širdis lengva kaip kregždutė.

Greitai visi trys būsime kartu.

Hansas Eriko sūnus Pekas, Estijos ūkininkas

Vertimai:

p. 43 *Emasüda*
Motinos širdis

p. 71 *On jälle aeg selg sirgu lüüa ja heita endalt orjarüü*
Laikas vėl atitiesti nugarą ir nusimesti vergo marškinius

Ma, isademaa, on püha se maa, mis vabaks nüüd saab.
Laul, me võidulaul, kõlama see jääb, peagi vaba Eestit nääd.
Šalis, mūsų tėvų šalis, ši žemė šventa, jau bus laisva.
Skambės daina, mūsų pergalės daina, Estiją greit pamatysi laisvą.

Eestlane olen ja Eestlaseks jään,
kui mind eestlaseks loodi.
Esu estas ir liksiu estas,
jei estas gimiau.

p. 75 *Abiks agitaatorile*
Pagalba agitatoriui

p. 76 *EKP KK Propaganda- ja Agitatsiooniosakond*
Estijos komunistų partijos Centro komiteto Propagandos ir agitacijos skyrius

p. 77 *Võta mind, mul on suudlemata huuled,*
võta mind, mul on süütus ja au.
Võta mind, mul on Singer õmblusmasin,
võta mind, mul on pingpongi laud.
Imk mane – mano lūpos nebučiuotos,

Imk mane – aš skaisti, nepraradusi garbės.
Imk mane – aš turiu „Singer“ siuvimo mašiną,
Imk mane – aš teniso stalą turiu.

p. 78 *Taluperenaine*
Namų šeimininkė

p. 85 *Nelli Teataja*
Neli informatorė

p. 93 *Vaak, vaak, kellest kahest paar saab*
Kar, kar, kurie du taps pora

p. 99 *Toome helbed*
Ievos žiedai

p. 102 *Isamaa! Sinuga olen õnnetu ma,*
õnnetum il-ma sinuta!
Tėvyne! Su tavim esu nelaimingas,
dar nelaimingesnis esu be tavęs!

p. 103 *Eesti Rahva Ühisabi*
Bendra pagalba estų tautai

p. 128 *Hoogu, raudne traktor! Hoogu, seltsimees!*
Põld on nagu meri – ääretu me ees.
Käime kahekesi läbi laiad maad...
Meie võidulaulust rõkkab põld ja laas.
Greičiau, geležini traktoriau! Greičiau, drauge!
Beribis driekiasi priešais laukas – tarsi jūra.
Mudu dviese traukiam per plačias žemes...
Mūsų pergalės daina skamba laukas ir giria.

p. 141 *Meie kiisul kriimud silmad, istus metsas kännu otsas*
Mūsų kačiukas gudriom akytėm tupėjo ant kelmelio miške

p. 141 *Piip oli suus ja kepp oli käes*
Pypkę įsikandęs, lazdą pasiėmęs

p. 141 *Kes ei osanud lugeda, see sai tukast sugeda*
Tam, kuris skaityti nemokėjo, peštelėjo plaukučius

p. 142–143 *Vanamees, vanamees, kuuskümmendkuus,*
Poolteist hammast on tal suus.
Kartis hiirt ja kartis rotti,
Kartis nurgas jahukotti.
Seneliuk, seneliuk šešiasdešimties,
Burnoje – pusantro danties.
Bijojo pelės, bijojo žiurkės,
Miltų maišo kampe bijojo.

Kartis hiirt ja kartis rotti
Bijojo pelės, bijojo žiurkės

p. 144 *Meie kiisul kriimud silmad,*
Istus metsas kännu otsas.
Piip oli suus ja kepp oli käes
Mūsų kačiukas gudriom akytėm
Tupėjo miške ant kelmelio
Pypkę įsikandęs, lazdą pasiėmęs.

Kutsus lapsi lugema.
Kes ei osanud lugeda,
See sai tukast sugeda.

Kes aga mõistis, aru sai.
Sellele ta tegi pai.
Pašaukė vaikus skaityti.
Tą, kuris nemokėjo,
Už plaukučių peštelėjo.
Tą, kuris skaitė, suprato,
paglostė.

p. 161 *Ringvaade Nõukogude Eesti*
Tarybų Estijos apžvalga

p. 186 *Batiuška Lenin, pomogi mne!*
Tėveli Leninai, padėk man!

p. 195 *Nõukogude Naine*
Tarybinė moteris

p. 196 *Muu laulus ja töös*
Mano dainoje ir darbe

p. 196 *Sa oled mu juures, suur Stalin*
Tu šalia, didysis Staline

p. 206 *Lavruša dorogoj*
Mielasis Lavruša

p. 277 *Uus Ilm*
Naujasis pasaulis

p. 279 *Vares*
Varna

p. 280 *Vasar*
Plaktukas

p. 288 *Tikker*
Agrastas

p. 290 *Rebane*
Lapė

p. 293 *Kärbes*
Musė

Oksanen, Sofi

Ok34 Valymas : romanas / Sofi Oksanen ; iš suomių kalbos vertė Aida Krilavičienė. – Vilnius : Versus aureus, 2010. – 304 p.

ISBN 978-9955-34-265-6

Romane „Valymas“ atskleidžiama dviejų kartų moterų istorija.

Vieną dieną Alydės Trū namų kieme atsiranda dvidešimtmetė rusė Zara – prekybos žmonėmis auka, kuri smarkiai sutrikdo vienišos namų šeimininkės gyvenimą. Estija neseniai paskelbusi nepriklausomybę, o Alydės Trū sąžinę slegia pokario metų išdavystė, į kurią ją pastūmėjo beviltiška, tragiškai pasibaigusi meilė sesers vyrui. Ta jaunystės klaida nulėmė ne tik visos Alydės šeimos, bet ir tolesnių kartų gyvenimą. Pamažu aiškėja, jog abiejų moterų likimai neatskiriamai susipynę nuo seno.

Įtempto siužeto romane subtiliai pasakojama atsikuriančios Estijos, spaudžiamos tiek komunistinės praeities, tiek laukinio kapitalizmo, istorija, parodomas šalies pokaris, keliamos meilės, smurto, bejėgiškumo ir dabarties šaknų praeityje temos.

UDK 894.541-3

Sofi Oksanen
VALYMAS

Redaktorė *Ilona Verbickienė*

Maketuotoja ir viršelio dailininkė
Reda Žukė

Išleido „Versus aureus“ leidykla
Rūdninkų g. 10, LT-01135 Vilnius
info@versus.lt | www.versus.lt

Spausdino UAB „Petro ofsetas“
Žalgirio g. 90, LT-09303 Vilnius
repro@petroofsetas.lt
www.petroofsetas.lt

Sofi Oksanen (g. 1977 m.) pasaulyje išgarsėjo pasirodžius romanui „Valymas“ (2008).
Knyga greitai tapo bestseleriu ir vienu labiausiai verčiamų suomių literatūros kūrinių. Už romaną „Valymas“ S. Oksanen pelnė nemažai apdovanojimų, taip pat svarbiausias nacionalines – *Runebergo* ir *Finlandia* – literatūros premijas. Suomijos istorijoje tai vienintelė knyga, gavusi abu apdovanojimus.
O 2010 m. už šią knygą autorei paskirta prestižinė *Šiaurės tarybos* literatūros premija.
Estų kompozitorius Jüri Reinvere pagal šį romaną rašo operą, ji bus pastatyta 2011 m. Talino *Estonia* teatre.
Suomių režisierius Markus Selin pagal šią istoriją kuria filmą (premjera numatoma 2012 m.).

Oksanen knyg kartų istoriją, kuri užburė daugelį pasaulio skaitytojų. Matyt, ne veltui ji išversta į 26 kalbas.

Įtempto siužeto romane subtiliai pasakojama atsikuriančios Estijos, neseniai paskelbusios nepriklausomybę, istorija, parodomas šalies pokaris, komunistinė praeitis ir laukinio kapitalizmo apraiškos. Gvildenamos meilės, smurto, bejėgiškumo temos, ieškoma ištakų praeityje.

Vieną dieną Alydės Trū namų kieme atsiranda dvidešimtmetė rusė Zara – prekybos žmonėmis auka – ir smarkiai sutrikdo vienišos namų šeimininkės gyvenimą. Alydės Trū sąžinę slegia pokario metų išdavystė, į kurią ją pastūmėjo beviltiška, tragiškai pasibaigusi meilė sesers vyrui. Ta jaunystės klaida nulėmė ne tik visos Alydės šeimos, bet ir tolesnių kartų gyvenimą. Pamažu aiškėja, jog abiejų moterų likimai neatskiriamai susipynę nuo seno.

Šiurpinamai pažįstamas ir artimas pasakojimas apie Estijos žmonių likimus, negrįžtamai įsipainiojusius Sovietų Sąjungos – net ir buvusios – gyvenimo taisyklių voratinklyje.

www. skaitytojuklubas.lt
ISBN 978-9955-34-265-6
9 789955 342656
www.versus.lt